

Gent

Codex Apocryphus NOVI TESTAMENTI,

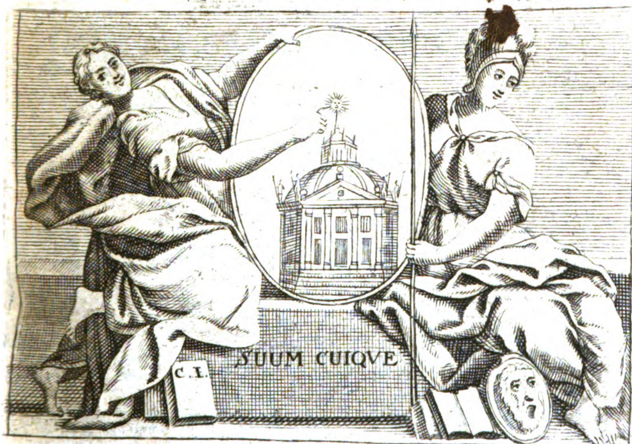
Collectus, Castigatus

Testimoniisque, Censuris & Animadversionibus illustratus

à

JOHANNE ALBERTO FABRICIO,
S. S. Theol. D. Professore Publ.
& h. t. Gymnasii Rectore.

Editio secunda, emendatior & tertio etiam tomo, separatim venali, aucta.

HAMBURGI,
Sumptu Viduæ BENJAM. SCHILLERI & JOH. CHRISTOPH. KISNERI, Ao. 1719.

Clarissimo & Doctissimo

Viro

JOHANNI SCHULTZE,

Gardelegiensi,

Rectori Scholæ Johanneæ Hamburgensis
meritissimo,

S. D.

JOH. ALBETUS FABRICIUS.

PErmittte quæso, HONORATISSIME SOCER, extare publicum hoc monumentum Observan-

 tiæ,

tiæ, & amoris in Te mei, tam profecto germanum atque integræ fidei, quam totum constat ex scriptis Apocryphis & subdititiis. Nempe datur etiam ex falsis, quod ajunt, veri demonstratio, & nugæ ipsæ visæ sunt quandoque seria ducere. Itaque Tu, qui alioqui sincera tantum amas & gravia, uniceque gaudes atque animum pascis in veris atque indubitatis scriptis Prophetarum & Apostolorum, ita, ut quicquid

tem-

temporis reliqvum tibi est à muneris Tui, quod religiose obis, laboribus, hoc omne lubentissime impendas sacris libris perscrutandis, in eis solis oblectes Te ac recrees, ex illarum tractatione novos spiritus ac novas vires Tibi colligas: Noli vitio vertere mihi, quod ad commentitios libros paulisper diverti, non tanquam probaturus illos, sed in unum collectos fasciculum simul semelque proscripturus, atque Ec-

clesiæ veteris pariter ac recentis suffragio repudiaturus. Qvem in modum enim pictores ex tenebris ipsis & umbra lucem imaginibus suis foenerantur, similiter speravi ego ex obscurorum horumce librorum fuligine cum sacris literis comparata posse fieri, ut veritas divinæ Scripturæ & cœlestis splendor sacrorum oraculorum clarius lectorum animos percellat ac perstringat. Non igitur existimabis penitus

indignum esse præsens opusculum, quod Honoratissimo ac peramato Nomini Tuo à me inscribatur: nam si passim celebrari animadvertis scripta in quibus verissimi & sacrosancti libri falsis sæpe ac detortis enarrantur interpretationibus, non plane adspernandum tibi videbitur volumen, in qvo scripta Apostolos Apostolicosve viros auctores mentientia, vere revicta & gravissimis argumentis

rejecta invenies. Vale & in rei literariæ bonum, emolumentumque familiæ, integris viribus quam diutissime utere. Scripsi Hamburgi VI. Id. Mart. Anni à Christo nato ciɔ iɔ ccIII.

AD

AD LECTOREM.

Aliorum vel fublevaturus laborem, vel voluptatem occupaturus, me ac præfentem Apocryphorum editionem reprehendendi, proferam ipfe neceffe eft diluamqve breviter ea, quæ ex Apoftolo, quæ è fanctis Patribus, vel è D. Luthero & aliis Viris doctis mihi objici ac vitio dari poffe præfentio. Nam divino afflatus Spirtu Paulus non femel tantum fed iterum iterumque (a) ferio vetat operam dare fabulis nihil profuturis atque inanibus: contra hortatur, ut illis miffis & relictis in pietate nos omni vi atqve ftudio exerceamus. Quod & ipfum toto pectore amplector, nolimque unquam me ad hoc fufcipiendum opus animum meum, vel unam cogitationem appuliffe, fi conftaret per illud quemquam, culpa non fua, à pietatis exercitio revocatum iri. At enim exiftimavi potius me hoc ipfo

(a) 1. Tim. I. 4. & IV. 6. Tit. I. 14.

poſſe efficere, ut innumeris aliis hominibus tempus non eſſet terendum in fabulis Apocryphis, aut per mille ſcriptores notandis, aut ad examen revocandis, quæ hoc uno volumine collecta atque falſitatis convicta in Eccleſia Chriſti tanquam anathema quoddam ſuſpendere, teſtimoniisque prius & cenſuris haud inficiandis confoſſa veluti dilacerare (b) atque ita ad uſum Canonicæ autoritatis quam invadere voluerunt inepta reddere ſtudui. Neque vero fabulis dat operam, qui illas rejicit, neqve aliorum pietati eſt impedimento, qui easdem cum Apoſtolo jubet negligere, aut vitandas in unum locum ſeponit. Monuit S. Hieronymus (c) Diabolum in Apocryphis inſidiari, adeoque conticeſcere debere deliramenta Apocryphorum, neque ingerenda eſſe Eccleſiæ Chriſti. Quidni laudo Presbyteri Stridonenſis ſententiam, etſi Verba Pſalmi (d) ad quæ alludit aliud tinniunt, neque hilum faciunt ad ſcripta de

(b) Heſychius in καταγίσαι teſtatur veſtes quæ, ex ſpoliis vel aliunde Diis devotæ ſuſpendebantur prius ſolitas conſcindi ac dilacerari, ne humanis uſibus amplius paterent.
(c) Hieronymus in Eſaiæ LXIV. 4.
(d) Pſal. X. 8. & 9.

de quibus agimus Apocrypha. Nusqvam vero affirmarit Hieronymus, insidiis â Diabolo tangi eum, qui fraudes diligenter observat, qui aliis quo sibi caveant præit, nihil sibi promittit in Apocryphis tuti, neque ea tanquam divina ingerit, sed tanquam supposititia dissvadet Ecclesiis Christi. Leo (e) sane Magnus, Pontifex, Apocryphas Scripturas, quæ sub nominibus Apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdicendas, sed etiam penitus auferendas præcipit atque ignibus concremandas. Idem est D. Lutheri (f) nostri judicium. Quæ vero tanta est hodie vel industria vel auctoritas, cujus ope aboleri & hominum manibus excuti possint scripta ejus generis omnia, quæ non adimirantium solum sed proscribentium etiam reprobantiumque curiositate provehuntur & protrahnntur? Aut speramusne defuturos esse è Christianorum nume-

(e) Epist. XCIII. ad Turibium c. 15.

(f) In Colloqviis mensalibus c. 9. p. 69. seq. edit. Lipsiæ 1700. fol. ubi singillatim invehitur in librum Infantiæ, quod facit etiam Steph. Chauvinus in Ephemeridibus literariis Berolinensibus A. 1697. p. 460.

numero, qui scriptis vere Apostolicis habentes fidem iidem percupiant videre, quos demum libros tantis nominibus supponere ausi sint maleferati impostores. Fortasſis etiam operæ pretium est, quid distent æra lupinis, propius cognoscere. Eqvidem postquam major eorundem pars jam toties sparsa est in vulgus, pleni de illis libri: præstat eos colligere & castigatos obeloqve notatos omnium exponere oculis, atqve ita exuere pretio inepto raritatis, simulque omni præclara existimatione. Hoc nescio an fuerit melius, qvam cum temporis & sumtuum jactura relinquere avidis talia cognoscendi hominibus vel diu & passim investigandos, vel difficilius intelligendos, vel temere æstimandos. Temere autem existimare dicentur ab istorum admiratoribus (ut semper sunt qvibus etiam hæ esse aliquid videntur nugæ) quicunque condemnant quæ non inspexerint. Nam & Sopater Abbas (g) qui Apocrypha legere prohibet, ea legisse videtur, neque qvamcunqve eorum lectionem nec qui-bus-

(g) In Apophthegmatis Patrum editis à Cotelerio T. 1. monumentor. Ecclesiæ Græcæ p. 684.

buscunqve interdixisse. Quæ vero tot Conciliorum Patrumque scriptis damnata Apocryphorum lectio est, & hæresis *Apocrypha* Philastrio (h) appellata, ad eos cumprimis spectant qvi hoc genere librorum utuntur ad errores suos confirmandos, tum ad eos quoque qui tanquam vere Apostolicos suspiciunt & canonicis atqve divinis sive opponunt sive in pari auctoritatis gradu adjungunt. E contrario viris doctis & Historiæ Ecclesiasticæ peritis constat hos libros, in tanta præsertim qva divino beneficio hodie fruimur divinæ Veritatis luce, non modo legi posse sine detrimento, sed cum utilitate quoque, si idoneus lector accesserit. Nam cum hypobolimæa qvidem, at pervetusta sint hæc scripta pleraqve, res ipsa docet Historiam veterum hæresium & loca qvædam veterum Ecclesiæ Doctorum ex his posse illustrari. Qui usus, cum ad vulgus indoctum redire non possit, hoc à lectione eorundem potius removendum quam translatione vernacula turbandum atqve cœcis ita scandalum ponendum esse duxerim. Neqve enim intelligo, qvem

(h) Hæresi LXXXVIII.

quem usum editæ nuper versiones Germanicæ Sibyllinorum, excerptorumve Theodoti, vel recognitionum Clementis possint præbere iis, qvi in rerum veteris Ecclesiæ pariter atqve utriusqve lingvæ ignoratione versantur. Compluribus contra exemplis per varias ætates manifestum est, non mala alioqvi ingenia sed Critices & Historiæ ignara, Apocryphorum, nullâ præsertim censurâ notatorum, titulis facile decipi se passa esse, & Priscillianistarum instar cum libris sacris pari numero & loco ea habuisse, insolitaqve in illis dogmata præ cæteris notasse & suspexisse.

In

In hoc Libro continentur:

PARTE I.

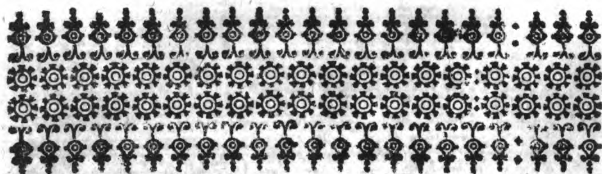
PARTE

PARTE II.

EVAN-

Evangelium
De
NATIVITATE
S. MARIÆ,

Jactatum olim sub falsis nominibus
Scriptoris
S. MATTHÆI
Evangelistæ,
Et
Interpretis, S. HIERONYMI,
Qui illud ex Hebraico verterit, donaveritque interpretatione liberiore
Latina.

Judicia & Testimonia de libro qualis apud Gnosticos olim ferebatur, tum qui à Manichæo Seleuco postea effictus est, tum qui hodie extat, & infra sequitur

DE NATIVITATE MARIÆ.

S. Epiphanius Hæresi XXVI. Gnosticorum, num. 12.

Ἄλλα δὲ μύρια παρ' αὐτοῖς πεπλασμένα γραφεῖα τετόλμηται. ΓΕΝΝΑΝ μὲν γὰρ ΜΑΡΙΑΣ βιβλίον τί φασιν εἶναι ἐν ᾧ δεινά τε καὶ ὀλέθρια ὑποβάλλοντές τινα ἐκεῖσε λέγουσιν. Ἐκ τούτου γάρ φασι τὸν Ζαχαρίαν ἀπεκτάνθαι ἐν τῷ ναῷ, ἐπειδή, φασι, ὀπτασίαν ἑώρακε, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου θέλων εἰπεῖν τὴν ὀπτασίαν, ἀπε-

INfinita porro penes illos sunt supposititia atque impudenter conficta monumenta. Cujusmodi est qui de progenie Mariæ liber *inscribitur, in quo horribilia quædam ac detestanda illorum dicta continentur. Velut inter alia, eam Zachariæ necis in templo caussam extitisse, quod cum visum quoddam illi esset oblatum, idque præ me-*

φράγη

φράγη τὸ στόμα, εἶδε γάρ, φασιν, ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματός τινα, ὡς ἐθυμία, ἄνθρωπον ἑστῶτα * ὄνου μορφὴν ἔχοντα.

tu significare vellet, os ei primo præclusum sit. Viderat autem, inquiunt, cum incensi horâ suffiret, asini figurâ stantem ho-

* Serapion Thmuensis Episcopus lib. adversus Manichæos affirmat ex hujus libri occasione Christianos olim accusatos ab Ethnicis, quod Judæis permisti asinum Judæorum numen colerent. Ita quidem ex Serapione Sixtus Senensis lib. 2. Bibl. S. p. 106. qui videtur opus Serapionis auctius vidisse quam extat in codice Græco Holsteniano Bibliothecæ Johanneæ hujus urbis, in quo habentur etiam libri duo Titi Bostrensis, tertiique pars, & Photii libri quatuor ad Arsenium contra Manichæos. Sane idem Sixtus lib. 4. p. 377. opus illud Serapionis ingens ac nobilissimum vocat, cum hoc in codice Holsteniano paucis foliis absolvatur, neque libri illius Gnosticorum vel verbulo mentionem faciat. Editionem hujus Serapionis, Titi item Photiique Græcolatinam parabat Abrahamus Hinkelmannus ὁ μακαρίτης, Serapionem & Titum sed latine tantum ex Francisci Turriani versione edidit Henricus Canisius, Videturque Turriani versio ex eodem codice profecta ex quo apographum Græcum Holstenianum. Idem enim hiatus in Serapione, idem in Tito defectus. Utrumque Græce & latine, quemadmodum alia multa præclara publico promittit doctissimus ac præstantissimus Juvenis, Viri summi Iobi Ludolfi nuper in Æthiopicis συνεργὸς Joh. Friedericus Wincklerus. Photii libros quorum ἐπιτομὴν dat Euthymius panopliæ lib 2. sect. 20. expectamus à Viro Clarissimo Sebastiano Gotfrido Starkio. Cæterum, alias conjecturas super origine calumniæ de culto apud Judæos asini capite jam ante Gnosticorum ætatem Judæis objectæ, videbis ubi placebit apud Steph. Morinum dissertatione septima, & apud Christianum Kortholtum Theologum meritiss. lib. 2. cap. 1. Obtrectatoris pagani; quibus præter suspicionem minus verisimilem Jenkini Angli in præfat. ad

Καὶ ἐξελθόντος, φασὶ, καὶ θέλοντος εἰπεῖν, οὐαὶ ὑμῖν, τίνι προσκυνεῖτε; ἀπέφραξεν αὐτοῦ τὸ στόμα ὁ ὀφθεὶς αὐτῷ ἔνδον ἐν τῷ ναῷ, ἵνα μὴ δυνηται λαλῆσαι. Ὅτε δὲ ἠνοίγη τὸ στόμα αὐτοῦ ἵνα λαλήσῃ, τότε ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν. Καὶ οὕτως, φασὶν, ἀπέθανε Ζαχαρίας, διὰ τοῦτο γὰρ ὁ ἱερεὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νομοθετήσαντος προσετάγη, φασὶν, ἔχειν κώδωνας, ἵν' ὅταν εἰσέρχηται ἱερατεῦσαι, τὸν κτύπον ἀκούων τῶν κωδώνων, κρύπτηται ὁ προσκυνούμενος, ἵνα μὴ φωρα-

minem, ac cum egredi vellet: itaque proloqui: Væ vobis, quem enim tandem adoratis? Ab eo qui in templo intus apparuit oris illi, ne efferre posset, usus interclusus est, post autem ubi vox eidem est restituta, atque hoc in Judæos arcanum evulgavit, ab illis interfectus est. Hæc, inquiunt, Zachariæ mortis occasio fuit. Addunt eandem illam ob causam jussum à legislatore Pontificem tintinnabula gestasse, ut quoties ad functionem suam obeundam ingrederetur, tintinnabulorum crepitu is

lib. 2. de veritate religionis Christianæ, adde hæc Gaffarelli quæst. pacific. p. 79. *Si verum sit quod ajunt secretiores quidam apud Hebræos Theologi, ab ipsis sculpta asini maxilla in templo asservata fuit ob egregium facinus in Philistæos à Samsone perpetratum.* Jenkinus putat calumniam ortam ex permutatione sive malitiosa sive errone̜a vocis Schammatha seu MaranAtha, quomodo excommunicationis genus apud Judæos dicatur, in Athon, quod significat asinum. Is. Vossius ad Catullum p. 197. suspicatur inter hieroglyphicas variorum animalium figuras ornando templo conjunctas & permixtas, asini quoque caput fuisse: cui sententiæ vide quæ opponat scriptor Anonymus Epistolæ, quæ extat in Novellis reip. literariæ Anni 1685. mense Augusto.

φωραθῇ τὸ ἰνδαλλικὸν τῆς μορφῆς αὐτοῦ προσώπου.

qui adorabatur admonitus sese è medio subtraheret, ne cum larva illa ac turpi effigie deprehenderetur.

Idem, hæresi LXXIX. Collyridianorum num. 5.

Εἰ γὰρ ἡ τῆς Μαρίας ἱστορία, καὶ παραδόσεις ἔχουσιν, ὅτι ἐῤῥέθη τῷ πατρὶ αὐτῆς Ἰωακεὶμ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι ἡ γυνή σου συνειληφυῖα, οὐχ ὅτι ἄνευ συζυγίας τοῦτο ἐγένετο.

Quamvis autem ex Mariæ historia *ac traditione illud habeatur, Joachimo ejus Patri divinitus hoc in deserto nunciatum fuisse, Uxor tua concepit, non tamen extra conjugium hoc factum intelligi debet.*

S. Gregorius Nyssenus Homilia de nativitate S. Mariæ Virginis T. 3. Opp. p. 346.

Ἤκουσα τοίνυν ἀποκρύφου τινὸς ἱστορίας τοιαῦτα παρατιθεμένης τὰ περὶ αὐτῆς (Μαρίας) διηγήματα. Ἐπίσημός τις ἦν ἐν τῇ κατὰ νόμον ἀκριβεῖ πολιτείᾳ καὶ γνώριμος ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ὁ τῆς παρθένου πατήρ. Ἄπαις

Audivi ergo quandam Historiam Apocrypham, tales de Maria prodentem narrationes. Virginis Pater fuit insignis quidam civis, observantia legis & vita probitate imprimis nobilis, qui sine filiis ad senectutem perve-

δὲ κατεγήρα τὸν βίον, ὅτι αὐτῷ πρὸς τεκνογονίαν οὐκ ἐπιτηδείως εἶχεν ἡ σύνοικος. Ἦν δέ τις ἐκ τοῦ νόμου τιμὴ ταῖς μητράσιν, ἧς οὐ μετεῖχον οἱ ἄγονοι. Μιμεῖται τοίνυν καὶ αὕτη τὰ περὶ τῆς Μητρὸς τοῦ Σαμουὴλ διηγήματα, καὶ ἐντὸς τοῦ ἁγίου τῶν ἁγίων γενομένη ἱκέτις γίνεται τοῦ Θεοῦ μὴ ἔξω πεσεῖν τῆς ἐκ νόμων εὐλογίας ἐξαμαρτοῦσα περὶ τὸν νόμον οὐδέν. κ. τ. λ.

nerat, cum minus idoneam ad gignendum uxorem haberet. Habebatur autem matribus ex lege quidam honor, quo carebant fœminæ quæ liberos nullos susceperant. Quapropter & hæc imitata id quod de matre Samuelis scriptum est, ad sanctum sanctorum accedit & supplicat Deo, ne legum benedictione privetur, quæ nihil in legem peccasset. &c.

S. Augustinus lib. XXIII. contra Faustum Manichæum cap. IX.

Quisquis itaque dicit Mariam ad consangvinitatem David non pertinuisse, manifestum est, quod istarum Scripturarum tam excellenti autoritati obluctetur: ipse vero convincat non eam pertinuisse ad semen David, & hoc ostendat non ex quibuscunque literis, sed Ecclesiasticis, Canonicis, Catholicis. Alia quippe non habent ad has res ullum pondus autoritatis, ipsa sunt enim quas recepit & tenet Ecclesia toto orbe diffusa, quæ per illas est etiam prophetata, & quemadmodum promissa sic reddita. Ac per hoc illud quod de generatione Mariæ *Faustus posuit, quod Patrem habuerit ex tribu Levi, sacerdotem quen-*

quendam nomine Joachim; quia Canonicum non est, non me constringit: sed etiam si hoc crederem, ipsum potius Joachim dicerem aliquo modo ad David sanguinem pertinuisse - - - Hoc ergo potius vel tale aliquid crederem, si illius Apocryphæ Scripturæ, ubi Joachim Pater Mariæ legitur, auctoritate detinerer, quam mentiri Evangelium, in quo scriptum est, & Jesum Christum filium Dei, salvatorem nostrum, & ex semine David secundum carnem, & per Mariam virginem procreatum.

Pseudo-Chromatius & Heliodorus, Episcopi, Hieronymo. T. V. Opp. edit. Jo. Marcianæi p. 445.

Dilectissimo Fratri Hieronymo presbytero, Chromatius & Heliodorus Episcopi, salutem in Domino. Ortum Mariæ Reginæ Virginis, simul & nativitatem atque infantiam Domini nostri Jesu Christi in Apocryphis invenimus libris, in quibus multa contraria nostræ fidei considerantes scripta, recusanda credidimus universa, ne per occasionem Christi, lætitiam Anti Christo traderemus. Ista igitur nobis considerantibus, extiterunt viri Dei Armenius & Virinus, qui dicerent sanctitatem tuam beatissimi Matthæi Evangelistæ manu scriptum volumen Hebraicum invenisse, in quo & Virginis Matris, & Salvatoris infantia esset scripta, & idcirco tuam charitatem per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum expetimus, quatenus & illud ex Hebræo latinis auribus tradas, non tantum ad percipiendum quæ sunt Christi insignia, quantum ad hæreticorum astutiam excludendam, qui ut doctrinam malam instituerent,

rent, bonam Christi nativitatem suo mendacio miscuerunt, ut post dulcedinem vitæ, mortis amaritudinem occultarent. Erit ergo purissimæ pietatis, vel ut rogantes fratres exaudias, vel Episcopos exigentes charitatis debitum, quod idoneum credideris, recipere facias. Vale in Domino, & ora pro nobis.

Pseudo-Hieronymus Chromatio & Heliodoro Episcopis.

Dominis sanctis & beatissimis, Chromatio & Heliodoro Episcopis, Hieronymus exiguus Christi servus in Domino salutem. Qui terram auri consciam fodit, non illico arripit quicquid fossa profuderit lacerata, sed priusquam fulgens pondus vibrantis jactus ferri suspendat, interim vertendis suspendendisque cespitibus immoratur, & specialiter qui nondum lucris augetur. Arduum opus injungitur, cum hoc fuerit mihi à vestra beatitudine imperatum, quod nec ipse sanctus Matthæus Apostolus & Evangelista voluit in aperto conscribi. Si enim hoc secretum non esset, Evangelio utique ipsius quod edidit addidisset: sed fecit hunc libellum Hebraicis literis obsignatum, quem usque adeo edidit, ut ex manu ipsius liber scriptus Hebraicis literis à viris religiosissimis habeatur, qui etiam à suis prioribus per successus temporum susceperunt. Hunc autem ipsum librum nunquam alicui transferendum tradiderunt, textum ejus aliter atque aliter narraverunt. Sed factum est ut à Manichæi discipulo nomine Seleuco, qui etiam Apostolorum gesta falso sermone conscripsit, hic liber editus non ædificationi sed destructioni materiam exhibue-

buerit, & quod talis probaretur in Synodo cui meliores Ecclesiæ non paterent. Cessent nunc oblatrantium morsus, non istum libellum Canonicis nos superaddimus Scripturis, sed ad detegendum hæreseos fallaciam, Apostoli atque Evangelistæ scripta transferimus, in quo opere non tam piis jubentibus Episcopis obtemperamus, quam impiis hæreticis obviamus. Amor igitur est Christi cui satisfacimus, credentes quod nos suis orationibus adjuvent, qui ad Salvatoris nostri infantiam sanctam per nostram potuerint obedientiam pervenire.

Idem Pseudo-Hieronymus in alia ad eosdem Epistola, versioni libri de Nativitate Mariæ præmissa.

Petitis à me ut vobis rescribam quid mihi de quodam libello videatur qui de Nativitate S. Mariæ à nonnullis habetur. Et ideo scire vos volo, multa in eo falsa inveniri. Quidam namque Seleucus, qui passiones Apostolorum conscripsit, hunc libellum composuit. Sed sicut de virtutibus eorum & miraculis per eos factis vera dixit, de doctrina vero eorum plura mentitus est, ita & hic multa non vera de corde suo confinxit. Proinde ut in Hebræo (a) *habetur, verbum ex verbo transferre curabo, siquidem san-*

 ctum

(a) *Hæc verba Is. Casaubonus ad Baron. p. 91. ita accepit, ac si eundem librum quem à Seleuco compositum jam dixerat à se iste Pseudo Hieronymus, eundem etiam ex Hebraico translaturum se affirmet. Sed Vossius de genealogia Christi c. 4. §. 3. rectius observat, hæc duo ab eo distingui, & Seleuci librum rejici tanquam impiis additamentis refertum, at alterum Hebraicum velut nihil exitiosi com-*

ctum Evangelistam Matthæum eundem libellum liquet (b) *composuisse, & in capite Evangelii sui Hebraicis literis obsignatum* (c) *apposuisse, quod an verum sit, Autori præfationis & fidei scriptoris committo, ipse enim ut hæc dubia esse pronuncio, ita liquido falsa non affirmo. Illud autem libere dico, quod fidelium neminem negaturum puto, sive hæc vera sint, sive ab aliquo conficta, sacrosanctam Sanctæ Mariæ* (d) *nativitatem magna miracula præcessisse, maxima consecuta fuisse, & idcirco salva fide ab his qui DEum ista facere posse credunt, sine periculo animæ suæ credi & legi posse. Denique in quantum recordari possum, sensum non verba Scriptoris sequens, & nunc eâdem semitâ non iisdem vestigiis incedens, nunc quibusdam diverticulis ad eandem viam securrens, sic narrationis stylum tentabo* (e) *& non alia dicam quam quæ aut scripta sunt ibi, aut consequenter scribi potuerunt.*

In-

plectentem probari, licet non tanquam Canonicum extolli & Ecclesiæ obtrudi. Sententia veteris illius scriptoris est, sicut Seleucus in libris de Actibus Apostolicis multa est mentitus, ita & eundem libello de Nativitate Mariæ non pauca confinxisse: ac propterea se potius voluisse hoc de argumento transferre librum Hebræum, seu vere seu falso inscriptum Matthæo, ubi nihil contineretur qvod non possit pie legi. Clare igitur rejicit libellum Seleuci de nativitate Mariæ, atqve ab eo diversum facit, qvem convertit ex Hebræo. (b) *Liquet, si præfationi nempe fidem habere velis, ut mox additur.* Legit hæc sub S. Hieronymi nomine etiam Vincentius Bellov. in prologo spec. Historial c. 9 & lib. VII. c. 64. seq. (c) *Ita videtur legendum pro* oppposuisse. (d) *Male in editis:* sacrosancta sanctæ Mariæ magna miracula. (e) *fortasse,* temperabo.

Innocentius I. Epiſtola III. ad Exuperium, can. 7.

Cætera quæ ſub nomine Matthæi, ſive Jacobi minoris, vel ſub nomine Petri & Johannis, quæ à quodam Leucio ſcripta ſunt, vel ſub nomine Andreæ, quæ à Nexocharide & Leonide Philoſophis, & ſub nomine Thomæ, & ſi qua ſunt alia, non ſolum repudianda, verum etiam noveris eſſe damnanda.

Gelaſius Papa, ſive quisquis autor, in decreto de libris Apocryphis, Diſt. XV. c. 3.

Liber de Nativitate Salvatoris, & de Maria & obſtetrice Salvatoris, Apocryphus.

Fulbertus Carnotenſis ſermone in ortu almæ Virginis Mariæ inviolatæ, T. XVIII. Bibl. PP. p. 40.

Sane ſi qui ſollicita mente & ſtudioſa inveſtigatione perquirant, cur ſanctorum præcedentium memoriæ hujus præfatæ Virginis temporanea initia ſuis fidelibus ſequacibus enucleatim non exornaverunt, ut ad omnium notitiam vulgarent, noverint non ignaros eos extitiſſe hæreſeos, quæ pro inſigni & admirando hujus ſacræ puellæ præconio exoritura erat, & ob id, ſiquid ex ejus ortu protulerint, ſagaci induſtria celandum æmulis & infidelibus decreverunt, ne inveniret cæca garrulitas perfidorum, unde maternum ſinum Eccleſiæ verberaret ſua multiplici fallacia. Nam & hoc quod levi & ſubtili relatione aut forſitan conſcriptione

me

ne de Matris Domini nativitate & infantia ejusdem Domini perceperunt, ita versuta & argumentosa fallacia deturparunt, ut nec vera deinceps à quibusdam Ecclesiasticis doctoribus recitentur, quamvis minime repudiantur. Exstat verò quædam non usitata relatio quæ clarissimi Interpretis Hieronymi prænotatur nomine, referens B. Matthæum post editum Evangelium, ortum præfatæ Virginis atque initiamenta puerilia Jesu Christi ita obscuris manu propria obsignasse literis Hebraicis, ut nullus fidelium illud vellet patere superfluis & mordacibus rictibus, quæ tunc à prælibato Interprete feruntur transportata, quibusdam obnixe petentibus, ad linguæ latinæ notitiam. Et quia hæc relatio inter S. Scripturæ Canones non habetur inserta, ideo unanimis Ecclesiæ conventus in recitando aperte nec omnia eligit, nec in non recipiendo rejicit, cum nonnulla reperiantur dicta & facta, quæ in præfata serie impossibilia videantur, quæ tamen volentibus & amantibus legere, non denegat fidelium industria. Præter hunc sermonem ex MS. Bibliothecæ S. Victoris editum, extat & alius sermo ejusdem Fulberti de Nativitate S. Mariæ Virginis ibid. p. 39. in quo plura ad verbum repetita ex hoc libro de Nativitate Mariæ.

Desiderius Erasmus in Censura libro de Nativitate Mariæ præmissâ.

Abunde satis arbitror admonere tantum, hoc opus ejusdem artificis esse, cujus id quod proxime præcessit. Præcesserat autem Regula Monachorum Hieronymo supposita, quam affirmat vel

ipso

ipso sermonis insulsissimi charactere falsitatem tam palam præ se ferre, ut etiam ab indoctissimis sentiri qveat.

Sixtus Senensis Bibliothecæ Sanctæ libro II. p. 107.

Matthæus Evangelista fingitur esse autor duorum librorum, qvorum alter de ortu sive stirpe Mariæ, alter de infantia Salvatoris inscribitur, qvi Valentinianorum & Gnosticorum commenta sunt. His libris inepti qvidam autoritatem asserere cupientes, præfationes addiderunt sub nomine Chromatii & Heliodori Episcoporum ad Hieronymum & Hieronymi ad ipsos confictas, quæ utrumqve opus testarentur à Hieronymo in gratiam eorundem Episcoporum ex Hebraico Matthæi volumine translatum & ab Hæreticorum falsationibus expurgatum. Sed cum in his libris eadem nunc extent aniles fabulæ qvas Irenæus in primo adversus Valentinorum hæreses, & Epiphanius primo Panarii, sectione tertia, ex iisdem Voluminibus refellunt, palam apparet impostorum deceptio. Hæc Sixti Senensis ad verbum, ut solet, repetit Antonius Possevinus in Apparatu Sacro, voce Matthæus T. 2. p. 87.

Melchior Canus lib. XI. Loc. Theol. cap. 6. p. 536.

Hujus generis fabula etiam illa est insulsa æque ac barbara de Nativitate Sanctæ Mariæ ad Chromatium & Heliodorum Episcopos. Hujus generis sunt alia multa, quæ & rectissime & diligentissime Erasmus refutavit.

Cæſar Baronius Apparatu ad Annales Eccleſiaſticos, num. 44.

Nec innitimur ſcriptioni illi qvæ hactenus Hieronymi nomine ad Chromatium & Heliodorum ſcripta vulgata eſt : nam licet in eâ complura veritate conſtantia conſcripta reperiuntur, qvæ à dictis autoribus (Epiphanio, Nyſſeno &c.) *ſibi vendicent autoritatem & fidem : tamen non tantum eam Hieronymi non eſſe dixerimus, ſed autoris plane ut ignoti ſic prorſus imperiti, qvi in eâ condendâ & conſcribenda non novit aperta vitare mendacia, dum ait, illis temporibus quibus ea acciderunt, fuiſſe Iſaſchar ſummum Pontificem &c.* Vide & ad Annum Chriſti 44. num. 44.

In eandem Sententiam diſputat Richardus Montacutius Apparat. ad Origines Eccleſiaſticas p. 299. ſeqv. & Analect. p. 175. 178. ſeqv. agens adverſus Chriſtophorum de Caſtro Jeſuitam Hiſpanum, in Hiſtoria Deiparæ, qvem his etiam verbis perſtringit Iſaacus Caſaubonus Exerc. 1. ad Baronium num. 15.

Vide qvam altas radices fabularum & mendacii amor in multorum animis egerit. Librum enim palàm impium auſus non ita pridem defendere contra virorum doctorum juſtiſſimam cenſuram Chriſtophorus de Caſtro. O tempora, o mores! audere aliquem

quam in hâc luce literarum scriptum tueri, quod primo constat pseudepigraphum esse, deinde à pestilentissimo hæretico profectum, postremo nugarum & impietatum esse plenum. Titulum esse falsum stylus arguit. Nomen enim B. Hieronymi ementitur, quum nulla sit toto libello periodus, quæ ignorantiam, ἀκρι-ciam, fatuitatem eorum non palam faciat, qui inter flumen aureum dictionis Hieronymianæ & cænum lutulentum plani illius distinguere nesciunt. Nec refert quod titulo adjecta sunt nomina Chromatii & Heliodori, ad quos in veris libris scripsit Hieronymus. Nam ejusmodi fuerunt semper artes eorum qui fictos à se libellos magnis autoribus adscribebant, ut aliqua similitudine veri mendacium obtegerent. Ab hæretico eam scriptionem esse profectam, cur dubitemus, ipse doli fabricator palam hoc profitetur. Non enim libri autor postulat haberi, sed interpres duntaxat. Verus auctor Seleucus *Manichæorum Apostolus, notissimus hæreticus. Hic est qui in libro B. Augustini de fide contra Manichæos bis vocatur* Leucius, *quod vere Baronius monuit, sed &* Leontius *in principio ejusdem libri appellatur.*

Dionysius Petavius libro XIV. de incarnatione cap. 7. num. 3.

Sane opinio illa de viduitate Josephi & liberis ab eo susceptis, ex apocrypha illa historiâ manavit quæ de natali B. Mariæ ac reliqua ejus vita perscripta est in Protevangelio Jacobi, & in stramenticia quadam Epistola, quæ inter rejicula Hieronymi legitur ex Hebræo Matthæi, ut planus ille mentitur. Vide eundem. lib. XIV. cap. 3. num. 12.

Gerh.

Gerh. Johannes Vossius libro de Genealogia Christi, p. 34.

*Non censeo solide adstrui posse Christophorum à Castro in opere suo de Deipara secutum esse librum haeretici Seleuci, etsi fateatur se sequi hoc opusculum quod ex Hebraeo dicitur convertisse Hieronymus, sed qui clare rejicit atque adeo ab eo diversum facit libellum Seleuci de nativitate Mariae. Ait autem, sequi se hoc opusculum Christophorus à Castro, quod licet Hieronymi non sit, sit tamen veteris ac pii scriptoris. Et tamen non videtur mihi pius is scriptor, qui sic voluit sub Heliodori ac Chromatii Episcoporum, ac praecipue B. Hieronymi larva orbi imponere Christiano. Praeterea rudem fuisse & indoctum non sola arguit dictio, sed etiam quod Pontificem facit Isascharem, qualis tum esse non potuit, ut ex serie eorum liquet apud Josephum Antiquit. lib. XV. XVI. XVII. & lib. 1. de bello Judaico ac caeteris. Ut alia praeteream quae doctissimus Casaubonus annotavit, quorum etiam aliqua jam ante observarat Baronius. Amplius dicam, utcunque impostor ille videri velit sua ex Hebraeis vertisse, metuere me, ne fortassis nescierit Hebraicè, suaque exscripserit sive ex Gnosticorum libro de stirpe Mariae, sive ex Seleuci libello de Mariae nativitate, ac solum praeterierit quae Gnostico & Manichaico dogmati patrocinarentur. Caeterum Seleucus iste etiam memoratur Melito * Laodicensi Episcopo, praefat. in vitam S. Johannis Evangelistae, quae necdum edita, sed in Vaticana atque aliis extat Bibliothecis, sive Melitoni Episcopo Sardensi (neque enim*

* Johannem Mellitum alii vocant.

alius is existimandus) libro de transitu B. Virginis, T. VII. Bibliothecæ SS. Patrum. Sed utrobi- qui aliis Seleucus, isthic Leucius vocatur, Leuticius nominatur Gelasio Papæ Dist. XV. cap. Leutitius, aut Leutius, ut adnotatur in decretione Romana. Sed Leucius quoque est in Con- Tomis. Verba Gelasii sunt: Libri omnes fecit Leucius discipulus Diaboli, Apo- Fortasse Leucius κατ' ἀφαίρεσιν ex Seleucus corruptum, quando apud Philastrium etiam Seleuciani heretici à Seleuco nuncupantur. Ni- esse ex Leontius, quia B. Augustini libro de &c.

Guil. Caveus Hist. literar. Scriptorum Ecclesiasticor. Tom. I.

Denique habetur latine in Bibliotheca Patrum nomine Canonis Universalis Liturgia D. Mat- inscripta, opus, si quod aliud, spurium & te- rioris seculi fœtus: & inter Hieronymi Opera T. liber de Ortu sive Nativitate B. Virginis, cujus mium, ipsum ab Hieronymo ex Matthæi opere raice scripto latine conversum esse, splendide men-.

Thomas Ittigius Diatriba inedita de Matthæo §. 62.

Miræ quoque nugæ sunt, quæ in fictitiis Chroma- Heliodori ad Hieronymum literis & responso Hieronymi nomine conficto de quodam Matthæi libro Nativitatem B. Virginis & infantiam Salvatoris nostri narrante referuntur. Confer. eundem Max. Rev. Ittigium in Heptade dissertat. V. 236.

Natalis Alex. Hist. Eccles. Sec. I. cap. I. art. 3.

Dubia fidei sunt, quæ vel Græci de Joachimo & Anna ex Apocrypho quodam libello de ortu Virginis S. Jacobo fratri Domini perperam adscripto delibarunt, vel Seuleucus impostor sub S. Evangelista Matthæi nomine est ementitus - - - Sed & absurda fabula est, quod beata Virgo educata fuerit in Sancto sanctorum &c.

L. Ellies du Pin dans sa Nouvelle Bibl. des Auteurs Ecclesiastiques T. 3. p. 134.

La lettre de Chromace & d'Heliòdore à Saint Jerome, & la reponse qui porte le nom de ce Pere sont encore des fictions fabuleuses, qui ne meritent aucune creance.

Bollandi & aliorum virorum doctorum Censuras habes infra ante Protevangelium Jacobi.

Evan-

EVANGELIUM DE NATIVITATE MARIÆ.

I.

BEata & gloriosa semper Virgo Maria de stirpe (a) regia & familia David oriunda, in civitate Nazareth nata, Hierosolymis in templo Domini nutrita fuit. Pater ejus Joachim, mater vero Anna dicebatur. Domus paterna ex Galilæa & civitate Nazareth. Maternum autem genus ex Bethlehem

(a) In aliis scriptis Apocryphis Maria ferebatur fuisse de tribu Levi, ut apparet ex Augustino XXIII. 9. contra Faustum Manichæum & ex veteri narratione apud Svidam in Ἰησοῦς Glycæ etiam memorata Epist. 53. propter quam Svidas olim libris prohibitis accensitus est à Paulo IV. Pontifice. Sed & Marcus quoque Antonius de Dominis lib. 6. cap. 1. de Rep. Eccles. negat certis argumentis constare, Mariam fuisse ex stirpe David. Non fuisse autem, longe minus constat certis argumentis. Nam ratio à cognatione Elisabethæ ducta nihil probat, quia ex diversis tribubus inibantur matrimonia, ut ipse vir doctus observat. Cæterum Christum fuisse è stirpe Regia Davidis, certum est, nescio autem, quare legalis duntaxat per Josephum, nec etiam naturalis dicendus sit filius Davidis per Mariam, ut veteres omnes fere uno ore profitentur. Mariam porro in civitate Nazarath natam, similiter nullo certo testimonio probari potest, etsi Josephus fuit ex urbe Nazareth Luc. II. 4. ibique deinceps etiam habitavit Matth. II. ult. De Patre Mariæ Joachimo & Anna consentiunt veterum plerique, Epiphanius, Damascenus & alii, quos videbis ubi lubebit apud Vossium in lib. de Genalogia Christi.

erat. Vita eorum simplex & recta apud Dominum, apud homines irreprehensibilis erat & pia. Nam omnem substantiam suam trifariam diviserunt: unam partem templo & templi (b) servitoribus impendebant: aliam peregrinis & pauperibus erogabant: tertiam suæ familiæ usibus & sibi reservabant. Ita isti Deo chari, hominibus pii, per annos circiter viginti, castum domi conjugium sine liberorum procreatione exercebant, Voverunt tamen, (c) si forte DEus donaret eis sobolem, eam se Domini servitio mancipaturos, cujus rei gratia & templum Domini singulis per annum festis frequentare solebant.

II. Factum est autem, ut Encæniorum (d) festivitas appropinquaret, unde cum nonnullis contribulibus suis Hierosolymam & Joachim ascendit. Ea vero tempestate Isaschar ibi Pontifex erat. (e) Cumque inter cæteros con-

(b) Vocabulum *servitorum* barbariem resipit, ut & alia hujus scripti, quæ notare supersedeo. Formatum tamen est ut *auditor*, *sarritor*, *nutritor*, *delinitor* & similia. (c) Hoc votum ostendit, qvod castum conjugium in præcedentibus verbis non sit intelligendum de omnimoda ἀποστερήσει. Forte autem non erraverit, qui hanc narrationem dixerit compositam ad similitudinem eorum, quæ de Anna Elcanæ uxore leguntur 1. Sam. I. (d) Encænia Hierosolymitana celebrabantur circa solstitium brumale Mentio hujus festi 1. Maccab. I, 59, & Joh. X. 22. ubi vide interpretes, & Josephum XII. 11. Seldenum de synedriis lib. III. cap. 13. sq. (e) Isascharis Pontificis loco in Pseudo Jacobi protevangelio est Ruben: sed apud Josephum & alios fide dignos scriptores de utroqve neγρύ.

concives ſuos etiam Joachim cum oblatione ſua videret, deſpexit eum, & munera ejus ſprevit, interrogans, cur inter fœcundos infœcundus ipſe ſtare præſumeret. Dicens, munera nequaquam Deo digna poſſe videri, quem ipſe prole indignum judicaſſet, Scriptura dicente, (f) *maledictum omnem eſſe, qui non genuiſſet maſculum in Iſrael.* Dicebat ergo, prius eum ab hac maledictione ſobolis generatione ſolvendum, & ſic demum in conſpectu Domini cum oblationibus eſſe venturum. Cujus opprobrii objectu pudore magno ſuffuſus Joachim ad paſtores, qui cum pecudibus erant, in paſcuis ſuis ſeceſsit. Neque enim domum repetere voluit, nè forte à contribulibus ſuis, qui

ſimul

(f) Græca verba apud Damaſcenum, qui νομικὸν πρόσταγμα vocat IV. 25 de Orthod. fide: ἐπικατάρατος ὃς οὐκ ἐγείρει σπέρμα ἐν τῷ Ἰσραήλ. Hieron. adverſus Jovinianum & in Eſaiæ IV. 1. *Maledicta ſterilis, quæ non habet ſemen in Iſrael.* Pro ſemine, maſculum poſuit noſter, id enim ſemen κατ' ἐξοχήν. Aut forte conjungenda ſunt: *maledictum omnem maſculum, qui non genuiſſet.* Nam alioqui nec Mariâ in lucem editâ maſculum generaverant ejus parentes. Sed in Scripturis quidem fruſtra hæc quæras, etſi inter benedictiones legitur Exod. XXIII. 26. & Deut. VII. 14. οὐκ ἔσαι ἄγονος οὐδὲ ςεῖρα ἐπὶ τῆς γῆς σου. Et Eſaiæ XXXI. ult. in editione Græca, nam ab Hebræis hoc derideri ait Hieron. ad Pammach. de opt. gen. interpretandi: μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιὼν σπέρμα, καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ. Vide Iſ. Caſauboni Exerc. 1. ad Baron. num. 15.

ſimul aderant, & hoc à Sacerdote audierant, eodem opprobrii elogio notaretur.

III. Verum cum ibi aliquandiu eſſet, quadam die cum eſſet ſolus, Angelus Domini ei cum (g) immenſo lumine aſtitit. Qui cum ad ejus viſionem turbaretur, Angelus qui ei apparuerat, timorem ejus compeſcuit dicens: Noli timere, Joachim, neque in viſione mea turberis: Ego enim ſum Angelus Domini, miſſus ab ipſo ad te, ut annunciem tibi (h) preces tuas eſſe exauditas, & eleemoſynas tuas aſcendiſſe in conſpectum ejus. Videns quippe vidit pudorem tuum, & audivit ſterilitatis opprobrium nec rectè tibi objectum. Peccati (i) namque, non naturæ ultor eſt Deus, & ideo cum alicujus uterum claudit, ad hoc facit, ut mirabilius denuo aperiat, & non libidinis eſſe quod naſcitur, ſed divini muneris cognoſcatur. Prima enim gentis veſtræ Sara (k) mater,

(g) Apparitiones angelorum fere ſolet comitari lux, quæ *δόξα Κυρίȣ* vocatur Luc. II. 9. Sic infra cap. 9. Cæterum Epiphanius hæreſi LXXIX. num. 5. refert in deſerto Angelum Joachimo apparuiſſe & Mariæ nativitatem annunciaſſe. (h) Sic Act. X. 4. *αἱ προσευχαί σȣ καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σȣ ἀνέβησαν ἐις μνημόσυνον ἐνώπιον τȣ Θεȣ̃.* (i) Nec peccati quidem, ſi ad id à naturâ cogeremur. Theodoritus T. 4. p. 271. *ȣ̓ γὰρ ἴδιον δικαίȣ Θεȣ̃ κολάσαι τὸν ἀνάγκῃ γενόμενον πονηρόν.* (k) Gen. XI. 30. XVI. 1. & XVIII. 11. Nusquam tamen fit mentio anni ætatis octogeſimi, uti nec Gen. XXI. ubi narratur genitum ex Sara Iſaacum, Abrahamo jam centum annorum ætatem conſecuto. Utcunque tamen id colligas ex tempore Saræ defunctæ anno ætatis 127. Gen. XXIII. 1.

[illegible] nonne usque ad octogesimum annum in-
[illegible]unda fuit, & tamen in ultima senectutis
[illegible]te genuit Isaac, cui repromissa erat bene-
[illegible]o omnium gentium. Rachel (l) quoque
[illegible]m Domino grata tantumque à Sancto
[illegible]b adamata, diu sterilis fuit, & tamen Jo-
[illegible]enuit, non solum Dominum Ægypti,
[illegible]rimarum gentium fame periturarum
[illegible]orem. Quis in ducibus vel fortior Sam-
[illegible]e, vel sanctior Samuele? Et tamen hi
ambo (m) steriles matres habuere. Si ergo
ratio verbis meis tibi non persuadet, crede
re, (n) dilatos diu conceptus & steriles partus
mirabiliores esse solere. Proinde Anna uxor
tua pariet tibi filiam, & vocabis nomen ejus
Mariam, hæc erit, ut vovistis (o) ab infantia
sua Domino consecrata, & Spiritu Sancto re-
plebitur adhuc ex (p) utero matris. Omne
immundum neque manducabit neque bibet,
neque inter populares forinsecus turbas, sed in
templo (q) Domini conversatio ejus erit, ne
quid de ea sinistrum vel suspicari saltem pos-
sit vel dici. Itaque ætate procedente sicut ipsa
mirabiliter ex sterili nascetur, ita incompara-

 bili

(l) Gen. XXX. (m) Judic. XIII. & 1. Sam. I. (n) i. e. tot exemplis à me allatis. Male antea editum: *persuadet credere*. (o) Sic lego, cum vitiose in aliis editt. *ut novistis*. Vide supra cap. I. Meminit illius voti à matre Mariæ nuncupati Gregorius quoque Nyssenus homilia in natalem Domini. (p) Expressum ex Luc. I. 15. (q) Vide quæ ad Protevangel. Jacobi, & hic infra ad caput 6.

biliter (r) Virgo generabit Altissimi filium, qui Jesus vocabitur, secundum nominis (s) Etymologiam Salvator omnium gentium erit. Et hoc tibi eorum quæ annuncio (t) signum erit: Cum perveneris ad auream in Hierosolymis (u) portam, habebis ibi obviam Annam uxorem tuam, quæ de tuæ regressionis tardatione modo sollicita tunc in aspectu tuo gaudebit. His dictis Angelus discessit ab eo.

IV. Deinde apparuit Annæ uxori ejus, dicens: Ne timeas Anna, neque phantasma (x) esse putes, quod vides. Ego enim sum Angelus ille, (y) qui preces & eleemosynas vestras obtuli in conspectu Dei & nunc missus sum ad vos, ut annunciem vobis nascituram filiam, quæ Maria vocata (z) super omnes mulieres erit benedicta. Hæc à nativitate sua statim, Domini gratia (a) plena, tribus ablactationis suæ annis (b) in domo paterna permanebit, posteà ser-

(r) Sine exemplo (s) Matth. I 21. (t) σημεῖον ut Luc. II. 12. (u) Porta atrii orientalis, de qua vide Lightfoot. Centur. Chorograph. Matthæo præmissâ c. 30 (x) Vide Matth. XIV. 26. (y) Tob. XII 15. Apoc. VIII. 3. Conf. Origenem de Oratione num. 33. & 36. Testamentum 12 Patriarchar. III. 3. (z) Luc. I. 42. (a) Κεχαριτωμένη quod Luc. I. 28. Syrus quoque interpres reddidit: מליט טיבותא Græca voce usus ante Lucam Sirachides IX. 8. & XVIII. 17. ut ante Colomesium p. 72. Observ. Sacr. notatum Drusio XIII. 6. obs. Cæterum quod Ambrosio & aliis quibusdam veteribus *gratiâ plena* exponitur *Christo plena*, parum congruenter fit ad Angeli mentem (b) Sic & Protevangelium Jacobi, quod vide cap. 4. Trimulam in templo repræsentatam ait etiam Evodius apud Nicephorum lib. II. c. 3.

Domini mancipata à Templo usque
intelligibiles annos non discedet, ibi de-
jejuniis & orationibus (d) nocte ac die
serviens ab omni immundo se abstinebit,
nunquam cognoscet; sed sola sine ex-
sine macula, sine corruptione, sine vi-
mmixtione Virgo Filium, Ancilla Domi-
gratia & nomine & opere salvatorem
generabit. Itaque surge, ascende Hie-
m, & cum perveneris ad portam, quæ
pro eo quod deaurata est (e) vocatur,
o signo virum tuum, pro cujus incolumi-
tu sollicita es, obvium habebis. Cum
gitur ita evenerint, scito quod quæ an-
io, sine dubio complenda erunt.

V. Igitur juxta Angeli præceptum uter-
e loco in quo erant promoventes, ascen-
nt (f) Hierusalem, & cum ad locum per-
venissent Angelico vaticinio designatum, ibi
invicem obviaverunt. Tunc de mutua sua
one læti & promissæ prolis certitudine se-
i debitas Domino humilium (g) exaltatori
tias egerunt. Itaque adorato Domino do-

 mum

(c) i. e. usque ad annos intelligentes, sive quibus homo
it intelligere malum reprobandum & bonum eligen-
Es. VII. 15. Jon. III. 11. Adjectivis in *bilis* sensu activo
ent scriptores non infimæ tantum ætatis, sed optimæ
, ut docet elegantissimus Perizonius ad Sanctii Miner-
p. 93. 94 (d) Expressum è Luc. II. 37. (e) Josephus
de Bello Jud. V. 14. p. 917. testatur portam orientalem abun-
dantius & magnificentius ornatam fuisse auro & argento
quam reliquas, etsi & ipsæ inauratæ fuerunt (f) In tem-
plum. sic Luc. XVIII. 31. (g) Luc. I. 52.

mum regressi (h) divinum promissum certi & hilares exspectabant. Concepit ergo Anna & peperit filiam & juxta mandatum Angelicum Parentes vocabant nomen ejus Mariam.

VI. Cumque trium annorum (i) circulus volveretur & ablactationis tempus completum esset, ad Templum Domini Virginem cum oblationibus adduxerunt. Erant autem circa templum juxta quindecim (k) graduum psalmos, quindecim ascensionis gradus. Nam quia

(h) In opidum Nazareth. Dicitur deinde. Anna post genitam Mariam amisso Joachimo marito duobus præterea viris nupsisse Cleophæ & Salomæ: qua de re hosce tres versus affert Joh. Gerson in sermone de nativ. virginis Mariæ T. 3. p. 59.

Anna tribus nubsit, Joachim, Cleopha, Salomaque
Ex quibus ipsa viris peperit tres Anna Marias,
Quas duxere Joseph, Alphæus, Zebedeusque,
Prima Jesum, Jacobum, Joseph, cum Simone Judam
Altera dat: Jacobum dat tertia, datque Johannem.

Sed parum fidei hanc traditionem mereri ostendit veterum silentium, & quod Salome mulieris nomen est, non viri. Marc. XV. 16. Omitto in præsenti alias de Anna fabulas, quarum plerasque videas licet apud Rivetum in Apologia pro Maria & Reverendum Annæbergensium nuper, jam Lubecensium Præsulem Georg. Henr. Gœzium in diatriba de cultu Annæ in Misniam invecto. (i) De quibus Angelus supra c. 4. (k) De gradibus illis quindecim Ezech. XL. 6. & 34. sequ. Meminit & Josephus. Jacobus Juda Leo de templo p. 21. ait singulos gradus tam altitudine quam latitudine fuisse dimidii cubiti. Quod vero gradus hosce juxta totidem Psalmos המעלות sive adscensionem circa templum fuisse noster affirmat, legitur etiam in Talmude, tractatu Succah cap. 5. sect. 4. & confirmatur à Kimchio & aliis Judæis. Christia-

emplum erat in monte (l) constitutum,
holocausti, quod forinsecus erat, adiri
gradibus non valebat. In horum ita-
o beatam Virginem Mariam parvulam
es constituerunt. Cumque ipsi vesti-
, quæ in itinere habuerant, exuerent,
oribus ex more vestibus se & mundiori-
erent, Virgo Domini cunctos sigilla-
us sine ducentis & levantis manu ita
t, ut perfectæ ætati in hac duntaxat cau-
l deesse putares. Jam quippe Dominus
rginis suæ infantia magnum quid opera-
, & quanta futura esset, hujus (n) miracu-
cio præmonstrabat. Igitur sacrificio se-
cun-

norum sententias de Psalmis graduum videbis, ubi voles, apud Gatakerum cap. XI. Cinni & Pfeifferum τὸν μακαρίτην in dubiis vexatis, nec Geierum jam memorem aliosque interpretes in Psalmum 120. A Græcis Psalmi isti dicuntur τὰ πρὸς Κύριον, vel τὰ προσκύρια, quia primus ex illis incipit à verbis: πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἔκραξα. (l) In monte Morya. Hinc mons sanctus & mons Domini pro templo Mich. IV. 2. Ps. XXIV. 3. Vide & Grotium T. 3. Opp. Theol. p. 492. (m) Etsi altare ipsum gradibus adscendere prohibuit lex Exod. XX. 26. quod ut cum more Judæorum & Ezech. XLIII. 17. conciliari debeat, inquirunt Spencerus II. 7. de legibus Hebr. & Vir Clarissimus Joh. Jacobus Cramerus disserens de ara exteriore templi secundi. Verisimillimum autem est, quod Ezechiel per מעלות altaris intelligat plures acclives tramites, per quos poterant Sacerdotes sine gradibus pervenire in altaris pavimentum & ambitus, uti delineatos illos videre licet in Rev. Dassovii diatriba de altari exteriore templi Hierosolymitani. (n) Quod puella tres an-

cundum (o) consvetudinem legis celebrato & voto suo (p) perfecto Virginem intra (q) septa Templi cum aliis virginibus ibidem educandam dimiserunt, ipsi vero domum regressi sunt.

VII. Virgo autem Domini cum ætatis processu & virtutibus proficiebat, & juxta Psalmistam (r) *Pater & Mater dereliquerat eam, Dominus autem assumpsit eam.* Quotidie namque (s) ab Angelis frequentabatur, quotidie divina visione fruebatur, quæ eam à malis omnibus cu-

nos nata semicubitales gradus conscendere posset. Cæterum hæc paulo aliter narrata videas licet in Prot Evangelio Jacobi cap. 4. (o) Vide 1. Sam. I. 25. (p) Morem voti virginitatis faciendi à Jephtæ filia repetunt Perkinsus in Cas. Conscient. & nuper Joh. Jacobus Schudt in vita Jephtæ. Votum Mariæ multis adstruere conantur Vega in Theologia Mariana, Frid Samuel Geroltus opere singulari, & Petavius lib. XIV. de incarnat. c. 4. quorum argumentis quæ opposita sint à Casaubono, Montacutio & aliis, apud ipsos rectius leges. (q) R. Azarias in Jmre Binah c. 60. Autor est, in templo secundo mares pariter fæminasque (viduas juxta & virgines) separatis cœtibus assidue versatos, continentem vitam duxisse. Epiphanius in Ancorato num. 60. ait primogenitos tam mares quam fæminas in templo consecrari ibique ad annos pubertatis educari solitas. Singulatim de Maria virgine per plures annos (undecim puta) in templo ad exemplum Samuelis educata testes complures affert Baronius in Apparatu num. 48. Sed de illorum fide consulendus Casaubonus Exerc. I. num. 21. Clarissimus Wagenseilius ad Sota p. 437. 1119. (r) Psal. XXVII. 10. (s) Frequens hoc Mariæ cum Angelis commercium memorant multi, Protevangelium Jacobi etiam ab Angelo nutritam narrat. Sed non ita assuetam fuisse consuetudini Angelicæ, docet Lucas I. 29. perculsam eam referens cum Angelum vidisset, suavissimis licet verbis se allo-

custodiebat, & bonis omnibus redundare faciebat. Itaque ad quartum decimum (t) annum usque pervenit, ut non solum nihil de ea mali reprehensione dignum confingere possent, sed & boni omnes, qui eam noverant, vitam & conversationem ejus admiratione dignam judicarent. Tunc Pontifex (u) publicè denunciabat, ut virgines quæ in Templo publicè constituebantur, & hoc ætatis tempus explessent, domum reverterentur, & nuptiis secundum morem gentis & ætatis maturitatem operam darent. Cui mandato cum cæteræ pronæ paruissent, sola virgo Domini Maria hoc se facere non posse respondit, dicens: Se quidem & Parentes suos Domini servitio mancipasse, & insuper se ipsam Domino virginitatem vovisse, quam nunquam viro aliquo commixtionis more (x) cognito violare vellet. Pontifex vero in angustia constitutus animi, cum neque contra Scripturam, quæ dicit: (y) *Vovete & reddite*, votum infringendum putaret, ne

c[illegible]. Vide quæ infra cap. 9. (t) Ita & Evodius apud N[illegible]horum lib. 2. cap. 3. Sed in Protevangelio Jacobi M[illegible]r tantum fuisse duodecennis cum Josepho despons[illegible]. (u) Pontifex iste Zacharias vocatur in ProtEv. Ja[illegible]x) Sic enim accipiunt verba Mariæ, *ἄνδρα ὐ γινώσκω* L[illegible]34. i. e. *non cognituram vovi*, sed cum Josepho meo per[illegible]uam servabo virginitatem. *Nam si ad nuptiale opus a[illegible]a fuisset à Josepho, quinam ad Angeli vocem, futu[illegible] partum prænunciantis velut ad rem novam attonita f[illegible]et, cum hoc exspectaret ipsa, ut ex natura lege mater [illegible]?* Nyssenus T. 3. p. 348. (y) Psal. LXXVI. 11.

neque morem (z) genti insvetum introducere auderet, præcepit ut ad festivitatem quæ imminebat, omnes ex Hierosolymis & vicinis locis (a) primores adessent, quorum consilio scire posset, quid de tam dubia re faciendum esset. Quod cum fieret, omnibus in commune placuit, Dominum super hac re esse consulendum. Et cunctis quidem orationi incumbentibus Pontifex ad consulendum Deum (b) ex more accessit. Nec mora, cunctis audientibus de oraculo & de propitiatorii loco (c) vox facta est secundum Esaiæ (d) vaticinium, requirendum esse, cui virgo illa commendari & desponsari deberet. Liquet enim Esaiam dicere: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilii & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini.* Secundum hanc ergo Prophetiam cunctos de domo & familia David nuptui habiles (e) non conjugatos virgas suas allaturos ad Altare prædixit, & cujus-

(z) Ut nempe per totam vitam virgo adultior in templo degeret. Idem Greg. Nyssenus: *Mulierem inter sacerdotes in templo versari, atque in sanctis ædibus conspici, nec lex nec gravitas permittebat.* οὔτε νόμιμον ἦν, καὶ ἅμα τῷ πράγματι τὸ σεμνὸν οὐ προσῆν. T. 3. p. 747. Orat. de Natali Domini. (a) Οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ de quibus Grot. ad Luc. XIX. 47. (b) Num. XXVII. 21. (c) Ut Num. VII. 8. 9. Hoc genus χρηματισμοῦ בת קול Judæis. (d) Es. XI. 1. (e) Τοὺς χηρεύοντας τοῦ λαοῦ vocat Protev. Jacobi. Epiphanius χήρους

juscunque post allationem (f) virgula florem germinasset, & in ejus cacumine Spiritus Domini in specie columbæ consedisset, ipsum esse, cui Virgo commendari & desponsari de-[illegible]

[illegible]VIII. Erat autem inter cæteros Joseph ho-[illegible]domo & familia David (g) grandævus, [illegible] vero virgas suas juxta ordinem defe-[illegible], solus ipse suam subtraxit. Unde [illegible]hil divinæ voci consonum apparuisset, [illegible]ex iterato Deum consulendum putavit, [illegible]pondit, solum illum ex his qui designati [illegible] virgam suam non attulisse, qui virgi-[illegible]sponsare deberet. Proditus itaque est [illegible] Cum enim virgam suam attulisset, & [illegible]mine ejus columba de Cœlo veniens con-

[illegible]μως καθ' ἑκάστην φυλήν. in Ancorat. num. 60. (f) [illegible]sortis genere per ramos, dixi ad Protevangelium. Cæ-[illegible] hoc expressum est ex eo quod narratur Num. XVII. [illegible]de superadditum de Spiritu S. columbæ specie virgæ [illegible]nte, occasione Matth. III. 16. Paulo aliter hoc narrat Pr[illegible]. Jacobi, ait enim columbam è virga Josephi prodiisse, & [illegible] caput ejus alas expandisse. Inde mos pictorum, Jo-[illegible] cum ramusculo virente pingentium, neque audien-[illegible]nnes Molanus, qui illud aliorsum trahit. Vide Steph. L[illegible] notas ad Varia sacra p. 590. (g) Josephum fuisse de fa[illegible] Davidis, locupletissimi nobis testes sunt Matthæus & [illegible]. Sed grandævum fuisse cum Maria ipsi desponsaretur, incerta quanquam vetus traditio est, quam secutus Epiphanius hæres. LI. 10. vocat eum πρεσβύτην ὀγδοήκοντα ἐτῶν πλείω ἢ ἔλασσω, viduum, & ex priore uxore sex liberorum parentem. Hippolytus Thebanus & alii, quatuor

consedisset, liquido omnibus patuit (h) ei virginem desponsandam fore. Igitur nuptiarum

(i)

filios ejus & duas filias fuisse narrant filios Jacobum, Simonem, Judam & Joseten: filias, Estherem & Thamar, quam transpositis literis Martham nonnulli appellant. Uxoris nomen vocant Escham vel Salomen filiam Anchæi, fratris Zachariæ, qui Johannis Baptistæ pater fuit. Solus quod sciam Sophronius in fragmento quod edidit Lambecius T. 3. Bibl. Vindob. p 54. binis filiabus addit tertiam Salomen matri cognominem Zebedæo deinde desponsatam, qui ex ea Jacobum & Evangelistam Johannem susceperit. Quam sit parum verisimilis illa de Josepho decrepito Mariæ sponso sententia, lector vel ex eo conjiciet, quod Franciscus Xaverius in Evangelio suo Persico in quo non dedignatur alioqui ad Apocryphas narrationes deflectere, Josephum tamen non inducit octogenarium sed ætate florentem & quadraginta circiter annos natum. Quid jam olim Hieronymus? is ne quidem viduum fuisse Josephum, vel aliam uxorem habuisse, & ex ea liberos suscepisse concedit, sed id omne velut *ex deliramentis Apocryphorum* repetitum & confictum rejicit lib. 2. in Matth. licet illam sententiam præter vulgus pictorum reprehensorum eo nomine à viris Clariss. philippo Rohr & Paulo Christiano Hilschero, jam olim amplexi sunt multi ex Græcis pariter & Latinis, quos laudant Sixtus Senensis, VI. 64 Bibl. Sanctæ, M. A de Dominis 2. 1. 29. & Vossius in extremo libri de geneal. Christi Servatoris. Sed & ex recentioribus multi Hieronymo subscribunt ut Molanus lib. II c. 29. & lib. III. c. 12. historiæ imaginum, Petavius XIV. 7. de incarnatione, ne alios jam memorem, quos dabunt Venerandus ac celeberrimus D. Joh. Frid. Mayerus in Eclog. Evangelica ad Dominicam post festum Circumcis. & Rev. Lubecensium Præsul Georgius Henricus Gœzius in diss. de Cultu Josephi. (h) Hinc sortis necessitate hoc ita svadente, κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκασάντων, Josepho Mariam traditam scripsit Epiphan. hær. LXXVIII. 7. quæ verba Casaubonus ad Baron. I. 37. p. 88. Grotius ad Matth. I. 16. & Luc. III. 23. Spanhemius 1. Dub.

jure de more celebrato, ipse quidem in Bethlehem recedit civitatem, domum suam dispositurus, & nuptiis necessaria procuraturus. Virgo autem Domini Maria cum aliis septem virginibus coævis & collactaneis, (k) quas à Sacerdote acceperat, ad domum Parentum suorum in Galilæa reversa est.

IX. His vero diebus, primo scilicet adventus sui in Galilæam tempore, missus est ad eam Angelus Gabriel à Deo, qui ei conceptum Dominicum narraret, & conceptionis vel modum vel ordinem exponeret. Deniq; ingressus ad eam, cubiculum quidem, ubi manebat, in-

Evangel. p. 70. ita acceperunt ac si κλῆροι h. l. essent jura hæreditatis, & Mariam fuisse virginem ἐπίκληρον docuisset Epiphanius. Sed potius ad istam sortem per ramos, qua Josepho Maria addicta est, respexisse, ostendunt Seldenus de success. in bona defunctor. C. XVIII. p. 61. Gatakerus Misc. C. XXXVI. p. 813. Petavius lib. XIV. de incarnat. cap. 3 num. & Lemonius ad Varia Sacra p. 587. Idem Epiphanius in Ancorato num. 60. οὗτος ὁ Ἰωσὴφ γέρων ὢν καὶ χῆρος, κατ' ἀνάγκην τῶν κλήρων βαλλομένων ἐπὶ χήρους καὶ ἀγάμους καθ' ἑκάστην φυλὴν εἰς τὰς ἀπὸ ναοῦ παρθένους, διὰ τὸ ἀφιερωθῆναι ἐν τῷ ναῷ τοὺς πρωτοτόκους παῖδας ἄρρενάς τε καὶ θηλείας, ἔλαβε κατὰ κλῆρον τὴν ἁγίαν παρθένον Μαρίαν. (i) h. e. sponsalibus, quæ fiebant, cum solenni in conventu sponsi sponsæque nomina tabulis inscriberentur, ut autor est Philo de legibus special. p. 608. edit. Genev. A sponsaliorum tempore vero ad deductionem usque, mora aliqua concedi solita est qua de re consules Seldenum Uxor. Hebr. II. 8. (k) Ita scripsi pro eo quod editum fuerat *collectaneis*, intelligit enim virgines quæ eodem tempore cum illa fuerint post ablactatio-

genti lumine perfudit, ipsam vero gratantissimè salutans dixit: Ave Maria virgo Domini gratissima, Virgo (l) gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu præ omnibus mulieribus, benedicta præ omnibus hactenus natis hominibus. Virgo autem quæ jam Angelicos benè noverat vultus & lumen cœleste insvetum non habebat, neque Angelica visione territa, neque luminis magnitudine stupefacta, (m) sed in solo ejus sermone turbata est, & cogitare cœpit, qualis ista salutatio tam insolita esse posset, quidve portenderet, vel quem finem esset habitura. Huic cogitationi Angelus divinitus inspiratus occurrens: Ne timeas, inquit, Maria, quasi aliquid contrarium tuæ castitati, hac salutatione prætexam. Invenisti enim gratiam apud Dominum, quia castitatem elegisti. Ideoque virgo sine (n) peccato concipies, & paries

nem in templum adductæ. (l) Virginem vocat, licet apud Lucam sit εὐλογημένη ἐν γυναιξίν. Et passim γυνὴ sexus nomen etiam de virgine. Vide Svicerum T. 1. p. 811. & T. 2. pag. 307. Parum itaque solidum est quod legitur in Bernhardi sermone de Maria: *Forte etiam propterea primò turbata est in sermone ejus, & cogitabat, qualis ista esset salutatio, quod benedictam sese audisset in mulieribus, qua nimirum benedici in virginibus semper optabat.* (m) Lucas diserte 1. 29. ἰδοῦσα διεταράχθη. Qvod vero additur ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, non ad sola verba est restringendum sed ad totam apparitionem. Quid enim in verbis dulcissimis & allocutione svavissima Angeli erat, quod eam, si visionibus ejusmodi adsveta fuisset, potuisset conterrere? (n) Nihil hoc loco de ἀναμαρτησίᾳ Mariæ, sive actuali, sive originali, sed tantum quod conceptus ille sit futu-

paries Filium. Hic erit magnus, quia dominabitur (o) à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terræ. Et Filius Altissimi vocabitur, quia qui in terris nascitur humilis, in cœlo regnat sublimis. Et dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & Regni ejus non erit finis. Ipse quippe Rex Regum (p) & Dominus dominantium est, & Thronus (q) ejus in seculum seculi. His Angeli verbis Virgo non incredula, sed modum scire volens respondit: Quomodo istud fieri potest? Nam cum ipsa Virum juxta votum meum nunquam cognosco, (r) quomodo sine virilis seminis incremento parere possum? Ad hoc Angelus, ne existimes, inquit, Maria, quod humano more concipias. Nam sine virili commixtione virgo concipies, (s) virgo paries, virgo nutries. Spiritus enim Sanctus superveniet

 in

nus sine labe impuri connubii. Possit etiam sensus esse filium nasciturum esse, separatum à peccatis, non peccatorem, qualem se natum fatetur David, Ps. LI. 5. (o) Ex Psal. LXXII. 8. quem hymnum de Messia etiam Judæi ipsi interpretantur. (p) Ex Deut. X. 17. & 1. Tim. VI. 10. (q) Ex Ps. XLV. v. 6. (r) Josephus enim illi ἀνὴρ ἄνανδρος, ut Epih. & alii veteres. Augustinus de Sancta Virginitate cap 4. *Quomodo,* inquit, *fiet istud, quoniam virum non cognosco. Quod profecto non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusarent, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa voverat.* (s) Anastasius Sinaita serm. de annunciat. Mariæ: ἀσυνδυάστως ἐκυοφόρησεν, ἀνυμφεύτως ἀπέτεκεν. Hinc

in Te,& virtus Altisſimi obumbrabit Tibi contra omnes ardores libidinis. Ideoque quod naſcetur ex te ſolum erit Sanctum, quia ſolum ſine peccato conceptum & natum vocabitur Filius Dei. Tunc Maria manibus expanſis & oculis ad cœlum levatis dixit: Ecce ancilla Domini,(neque enim Dominæ nomine digna ſum) fiat mihi ſecundum verbum tuum. (*Longum (t) forte & quibusdam tædioſum erit, ſi cuncta huic opuſculo inſerere voluerimus, quæ nativitatem Dominicam vel præcesſiſſe vel ſubſecuta fuiſſe legimus. Unde his omiſſis, quæ in Evangelio plenius ſcripta ſunt, ad ea quæ minus habentur, narranda accedamus.*)

X. Joſeph igitur à Judæa in Galilæam veniens deſponſatam ſibi virginem uxorem ducere intendebat: jam namque tres fluxerant menſes, & quartus (u) inſtabat, ex eo tempore, quo ſibi deſponſata fuerat; interea paulatim utero puerperæ intumeſcente, (x) puerperam ſe manifeſtare cœpit, neque hoc latere potuit Joſeph. Nam ſponſi more liberius ad virginem introiens & familiarius cum ea loquens gravidam eſſe deprehendit. Æſtuare itaque animo & fluctuare cœpit, quia ignorabat,

ſolenne illud, *Virgo ante partum, in partu, poſt partum.* (t) Verba Pſeudo Hieronymi. (u) Evodius ap. Nicephorum lib. 2 cap. 3. (x) In homilia Athanaſii εἰς ἀπογραφὴν τῆς ἁγίας Μαρίας T. 2. p. 650. Joſephus inducitur graviter ſuper hoc cum ſponſa expoſtulans οὐχ ὁρᾷς τὸν ὄγκον τῆς κοιλίας σου; ἔνδον τὸ βρέφος σπείρει

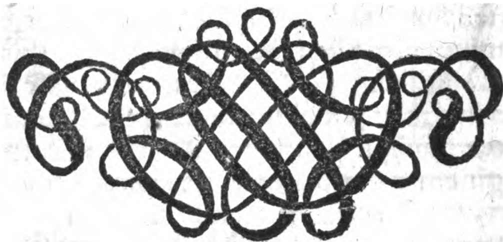
bat, quid ſibi potisſimum eſſet faciendum. Neque enim eam (y) traducere voluit, quia juſtus erat. Neque fornicationis ſuſpicione infamare, quia pius. Itaque cogitabat clam diſſolvere conjugium, & occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini ei apparuit in ſomnis, dicens: Joſeph fili David, noli timere, hoc eſt, ne velis fornicationis ſuſpicionem in virgine habere, vel aliquid ſiniſtrum cogitare, neque timeas eam in uxorem ducere. Quod enim in ea natum eſt, & nunc animum tuum angit, non hominis ſed Spiritus Sancti eſt opus. Pariet enim omnium virgo ſola Dei Filium, & vocabis nomen ejus Jeſum, id eſt, Salvatorem, ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Igitur Joſeph ſecundum Angeli præceptum virginem uxorem duxit, nec tamen cognovit eam, (z) ſed caſte procurans cuſtodivit. Jamque nonus à conceptione inſtabat menſis, cum Joſeph uxore cum aliis quæ neceſſaria erant asſumpta, Bethlehem civitatem, unde ipſe erat,

 ten-

&c. Ut prætercam quæ in protevangelio Jacobi habes infra cap. 13. ſeq. (y) Matth. I. 19. confer Auguſtinum ſerm. de nativitate. (z) Ex Matth. 1. ult. Matrimonium autem cum Joſepho ideo inire debuit Maria, ut ab iis, qui illam gravem utero cernerent, non adulterium virginitatis, ſed deſponſatæ partus legitimus crederetur. Hinc Servator noſter ἐνομίζετο Luc. III. 23. filius Joſephi, & fabri filius Matth. XIII. 56. *Maluit enim Dominus* (Ambroſii verba agnoſcis) *aliquos de ſua generatione, quàm de matris pudore dubitare.*

tendit. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, & (a) peperit Filium suum primogenitum sicut Sancti Evangelistæ docuerunt, Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre & Filio & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus per omnia secula seculorum.

(a) Luc. II. 6.

PROT-

PROTEVANGELIUM, JACOBO Cognomento JUSTO, Fratri DOMINI adſcriptum, Græce & Latine

Ex verſione

GUIL. POSTELLI.

Testimonia, Judicia & Censuræ de Pseudo Jacobi Protevangelio.

Autor ipse sub extremum libri hæc de se sub Jacobi minoris nomine scribit.

Ἐγὼ δὲ Ἰάκωβος ἔγραψα τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐν Ἱεροσολύμοις. Γενομένου δὲ θορύβου (a) συνέστειλα ἐγὼ ἐμαυτὸν ἐν τόπῳ ἐρήμῳ ἕως οὗ ἐτελεύτησεν Ἡρώδης, καὶ κατεπαύθη ὁ θόρυβος ἐν Ἱεροσολύμοις, τότε λοιπὸν ἤμην δοξάζων τὸν Θεὸν τὸν δόντα μοι ταύτην σοφίαν, τοῦ γράψαι ὑμῖν τοῖς πνευματικοῖς καὶ ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Ego autem JACOBUS hanc Historiam scripsi in Jerusalem, factoque tumultu subduxi me ipsum in desertum donec obiit Herodes: & sedatus fuit tumultus, ex quo tempore in Jerusalem deinceps degi, glorificans Deum qui dedit mihi hoc munus, ut scriberem historiam hanc vobis spiritualibus Deumque amantibus, cui sit gloria & potentia in secula seculorum. Amen.

Tertullianus Scorpiaco adversus Gnosticos cap. VIII.

Zacharias inter altare & ædem trucidatur, perennes cruoris sui maculas (b) *silicibus adsignans.*

Ori-

(a) Confer quæ infra ad hæc verba annotavi suo loco.

(b) *Legerat hæc proculdubio in Protevangelio Tertullia-*

Origenes Tom. XI. Commentar. in Evangelium Matthæi p. 223.

Τοὺς δὲ ἀδελφοὺς Ἰησοῦ φασί τινες εἶναι, ἐκ παραδόσεως ὁρμώμενοι τοῦ ἐπιγεγραμμένου κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου ἢ τῆς βίβλου (c) ΙΑΚΩΒΟΥ, υἱοὺς Ἰωσὴφ ἐκ προτέρας γυναικὸς συνῳκηκυίας αὐτῷ πρὸ τῆς Μαρίας.

Fratres autem Jesu affirmant nonnulli filios eſſe Joſephi ex priore conjuge, quam ipſe ante Mariam duxerit, ad id ſcilicet adducti traditione Evangelii quod ſecundum Petrum inſcribitur, vel libro Jacobi.

nus, *adeo ſunt annoſa hæc nugamenta.* Ita Montacutius *p. 314.* Apparat. Nihil obſtat tamen quo minus ex alio libro *vel* ex traditione Judæorum hoc petere Septimius potuerit. Itaque non repugnabo, ſi quis hunc locum è teſtimoniis lecti à veteribus protevangelii expungat. Cæterum perennium macularum cruoris Zachariæ meminere non uno loco Talmudici, & complures Chriſtiani ſcriptores ut ad Protevangel. cap. penult. à me obſervatum. In iisdem notis paſſim videbis loca veterum ad narrationes in Protevangelio extantes alludentium, *Greg. Nyſſeni* (cujus verba etiam ſupra exhibui p. 5. ſeq.) *Hieronymi*, *Zenonis Veronenſis & aliorum.* (c) Illuſtris Huetius in notis ad h. l. non dubitat reſpici hiſce verbis ad Protevangelium. Quod vero addit Innocentium Papam in loco quem habes ſupra p. 11. docere, quod non Jacobi ſed *Leucii* cujusdam opus ſit, de alio ſcripto ſub Jacobi nomine olim jactato accipiendum eſt, aut Innocentium vel quicunque illius Epiſtolæ ad Exuperium auctor, conjectura ſua fefellit. Quamvis eum paſſim viri docti ſequuntur, ut Montacutius, qui p. 301. Apparat. ne ambigit quidem Protevangelium iſtud compoſitum à Leucio ſive Seleuco Manichæo. At enim Leucius ſi Manichæus fuit, junior fuit quam ut librum ab eo confictum Origenes potuerit videre. Magis itaq; propendeo eam in ſententiam, ut Protevangeliũ hoc ducam

S. Epiphanius Hæresi XXX. Ebionitarum, num. 23.

Τῶν δὲ Ἀποςόλων τὰ ὀνόματα εἰς τὴν τῶν ἠπατημένων ὑπ' αὐτῶν πειθὼ προσποιητῶς δέχονται βίβλυς τε ἐξ ὀνόματ© αὐτῶν πλασάμενοι ἀνεγράψαντο, δῆθεν ἀπὸ προσώπυ ΙΑΚΩΒΟΥ (d) καὶ Ματθαίυ καὶ ἄλλων Μαθητῶν.

Iidem Apostolorum nomina quo facilius sectatores suos pelliciant, per simulationem admittunt, quibus etiam confictos quosdam à se libros inscribunt, velut à Jacobo, *Matthæo ac reliquis discipulis editos.*

Autor Operis Imperfecti in Matthæum Homilia II.

Nam sicut Historia quadam (e) *non incredibilis*

esse opus alicujus Gnostici vel Ebionitæ, tum propter alias rationes, tum propter locum disertum Epiphanii statim à me afferendum. Scio sane Clarissimi Viri J. E. Grabii judicio Leucium ad secundum à Christo nato Seculum atque ideo ad tempora, exortam Manichæorum hæresin longe antecedentia referendum videri, quoniam Pacianus Epist. 1. num. 6. ait *Phryges* sive Montanistas *animatos se à Leucio mentiri.* Sed quis præstabit eundem à Paciano innui Leucium? Certe *mentiri* hoc Phryges ait Pacianus, itaque Leucium istum non habuit ipse pro antesignano Montanistarum, verum pro viro Catholico, ad cujus consensum frustra à Montanistis provocaretur. Leucius vero alter Apocrypharum sutor fabularum tot stylis Catholicorum confossus, ab Augustino & aliis diserte & verbis conceptis vocatur Manichæus, Manichæi discipulus, filius Diaboli, ore sacrilego: ut dicturus infra sum ubi ad Apocryphos Actus Apostolorum pervenero. (d) Leguntur etiam in Protevangelio, quæ ex Apocrypha Mariæ Historia affert idem Epiphanius hæresi LXXIX. num. 5. (e) His verbis ad Protevangelium respici verisimile est, quia in

bilis neque irrationabilis docet, quando gesta sunt quæ refert Lucas, Joseph absens erat, nec enim conveniens est putare, præsente Joseph introiisse Angelum ad Mariam.

Eustathius Antiochenus vel quisquis autor commentarii in Hexaëmeron à Leone Allatio editi p. 70.

Ἄξιον δὲ τὴν ἱϛορίαν ἣν διέξεισι περὶ τῆς ἁγίας Μαρίας ΙΑΚΩΒΟΣ τις, (f) ἐπελθεῖν.

Operæ pretium est hoc loco subjungere narrationem quam de sancta Maria refert Jacobus *quidam.*

Epiphanius (a) Monachus & Presbyter in sermone de S. Maria Virgine Deipara, ejusque vitæ temporibus:

Ἐγκωμιαϛαὶ δὲ αὐτῆς πολλοὶ ἐκ τῶν ἁγίων πατέρων γεγόνασιν. Οὐδεὶς δὲ ἐξ αὐτῶν περὶ τῆς βιώσεως αὐτῆς καὶ τῶν χρό-

Laudatores porro illius multi ex SS. Patribus fuere, sed nullus de ejus Vita, annis, educatione & vita fine certa

illo idem legitur. Est hæc etiam sententia Richardi Simonis lib. 3. Hist. Crit. N. T. cap. XIII. p. 193. (f) Plura deinceps ex Jacobi Protevangelio iisdem verbis affert Eustathius usque ad pag. 75. Cæterum ex hoc ipso loco patet autorem Protevangelii ab eo non habitum fuisse Jacobum Apostolum, sed scriptorem dubiæ incertæque autoritatis, utut propter antiquitatem non plane contemnendum. Neque enim alioqui dixisset *Jacobus quidam*, sed dignum Apostolo fratre Domini elogium adjunxisset.

(a) Ex hoc Epiphanio petiit Nicephorus quæ lib. 2. cap. 23. Hist. Eccles. habet de forma Mariæ.

χρόνων ἢ τῆς ἀναῖροφῆς ἢ τȣ͂ τέλȣς ὀρθῶς καὶ εὐαποδέκῖως ἐσήμανεν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιχειρήσανῖες κ̀ μέρη τινὰ εἰπόνῖες ȣ̓κ ὠρθοτόμησαν, ἀλλ' ἑαυῖοῖς ἐγένοντο (b) καῖήγοροι, οἷον ἸΑΚΩΒΟΣ ἑβραῖος, κ̀ Ἀφροδισιανὸς πέρσης (c) κ̀ ἄλλοι τινὲς, μόνον περὶ τῆς γενέσεως αὐῖῆς εἰπόνῖες, εὐθέως ἀπεσιώπησαν. περὶ δὲ ῖῆς κοιμήσεως αὐῖῆς Ἰωάννης ὁ Θεσσαλονίκης (d) πολυθρύλληῖον ποιησάμενος λόγον, αὐῖὸς ἑαυῖὸν ἐπεσκίασεν. Καὶ

assertaque pronunciavit. Verum ii ipsi qui ad hoc manus admoverunt, & quædam singulatim narraverunt, non recte rem peregerunt, imo se ipsos improbarunt, uti JACOBUS Hebræus & Aphrodisianus Persa & alii nonnulli qui de ejus Nativitate tantum dixerunt moxque silentium sibi indixerunt. De ejus vero dormitione Johannes Thessalonicensis quanquam orationem satis prolixam edidisset, non multam laudem consecu-

(b) Allatius, de Simeonum scriptis p. 106. vertit quasi esset: ἀλλήλοις ἐγένοῖο. καῖήγοροι, *unus alterum improbavit*, sed ἑαυῖοῖς legi vides, quod hoc præsertim loco, nihil aliud innuit, quam duos illos scriptores, quia non ulterius progressi sunt, hoc pacto seipsos quodammodo quod rem supra vires non plane missam fecissent, reprehendisse & condemnasse. (c) De Aphrodisiano Persa cujus libri fragmenta quædam servat Bibliotheca Augustissimi Imperatoris, vide Lambecium lib. 4. p. 132. & Caveum in dissertatione de scriptoribus Ecclesiasticis incertæ ætatis. (d) Meminit Allatius de Simeon. scriptis pag. 110. & Caveus parte 2. Hist. literar. hæc forsan oratio est, inquit, in Mariæ assumtionem, quæ habetur in Bibl. Regia Parisiensi sed fabulis miris scatens, quam proinde descriptam edere noluit Combefisius.

Καὶ ἕτερος δὲ Ἰωάννης (e) ἑαυτὸν Θεολόγον ἐπιχρώσας, τὸ τοῦ ψεύδους ἔγκλημα ἐφ' ἑαυτῷ ἐπισπάσατο. Ἀνδρέας (f) δὲ ὁ ἐξ Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος Κρήτης ὀλίγα τινὰ εἰπὼν καὶ ὀρθοτομήσας εἰς ἐγκωμίου τάξιν τὴν διήγησιν ἔστησεν. Ἡμεῖς δὲ τοὺς πολλοὺς διευκρινησάμενοι καὶ συλλέξαντες τὰ πιστὰ καὶ βέβαια καὶ ἀληθῆ ἔκ τε τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσεβίου τοῦ ἐπονομαζομένου Παμφίλου καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν συγγραφέων καὶ διδασκάλων, ἁπλαῖς ταῖς λέξεσι τοῖς ποθοῦσι τὰ πε-

tus est, & alius Johannes qui Theologi nomen sibi vendicat, notam mendacis in se accipit. Andreas vero Hierosolymitanus Cretensis Episcopus paucis pronunciatis cum rem tetigisset narrationem suam in laudationem convertit. Nos multis examinatis & credibilibus ac stabilibus nec non & veris in unum collatis ex Eusebii Pamphilii Historia Ecclesiastica & ex aliis scriptoribus & doctoribus sermone simplici cupientibus res illius proponentes, cujuscunque nomen ex quo aliquid exhausimus, in fronte proponentes, ne quis

pi

(e) Non respicit γνήσιον Johannem, sed scriptum Apocryphum quod extat in Cod. Colbertino 453. sub titulo Johannis Theologi εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν. Extat in eodem codice ὑπόμνημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἀποκαθήλωσιν αὐτοῦ, συγγραφεῖσαν παρὰ τοῦ ἁγίου Θεολόγου. Laudat Cangius in glossario Græco voce κύρσωρ & alibi. (f) Andreæ Cretensis Homiliæ de S. Maria editæ à Combefisio Paris. 1644. fol. T. 1. Auctar. nov. Bibl. pp. Ejus εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν sive annunciationem in S. Mariam, cum triennis in templo si-

ρὶ αὐτῆς παραςήσομεν, κ̀ ἑκάςȣ τὸ ὄνομα παρ' ȣ̓περ τι ἐλάβομεν. Ἵνα μὴ δόξῃ τισὶ διαβάλλειν ἡμᾶς ὡς ἰδιόν τι προσθεῖναι ἢ ὑφεῖλαι, κἀν ἐκ τῶν Ἀποκρύφων τι λάβωμεν, ἢ ἐξ Αἱρετικῶν, μηδεὶς ἡμᾶς ἐπιμεμφέσθω. Αἱ γὰρ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιςότεραί εἰσιν, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος. Ἀλλὰ καὶ θαυμάσιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀρχιεπίσκοπος αὐτὸ τȣ̃το ἐποίησεν. Ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαυὶδ εἰς τὴν γενεαλογίαν τȣ̃ Ἰωσὴφ τȣ̃ μνηςευσαμένȣ τὴν παναμώμον καὶ Θεοτόκον Μαρίαν. κ. τ. ε.

nos adversandi argumentum sibi assumat, quasi ex nostris aliquid addiderimus aut detraxerimus. Nemoque de nobis queratur si quid ex Apocryphis aut Hæreticis in medium proferamus. Testimonia enim ex adversariis comparata multo fide digniora sunt, ut tradit Magnus Basilius. Et admirabilis Cyrillus Episcopus Alexandrinus hoc idem perfecit. Ab Abrahamo usque ad Davidem Josephi sponsi immaculatissimæ & Deiparæ Mariæ genealogiam &c.

Richardus Montacutius p. 301. Apparatus ad Origines Ecclesiasticas.

Ex hoc Protevangelio multa inepta, ridicula, fabulosa etiam Damascenus (a) *Vir alioqui doctissimus,*

steretur, in obdormitionem S. Mariæ MSS. in Augustana & aliis Bibliothecis. (a) lib. 4. de Orthodoxa fide cap. 15. &

fimus Germanus (b) Nicephorus (c) Cedrenus, (d) Sergius (e) *Episcopus Hierapolitanus*, Hippolytus (f) *falsarius, non Portuensis*, Andreas (g) Pantaleon (h) *Epiphanius*, (i) *alter ab illo Cyprio, in suas Historias, Homilias Panegyricas, Laudationes, transtulerunt. Sed & doctissimus etiam Baronius modum videtur interdum excessisse.* Confer quæ idem Montacutius Apparat. p. 314. seq. Sive in Analectis (idem enim fere liber est, alio habitu) p. 174. seq. p. 238. seq.

Theo-

in tribus oratt. de Nativitate Deiparæ à Jacobo Billio editis, quarum duæ posteriores in quibusdam Codd. MSS. referuntur ad *Andream Cretensem*. (b) Orat. in nativitatem Mariæ quæ extat in auctario Bibl. PP. Ducæano, & in MSS. fide dignioribus teste Allatio p. 313. de Georgiis, tribuitur *Georgio Nicomediensi*, cujus & ipsius minime prætereunda mentio est, quia in homiliis in conceptionem S. Deiparæ à Combefisio T. I. auctarii novi vulgatis, non tantum probat narrationes Protevangelii, sed & homilia tertia p. 1050. seqq. prima verba Τῆς περὶ τȣ̃ Ἰωαχεὶμ ϗ̀ Ἄννας ὑφηγȣμένης ἱςορίας (ita Protevangelium vocat) tanquam textum sacrum exponit & fuse interpretatur. (c) Lib. 1. Hist. Eccles. cap. 7. seq. (d) Compend. Historiar. p. 153. edit. Basil. (e) De hujus scriptis nihil mihi compertum. (f) *Hippolytus Thebanus* seculi decimi scriptor, quem nulla ejus culpa cum Hippolyto Portuensi confundit Nicephorus lib. 2. cap. 3. & post eum alii. Hujus è Chronico fragmenta quædam protulerunt viri doctissimi, in quibus de Mariæ genere & de incarnatione Christi agitur. (g) *Cretensis* de quo paulo ante dixi. (h) Pantaleon Diaconus CPol. & Chartophylax Orationibus Panegyricis in festa MSS.; (i) Is ipse nimirum, cujus jam locum, quia *Jacobi* disertè meminit, produxi.

ρὶ αὐτῆς παραστήσομεν, καὶ ἑκάστου τὸ ὄνομα παρ' οὗπερ τι ἐλάβομεν. Ἵνα μὴ δόξῃ τισὶ διαβάλλειν ἡμᾶς ὡς ἴδιόν τι προσθεῖναι ἢ ὑφεῖλαι, κἂν ἐκ τῶν Ἀποκρύφων τι λάβωμεν, ἢ ἐξ Αἱρετικῶν, μηδεὶς ἡμᾶς ἐπιμεμφέσθω. Αἱ γὰρ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαι ἀξιοπιστότεραί εἰσιν, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος. Ἀλλὰ καὶ θαυμάσιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀρχιεπίσκοπος αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν. Ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαυὶδ εἰς τὴν γενεαλογίαν τοῦ Ἰωσὴφ τοῦ μνηστευσαμένου τὴν παναμώμον καὶ Θεοτόκον Μαρίαν. κ. τ. ε.

nos adverſandi argumentum ſibi aſſumat, quaſi ex noſtris aliquid addiderimus aut detraxerimus. Nemoque de nobis queratur ſi quid ex Apocryphis aut Hæreticis in medium proferamus. Teſtimonia enim ex adverſariis comparata multo fide digniora ſunt, ut tradit Magnus Baſilius. Et admirabilis Cyrillus Epiſcopus Alexandrinus hoc idem perfecit. Ab Abrahamo usque ad Davidem Joſephi ſponſi immaculatisſimæ & Deiparæ Mariæ genealogiam &c.

Richardus Montacutius p. 301. Apparatus ad Origines Eccleſiaſticas.

Ex hoc Protevangelio multa inepta, ridicula, fabuloſa etiam Damaſcenus (a) *Vir alioqui doctisſimus,*

ſteretur, in obdormitionem S. Mariæ MSS. in Auguſtana & aliis Bibliothecis. (a) lib. 4. de Orthodoxa fide cap. 15. &

suus Germanus (b) Nicephorus (c) Cedrenus, (d) Sergius (e) *Episcopus Hierapolitanus*, Hippolytus (f) *falsarius, non Portuensis*, Andreas (g) Pantaleon (h) *Epiphanius*, (i) *alter ab illo Cyprio, in suas Historias, Homilias Panegyricas, Laudationes, transtulerunt. Sed & doctissimus etiam Baronius modum videtur interdum excessisse.* Confer quæ idem Montacutius Apparat. p. 314. seq. Sive in Analectis (idem enim fere liber est, alio habitu) p. 174. seq. p. 238. seq.

Theo-

in tribus oratt. de Nativitate Deiparæ à Jacobo Billio editis, quarum duæ posteriores in quibusdam Codd. MSS. referuntur ad *Andream Cretensem*. (b) Orat. in nativitatem Mariæ quæ extat in auctario Bibl. PP. Ducæano, & in MSS. fide dignioribus teste Allatio p. 313. de Georgiis, tribuitur *Georgio Nicomediensi*, cujus & ipsius minime prætereunda mentio est, quia in homiliis in conceptionem S. Deiparæ à Combefisio T. I. auctarii novi vulgatis, non tantum probat narrationes Protevangelii, sed & homilia tertia p. 1050. seqq. prima verba Τῆς περὶ τοῦ Ἰωαχειμ καὶ Ἄννας ὑφηγουμένης ἱστορίας (ita Protevangelium vocat) tanquam textum sacrum exponit & fuse interpretatur. (c) Lib. 1. Hist. Eccles. cap. 7. seq. (d) Compend. Historiar. p. 153. edit. Basil. (e) De hujus scriptis nihil mihi compertum. (f) *Hippolytus Thebanus* seculi decimi scriptor, quem nulla ejus culpa cum Hippolyto Portuensi confundit Nicephorus lib. 2. cap. 3. & post eum alii. Hujus è Chronico fragmenta quædam protulerunt viri doctissimi, in quibus de Mariæ genere & de incarnatione Christi agitur. (g) *Cretensis* de quo paulo ante dixi. (h) Pantaleon Diaconus CPol. & Chartophylax Orationibus Panegyricis in festa MSS. ; (i) Is ipse nimirum, cujus jam locum, quia *Jacobi* differre meminit, produxi.

Theodorus Bibliander in Censura & judicio præfixo editioni primæ Protevangelii, quod Evangelistæ Marco præmissum latine ex Postelli versione quam ab Oporino acceperat, cum notulis quibusdam edidit Basileæ apud eundem Oporinum A. 1552. 8.

Gvilelmus Postellus - - in Oriente apud Christianos librum Græcum & quidem pervetustum est nactus, quem latinum fecit & commentariis adornatum editioni paravit cum aliis quibusdam minime contemnendis libris. Quos dum Oporinus - - - differret imprimere, rogavi ut mihi copiam faceret legendi eos. Cæterum hujus sermonis historici lectio ita me affecit, ut inique tulerim diutius eo frustrari homines Christianos, qui latinæ linguæ habent commercium. Testatur autem Postellus hunc libellum in Ecclesiis Orientalibus Christianorum publice (a) *legi, neque dubitari de autore, sed constanter inscribi,* sermonem Historicum divi Jacobi fratris Domini de admirabili nativitate & incunabulis Virginis Matris Mariæ & ipsius Jesu. *Addit etiam* πρωτευαγγέλιον *h. e. primum Evangelium vocari & inter authenticos libros haberi apud Orientales Christianos. Ipse autem Postellus æstimat ut gemmam inter libros Theologicos & basin atque fundamentum totius Historiæ Evangelicæ, & caput Evangelii secundum Marcum. Ejus verba si quis requirat, hæc sunt:* Petrus Romæ non edidit Evangelium, sed

(a) Vide quæ infra p. 57. ad locum H. Stephani.

sed alteri Venetiarum duci Marco commendavit sine capite mysteriose scribendum: ut olim illi adesset hoc caput quod nunc vertimus, totius Vet. Testamenti appendicibus Christum quovis modo prædicantibus necessarium, nedum Marco aut Lucæ.. *Ac rursum*: Evangelii ad hunc diem desiderata basis & fundamentum, in quo suppletur summa fide, quicquid posset optari. *Et in sermone quo Reip. Venetæ opus dedicat, ita scribit*: Quod autem Evangelium quo ad hanc diem utimur, nunquam possit ut debet ac necesse est, potissimum apud Judæos esse in pretio, sine hâc, quam tuo nomine mundo offero, basi, Jacobi historia de Salvatoris & ejus matris Virginis Mariæ incunabulis fide publica munitis in corpore Ecclesiæ Judaicæ, his rationibus clarum erit. *Inter alias autem rationes Postellus perpendit examussim, quod Judaici populi Principes in explorando fœtu Mariæ Virginis sponsæ Josephi adbibuerunt aquas redargutionis de quibus Numeror. V. Ac docet ex monumentis, Judæorum lege cautum fuisse, ut si qua fœmina tribus Juda, maxime oriunda ex stirpe David peperisset aut ferret uterum, idipsum referretur ad senatum sacerdotum. Itaque latere non potuisse partum Mariæ, quæ Josepho commendata fuerit à sacerdotibus, recte colligit. Verisimillimum est certe in tanta expectatione Messiæ redemtoris, eam gentem servitutis impatientissimam nihil reliquisse inexploratum. Neque video potiorem & augustiorem usum ejus cærimoniæ & Actionis judiciariæ in fœminas suspectas adulterii, quam si per*

 eam

eam declaratum est, utique divino & irrefragabili testimonio, Jesum Christum in utero Mariæ non esse fœtum adulterinum, sed sacrosanctum: conceptum non ex Josepho sponso, sed ex Spiritu S. Suffragatur etiam huic traditioni Ebræorum, & huic scripto, Theodosius Judæorum Antistes (a) *qui temporibus Justiniani Imp. ex Judæorum archivis protulit, Jesu Parentes vocatos in concilium & interrogatos de sobole, simulque vocatas mulieres quæ parienti adfuerunt. - - - Lucas Evangelista in proœmio Evangelicæ Historiæ testatur multos aggressos esse contexere narrationem rerum earum quæ sunt inter Christianos compertissimæ, quæ tradiderunt illi qui ab initio inspectores & administri fuerunt illius verbi. Quod non tam Matthæo aut Johanni congruere videtur Evangelistis, quam Jacobo fratri Domini, cujus sermonem historicum de natalibus Christi Jesu nunc edimus: & Lucas eam partem summatim perstringit, nihil à Jacobo discrepans. Id ipsum & Augustinus adstruere videtur, libro primo de consensu Evangelistarum, capite primo. Ac pervetustam esse traditionem hanc & in Ecclesia Christi receptam, neque ad alium autorem quam ad Jacobum fratrem Domini esse referendam, Epiphanius etiam mihi persuadet contra Collyridianos* (a) - - *Idem disputans contra Antidico Marianos qui negabant perpetuam Mariæ virginitatem, speluncæ meminit & miraculorum,* (b) *& explicans illud Evangelii dictum*

(c)

(a) Respicit narrationem Apocrypham & nullius fidei, quæ legitur apud Svidam in Ἰησοῦς. (a) Hæres. LXXIX. num. 5. (b) Hæres. LXXVIII. num. 15.

(c) & non cognovit eam *&c. Porro si quis contendat hunc libellum non ponendum esse inter Ecclesiastica scripta, eo quod Hieronymus, Eusebius & alii qui de vita & scriptis Jacobi historiam posteris tradiderunt, nullam faciunt hujus sermonis mentionem nedum inter sacros libros numerant, is poterit idoneis rationibus refelli. Nam Epiphanius antiquior Hieronymo & Eusebio, satis indicat antiquam esse hanc traditionem Ecclesiæ. Quædam ignorarunt etiam diligentissimi Scriptores: quædam in Ecclesiis occultata sunt diutius. Ut liber legis inter rudera templi latuit, ignoratus etiam à summo Pontifice Helcia, qui temporibus Josiæ demum in lucem emersit. Diutissime quoque posterior Epistola Petri, Epistola Pauli ad Ebræos, Epistola Judæ fratris Jacobi, Apocalypsis Domini Jesu Christi, multos Christianos latuerunt, ac serius ab Ecclesiis cognita & in Canonem receptæ sunt. Hoc autem potius scriptum Jacobi commendat, quod inter Apocrypha & notha nuspiam numeratur, ut Evangelium Nicodemi, Thomæ, Bartholomæi & alia. Nec propterea hoc scriptum habendum est pro Apocrypho, quia nonnulla continet quæ leguntur in libello Joachim sive de nativitate B. Mariæ, quem Hieronymus ex Hebræo sermone latinum fecit: aut in libro de infantia Salvatoris, de nativitate Salvatoris, de S. Maria, de obstetrice Salvatoris, quos libros Gelasius numerat inter Apocryphos. Non enim Evangelium scriptum à quatuor probatissimis Evangelistis ideo minus habet fidei & autoritatis, quia in multis consonant Evangelia*

(c) Ibid. num. 7.

Nicodemi, Thomæ, Bartholomæi, Nazaræorum & Alcoranum Muhamedis. Porro si quem offendit miraculorum multitudo, cogitet maximum esse opus Incarnationis filii Dei, quod divinis operibus ac testimoniis fuit muniendum adversum incredulitatem Judæorum, Mahumedanorum, Ethnicorum, Sophistarum & hæreticorum: & adversum calumnias & strophas quas unquam Cacodæmon potest comminisci. Estque habenda gratia divinæ sapientiæ & bonitati, quæ multis portentosis operibus & incarnationem & mortem salutiferam Christi Jesu filii Dei vivi testatus est. Quæ miracula partim refert Historia Evangelica, plura etiam Ecclesiastici scriptores collegerunt ex gentilium monumentis. Postremo hæc miracula non avocant homines à Dei cognitione & cultura, sed potius adducunt, quæ natura est veri miraculi. Falsa autem signa & portenta traducunt mortales ad colendam creaturam prætermisso creatore. Non occurrit etiam in hoc scripto Jacobi aliquid repugnans Historiæ divinæ: nec apparet ulla causa ob quam voluerint Orientales Christiani hæc confingere, puta commodum temporarium, gloria privata, potentia aut simile quiddam. Ut si ulla traditio est recipienda in Ecclesiis, hæc rectissime recepta olim ab Ecclesiis hodieque conservata in orientalibus Ecclesiis, à nobis autem occidentalibus minime adspernanda esse videatur. Non censeo tamen hunc sermonem divi Jacobi reponendum esse in apice supremæ dignitatis & autoritatis, in quo libri Canonici Veteris ac Novi Test. soli consistunt magno consensu Ecclesiæ Catholicæ in qua Christi spiritus viget, &

quæ

quæ vocem Pastoris sui ac sponsi agnoscit. Rursum indignum puto, rejici inter Apocryphorum deliramenta, quæ magis digna sunt ἀποκρυφῆς quam ἀναγνώσεως, ut inquit B. Athanasius. Etenim si libellus Ruth in Canone librorum divinorum positus est, qui genus Davidis ex Booz & Ruth Moabitica fœmina deducit, idque oppresso nomine scriptoris, periniquum mihi videtur, hoc Evangelium primum divi Jacobi de natalibus Christi & matris Virginis ab Ecclesiis Orientalibus authenticis libris (d) *adnumeratum, saltim in Ecclesiasticorum & hagiographorum numero non haberi, in quo Epistola Clementis & liber Pastoris olim constitit: hodieque Tobias, Judith, Sapientia Salomonis, sapientia Jesu filii Sirach, historia Maccabæorum, Esdræ tertius & quartus liber ab omnibus Ecclesiis habetur. Qui libri certe ab hoc sermone Jacobi, argumenti excellentia & styli simplicitate, Spiritui sancto familiari, meo judicio vincuntur.* Hæc Bibliander, Postelli fere rationibus usus, quibus nunc aliorum lubet sententias opponere.

Sixtus Senensis lib. 2. Bibl. Sanctæ p. 86. 87.

Extat nunc scriptura quædam (e) *ab hæreticis nostrorum temporum typis excusa, quæ Protevange-*

(d) Hoc gratis dicitur nec potest probari. Equidem ut ipse paulo ante ostendi, à Scriptoribus quibusdam Græcis non omnis illi negatur fides, sed tanquã narratio antiqua & probabilis accipitur. Nullos tamen vidi, nedum integras observavi Ecclesias à quibus inter avthenticos libros S. Scripturæ referretur. (e) Hæc iisdem fere verbis repetit Antonius Pos-

lium Jacobi sive sermo historicus de Nativitate Deiparæ inscribitur, continens historiam Nativitatis Mariæ usque ad adventum Magorum, in quo inter cæteras ambiguæ fidei narrationes illud etiam adjicitur absurdissimum, nempe Josephum & Mariam stupri & sacrilegii accusatos, ex decreto sacerdotum simul fuisse adactos ad bibendum poculum redargutionis, quo Moses explorari jussit innocentiam fœminæ de adulterio suspectæ.

Rob. Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Extat nomine S. Jacobi Proto Evangelium, sed ab Ecclesia nunquam receptum.

Cæsar Baronius Apparat. ad Annal. Eccles. Sect. 39.

Ejusdem generis & existimationis habentur, quæ ex Pseudo Evangelio Jacobo attributo leguntur, quæ à nostris chartis procul repellimus.

Idem ad Annum Christi XLIV. num. 48.

Jacobi quoque Alphæi nomine hactenus pseudo Evangelium circumfertur, quod jam olim à Gelasio (f) *proscriptum est.*

Hen-

(f) Non à Gelasio prout extat ejus decretum in plerisque editionibus vulgatis, sed in Epistola 3. earum quæ referuntur ad Innocentium I. Papam cujus locum habes supra p. 11. inter eos sub quorum nominibus scripta falsa & Apocrypha fuerint composita, recensetur nomen *Jacobi minoris*. Vide tamen quæ infra dixi ad locum Rev. J. H. Maji, & ante Evangelium de infantiâ Christi, Thomæ adscriptum.

Henry Estienne dans son traité preparatif à l'Apologie pour Herodote Chap. 33.

Postquam à pag. 403. in Protevangelium Jacobi invectus fuisset, ejusque narrationes cum fabulis Alcorani contulisset, Postellum ipsum totius fraudis Architectum, librumque à Postello suppositum fuisse arguit p. 406. seq. his verbis quam vehementissimis:

Je prieray le lecteur de considerer comment le Diable s'est moqué evidemment de la Chrestienté en faisant publier ce livre & à aveugler les yeux de plusieurs. Car il l'a publié par le moyen d'un qui apertement s'est efforcé par ses ecrits de faire une meslange de la religion Mahometique, Judaique, (si religions se doivent nommer) avec celle des Chrestiens: par un qui a preschê publiquement & soutenu des heresies, lesquelles ne sont seulement pleines de blaspheme, mais repugnantes à l'honnesteté naturelle, voire des payens. Qui est cestuy là? Guillaume Postel. Et comment (dira quelcun) a-il-esté possible, que le livre venant de la main de ce monstre execrable, n'ait point esté tenu pour suspect, qui de soymesme le devoit estre, quand il fust sorti de la main d'un ange? C'est en quoy nous devons congnoistre que le Diable s'est evidemment mocqué de la Chrestienté, comme j'ay dict, & a bouché les yeux à plusieurs de ceux mesmement qui devoyent estre les plus clairvoyans. Il est vray que je confesseray bien, que la meschanceté du susdict n'estoit pas alors si bien descouverte, qu'elle a esté depuis:

mais elle l'estoit assez pour congnoistre qu'il se faloit donner garde de luy. Lequel je laisseray comme estant (Dieu merci) assez connu pour le present, & viendray au stile du dict livre. Je di donc & veux soustenir devant toutes gens qui ont quelque jugement en telles choses, que plusieurs (g) *hebraismes que nous y lisons sont supposez, estans toutesfois meslez parmi autres que nous sçavons estre vrays & ordinaires en la sainte Escriture. Au demeurant quant à la simplicité des façons de parler, on voit bien aussi que c'est une chose affectée & qui se dement soy-mesme. Quant au contenu, il est certain qu'il a esté forgé par un tel esprit que celuy du dict Postel, (si d'avanture luy mesme* (h) *n'en est l'auteur) en derision de la religion Chrestienne. Mais pour faire la fourbe meilleure, on y a inseré par forme de rapsodie quelques propos des Evangelistes : item on y en a mis quelques uns ausquels on a vû qu'on pouvoit donner couleur par quelques passages du vieil Testament, comme ce qui est dict des eaux de redargution. Or si quelqun est curieux de voir plusieurs escrits semblables ainsi supposez par la cautele & astuce de Satan, il*

(g) *Henricus Sikius* vir Clarissimus in notis ad Evangelium Infantiæ p. 14. non dubitat Protevangelium Jacobi quod habemus ex Arabica lingua, saltem orientalium aliqua in Græcum fuisse translatum. Sed argumentum quo utitur, ut hoc evincat, refello infra ad cap. 20. & longe verisimilius arbitror lectum tot Græcis antiquissimis Græcâ quoque lingua contextum ab aliquo Ebionita, Gnosticove quopiam ex iis qui tot olim scripta Apostolorum nominibus, simplicem illorum & Hebraisantem dictionem æmulantes supposuere.
(h) Hunc locum respicit *Theophilus Raynaudus* lib. de sobria frequentatione mulierum per sacros homines cap. 1. T. 12.

il en trouvera un grand amas en un livre appellé Orthodoxographa *& orné de plusieurs autres titres, qui semblent estre totalement mis en despit de la religion Chrestienne.* D 5 Rich.
Opp. p. 231. ubi ait Henricum Stephanum suspicionem movere an ab ipso Postello confictum sit Jacobi Protevangelium. Verum ex codd. MSS. a me memorandis & ex testimoniis quæ jam à me adducta sunt manifestum est, suspicione illa nihil fuisse vanius aut iniquius. Sed & aliis passim calumniis oneratus fuit vir non pessimus fortassis quanquam abhorrentis judicii Postellus, doctissimus sane, qui ut narrat Bibliander studio cognoscendi plurima & investigandi libros quibus regnum Christi posset commodius propagari, multas regiones peragravit, etiam mare non semel transgressus, & hunc librum in Oriente apud Christianos reperit. In hoc tamen fefellit eum ratio quod tum alibi, tum in libro de Originibus A. 1533 scripto & Basileæ apud Oporinum octava forma edito cap. 2. p. 10. putat *Evangelicâ hac Jacobi historia Pontificatum maximum Justi, ac Mariæ Virginis Matris, Christique incunabula ita preponi, ut absque illa historia Evangelium ad rationis examen de sua origine discussum sit ob Atheos periclitaturum.* Neque temere crediderim quod idem Postellus Bibliandro narrante testatus est Protevangelium in Ecclesiis Orientalibus Christianorum publice legi: non enim vidi qui hoc confirmaret, non magis quam quod ex paradoxa Postelli & incredibili (ut sunt multa ejus viri) sententia addit post Bibliandrum Mich. Neander, *esse gemmam inter libros Theologicos, & basin atque fundamentum totius historiæ Evangelicæ, & caput Evangelii secundum Marcum.* Equidem Jacobo tributam Liturgiam semel in anno in Ecclesia Hierosolymitana legi, relatum sibi refert Allatius de libris Ecclesiasticis Græcorum p. 16. & ex eo Usserius in libello de Symbolo veteri Rom. Ecclesiæ p. 10. Tum Jacobi Serugensis Episcopi homilias legi publice in Ecclesiis Syrorum, testatur in præfatione ad Mosen BarCepha Andreas Masius. Quod si usquam legitur aliquid publice è Protevangelio, non tanquam è S. Scriptura, sed tanquam è legenda quadam vel sermone Doctoris alicujus legi certum est.

Rich. Simon dans ses Nouvelles Obs. sur le texte & les Versions du N. T. chap. 1. p. 4.

Il suffit de jetter les yeux sur le Protevangile de S. Jaques pour étre convaincu que c'est une piece faûsse. L'on ne peut pas neanmoins dire que Postel qui l'avoit apporté du Levant l'ait supposé comme quelques uns l'ont crû trop facilement: car Eustathe Eveque d'Antioche & plusieurs autres Ecrivains Ecclesiastiques en ont fait mention, & ils nous en ont méme laissé quelques fragmens. J'en ay vû deux Exemplaires MSS. dans la Bibliotheque du Roy, l'un desquels n. 1832. a pour titre : τȣ̃ μακαρίȣ Ἰακώβȣ τȣ̃ ἀδελφοθέȣ λόγος ἱςορικὸς ἐις τὸ γενέσιον τῆς ὑπεραγίας θεοτόκȣ. *L'autre n. 1820. est intitulé* τȣ̃ μακαρίȣ Ἰακώβȣ τȣ̃ Ἀποςόλȣ καὶ ἀδελφȣ̃ τȣ̃ κυρίȣ περὶ τῆς γεννήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκȣ. *Il est bon d'observer, qu'on trouve dans les MSS. les memes fables que dans l'imprimé. Si Postel s'etoit contenté de dire que cet Evangile tout Apocryphe qu'il étoit a quelque autorité dans l'Eglise Orientale, il n'auroit rien avancé que de veritable : car quelques Grecs semblent le faire aller de pair avec les sermons de St. Ephrem, de S. Jean de Damas, & de plusieurs autres Peres.*

Abrahamus Scultetus Medullæ Patrum Parte 1. lib. XI. cap. 6.

Protevangelium Jacobi, Liturgia Jacobi, Evangelium Nicodemi, Historia Prochori de Johanne Evangelista, Epistola Martialis, Abdias de vitis Aposto-

Apostolorum, omnia ψευδεπίγραφα, id quod argumentis generalibus & specialibus demonstrari potest. Generalibus, nam characterem styli Apostolici non habent, & ab Ecclesia primitiva non fuerunt agniti. Specialibus, quia in Protevangelio Jacobi Maria narratur votum perpetui cœlibatus emisisse, Liturgia Jacobi separatam habet precationem pro iis qui in Monasteriis degunt, cum nulla tamen essent Jacobi ætate exstructa & ædificata Monasteria.

Johan-

Idem de protevangelio Jacobi sentit Andreas Rivetus lib. 1. Critici sacri cap. 4. quem vide etiam in Apologia pro Virgine Maria T. 3. Opp. p. 624. Guilelmus Caveus in Historia literaria scriptorum Ecclesiasticorum Tom 1. & in vitis Apostolorum Anglice editis, in vita Jacobi num. 8. præ cæteris Joh. Hoornbeeck in Miscellaneis sacris p. 31. 32. Exploditur etiam Jacobi Protevangelium à Johanne Pearsonio ad Symbolum Apostolicum p. 303. 313 editionis latinæ. à Frid Spanhemio Introduct. ad Historiam & Chronologiam sacram N. T. p. 130. ab auctoribus Centuriarum Magdeburgensium T. 1. p. 278. 356. &c. edit. Basil. 1559. à Martino Chemnitio parte 3. Exam. Concil. Tridentini f. 35. ubi notat *Apocryphas Protevangelii fabulas specioso titulo traditionum sæpe etiam Patribus imposuisse sicut Epiphanio speluncam* Bethlehemiticam *& Augustino commentitium votum Mariæ.* à Conrado Hornejo Hist. Eccles. p. 25. & 80. à Christoph. Theod. Chuden de Apocryphis Nov. Test. p. 17. seqv. Venerand. D. Joh. Frid. Mayero in Ecloga Evangel. ad Fest. Epiphan. à Claudio Frassenio disquisit. Bibl. p. 655. seqv. Natali Alex. Sec. 1. cap. 12. artic. 2. §. 6. Philippo Labbeo T. 1. de Script Eccles. p. 490. sq. Eadem sententia Petri Lambecii libro IV. Commentariorum de Bibliotheca Vindobonensi p. 130. & Danielis Nesselii in Lambecii epitome & continuatione, qui in Augustiss. Imperatoris thesauro librario hoc supposititium Jacobi Evangelium quinquies Græcè manuscriptum occurrere testatur. In uno codice,

codice, inscribitur Λόγος ἱστορικὸς εἰς τὸ γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας. In aliis: Τὸ γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν. Λόγος Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Extat & in eadem Bibliotheca alia Apocrypha narratio sub Jacobi nomine, (etsi Johannes in ipsa sic loquens inducitur, ut ille potius, quam Jacobus autor fingatur) de obitu & assumtione B. Mariæ. Κοίμησις τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου Μαρίας, συγγραφεῖσα ὑπὸ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Incipit: Τῆς ἁγίας ἐνδόξου θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐν τῷ ἁγίῳ μνήματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐρχομένης θυμιάσαι. Confer quæ supra p. 45.

Johannes Bollandus (a) T. III. Act. Sanctor. Martii ad diem XIX. p. 77.

Quanquam B. Petri Damiani censura serm. 3. de Nativ. B. Virginis studium superfluæ curiositatis reprehendit in iis, qui quod Evangelista narrare superfluum duxit, nimis inutiliter quærunt, inquirentes quis Pater vel quæ Mater beatissimæ Mariæ fuerit: Utriusque tamen Ecclesiæ Patrum, Joachimum & Annam celebrantium concors credulitas facit, ut de nominibus non anxie dubitemus, verane sint an solum accepta ex quadam Etymologia Hebraica congruentia, qua Joachim *præparatio Domini,* Anna (b) *gratia interpretatur, ut est apud Fulbertum Carnotensem. Etenim ut dubia prorsus fidei sint omnia quæ de utroque vel Græci Patres ex spurio quodam de*

(a) Sive ejus continuatores Henschenius & Papebroch.
(b) Ejusd. Etymologiæ ratio habetur etiam apud Joh. Damascenum & Georgium Nicomediensem, cui *Joachimi* nomen denotat ἀποκείμενον.

de partu Virginis Libello Jacobo τῷ θεαδέλφῳ *perperam adscripto attigerunt, vel Seleucus Impostor sub ipsius Evangelistæ Matthæi nomine est ementitus, nullam veri habentia speciem: quantulum tamen hoc est, si ipsa saltem Parentum sanctissimæ Dei genitricis nomina Ecclesiæ traditio conservasse putetur, nec omnia dicantur autores isti finxisse.*

Seb. le Nain de Tillemont dans ses Memoires pour servir à l'Histoire Ecclesiastique des six premiers siecles T. 1. p. 265.

L'Opinion qui avoit commencé avant S. Jerome, & qui s'est tout a fait établie depuis, c'est que le Pere de la Vierge estoit nommé Joachim S. Epiphane (b) *le cite des traditions & de l'Histoire de la Vierge. Je ne say si ce ne seroit point cette histoire secrette ou Apocryphe de la Vierge, dont S. Gregoire de Nysse* (c) *rapporte des choses qui sont tout à fait insoutenables. Il semble dire que cette Histoire ne se debitoit qu'a secret: & c'est apparemment ce que S. Epiphane* (d) *apelle la tradition des Juifs, c'est à dire des heretiques Nazareens: ce que luy & S. Gregoire en citent, je trouve aussi dans un ecrit sur l'Hexaëmeron, que Leo Allatius nous a donné sous le nom d'Eustathe d'Antioche* (e) *mais cet endroit & quelques autres font douter à des personnes habiles, si cet ouvrage est veritablement de ce Pere. Cet auteur quel qu'il soit, cite ce qu'il dit de la Vierge, d'un certain Jaques, dont il paroist qu'on a encore l'écrit.*

Alla-

(b) Vide supra p. 5. (c) ibid. (d) hæres. LXXVIII. num. 7. (e) supra p. 49.

Allatius (f) *pretend, sans en donner de preuve, que ce Jaques estoit à peuprés du même temps que les Apotres, mais il ajoute, que les heretiques pour combattre la doctrine Catholique, ont certainement ajouté dans son écrit beaucoup de choses que S. Eustathe a retranchées. Ce qui est certain, c'est que dans l'ouvrage attribué à S. Eustathe il y a plusieurs choses, que personne n'oseroit soutenir.*

L' Ellies Du Pin dans sa Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques T. 2. pag. 29.

Le Commentaire sur l'Ouvrage des six jours qui porte le nom d'Eustathe est un ouvrage tout à fait indigne d'un homme de bon sens - - C'est une compilation mal faite des passages d'Eusebe, de S. Basile, de l'Ancien Testament, de Joseph, d'Artapanus, de l'Evangile attribué faussement à Jaques, & de plusieurs autres Auteurs. Il fait une digression touchant la genealogie de Jesus Christ, dans laquelle il copie le passage d'Africanus, ensuite du quel il rapporte en abregé les fables qui sont dans le ProtoEvangile de S. Jaques (g) *touchant la Vierge, Joseph, Joachim & Zacharie.*

Le

(f) In notis ad Eustath. p. 285. 286. (g) Doctissimus Caveus in Hist. literar. T. 1. ubi de Eustathio Antioch. agit, minus verisimiliter suspicatur totam illam ex Protevangelio fabulam à recentiore manu accessisse. Addit etiam neminem sani judicii affirmaturum quod Evangelium Jacobi ætatem Eustathii sapiat, quod vehementer miror, cum ex Origenis, Epiphanii aliorumque testimoniis supra adductis ignorare non potuerit vir in his literis apprime versatus, antiquissimos

Le même Monsieur Du Pin dans le meme Ouvrage T. 1. p. 3.

Outre ces deux Evangiles celebres parmi les Anciens, qui sont perdus (l' Evangile selon les Egyptiens & selon les Hebreux) *nous avons à present un livre intitulé le Proto-Evangile de S. Jacques, donné au puplic par Neander & inseré dans les Orthodoxographes. C'est un livre plein de contes & de histoires badines, touchant la Nativité, la Vie & l'accouchement de la Vierge. - - - Mais quoique ces Evangiles soient indignes de foy & pleins de folies, ils ne contiennent toute fois pas d'erreurs grossieres comme ceux qui avoint été supposez par les Heretiques, dont il ne nous reste plus rien à present.*

Thomas Ittigius in Heptade dissertationum p. 121.

Sane ex anilibus fabulis quibus protevangelium Jacobi scatet, abunde patet ab Apostolo scriptum non fuisse. Fabulas autem istas imprimis ex putidis Gnostico-

fuisse hosce impostores qui sub Jacobi nomine Evangelium Apocryphum Ecclesiæ obtruserunt. Cæterum Labbeus in Bibl. nova MSS. qui p. 22. Eustathium in Hexaëmeron à Joh. Mariana Jesuita latine redditum memorat, p. 77. testatur in Bibl. Regis Christianissimi codice 1027. extare idem scriptum Græce cum Auctario hactenus non edito usque ad Alexandri M. tempora. Unde suspicor illud in Hexaëmeron scriptum esse partem sive fragmentum operis cujusdam Chronologici, autorem vero alium quendam Eustathium Juniorem, Syrum, qui Antiochiæ scripsit, illum fortasse qui à Joh. Malela parte 2. P. 115. Εὐςάθιος ὁ σοφώτατος χρονογράφος appellatur. Ejus mentio apud Evagrium lib. III. cap. 26. sq. & 29. & 37. Nicephorum. Suidam aliosque.

sticorum lacunis haustas esse animadvertit Simonius *in Critica Historia N. T. lib.* 1. *cap.* 3. *p.* 32. & 33. *ubi etiam sibi displicere indicat, quod Hieronymus Xavierius Historiam Christi Persicè à se scriptam, tot fabulis ex hoc librorum genere depromtis contaminaverit. Fallitur autem* Leusdenius, (a) *cum in Philologo Hebræo græco p.* 23. *de Jacobi protevangelio agens sæpe Origenem illius meminisse, & Hieronymum illud ex Hebræo in Græcum sermonem transtulisse scribit.*

Johannes Henricus Majus in Examine Historiæ Criticæ N. T. à Simonio scriptæ p. 37.

Mirari se dicit Simonius, *quod Protestantes hoc Protevangelium Jacobi edentes dignum judicaverint publica luce, una cum aliis ejusdem generis scriptis, quæ sub Orthodoxographorum titulo semel iterumque prodierint. Et Bibliandrum imprimis carpit, quod in censura sua Postelli judicium probet ac nihil omittat*

(a) Videtur Leusdenius secutus Sixtum Senensem & ipsum male intellectum. Ita vero ille lib. 2. Bibl. S p.86. *Jacobus frater Domini - - pleraque magna sanctitatis scripta reliquit, in quibus excellit Evangelium quod à quibusdam Jacobi, à quibusdam secundum Hebræos inscribitur, cujus sæpe meminit Origenes & cui Hieronymus qui illud ex Hebræo Græcè transtulit egregium præbet testimonium in Catalogo scriptorum illustrium* Hieronymus in Catalogo c. 2. tantum refert Jacobi mentionem factam in illo secundum Hebræos Evangelio, at hujus non Jacobus sed Matthæus autor à Nazaræis habebatur, quamvis Athanasius in Synopsi Scripturæ Græcum quod habemus Matthæi Evangelium putat à Jacobo ex Hebraica lingva in Græcum idioma conversum fuisse.

tat quo fidem conciliare fabuloso scripto queat, hac præcipue nixus ratione, quod à Gelasio (b) *in numerum Apocryphorum haud relatum sit una cum Evangelio Nicodemi, Thomæ aliorum -- Ad quæ respondet nihil probari hinc amplius, quàm quod Protevangelium nondum innotuerit vel latine traductum fuerit Gelasii tempore. Interim Gelasium in Apocryphis numerasse librum aliquem ejusdem argumenti.* Liber de Nativitate Salvatoris, & de S. Maria & de obstetrice Salvatoris Apocryphus --- *Nos defensionem Postelli aut Bibliandri non suscipimus, miramur tamen, quod unius hominis vel nonnullorum etiam errorem omnibus Protestantibus adscribere Simonius audeat. Multi ex Pontificiis quoque critices parum periti sunt: Postellus ipse Pontificius, &c.*

E ΠΡΩ-

(b) Nescio quodnam Originale crepet Sandius, qui in nucleo Hist. Eccles. p. 10. Gelasius, inquit, in Originali inter apocrypha recensuit Evangelium Jacobi. In iis sane quas inspexi editionibus Gelasiani decreti plurimis & diversis nihil tale reperi, nisi quod in codice Jurensi, ex quo Petrus Franciscus Chiffletius decretum de Apocryphis vulgavit p. 146. ad Vigilium Tapsensem, diserte legitur: *Evangelia nomine Jacobi minoris Apocrypha.* Testatur autem Chiffletius tribui in isto codice decretum hoc non Gelasio sed Hormisdæ Papæ quod & in aliis quibusdam MSS. fieri observarunt viri docti. Vide Steph. Baluzium notis ad Gratian. p. 715. edit. Clarissimi Mastrichtii, Joh. Pearsonium Vindic. Ignat. p. 44. sq. Rev. Ittigium de hæresiarchis p. 207. & in Heptade diss. p. 125. seq. Plurimos tamen codices Gelasium autorem agnoscere hujus decreti, contendit Matthæus Larroquanus Observatt. ad Pearsonii Vindicias p. 29. Confer Mabillonium parte I. Itin. Ital. p. 111. & Schelstratenum Antiq. illustratæ p. 369. Cæterum Evangelium Jacobi rejicitur etiam in decreto Gelasiano quale legitur in Tomis Conciliorum & apud Vincentium Bellovacensem.

ΠΡΩΤΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ,

ἢ περὶ γεννήσεως Ἰησοῦ χριστοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, λόγος ἱστορικὸς ἁγίου ΙΑΚΩΒΟΥ τοῦ μείονος, συγγενοῦς τε καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, *Ἀποστόλου πρώτου καὶ Ἐπισκόπου πρώτου χριστιανῶν τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ.

I.

ΕΝ ταῖς ἱστορίαις τῶν δώδεκα φύλων τοῦ

PROTEVANGELIUM.

*Sive de Natalibus Jesu Christi & ipsius matris Virginis Mariæ sermo historicus Divi Jacobi minoris * consobrini & fratris Domini Jesu, Apostoli primarii & Episcopi Christianorum primi Hierosolymis,*

GVILIELMO POSTELLO ** Interprete.

I.

IN historiis(a) duodecim tribuum Israël Ισραηλ

* Male in prioribus editt. μείζονος.

** Versionem Postelli retinui à Theodoro Bibliandro primum cum notulis quibusdam marginal. editam A. 1552. 80. & in Orthodoxographis Joh. Heroldi A. 1555. fol. iterum vulgatam: licet interdum discrepat à Græco, quod cum eadem versione & notulis quibusdam suis primus in lucem edidit vir optimus Mich. Neander adjunctum aliis nonnullis scriptis Basil. 1564. 8. Recusum postea est Græce & latine in altera auctiore Orthodoxographorum editione, curante Joh. Jac. Grynaeo. A. 1569. fol. Ubi vero plura in Græco sunt, addidi ego illa latine alio charactere; ubi Postelli versio quædam adjecit, ea inclusi signis (...) ubi alium sensum exhibet, de eo in notis meis monui. (a) Neander putat h. l. respici ad Diarium publicum, in quo scriptæ 12. tribuum generationes. Dici vero ἐν ταῖς ἱστορίαις ἦν, non ἐστὶ, quod illæ ἀναγραφαὶ jam essent combustæ ab Herode, ut autor Africanus apud Eusebium lib. 1. cap. 7. Hist. Sed ne dicam Josephum, qui diu post Herodem fuit, testari se reperisse scriptum genus suum ἐν δημοσίαις δέλτοις, durum mihi videtur

Ισραὴλ ἦν Ἰωακεὶμ πλούσιος σφόδρα, καὶ προσέφερε τὰ δῶρα αὐτοῦ διπλᾶ κυρίῳ τῷ θεῷ, λέγων ἐν ἑαυτῷ: Ἔσαι τὸ τῆς περισσείας παντὶ τῷ λαῷ, καὶ τὸ τῆς ἀφέσεως μοι κυρίῳ τῷ θεῷ εἰς ἱλασμὸν ἐμοί. Ἤγγικε δὲ

erat Joachim (b) dives valdè, & offerebat ipsi Deo dupla munera (c) dicens apud se ipsum: sint facultates meæ totius populi in remissionem peccatorum meorum apud DEUM, (d) ut misereatur mei.

E 2 ἡμέρα

ἐν ταῖς ἱςορίαις ἦν Ἰωακεὶμ positum pro: ἦν γεγραμμένον, ὅτι Ἰωακείμ. Itaque putat nonnemo vel illud ἔτι supplendum, aut pro: ἐν ταῖς ἱςορίαις legendum ὑστερήμασι: *in reliquiis duodecim tribuum*. Gregorius tamen Nicomediensis quoque legit ἐν ἱςορίαις, & exponit ἐν ταῖς γενεαλογίαις serm. 3. p. 1054. Sed Eustathius Antiochenus: ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραήλ. Cæterum ejusmodi ἀναγραφαὶ publicæ genealogiarum in usu fuêre etiam apud alias gentes, ita Synesius Cyrenæus ep. 57. f. 197. narrat se διαδοχὰς generis sui ab Eurysthene usque ad parentem suum reperisse ἐν ταῖς δημοσίαις κύρβεσιν. (b) Uti parum certa videntur, quæ de Joachimo & Anna Mariæ Parentibus feruntur omnia, ita nomina ipsa quoque hæc, de quibus jam diu dubitavit Hieron. & Augustinus, conficta nonnulli suspicantur. Tillemontius tamen T. 1. Memor. ad H. E. p. 266 non male notat autores Apocryepharum fabularum ita fuisse antiquos, ut vera nomina scire potuerint, nec necesse illis fuerit nova confingere. A Græca Ecclesia Joachimi & Annæ memoria recolitur IX. Sept. & XXV. Jul. In latina Ecclesia IX. Dec. & XXVI. Jul. vel ex Julii II. decreto XX. Martii. Joachimi nomen quod breviario Romano exemit Pius V. restituit XX. Martii Gregorius XV. A. C 1620. Cantica duo Ecclesiastica Græca in memoriam SS. Joachimi & Annæ MSta memorat Lambecius lib. 3. p. 107. (c) מנחות (d) Apud Eustathium Antioch. pro περισσείας legitur

ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, καὶ προσέφερον οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὰ δῶρα αὐτῶν, ὁμοίως δὲ καὶ Ἰωακεὶμ τὰ δῶρα αὐτοῦ. καὶ ἔστη κατ' ἔναντι αὐτοῦ Ῥουβεὶμ ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων: οὐκ ἔξεστί σοι προσενέγκειν τὰ δῶρα σου, καθότι σπέρμα οὐκ ἐποίησας ἐν Ἰσραήλ. Καὶ ἐλυπήθη Ἰωακεὶμ σφόδρα, καὶ ἀπίει εἰς τὸ δωδεκάφυλον τοῦ λαοῦ, λέγων ἐν ἑαυτῷ. εἰ ἐγὼ μόνος

Appropinquavit autem Dies Domini magna, (e) offerebantque filii Iſraël ſua munera: & ſtetit contra ipſum Ruben (f) dicens: Non licet tibi (g) offerre munus tuum, quia ſemen (h) in Iſraël non feciſti. Et contriſtatus eſt Joachim valdè, & acceſſit ad duodecim tribuum Genealogiam, (i) dicens in-

περιουσίας. Senſus eſt: *Abundet hoc pro toto populo, & ſit mihi in remiſſionem, ut Deus mihi ſit propitius.* Non loquitur de eleemoſynis, ut ad h. l notat Bibliander: ſed de ſacrificiis ac muneribus in templo oblatis. (e) Dies Domini magna eſt dies quisque primus vel ultimus ſolennis feſti. Eſ. 1. 13. in verſione Græca & Joh. VII. 37. μεγίστην ἑορτὴν vocat Euſtathius Antioch. (f) *Ruben ſummus ſacerdos* nullus apud Joſephum memoratur. Neque *Iſaſchar*, quod nomen legitur Rubenis loco in libello de nativitate Mariæ. Neque Ruben ſummus ſacerdos vocatur Euſtathio, apud quem tandem legas Ῥουβήν τις. (g) Georgius Nicomedienſis p. 1054. teſtatur in quibusdam exemplaribus Protevangelii ſcriptum olim fuiſſe: οὐκ ἔξεστί σοι πρώτῳ προσενεγκεῖν *non licet tibi primo offerre munus tuum.* Atque ita legit Euſtathius Antioch. πάντων - - δῶρα τῷ Θεῷ προσκομιζόντων προσενεγκεῖν πρῶτος αὐτὸς ὥρμησεν. Καὶ Ῥουβήν τις διεκώλυσεν αὐτὸν προσοῖσαι πρῶτον. (h) Vide quæ ad jam dictum libellum notavi c. 2. (i) Gr. *Abiit ad duodecim tribus populi* i. e. cœtum publicum adiit;

μόνος οὐκ ἐποίησα σπέρμα ἐν τῷ Ἰσραήλ. Ἠρεύνησε δὲ καὶ εὗρε πάντας δικαίους, ὅτι σπέρμα ἀνέστησαν ἐν τῷ Ἰσραήλ: καὶ ἐμνήσθη τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ὅτι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἔδωσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς υἱὸν τὸν Ἰσαάκ. Καὶ ἐλυπήθη Ἰωακεὶμ σφόδρα, καὶ οὐκ ἐφάνη τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. ἀλλ' ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὸν ἔρημον, καὶ ἔπηξε τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ἐκεῖ, καὶ ἐνήστευσεν ἡμέρας τεσσαράκοντα, καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, λέγων ἐν ἑαυτῷ: οὐ καταβήσομαι οὔτε ἐπὶ βρῶμα; οὔτ' ἐπὶ πότον,

tra se. Videbo in tribubus Israel, si ego solus non edidi semen in Israel. Scrutans itaque vidit omnes justos (k) semen habuisse. Meminit (l) itaque Patriarchæ Abrahami, quod in ultimis diebus Deus dedisset illi filium Isaac. Contristatus itaque Joachim *vehementer*, non fuit visus uxori suæ, sed in eremum abiit, ibique fixit tentoria, & jejunavit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, (m) dicens apud se ipsum: Non ascendam

E 3 ἕως

spectaturus, essent ne alii etiam steriles inter Israëlitas. Nihil hic de 12. tribuum genalogiis, scripto comprehensis. (k) Omnes Israëlitas in publico cœtu comparentes, qui munera Deo obtulerant. (l) En, *meminit* ex Gen. 21. non in commentariis genealogicis legit. (m) Nihil scilicet cedens Mosi Exod. XXIV. 18. XXXIV. 28. & Deut. IX. 9. & 11. vel Eliæ 1. Reg. XIX. 8. vel futuro nepoti suo Matth. IV. 2. Etiam Danieli Prophetæ simile jejunium tribuunt Basilius homil. 1. de jejunio, Chrysost. 2. contra Judæos, Theodoritus ad Dan. X. Damascenus. IV. 24. Pythagoram per 40 dies ἀσιτήσαντα obiisse ait apud Laërtium & Porphyrium Dicæarchus, Themistius orat. 4. & Joh. Tzetzes Chil. XI. hist. 366. De viri cujusdam Harlemensis jejunio totidem dierum vide

ἕως ἂν ἐπισκέψηταί με κύριος ὁ Θεός μου, καὶ ἔσται μοι ἡ εὐχή μου βρῶμα καὶ πῶμα.

ad cibum aut ad potum, *donec respexerit ad me Dominus Deus meus:* sed erit meus cibus (n) oratio mea.

II. Ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ Ἄννα δύο θρήνους ἐθρήνει, καὶ δύο κοπετοὺς ἐκόπετο, λέγουσα. κόψομαι τὴν χηρείαν μου, καὶ κόψομαι τὴν ἀτεκνίαν μου. Ἤγγικε δὲ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, καὶ εἶπεν Ἰουδὶθ ἡ παιδίσκη αὐτῆς: ἕωςποτε ταπεινοῖς τὴν ψυχήν σου; ἤγγικεν ἡμέρα Κυρίου, καὶ οὐκ ἔξεστί σοι πενθεῖν. ἀλλὰ λάβε τὸ κεφαλοδέσμιον τοῦτο, ὅ ἔδωκέ μοι ἡ κυρία τοῦ ἔργου

II. Uxor autem ejus Anna duobus lugebat luctibus, duplicique angebatur angustia, dicens: Plango viduitatem meam (o) & meam sterilitatem. Venit autem dies Domini magna, & dixit Judith ancilla ejus: Quousque tandem affliges animam tuam? (p) non licet tibi lugere, (q) quia dies Domini (magna) est. Cape itaque

quæ narrat autor Epistolæ editæ in Novellis Reip. literar. anni 1685. mense Februar. Idem de Joh. Engelbrechto aliisque, sed incerta fide, ferri memini. Porro Bibliander ad h. l. notat Joachimum in eremo tentoria fixisse quod greges ibi haberet. Vide infra cap. 4. (n) Simile quid leges Joh. IV. 34. (o) Quod nempe maritus Joachimus illam deseruisset. (p) נפשך i. e. *te ipsum*. Jejunium Hebræis תענית in quo vocabulo significatio ταπεινώσεως. Vid. Drusium ad Sirach. II. 17. (q) Ps. CXVIII. 24. & quæ viri docti ad Judith VIII. 6. Damascen. IV. 24. de O. F. ubi ait legem jubere die Sabbati atque adeo festo μὴ κακοῦν ἑαυτούς. Apud Christianos quoque diebus festis jejunare nefas. Εὐφρανθῆναι γὰρ δεῖ ἐν αὐταῖς, ἀλλ᾽ οὐ πενθῆναι. Vide Cotelerium ad lib. V.

γȣ, ὅτι ȣκ ἔξεςί μοι δησασθαι αὐτὸ, καθότι παιδίσκη εἰμὶ σὴ, καὶ χαρακτῆρα ἔχεις βασιλικόν. Καὶ εἶπεν Ἄννα, ἀπόςα ἀπ' ἐμȣ͂, καὶ ταῦτα ȣκ ἐποίησα, καὶ ὁ Κύριος ἐταπείνωσέ με σφόδρα, μήπως πανȣ͂ργός τις ἔδωκέ σοι τȣ͂το, καὶ ἦλθες κοινωνῆσαι με τῇ ἁμαρτίᾳ σȣ. Καὶ εἶπεν Ἰȣδὶθ ἡ παιδίσκη αὐτῇ, τί ἀράσομαί σοι, μήτι μεῖζον ἀράσομαί σοι, καθότι ȣκ ἤκȣσας τῆς φωνῆς μȣ, ἀπέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν μήτραν σȣ, τȣ͂ μὴ δȣ͂ναι σοὶ καρ-

hunc peplum (r) *quem dedit mihi Domina* (s) *operis mercenarii*, & orna caput tuum. Sicut enim ſum ancilla tua, formam regiam (t) habes. Et dixit Anna: Recede à me, (u) hoc enim non faciam: Deus enim me vehementer humiliavit. Vide ſis, ne forte *verſutus quidam hoc tibi dederit*, & inficiat me Deus (x) tuo peccato. Reſpondit ancilla Judith: Quid dicam tibi, *numquid majus* (y) *aliquid tibi imprecer*, cum vocem meam non audias?

Conſt. Apoſtol. cap. ult. (r) *Diadema*, regium inſigne, non *Peplum*, ut interpres. (s) Κυρίαν ἔργȣ reddidi *Dominam operis mercenarii*, puto enim hæc effingendi anſam petitam è Tob. II. 19. ubi de Anna Tobiæ uxore legas, quod ad opus textrinum quotidie abiret. (t) *Siquidem ancilla tua ſum, tu autem regio charactere gaudes.* Reſpicit genus Annæ, quod à Rege Davide. Neque opus cum Bibliandro pro formula aſſeverandi vel jurandi accipere verba *ſicut ſum ancilla tua.* (u) Faceſſe hinc, ut Matth. IV. 10. ὕπαγε. (x) Ne forte acceperis à fure, venerisque, ut me participem peccati tui redderes. Sic Tobias de hœdulo, quem Anna uxor dono acceperat: μὴ κλεψιμαῖον ἐςίν, *num furto ablatum eſt?* (y) *Quodnam imprecer tibi majus malum*

καρπὸν ἐν τῷ Ἰσραήλ. Καὶ ἐλυπήθη Ἄννα σφόδρα, καὶ περιείλατο τὰ ἱμάτια αὐτῆς τὰ νυμφικὰ, καὶ περὶ ὥραν ἐννάτην κατέβη ἐν τῷ παραδείσῳ αὐτῆς τοῦ περιπατῆσαι. Καὶ εἶδε δαφνιδέαν καὶ ἐκάθισεν ὑποκάτω αὐτῆς, καὶ ἐλιτάνευε τὸν δεσπότην λέγουσα. ὦ θεὸς τῶν πατέρων μου, εὐλόγησόν με, καὶ ἐπάκουσόν μου, καθὼς εὐλόγησας τὴν μήτραν τῆς Σάῤῥας, καὶ ἔδωκας αὐτῇ υἱὸν τὸν Ἰσαάκ.

Nam (meritò sanè) clausit DEus vulvam tuam, ut non daret tibi filium in Israël. Et tristata est Anna valdè, & deposuit vestimenta sua luctuosa, & ornavit caput suum, & induta est vestibus nuptialibus (z) Et circa horam nonam descendit in hortum (a) ut ambularet; & videns laurum sedit sub ea, & fudit preces Domino Deo dicens: Deus Patrum meorum, benedic mihi, & audi orationem meam: sicut benedixisti vulvam Saræ (b) & dedisti illi filium Isaac.

III. Καὶ ἠτένισεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εἶδε καλίαν στρουθίων ἐν τῇ δάφνῃ, καὶ ἐποίησε θρῆνον ἐν ἑαυτῇ λέγουσα. Οἴ μοι τίς με

III. Et intuens in cœlum vidit in lauro nidum passeris, & ejulavit in se ipsa, & ait: Hei mihi, (cui possum assimilari) ecquis me

ἐγέν-

quam sterilitatem. (z) Τὰ ἱμάτια τῆς εὐφροσύνης αὐτῆς Judith. X, 3. (a) Gr. *in Paradisum*, quo nomine significatur hortus quilibet amœnior. Vide P. Moll. ad Longum pag. 48. (b) Gen. XXI.

ἐγέννησε, ποία δὲ μήτρα ἐξέφυσέ με, ὅτι ἐγὼ κατάρα ἐγεννήθην ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ; καὶ ὀνείδισάν καὶ ἐξεμυκτήρισάν με ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ μου. Οἴ μοι τίνι ὡμοιώθην; οὐχ ὡμοιώθην ἐγὼ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, ὅτι αὐτὰ τὰ θηρία τῆς γῆς γόνιμά ἐστι ἐνώπιόν σου Κύριε. Οἴ μοι τίνι ὡμοιώθην ἐγώ; οὐχ ὡμοιώθην ἐγὼ τοῖς ὕδασι τούτοις, ὅτι αὐτὰ τὰ ὕδατα γόνιμά εἰσιν ἐνώπιόν σου Κύριε. οἴ μοι τίνι ὡμοιώθην ἐγώ; οὐχ ὡμοιώθην ἐγὼ τῇ γῇ ταύ-

genuit, aut quæ matrix me peperit (c) ut ita in conſpectu filioru Israël maledicta d) naſcerer? exprobrant enim me & ſubſannant, (ejecerunt) me ex templo (Domini) Dei mei. Hei mihi, cui ſimilis facta ſum? (non poſſum cœli avibus comparari: quia volucres fœcundæ ſunt in conſpectu tuo Domine: Etenim quæ in me ſunt, in te repono. Hei mihi cuinam æquiparari poſſum?) Comparari cum ipſis terræ animantibus non poſſum, quia & ipſa fœcunda ſunt in conſpectu tuo Domine. Hei mihi cui ſum ſimilis?

E 5 τῃ.

(c) Gr. *Quis me generavit Pater, quis uterus protulit?* Geminum eſt IV. Æneid. 366.

- - - duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanaque admorunt ubera tigres.

Similiter Manetho I. Apoteleſm. v. 150. & ante utroſque Homerus Iliad ε. 812. & π. 33. (d) Gr. *maledictum* κατάρα pro ἐπικατάρατῳ ut Gal. III. 13. & apud Senecam cap. 17. conſolat. ad Marciam: *propone tamen & tan-*

ὅτι καὶ ἡ γῆ προσφέρει τὺς καρπὺς αὐτῆς, καὶ εὐλογεῖ σὲ Κύριε.

IV. Καὶ ἰδὺ ἄγγελος Κυρίυ ἐπέστη λέγων αὐτῇ: Ἄννα, Ἄννα, ἐπήκυσε Κύριος ὁ θεὸς τῆς δεήσεώς συ. συλλήψη καὶ γεννήσεις, καὶ λαληθήσεται τὸ σπέρμα συ ἐν ὅλη τῇ οἰκυμένῃ. Καὶ εἶπεν Ἄννα: ζῇ κύριος ὁ θεός μυ, ὅτι ἐὰν γεννήσω εἴτε ἄῤῥεν εἴτε θῆλυ, προσ-

non possum cum aquis componi: quia & ipsæ sunt fœcundæ in conspectu tuo. (Etenim ipsæ aquæ tam serenæ quã fluctuabundæ cum maris piscibus te laudant.) Sed hei mihi! cui possum componi? cum terra conferri non valeo: quia terra fert fructus suos in tempore suo, & benedicit tibi Domine.

IV. Et ecce Angelus Domini advolavit, (e) dicens ei: Anna, Deus exaudivit orationem tuam: concipies & paries (f) & celebrabitur

ἄξω

ta fore turpitudinis, ut ipsi maledictum sint. (e) Gr. *Adstitit.* Sic Isaac promittitur Gen. XVII. 16. & Samson Judic. XIII 3. & Johannes Baptista Luc. I. 13. (f) E marito tuo, non alia via miraculosa. Vide Epiphan. T. I. p. 1062. Qvanqvam παραδόξως ut ait Nazianzenus, sive quisquis est scriptor Christi Patientis p. 276. h. e. præter omnium opinionem. utpote sterilis. A. 1677. à Pontifice Innocentio XI. condemnatus est Neapolitanus quidam nomine *Imperialis* qui contendit, Annam, etiam postquam Mariam enixa fuisset, virginem mansisse. Festum *conceptionis* Mariæ medio Sec. XII. celebrari cœptum est die VIII. vel IX. Decembris Festum *Nativitatis* die VIII. Septemb. à Seculo usque octavo. Festum *præsentationis* die XXI. Nov. itidem à Seculo

αὐτὸ δῶρον κυ- τῷ θεῷ μου, καὶ ἔ- λειτουργοῦν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Καὶ ἰδοὺ δύο ἄγ- γελοι ἦλθον, ἀπαγ- γέλλοντες αὐτῇ: ἰδοὺ Ἰω- ακεὶμ ἔρχεται μετὰ τῶν ποιμένων αὐτοῦ. ἄγγε- λος γὰρ κυρίου κατέβη πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ: ἐπήκουσε Κύριος ὁ θεὸς τῆς δεήσεώς σου,

ſamen tuum (g) in toto mundo. Dixit autem Anna: Vivit Dominus Deus meus, quod ſive maſculum ſive fœminam genuero, offeram illud munus Domino Deo noſtro (h) & in ſacris rebus illi miniſtrabit omnibus diebus vitæ ſuæ. Et ecce Angeli duo venerunt, dicentes ipſi: Joachim vir tuus venit cũ gregibus ſuis; (i) Angelus enim Domini deſcendit (k) ad ipſum di-

σπεύ-

medio XII. in Græca Eccleſia, & in latina ab extremis temporibus Seculi XIV. Vide Tillemontium in vita Mariæ, & Thomaſinum libro de feſtis, Gallice edito. (g) Apud Georgium Nicomedienſem: λαληθήσεται γὰρ πᾶσι τοῖς τοῦ τόπου σου. (h) Eodem modo vovet Anna, mater Samuelis 1. Sam. I. ult. Confer etiam Nyſſenum de nativ. Mariæ T. 3. p. 346. & Niceph. lib. 1. cap. 7. (i) Gr. *Cum paſtoribus ſuis*, ποιμένων, non ποιμνίων ut legit Interpres. Joachim inducitur ut vir dives, plures ſub ſe habens paſtores. Mariam ἐν τῷ τῆς προβατικῆς τοῦ Ἰωακεὶμ οἴκῳ natam leges apud Damaſcenum lib. IV. de Orthodoxa Fide cap. 15. Equidem Manichæi olim in ſuis Apocryphis ſcriptis Joachimum hunc venditabant non pro paſtore ſed pro ſacerdote, ut è tribu Levi non è tribu Juda ortam eſſe Mariam poſſent inde confirmare. Sed his fidem merito detrahit Auguſtinus lib. 23. contra Fauſtum cap. 9. (k) *Deſcenderat*. Cujus rei me-

σπεῦσον, κατάβηθι ἐντεῦθεν. ἰδοὺ γὰρ Ἄννα ἡ γυνή σου, ἐν γαστρὶ λήψεται. Καὶ κατέβη Ἰωακεὶμ καὶ ἐκάλεσε τοὺς ποιμένας αὐτοῦ λέγων; Φέρετέ μοι ὧδε δέκα ἀμνάδας Κυρίῳ τῷ θεῷ μου, καὶ φέρετέ μοι δεκαδύο μόσχους ἀπαλοὺς, καὶ ἔσονται ιβ μόσχοι τοῖς ἱερεῦσι καὶ τῇ γερουσίᾳ, καὶ ἑκατὸν χιμάρους, καὶ ἔσονται ἑκατὸν χίμαροι παντὶ τῷ λαῷ. Καὶ κατέβη Ἰωακεὶμ μετὰ τῶν ποιμένων αὐτοῦ, καὶ ἔστη Ἄννα παρὰ τὴν πύλην, καὶ ἴδε τὸν Ἰωακεὶμ

cens: Joachim, Joachim, exaudivit Deus orationem tuam, descende hinc. Ecce Anna uxor tua in utero concipiet. Et descendit Joachim, & vocavit pastores suos, dicens: Afferte mihi huc decem agnas (puras immaculatas) & erunt Domini Dei mei. Et adducite mihi duodecim vitulos mundos, & erunt sacerdotum & cleri, seu senilis ordinis, (gerusiæ:) & adferte mihi centũ hircos, & erunt centum hirci totius populi. Et ecce Joachim venit cum gregibus suis, (l) & stabat Anna in porta, viditq; Joachim venientem cum gregibus suis (m) & accurrens ap-

minit Epiphanius quoque loco laudato hæres. 79. 5. In monte significatum Joachimo partum uxoris ab Angelo ait Eustathius Antioch. quod ni fallor collegit, sed non satis firmiter, ex verbo quod sequitur κατάβηθι, & mox κατέβη Ἰωακείμ. (l) (m) utrobique iterum in Gr. *cum pastoribus suis.*

... ἐρχόμενον μετὰ τῶν ποιμένων, καὶ δραμοῦσα ἐκρεμάσθη ἐν τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ, λέγουσα: νῦν οἶδα ὅτι κύριος εὐλόγησέ με σφόδρα. Ἰδοὺ γὰρ ἡ χήρα, οὐκέτι χήρα· καὶ ἄτεκνος, ἐν γαστρὶ λήψομαι. Καὶ ἀνεπαύσατο Ἰωακεὶμ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

V. Τῇ δὲ ἐπαύριον προσέφερε τὰ δῶρα αὐτοῦ λέγων: εἰ κύριος ἱλάσθη μοι, τὸ πέταλον τοῦ ἱερέως φανερὸν ποιήσει: καὶ προσῆλθε τῷ πετάλῳ τοῦ ἱερέως, ὡς ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Κυρίου, καὶ εἶδε, καὶ ἰδοὺ ἁμαρτία οὐχ εὑρέθη

pensa est de collo ejus, dicens: Nunc cognosco, quod Dominus Deus benedixit mihi vehementer. Ecce enim quæ vidua eram, amplius vidua non sum: & quæ eram sterilis, in utero habebo. Et requievit Joachim in domo sua prima die.

V. Crastino autem obtulit sua dona, dicens in seipso: si Dominus Deus benedixerit mihi, lamina sacerdotis (n) hoc faciet mihi manifestum. (Et obtulit dona sua Joachim) & attendit laminæ (seu ephod aut rationali)

(n) πέταλον χρυσοῦν. Exod. XXVIII. 36. lamina aurea in fronte Sacerdotis Summi, cui insculpta erat *Sanctitas Domini*. Eam Mich. Neander hic perperam confundit cum λογείῳ τῆς κρίσεως sive pectorali *Urim & Tummim*, de quo in eodem Exodi cap. V. 30. Laminam illam gerebat summus Sacerdos cum peccatorum remissionem impertiretur iis, qui sacrificia Deo obtulerant vid. v. 38. Itaque adire laminam Sacerdotis Summi nihil aliud est, quam peccatorum remissionem petere. Videtur autem creditum, laminam splendore suo singulari remissa peccata indicare, qui nullus vel obscurior erat præsenti-

ρέθη ἐν αὐτῷ. Καὶ εἶπεν Ἰωακείμ. νῦν οἶδα, ὅτι ὁ Κύριος ἱλάσθη μοι, καὶ ἀφεῖλε πάντα τὰ ἁμαρτήματά μου. Καὶ κατέβη ἐκ τοῦ ναοῦ Κυρίου δεδικαιωμένος, καὶ ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ ἐπληρώθησαν τῇ Ἄννῃ μῆνες ἐννέα, καὶ ἐγέννησεν Ἄννα, καὶ εἶπε τῇ μαίᾳ: τί ἐγέννησα; καὶ εἶπεν αὐτῇ, θῆλυ. Καὶ εἶπεν Ἄννα. Ἐμεγάλυνε ὁ Κύριος τὴν ψυχήν μου τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, καὶ ἀνέκλινεν αὐτήν. Πληρωθεισῶν δὲ τῶν ἡμερῶν, ἀπε-

ſacerdotis, cum eſt miſſus ad altare Domini, & non vidit peccatum (o) in ſe ipſo, & dixit Joachim: nunc novi quod Deus eſt propitiatus mihi & remiſit mihi omnia peccata mea. Et deſcendit à domo Domini juſtificatus, (p) & venit in domum ſuam. Concepit itaque Anna, & completi ſunt illi menſes ſex. Menſe autem nono peperit Anna & dixit obſtetrici: quid peperi? Ipſa autem dixit, fœminam. Et dixit Anna: Magnificata eſt anima mea (q) in hora iſta, & reclinavit eam. (r) Impletis autem die-

σμή-

bus impiis. (o) Gr. *Et vidit, atque ecce nullum in eo peccatum fuit inventum*, h. e. peccata ſibi remiſſa intellexit. Vide *Jerem. L. 20.* (p) Sic Luc. XVIII. 14. (q) i. e. *me hac die magnam fecit*, magno beneficio dignatus eſt *Dominus*. (r) Gr. ἀνέκλινεν αὐτήν quod vertendum eſt: *ſeſe reclinavit*, ſive lectum puerperii petiit. Nihil enim frequentius apud Hebraizantes, quam pronomina demonſtrativa &

Ἄννα, καὶ ἔ-
μαθὸν τῇ παιδὶ,
καλέσατο τὸ ὄνο-
αὐτῆς Μαρία.
Ἡμέρα δὲ καὶ ἡμέ-
αιοῦτο ἡ παῖς:
ένης δὲ αὐτῆς ἐννε-
αίου χρόνου ἔστη-
σεν αὐτὴν χαμαὶ ἡ μή-
τηρ αὐτῆς, τοῦ πειράσαι
εἰ ἵσταται. Καὶ ἐννέα
βήματα περιπατήσασα
ἦλθεν εἰς κόλπον τῆς
μητρὸς αὐτῆς. Καὶ ἥρ-
πασεν αὐτὴν ἡ μήτηρ
αὐτῆς λέγουσα: ζῇ κύ-
ὁ Θεός μου, μὴ
περιπατήσεις ἐν τῇ γῇ
ταύτῃ, ἕως ἂν ἀπάξω
τῷ ναῷ Κυρίου.
ἐποίησεν ἁγίασμα
κοιτῶνι αὐτῆς:
κοινὸν καὶ ἀκάθαρ-
τον

bus, (s) divisa est (t) Anna, & dabat ubera natæ, & nominavit nomen ejus Mariam.

VI. De die autem in diem roborabatur puella, cum vero facta est sex mensium, deposuit eam mater ejus humi, ut experiretur illã, si erecta staret. Et septem gressus fecit ambulando, (u) & venit in sinum matris suæ. Et dixit Anna: Vivit Dominus Deus meus, quia non ambulas super terram, donec te obtulero in templum Domini. Et fecit sanctificationem in cubili suo; (x) & quicquid est coinquinatum, (y) sata-

reciproca inter se permutari. (s) *Purificationis* scilicet. (t) Postellus & cum eo Neander divisionem intelligit à thoro conjugali per dies LXVI. secundum præceptum Levit. XII. 5. sed rectius reddes: *mundata est*, ab ἀποσμήχω. Merito enim ἀποσμήγειν *separare* verbum est suspectum doctis. (u) Geminum est, quod in libello de nativitate Mariæ c. 6. legas trimulam quindecim gradus in templo ascendisse. (x) i. e. cubile ejus instar Sacrarii habuit. (y) pro κοινὸν quod

τον ὐκ εἰα διελθεῖν δι' αὐτῆς, καὶ ἐκάλεσε τὰς θυγατέρας τῶν ἑβραίων τὰς ἀμιάντες, καὶ διεπλήνων αὐτήν. Εγένετο δὲ πρῶτος ἐνιαυτὸς τῇ παιδὶ, καὶ ἐποίησεν Ιωακεὶμ δοχὴν μεγάλην, καὶ ἐκάλεσε τὲς ἱερεῖς, καὶ τὲς γραμματεῖς, καὶ τὴν γερεσίαν, καὶ πάντα τὸν λαὸν Ισραὴλ, καὶ προσήνεγκεν Ιωακεὶμ τὴν παῖδα τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ εὐλόγησαν αὐτὴν λέγοντες: ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν εὐλόγησον τὴν παῖδα ταύτην, καὶ δὸς αὐτῇ ὄνομα ὀνομαςὸν αἰώνιον πάσαις ταῖς γενεαῖς. Καὶ εἶπε πᾶς

gebat ab ea ſegregare propter illam, & vocavit filias Hebræorum immaculatas, & ſeducebant (z) eam. Factusque eſt puellæ primus annus. Fecitque magnum convivium (a) Joachim, & vocavit ſacerdotum principes & ſcribas & totum ſenatum & omnem populum Iſraël. Et obtulit (munera) ipſis ſacerdotum principibus, & benedixerunt illi, dicentes: Deus Patrum noſtrorum benedic huic puellæ, & da illi nomen celebratum æternum in omnibus (b) generationibus. Et di-

ὁ

erat in Græco, ſcripſi ex interpretis quoque ſententia κοινὸν, quod cum ἀκαθάρτῳ jungitur. Act X. 14. & alibi. Ad verbum ſonat: *propter illam nihil commune nec impurum tranſire permiſit.* (z) pro διεπλήνων ſcriberem διέπλυνον *curabant, perlavabant.* Nam interpretis *ſeducebant*, quod à verbo διαπλανᾶσθαι, ut videtur, repetit, nimis abſonum eſt & alienum ab hoc loco. Neque rem expedit nota Bibliandri: *ſeducebant potius in alium locum quam à via ſanctamorum.* (a) Ut Abraham, quo die ablactabatur Iſaac Gen. XXI. 8. (b) In poſteris nempe ejus, per omnem hominum

ὁ λαὸς, γένοιτο, γένοιτο Ἀμήν. Καὶ πάλιν προσήνεγκε αὐτὴν τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ηὐλόγησαν αὐτὴν λέγοντες: ὁ Θεὸς τῶν ὑψωμάτων ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν παῖδα ταύτην, καὶ εὐλόγησον αὐτὴν ἐσχάτην εὐλογίαν ἥτις διαδοχὴν οὐκ ἔχει. Καὶ ἀνήρπασεν αὐτὴν ἡ μήτηρ αὐτῆς καὶ ἔδωκεν αὐτῇ μασθόν. Καὶ ἐποίησεν Ἄννα ᾆσμα Κυρίῳ. λέγουσα: ᾄσω ᾠδὴν Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου, ὅτι ἐπεσκέψατό με καὶ ἀφεῖλεν ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ὄνειδος τῶν ἐχθρῶν μου. Καὶ

xit totus populus: Fiat, fiat, Amen. Et obtulerunt (c) illam sacerdotibus, & benedixerunt eam dicentes: Deus altitudinum (d) respice super hanc puellam, & benedic illi benedictione, quæ intermissionem (e) non habeat. Arripuit eam mater sua, & dedit illi uber, (f) & fecit Anna canticum (g) Domino Deo dicens: Cantabo laudem Domino Deo meo, quia visitavit me, & abstulit à me opprobrium inimicorum meorum. Et dedit mihi Dominus Deus fructum justitiæ (h) multiplicem in conspectu suo. Quis annunciabit

F ἔδωκε

memoriam. (c) Gr. *Obtulit* idem puta Joachim (d) ὕψιστος עליון (e) Ad verbum *quæ successionem non habet*, cui nulla alia succedit, h e. benedictione sempiterna. (f) Postrema vice uber præbuit infanti deinceps ablactando. (g) Quale Annæ 1. Sam. II. Elisabethæ & Mariæ Luc. I. (h) *Fructum misericordiæ ejus.* צדקה Χρηστότης, benignitas, ut ad Matth. I. 19. docuêre Viri docti. Terentius: *nunc hoc te obsecro ut mea stultitia in justitia tua sit alio*

ἔδοκέ μοι καρπὸν δικαιοσύνης αὐτοῦ. ὅτι ἀναγγελεῖ τοῖς υἱοῖς Ρουβεὶμ, ὅτι θηλάζει Ἄννα. Καὶ ἀνέπαυσεν αὐτὴν ἐν τῷ ἁγιάσματι αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθε, καὶ διηκόνεε αὐτοῖς. τελεσθέντος δὲ τοῦ δείπνου, κατῆλθον εὐφραινόμενοι καὶ δοξάζοντες τὸν θεὸν Ἰσραήλ.

VII. Τῇ δὲ παιδὶ προσετίθεντο οἱ μῆνες αὐτῆς. Ἐγένετο δὲ διετὴς ἡ παῖς, καὶ εἶπεν

(i) filiis Reuben (k) quod Aña lactet? (Audite, audite, duodecim tribus Israël, quia Anna lactat.) Et reclinavit eam in loco sanctificationis suæ, (l) & exivit, & ministrabat ipsis. (m) Completo autem convivio discesserunt lætabundi (& posuerunt illi nomen (n) Mariam) glorificantes Deum Israël.

VII. Puellæ autem apponebantur menses ejus. (o) Facta autem biennis puella dixit Jo-

Ἰωακεὶμ

quid præsidii. (i) *Quia annunciabitur.* ἀναγγελεῖ. scil. ὁ δεῖνα. Interpres legit τίς ἀναγγελεῖ; ut Gen. XXI. 7. (k) Respicit summum Sacerdotem, quem Ruben ante vocaverat, cap. 1. (l) In cubili dedicato, de quo paulo ante. (m) Hospitibus suis. (n) Hæc non sunt in græco, & sunt ab hoc loco aliena, quia nomen, ut hodieque à Judæis fit, imponebatur in circumcisione, non in ablactatione. Vid. Grotium ad Luc. I. 59. Doughteii Analect. ad N. T. excursu XXX. Herm. Witsium T. 2. Misc. sacr. p. 498. Sic & Græci ac Romani die lustrico nomina infantibus imponebant, ut docent Casaubonus ad Sat 2. Persii, Meursius Græciæ feriat. p. 21. Stuckius lib. 1. c. 16. Antiquitat. Convival. De aliis gentibus Pineda de rebus Salomon. lib. 1. c. 16. De Christianis consules Josephum Vicecomitem de ritibus baptismi l. 2. c. 12. Edm. Martene, aliosque. (o) i. e. crescebat

ακείμ τῇ Ἄννα; ἀπάγωμεν αὐτὴν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, ὥστε ἀποδῶμεν τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν ἐπηγγειλάμεθα Κυρίῳ τῷ Θεῷ, μήπως ἀποστραφῇ ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀπρόσδεκτον γένοιτο τὸ δῶρον ἡμῶν. Καὶ εἶπεν Ἄννα, ἀναμείνωμεν τὸ τρίτον ἔτος, ὅπως μὴ ἐπιζητήσει πατέρα ἢ μητέρα. Καὶ εἶπεν Ιωακείμ, ἀναμείνωμεν. Ἐγένετο δὲ τριετὴς ἡ παῖς, καὶ εἶπεν Ιωακείμ: καλέσωμεν τὰς θυγατέρας τῶν Ἑβραίων τὰς ἀμιάντους, καὶ λαβέτωσαν ἀνὰ λαμπάδα, καὶ ἔστωσαν καιόμεναι, ἵνα μὴ στραφῇ ἡ παῖς εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ αἰχμαλωτισθῇ ἡ ψυ-

achim Annæ uxori suæ: Introducamus eam in templum Dei, ut reddamus votum nostrum, quod promisimus, ne forsan à nobis auferat Deus, (p) succenseatvè in nos. Et dixit Anna: Exspectemus tertium annum, ne forsan requirat puella (q) Patrem & Matrem. Et dixit Joachim, exspectemus. Et facta est triennis (r) puella, & dixit Joachim: Vocate puellas Ebræorum immaculatas, & accipiant singillatim lampades, (s) & sint accensæ, ne convertatur puella in posteriora (t) & abduca-

F 2

ætate. (p) Gr. *ne avertat à nobis faciem suam Dominus & inacceptum sit donum nostrum.* (q) Ne queratur se in tam tenella ætate jam ab ope necessaria parentum suorum destitui, nolitque in templo manere. (r) Conf. Evangelii de nativitate Mariæ cap. 6. (s) ἀνὰ λαμπάδα, ut ἀνὰ δηνάριον *singuli denarium* Matth. XX. 9. & infra apud nostrum ἀνὰ ῥάβδον. Lampades ardentes Symbolum Virginitatis ex Matth. XXV. Neque ignotus apud Romanos Vestalium ignis sempiternus. (t) Ne Maria redeat ad Parentes

ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἐκ ναȣ̃ Κυρίȣ. Καὶ ἐποίησαν ȣ̈τως, ἕως ἀνέβησαν εἰς τὸν ναὸν Κυρίȣ. Καὶ ἐδέξατο αὐτὴν ὁ ἱερεὺς καὶ ηὐλόγησεν αὐτὴν καὶ εἶπε: Μαρία ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σȣ ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς: ἐπί σοι γὰρ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν φανερώσει Κύριος τὸ λύτρον αὐτȣ̃ τοῖς υἱοῖς Ισραήλ. Καὶ ἐκάθισεν αὐτὴν ἐν τῷ τρίτῳ βαθμῷ τȣ̃ θυσιαστηρίȣ καὶ δέδωκεν αὐτῇ χάριν Κύριος ὁ Θεὸς, καὶ κατεχόρευσε τοῖς ποσὶν αὐτῆς, καὶ ἠγάπησεν αὐτὴν πᾶς οἶκος Ισραήλ.

tur mens ejus ex templo Dei. Et fecerunt sic, donec ingressæ sunt templum. Et recepit eam Princeps Sacerdotum, (u) & osculatus est eam, & dixit: Maria, magnificavit Dominus nomen tuum in cunctis generationibus: & in ultimis diebus manifestabit in te Dominus pretium redemtionis suæ (x) filiis Israel. Et constituit illam super tertium (y) gradum altaris, & immisit Dominus Deus gratiam super ipsam, exsultabatque subsiliendo pedibus suis: & dilexit eam tota domus Israel.

VIII. Καὶ κατέβησαν γονεῖς αὐτῆς θαυμάζοντες, καὶ αἰνȣ̃ντες τὸν Θεὸν, ὅτι ȣ̓κ ἐστράφη ἡ παῖς πρὸς

VIII. Et descenderunt Parentes ejus admirantes & laudantes Deum, quia non est

πρὸς

suos, votumque irritum faciat. (u) Sic recte interpres, licet in Gr. *Sacerdos*. Nam ita ponitur κατ' ἐξοχὴν pro ἀρχιερεῖ ut Matth. VIII. 4. & alibi passim, etiam in hoc scripto. (x) Matth. XX. 28. (y) Vide quæ ad Evangelium de Nativ.

πρὸς αὐτὸς. Ἦν δὲ Μαρία ἐν τῷ ναῷ Κυρίου ὡς περιστερὰ νεμομένη, καὶ ἐλάμβανε τροφὴν ἐκ χειρὸς Ἀγγέλου. Γενομένης δὲ αὐτῆς δώδεκα ἐτῶν συμβούλιον ἐγένετο τῶν ἱερέων λεγόντων: ἰδοὺ Μαρία γέγονε δωδεκαετὴς, τί οὖν αὐτῇ ποιήσωμεν, μήπως μιανθῇ τὸ ἁγίασμα τοῦ Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν: καὶ εἶπον οἱ ἱερεῖς πρὸς Ζαχαρίαν τὸν Ἀρχιερέα: σὺ στῆθι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ εἴσελθε εἰς τὸ ἁγίασμα, καὶ πρόσευξαι περὶ αὐτῆς: καὶ ὃ ἐὰν φανερώσῃ σοι Κύριος, τοῦτο ποίησον.

conversa puella erga illos. Erat autem Maria instar columbæ educata in templo Domini, (z) & accipiebat cibum de manu Angeli. (a) Duodecim autem annorum facta, (b) (in templo Domini) concilium Sacerdotum factum est dicentium, Ecce Maria facta est annorum decem (c) (in templo Domini) quid faciemus illi? ne forsan maculetur sanctificatio Domini Dei nostri? Et dixere Sacerdotes Principi Sacerdotum *Zacharia*: (d) Tu sta ad altare Do-

F 3 καὶ

Mariæ cap. 6. (z) Confer quæ dicta ibid. & Montacut. Apparat. p. 319. sq. Analect. Exerc. 7. sect. 4. Tillemontium in Memoriis ad Hist. Eccles. T. 1. p. 274. seq. (a) Maria apud Nazianzenum sive Apollinarem in Christo patiente p. 276.

Τρέφει με πατὴρ οὐ βροτείαν ἐσχάραν,
Μήτηρ τ' ἔδωκεν ἱερὸς ἀμφὶ δόμους,
Ἐνθ' ἐκτραφεῖσαν χερσὶν ἀγγέλου ξένως.

Ab angelo nutritam Mariam tradit etiam Cedrenus, aliique. (b) Quatuordecim annorum fuisse ait libellus de Nativit. Mariæ cap. 7. (c) Hic iterum in græco est *duodecim annorum*. (d) Ambrosius in Lucam, Chrysostomus & mul-

Καὶ εἰσῆλθεν ὁ ἱερεὺς λαβὼν τὸν δωδεκακώδωνα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ηὔξατο περὶ αὐτῆς. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη, λέγων αὐτῷ. ζαχαρία, ζαχαρία, ἔξελθε, καὶ ἐκκλησίασον πάντας τοὺς χηρεύοντας τοῦ λαοῦ, καὶ ἐνεγκάτωσαν ἀνὰ ῥάβδον, καὶ ᾧ ἂν ἐπιδείξῃ κύριος ὁ θεὸς σημεῖον, τούτου ἔσται γυνή. Καὶ ἐξῆλ-

mini, & ora pro ea, & quicquid manifestaverit Deus, hoc faciemus. Intravitque Princeps Sacerdotum, accepto dodecacodone (e) in Sancta Sanctorum & oravit pro ea. Et ecce Angelus Domini adstitit, dicens ipsi: Zacharia, Zacharia, exi & convoca viduos populi (f) & adferant singuli virgam, (g) & cui o-

ti alii veteres cum autore hujus Protevangelii, Zachariam Johannis Baptistæ Parentem putant summi Pontificis munere functum fuisse. Perperam sanè, ut ostendit Scaliger p. 545. de emendat. temporum. Quod vero Augustinus tractat. 49. in Joh. negat incensum licuisse ponere nisi summo sacerdoti, non advertit quod duplex esset incensum sive θυμίαμα unum in sancto sanctorum soli summo sacerdoti semel per annum offerendum Hebr IX.4 alterum quotidie bis adolendum à sacerdotibus Exod XXX.8. in altari θυμιάματος, extra sanctum sanctorum constituto, ut patet vel ex Josepho lib. 6 de bello Jud. cap. 14. (latin. c. 16.) (e) Hunc iterum Vir optimus Mich. Neander confundit cum pectorali Urim & Thummim. Sed intelligitur tunica talaris hyacinthina Pontificis, in cujus imo 12. κώδωνες sive tintinnabula totidemque ῥοΐσκοι sive mala punica Exod XXVIII. 33. Vide præter interpretes Clariss. Braunium de vestibus Hebræor. & quæ de ῥίσκοις sive ῥοΐσκοις Ægid. Menagius p. 219. 220. ad Laërtium. (f) Confer quæ ad libellum de Nativit. Mariæ cap. 7. (g) Divinationis genus, quale Num. 17. Unde ansam forte

ἐξῆλθον οἱ κήρυκες καθ' ὅλης τῆς Ιϐδαίας, καὶ ἤχησεν ἡ σάλπιγξ κυρίϐ, καὶ ἰδϐ συνέδραμον πάντες εἰς ἀπάντησιν.

ostenderit Deus signum, hujus erit uxor in custodiam. Exiverunt autem præcones per universam regionem Judææ, & sonuit tuba Domini, (h) & occurrerunt universi.

IX. Ιωσὴφ δὲ ῥίψας τὸ σκέπαρνον, ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν αὐτῶν, καὶ συναχθέντες ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἀρχιερέα, λαβόντες τὰς ῥάβδϐς. Δεξάμενος δὲ ἀρχιερεὺς τὰς

IX. Joseph autem abjecta securi (i) exiit obviam illis, congregatique abierunt ad summum sacerdotem, acceptis virgis. Ab ipsis itaque accipiens

sumsit superstitiosa ῥαβδομαντεία, cujus varia genera apud diversas gentes olim hodieque usitata, quæ tangunt interpretes ad Ezech. XXI. 21. Hos. IV. 21 Casaub. ad Strabon. p. 209. Lindenbrog. ad Ammian. p 78. Bulengerus de divinat. lib. 3. c. 26. Ant. van Dalen de Oraculis p. 350. & de divinationibus idololatricis p. 455. ut prætertam, quæ multis voluminibus disputarunt scriptores nuperi Gallici & nostrates, occasione virgulæ divinæ, qua ante paucos annos pluribus imposuit Jac. Aymarus Delphinas, fraudem denique confessus, ut novissime docuit elegantissimus Bælius in additionibus ad Tomum primum Dictionarii Historico-Critici, edit. secundæ. (h) שופר ut Levit. XXV. 9. & alibi. (i) utpote τέκτων h. e. faber lignarius & architectus qualem agnoscit etiam Muhammedes in Corano, qni ex Christianorum, ut videtur, traditione addit in domo Sanctuarii artem suam exercuisse. Hilarius & alii quidam veteres Josephum habuere pro fabro ferrario. Sed lignarium fuisse suadent præter vocabulum τέκτων, Justini Martyris aliorumque scriptorum antiquissi-

ῥάβδους αὐτῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι. Τελέσας δὲ τὴν εὐχὴν ἔλαβε τὰς ῥάβδους, καὶ ἐξελθὼν ἐδωκεν αὐτοῖς, καὶ σημεῖον οὐκ ἦν ἐπ' αὐταῖς. τὴν δὲ ἐσχάτην ῥάβδον ἔλαβεν Ἰωσήφ. καὶ ἰδοὺ περιστερὰ ἦλθεν ἐκ τῆς ῥάβδου, καὶ ἐπετάσθη ἐπάνω τῆς κεφαλῆς Ἰωσήφ. καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιερεὺς Ἰωσήφ: σὺ κεκλήρωσαι τὴν παρθένον κυρίου παραλαβεῖν εἰς τήρησιν αὐτῷ: καὶ ἀντεῖπεν ὁ Ἰωσὴφ λέγων. υἱοὺς ἔχω, καὶ πρεσβύτης εἰμὶ, αὕτη δὲ νεανὶς, μήπως ἔσομαι καταγέλως τοῖς Ἰσραήλ. καὶ εἶπεν

virgas intravit in templum & oravit. Completaque oratione accepit virgas, & exivit. Reddidit itaque singulis eorum, & signum in illis non apparuit. Ultimam autem virgam accepit Joseph, & ecce columba exiit de virga, & volavit in caput Joseph. (k) Et dixit sacerdos *summus* Josepho: Tu es forte divina electus, ut accipias virginem Domini in custodiam apud te. Et contradixit Joseph, dicens: Filios habeo, (l) & sum senex, ipsa autem est juvencula: unde timeo, ne forte ridi-

morum testimonia. Confer. Acta Sanctorum Martii T. 3. p. 17.
(k) Paulo aliter libellus de nativit. Mariæ c. 7. ubi dicta vide. Eustatius Antioch. qui Protevangelium in Epitomen redactum suo in Hexaëm. commentario inseruit: τελευταῖον δὲ ἐπιδιδοὺς (ὁ ἀρχιερεὺς) τὴν ῥάβδον τῷ Ἰωσὴφ, σημεῖον μέγα ἐγένετο. ἀθρόως γὰρ τὴν ῥάβδον αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνοντος περιστερὰ ἐξέπτη ἀπὸ τῆς ῥάβδου καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐκαθίσθη τοῦ Ἰωσήφ. (l) Vid. ibid. a cap. 8.

[...]ε ὁ ἀρχιερεὺς Ἰωσήφ. Φοβήθητι Κύριον, τὸν Θεόν σου, καὶ μνήσθητι, ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῖς Δαθὰν, Κωρὲ καὶ Ἀβειρὼμ, πῶς ἐδιχάσθη ἡ γῆ καὶ κατέπιεν αὐτοὺς διὰ τὴν ἀντιλογίαν αὐτῶν. Καὶ νῦν φοβήθητι τὸν Θεὸν Ἰωσήφ, μήτι ἔσται ταῦτα ἐν τῷ οἴκῳ σου. Καὶ φοβηθεὶς Ἰωσὴφ παρέλαβεν αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν Ἰωσὴφ τῇ Μαρίᾳ, ἰδοὺ παρέλαβόν σε ἐκ ναοῦ Κυρίου. καὶ νῦν καταλείπω σε ἐν τῷ οἴκῳ μου. ἀπέρχομαι γὰρ οἰκοδομῆσαι τὰς οἰκοδομάς μου. Κύριος δέ σε διαφυλάξει

culus fiam filiis Israël. Dixit autem summus sacerdos Josepho: Time as Dominum Deum tuum, & recordare, quanta fecit Deus (m) erga Dathan & Abirom & Core quomodo aperta est terra & devoravit eos propter contradictionem suã Nunc ergo time Deum Joseph, ne forte & ista sint in domo tua. Territus Joseph illam accepit & dixit illi: Mariam, ecce ego te accipio de templo Domini, & derelinquam te domi, & vadam ad exercendum meam œcodomicam, (n) fabrilem ve artem, (& redibo ad te.) Et Dominus custodiat te (in omnibus diebus.)

X. Ἐγένετο δὲ συμβούλιον τῶν ἱερέων λεγόντων: ποιήσωμεν καταπέτασμα τοῦ ναοῦ Κυρίου, καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιερεύς:

X. Factum est autem concilium Sacerdotum dicentium: Faciamus velum (o) (seu operimentum) pro

(m) Num. XVI. (n) Ut ædificiis struendis operam collocem, quemadmodum fabrum decet. (o) Duplicis καταπετάσμα-

καλέσατέ μοι ἑπτὰ παρθένους ἀμιάντους ἀπὸ τῆς φυλῆς Δαβὶδ, καὶ ἀπῆλθον οἱ ὑπηρέται, καὶ ἤνεγκαν τὰς παρθένους, καὶ εἰσήγαγον αὐτὰς εἰς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ εἶπεν αὐταῖς ὁ ἀρχιερεύς: λάχετέ μοι ὧδε, τίς νήσεται χρυσὸν, καὶ τὸν ὑάκινθον, καὶ τὸν κόκκινον, καὶ τὴν βύσσον καὶ τὴν ἀληθινὴν πορφύραν. Καὶ ἐμνήσθη Ζαχαρίας περὶ τῆς Μαρίας, ὅτι ἐκ φυλῆς Δαυίδ ἐστι. Καὶ ἐκάλεσεν αὐτὴν, καὶ ἔλαχεν αὐτῇ ἡ ἀληθινὴ πορφύρα, καὶ ἀπίει εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ

templo Domini, & dixit Princeps sacerdotum: Vocate mihi virgines immaculatas (p) de tribu David. Abeuntes itaque & disquirentes invenere septem virgines. Et meminit Princeps sacerdotum ipsius Mariam, quod ipsa esset de tribu David, & immaculata erat ante Deum. Et dixit Princeps sacerdotum: Sortiamini mihi, quænam nebit aureũ filum (amianthum) & byssum (& sericum,) & hyacinthum & coccinum & veram (q) purpuram. Et *recorda-*

ἐκεί-

τος sive aulæi in templo usus erat. Vid. Casaub. ad Bar. Exerc. 16. n. 91. (p) Ne res sacra ab impuris manibus conficiatur. Septem virgines in hoc e tribu Juda delectas refert Eustatius Antioch. (q) Qvia multi gradus purpuræ, multæ item mentientes, hinc splendida, maximè & genuina dicitur *vera*, unde *verus color* pro purpureo. Vide Salmas. ad Hist. Aug. T. 2. p. 404. & ad Tertull. de pallio & ad Solinum, ubi etiam de cocco, bysso, hyacintho, &c. Eustathius Antioch. κλῆρον βαλεῖν προσέταξεν, ποίαν οἴσαι (leg. νῆσαι) τὸν χρυσὸν καὶ τὸ ἀμίαντον καὶ τὴν βύσσον καὶ τὸ σηρικὸν καὶ τὴν ἀληθῆ πορφύραν καὶ τὸν ὑάκινθον καὶ τὸν κόκ-

...ἐκείνῳ Ζαχαρίας ἐσίγησε, καὶ ἐγένετο ἀντ' αὐτοῦ Σαμουὴλ, μέχρις οὗ ἐλάλησε Ζαχαρίας. Μαρία δὲ λαβοῦσα τὴν ἀληθινὴν πορφύραν ἔνηθε.

...tus est Zacharias Mariæ quod ex tribu David (r) esset, & sorte ipsi Mariæ contigit ver. purpura (& coccinus) & (acceptis illis) abiit in domum suam. In illo autem tempore siluit (s) Zacharias, & factus est pro illo Samuel. (t) Usque ad (te vero, ô Maria,) locutus est Zacharias. Maria accepta purpura (& cocco) filavit.

XI. Καὶ λαβοῦσα τὴν κάλπην ἐξῆλθε δὲ γεμίσαι ὕδωρ, καὶ ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῇ: χαῖρε

XI. Et accepta hydria (u) exiit haurire aquam. Et ecce vox dicens illi: Ave gratia

κόν. Καὶ ἐκληρώθη Μαρία τὴν πορφύραν καὶ τὸν κόκκον ἐργάζεσθαι. (r) Vide quæ ad lib. de nativit. Mariæ statim sub init. (s) Mutus fuit secundum dictum Angeli Luc. I. 20. (t) Hujus Samuelis Pontificis nulla mentio apud Josephum non magis quam Zachariæ aut Rubenis vel etiam Issacharis, quem memorat liber de nativit. Mariæ. Porro pro verbis *usque ad te vero Maria locutus est*, in Græco habetur, *donec locutus est* sive *loqui iterum cœpit Zacharias*. (u) Ut Rebecca Gen. XXIV. 15. Apud Phocam quoque in Allatii συμμίκτοις p. 11. legas Mariam ab Angelo salutatam, cum ad fontem pro more aquatum ivisset. Quod ex hoc Protevangelio vel potius Pseudevangelio petitum esse apparet. Sed aliter rem narrat testis fide dignior Lucas, ait enim angelum ingressum esse ad Mariam. Ad quem locum Ambrosius: *Solam in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus angelus reperit*. Et lib. 2 de virginibus. *Denique & Gabriel eam ubi revisere solebat, invenit, & angelum Maria quasi viri specie mota trepida quasi non incognitum audito nomine recognovit.*

χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ, εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί. Καὶ περιέβλεπε δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πόθεν αὐτὴ ἡ φωνή. Καὶ σύντρομος γενομένη, εἰσῆλθεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς, καὶ ἀνέπαυσε τὴν κάλπην, καὶ λαβοῦσα τὴν πορφύραν, ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς καὶ εἷλκεν αὐτήν. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη λέγων αὐτῇ: μὴ φοβοῦ Μαρία, εὗρες γὰρ χάριν ἐνώπιον Κυρίου. Ἡ δὲ ἀκούσασα διεκρίθη ἐν ἑαυτῇ λέγουσα, ποταπός μοι ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Καὶ ὁ ἄγγελος εἶπε πρὸς αὐτὴν, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, καὶ συλλήψῃ ἐν γαστρί. Καὶ εἰ ἐγὼ, φησὶ, συλλήψομαι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, καὶ γεννήσω, ὡς πᾶσα γυνὴ γεννᾷ; Εἶπε δὲ ὁ ἄγγελος, οὐχ οὕτως, Μαρία,

plena, (x) Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Circumspiciebat autem Maria in dextra & sinistra, ut sciret, undenam ista vox facta esset. Et tremefacta intravit in domum suam, & deposuit hydriam, & accepta purpura sedit super sedem suam, ut operaretur. Et ecce Angelus Domini adstitit in conspectu ejus, dicens: ne timeas, Maria, invenisti gratiam apud Dominum. Et audiens Maria cogitando disceptabat apud se: si concipiam â (y) Deo *vivente*, & pariam ut generat quævis mulier? Et dixit Angelus Domini: Non sic, ô Mariam, *Spiritus Sanctus enim super te veniet*, & virtus Dei obumbrabit tibi, ideò & quod nascetur ex te

ἀλλὰ

(x) Luc. I. 28. Hieronymus de locis Hebr. testatur sua ætate templum eo in loco conditum fuisse ubi Angelus Mariæ apparuisset. (y) *Numquid concipiam Deo benedicente.*

ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι: διὸ καὶ τὸ γενόμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ ζῶντος. Καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν: αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Καὶ ἰδοὺ ἡ συγγενής σου Ἐλισάβετ συνειληφεῖα ἐστὶν υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς. Καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ, τῇ καλουμένῃ στείρᾳ: ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει πᾶν ῥῆμα παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ εἶπε Μαριάμ: ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου.

XII. Καὶ ποιήσασα τὴν πορφύραν ἀπήγαγε

(z) sanctum, vocabitur (a) filius Dei *viventis*. Et vocabis nomen ejus JEsum: ipse enim faciet salvum populum suum à peccatis eorum: Et ecce cognata tua Elisabet concepit filium suum in senectute sua. Et hic mensis sextus est ipsi, quæ vocabatur sterilis quia non impossibile erit omne (b) verbum apud Deum. Et dixit Mariam; Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.

XII. Et confecta purpura & cocco attu-

τάν-

(z) [illegible]des etiam autorem hujus Pseud-Evangelii legisse verba in [illegible] Luc. I. 35. quæ in codicibus pluribus græcis & latinis & [illegible]d Theophylactum desiderari notat, adeoque abesse ma[illegible] Erasmus. Sed recte illa Grotius retinenda censet cum Irenæo, Tertull. Novatiano c. 19. de Trinit. aliisque antiquis Scriptoribus & versionibus Syr. Arab. (a) i. e. *erit*, ut paulo post, *quæ vocabatur sterilis*, i. e. *quæ erat*. Sic Amos VI. 1. Vide Drus. 1. Miscell. c. 5. Selden. 2. de Synedr. c. 7. p. 216. seqq. (b) *Non omne verbum* i. e. nihil, notissimo He-

ταύτην τῷ ἀρχιερεῖ. καὶ ηὐλόγησε ταύτην ὁ ἀρχιερεὺς λέγων: Μαρία, ἐμεγάλυνε Κύριος ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένη ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς τῆς γῆς. χαρὰν δὲ λαβοῦσα Μαρία ἀπίει πρὸς Ἐλισάβετ τὴν συγγενίδα αὐτῆς καὶ ἔκρουσε τὴν θύραν. Καὶ ἀκούσασα ἡ Ἐλισάβετ δραμοῦσα ἤνοιξεν αὐτῇ, καὶ εὐλόγησεν αὐτὴν, καὶ εἶπε: καὶ πόθεν μοι τοῦτο; ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρός με. Ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ὁ ἀσπασμός σου εἰς τὰ ὦτα μου, τὸ ἐν ἐμοὶ ἐσκίρτησε, καὶ εὐλόγησέ σε. καὶ Μαρία ἐπελάθετο τῶν μυστηρίων, ὧν ἐλάλησεν αὐτῇ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος. καὶ ἠτένισεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εἶπε: κύριε, τίς εἰμὶ ἐγὼ, ὅτι πᾶ-

σαι

lit ad sacerdotem *sum-mum.* Et bened illi & ait: O Mari magnificatum est men tuum, (c) & benedicta in univ (d) terra. Conce autem exsultatione Maria abiit ad Elisabet cognatam suam, & pulsavit ad portam ejus. Et audiens Elisabet accurrit ad portam, & aperuit illi & ait: (e) Et unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me? Quod enim in me est, exsiliit, & benedixit tibi. Latebant (f) autem ipsam Mariam illa mysteria, quæ locutus fuerat illi Archangelus Gabriel. Et intuens in cœlum dixit: quænam sum ego? ut omnes generationes me ita beatam (g) di-

braismo. (c) *Magnam te & beatam reddidit Deus.* (d) Gr. *In omnibus generationibus terræ* i. e. quamdiu erunt homines. (e) Luc. I. 43. (f) Vid. Luc. II. 33. & 50. (g)

σαι αἱ γενεαὶ τῆς γῆς ἐμὲ μακαρίζουσιν; Ἡμέρα δὲ καὶ ἡμέρα ἡ γαστὴρ αὐτῆς ὠγκοῦτο, καὶ φοβηθεῖσα ἦλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, καὶ ἔκρυβεν ἑαυτὴν ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἦν δὲ ἐτῶν δεκατεσσάρων, ὅτι ταῦτα ἐγένετο τὰ μυστήρια.

XIII. Ἐγένετο δὲ αὐτῇ ἕκτος μήν. Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν Ἰωσὴφ ἀπὸ τῶν οἰκοδομιῶν αὐτοῦ, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, εὗρε τὴν παρθένον ὀγκωμένην, καὶ ἐτύπησε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ λέγων: ποίῳ προσώπῳ ἀτενίσω πρὸς κύριον τὸν θεόν μου: τί δὲ λέξω περὶ παιδὸς ταύτης, ὅτι παρθένον αὐτὴν παρέλαβον ἐκ ναοῦ Κυρίου τοῦ θεοῦ μου, καὶ οὐκ ἐφύλαξα αὐτήν; τίς ὁ θηρεύσας με;

cant? De die autem in die (h) venter ejus intumescebat, & timore perculsa Maria abiit in domum suam, & occultavit se (i) à filiis Israël. Erat autem annorum sedecim, quando hæc fiebant *mysteria.*

XIII. Facto autem illi sexto mense, ecce venit Joseph à suis oicodomiis, (k) & intrans in domum suam vidit eam gravidam, & demissa (l) facie sua (projecit se ipsum in terram & planxit vehementer) dicens: quanam facie intuebor Dominum DEUM? quid autem orabo (m) pro hac puella? quam virginem accepi ex templo Domini Dei, &

τίς

Me debeant beatam prædicare, ut angelus dixit. (h) Interjecto tempore. (i) Ut solebant gravidæ Luc. I. 24. (k) A laboribus suis & ædificiis, quæ faber struebat. (l) Vide libellum de nativ. Mariæ cap. ult. Pro ἐτύπησε τὸ πρόσωπον Interpres recte videtur legisse ἐταπείνωσε. (m) Gr.

τίς τὸ πονηρὸν τοῦτο ἐποίησεν ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ ᾐχμαλώτευσε τὴν παρθένον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐμίανεν αὐτήν; μήτι ἐν ἐμοὶ ἀνεκεφαλαιώθη ἡ ἱστορία τοῦ Ἀδάμ; ἐν γὰρ τῇ ὥρᾳ τῆς δοξολογίας αὐτοῦ ἦλθεν ὁ ὄφις καὶ εὗρε τὴν Εὔαν μόνην, καὶ ἐξηπάτησεν αὐτήν: οὕτω κἀμοὶ συνέβη. Καὶ ἀνέστη Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, καὶ καλέσας αὐτὴν εἶπε: μεμελημένη τῷ Θεῷ τί τοῦτο πεποίηκας; τί ἐταπείνωσας τὴν ψυχήν σου; ἡ ἀνατραφεῖσα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ τροφὴν λαβοῦσα ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέλου. Ἡ δὲ ἔκλαυσε πικρῶς, λέγουσα: καθαρά εἰμι καὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω. Καὶ εἶπεν αὐτῇ Μαρία:

non custodivi ? quis mihi imposuit ? quis hoc mali fecit in domo mea, *captivamq; duxit à me* & vitiavit virginem? nonne in me est recapitulatione (n) consummata historia Adami? quoniam in hora gloriæ (o) ejus intravit serpens, & invenit Evam solam (p) & decepit eam: sic, sic revera mihi contigit. Et surrexit Joseph de sacro (q) & accepta Mariam dixit illi: o quæ tantæ curæ Deo eras, cur hoc fecisti? & oblita es Domini Dei tui? tu quæ es educata in Sancto Sanctorum? quid dejecisti enimam tuam, (r) quæ cibum de manu Angelorum

Quid dicam, quo culpam hanc purgem. (n) Gr. *Repetita in me est*, i. e. idem mihi accidit, quod Adamo olim. (o) Tempore status felicis, quo tunc primus homo fruebatur, δόξα est imago Dei 1. Cor. XI. 7. (p) Hinc Paulus 1. Tim. II. 14. *Adam non est seductus*. (q) In Græco est, *de solo*, sive *de terra* in quam nempe se præ luctu prostraverat. (r) Quare teipsum in conditionem detestandam meretricum abjecisti

...κύριος ὁ θεός μου, ...οὐ γινώσκω πόθεν ...τὸ ἐν ἐμοί.

(s) capiebas; cur hoc fecisti? Ipsa autem flebat amarissimè dicens: ...nda sum, & virum non cognovi: Dixit au... illi Joseph: Et undenam est ergo, quod ...tero habes? Et respondit Maria: Vivit Do...nus Deus meus, quod non scio, unde hoc ...i est.

...IV. Καὶ ἐφοβήθη ...φ σφόδρα, καὶ ἠ-...σεν ἐξ αὐτῆς, διαλο-...μενος τὸ τί ἂν αὐ-...ποιήσῃ. Καὶ εἶπεν ...ἑαυτῷ Ἰωσήφ: ἐὰν ...ψω τὸ ἁμάρτημα ...ῆς, εὑρεθήσομαι ἐνο-...τῷ νόμῳ κυρίου: καὶ ...αὐτὴν φανερώσω τοῖς ...Ἰσραήλ, φοβοῦμαι ...ως ἀγγελικόν ἐστι τὸ ...υτῇ, καὶ εὑρεθήσο-...παραδιδοὺς αἷμα ἀ-...ν εἰς κρίμα θανάτου.

XIV. Et stupefactus est (t) Joseph & persistebat cogitans, quid de ea faciam? Et dixit Joseph *apud se*: si illius abscondam peccatum, inveniar reus in lege (u) Domini: si ipsam traducam & propalem filiis Israël (x) timeo, ne parum justum (y) sit, & inveniar tradens sanguinem innocentem in judicium mortis. Quid

G Τί

...upra cap. VIII. (t) In Græco est: *Et timuit Joseph, ...cessit ab ipsa cogitabundus, quid de illa faceret.* Cum e...m nihil aliud quam adulteram credidisset, ut ait Augustinus ep. 54. (153. in edit. Benedictin.) *puniri eam noluit, nec approbator flagitii fuit.* (u) Deuter. XXII. 13. seq. Adde Selden. lib. 3. Uxor Hebr. cap. 1. seq. & cap. 23. p. 368. (x) Ita noster circumscribit verbum παραδειγματίσαι Matth. I. 19. *diffamare, denunciare.* (y) In græco est: *vereor, ne quod est in illa, ex angelo sit.* Photius ep. 181.

Τί οὖν αὐτῇ ποιήσω; λάθρα ἀπολύσω αὐτήν. Καὶ κατέλαβεν αὐτὸν νύξ. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου φαίνεται αὐτῷ κατ' ὄναρ, λέγων: μὴ φοβηθῇς τὴν παῖδα αὐτὴν παραλαβεῖν: τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ ὄν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου. τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν; αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Καὶ ἀνέστη Ιωσὴφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, καὶ ἐδόξασε τὸν θεὸν Ισραὴλ τὸν δόντα αὐτῷ τὴν χάριν ταύτην, καὶ διεφύλαξε τὴν παῖδα.

igitur de illa faciam? equidem clam illam relinquam. Et occupavit eum nox. Et ecce Angelus Domini apparet illi in somnis, dicens: ne timeas hanc puellam recipere: quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est, *pariet igitur filium* & vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum. Surrexit itaque Joseph à somno & glorificavit Deum Israel, qui dedit illi *hanc* gratiam, & custodivit *puellam*.

XV. Καὶ ἦλθεν Ἄννας ὁ γραμματεὺς, καὶ εἶπε τῷ Ιωσήφ. Διατί οὐκ ἐφάνης τῇ εἰσόδῳ

XV. Venit autem Annas scriba (z) ad Joseph, & ait illi: Quare non adfuisti syno-

ad Eulampium Episc. negat Josephum suspicatum fuisse, Mariam gravidam ex adultero, cum esset eximia desponsatæ virtus & proci congruens custodia, hoc enim si fecisset, inquit, ad leges & supplicium illam transscripsisset. Sed nec intelligere potuisse, quod conceptio à divino Spiritu esset, itaque fluctuasse cogitabundum, donec ab Angelo rem edoceretur. (z) Unus è Doctoribus ac legis peritis, qui apud Judæos dicuntur

καὶ συνοδία ἡμῶν; καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἰωσὴφ, ὅτι ἔκαμον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἀνεπαυσάμην πρώτην ἡμέραν. Εστράφη δὲ Ἄννας, καὶ εἶδε τὴν παρθένον ὀγκουμένην, καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν ἱερέα, καὶ εἶπεν αὐτῷ: Ἰωσὴφ, οὗ συμμεμαρτύρηκας, ἠνόμισε σφόδρα. τὴν γὰρ παρθένον, ἣν παρέλαβε ἐκ ναοῦ κυρίου, ἐμίανεν αὐτὴν, καὶ ἔκλεψε τοὺς γάμους αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐφανέρωσε τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. Καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς: Ἰωσὴφ τοῦτο πεποίηκε; καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἄννας, ἀπόστειλον ὑπηρέτας, καὶ εὑρήσεις τὴν παρθένον ὀγκουμένην. καὶ ἐπορεύθησαν οἱ ὑπηρέ-

do? (a) Et ait illi Joseph. Fessus eram de via, & quievi prima die. Et conversus scriba vidit Mariam gravidam, abiitque currens ad sacerdotem, (b) & ait illi: Joseph, cui testimonium (c) præbes, vehementer peccavit. Aitque sacerdos: quid hoc? & ait illi: Virginem, quam acceperat ex templo Domini, fœdavit, (d) & furatus est ejus nuptias, & non indicavit filiis Israel. (e) Et respondens Princeps Sacerdotum ait: Joseph hoc fecit? Et ait Annas scriba: Mitte ministros, & invenient ipsam gravi-

[illegible]סוד Vide Fesselium in limine Adversariorum sacrorum. ([illegible]) Nihil Josepho fabro cum Synodo, sed sensus græcorum v[illegible]rum est: quare post reditum tuum non conspiciendum te [illegible]ebuisti nobis? Εἴσοδος καὶ συνοδία dicitur h. l. sut H[illegible]cis *ingredi & egredi*. (b) *Sacerdotem summum*, ut p[illegible]o antea. (c) i. e. cujus fidei credidisti virginem. (d) in [illegible]ræco: *vitiavit eam*, ut pronomen repetatur, noto Heb[illegible]ismo. (e) non solennia nuptialia celebravit, nec benedi[illegible]onem solennem adhibuit. Cæterum Neander ad h. l. Po-

ται, καὶ εὗρον καθὼς εἶπεν. Καὶ ἤγαγον αὐτὴν καὶ τὸν Ἰωσὴφ εἰς τὸ κριτήριον, καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἱερεὺς: μαρία, τί τοῦτο ἐποίησας: τί εταπείνωσας τὴν ψυχήν σου, καὶ ἐπελάθου κυρίου τοῦ θεοῦ σου; ἡ ἀναστροφεῖσα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ λαβοῦσα τροφὴν ἐκ χειρὸς ἀγγέλου, καὶ ἀκούσασα τῶν ὕμνων αὐτῶν; τί δὲ τοῦτο ἐποίησας; ἡ δὲ ἐδάκρυσε πικρῶς, λέγουσα: ζῇ κύριος ὁ θεός μου, καθότι καθαρά εἰμι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω. Εἶπε δὲ ἱερεὺς πρὸς Ἰωσήφ. τί τοῦτο ἐποίησας; εἶπε δὲ ὁ Ἰωσὴφ, ζῇ κύριος ὁ θεός μου

dam. Et abiere ministri, & inverunt, sicut dixit illis. Et adduxere illam & Joseph in judicium (f) & dixit sacerdos: Mariam, quid hoc fecisti? & cur dejecisti animam tuam, *& oblita es Domini Dei tui*, quæ es educata in sancto sanctorum, quæ ex angeli manu cibum sumsisti, & audivisti mysteria (g) ipsius, (& exultasti (h) in conspectu ejus) quid hoc fecisti? Ipsa autem flebat amarè dicens; Vivit Dominus Deus meus quia munda in conspectu Domini, & virum non cognosco. Et dixit sacerdos ad Jo-

stellum secutus ait Pontificem ideo tam solicitum fuisse de Maria, quod ob summam illius temporis Messiæ exspectationem lege cautum esset, ut quæcunque fœmina è tribu Juda peperisset, aut ferret uterum, ad Principem Sacerdotum referretur, idque Postellum etiam ex Judæorum libris adnotasse. Cujus rei fides esto penes autorem. (f) Synedrium magnum, cujus præses Sacerdos summus. (g) In græco est, *& audivisti hymnos ipsorum*, angelorum puta Deum celebrantium. (h) Respicit quod supra legitur, c. 7, Mariam trimulam in gradi-

θόλι καθαρός εἰμι ῆς. Εἶπε δὲ ὁ ἱε- μὴ ψευδομαρτύρει, τὸ ἀληθές. Ἔκλε- τὰς γάμους αὐτῆς. κ ἐφανέρωσας τοῖς Ἰσραὴλ: ἐκ ἔκλι- ν κεφαλήν σε ὑπὸ χεῖρα, ὅπερ θῇ τὸ σπέρμα σε. δὲ Ἰωσήφ.

seph: Quid hoc fecisti? Dixitque Joseph: Vivit Dominus Deus, (& vivit Christus (i) ejus) quia purus sum ab ipsa. Et dixit sacerdos: Ne dicas falsum testimonium (k) sed dicito verum: Suffuratus es nuptias ejus, & non manifesiliis Israel, & non inclinasti caput tuomnipotenti manu, (l) ut benedicere semen tuum. *Et Josephus tacuit.*

Καὶ εἶπεν ὁ ἱε- αὐτόδος τὴν παρ- ἣν παρέλαβες ἐκ Καὶ περίδα- γενόμενος εἶπεν ὁ τῷ Ἰωσήφ: ποτιῶ τὸ ὕδωρ τῆς ἐλέγ- κυρίε, καὶ φανε- ρώσει

XVI. Et (rursus) dixit sacerdos: Restitue virginem, (*) quam accepisti à templo Domini: Et perfundebatur lacrymis Joseph, (n) & dixit sacerdos: Potabo vos

G 3

altaris subsiliisse. (i) Sic 1. Sam XII. 3. & 5. (k) Præceptum Exodi XX. 14. nec de se permittit falsa coram judicio te... (l) ex 1. Petri V. 6. (m) Benedictione solenni Sacerdotali. Vid. Seldeni Uxor Ebr. lib. 2. c. 12. (*) Non jubet Mariam reddere, sed virginem qualem acceperat, restituere, qua ratione exprobrat ipsi magnitudinem criminis, cujus culpam reparare esset ἀδύνατον. (n) Recte ita vertit interpres etsi in Græco videtur non Josephus, verum Sacerdos lacrymis perfusus induci, Sed est Heterosis casus; περίδακρυς γε-

ρώσει τὰ ἁμαρτήματα ὑμῶν ἐν ὀφθαλμοῖς ὑμῶν. Λαβὼν δὲ ὁ ἱερεὺς ἐπότησε τὸν Ιωσὴφ καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὴν ὀρεινὴν, καὶ ἐπανῆλθεν ὁλόκληρος. Ἐθαύμασεν δὲ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι ἁμαρτία ἐκ ἐφάνη ἐπ' αὐτὸν, καὶ εἶπεν ὁ ἱερεὺς: εἰ κύριος ἐκ ἐφανέρωσε τὸ ἁμάρτημα ὑμῶν, ἐδὲ ἐγὼ κρίνω ὑμᾶς, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὲς. Παραλαβὼν δὲ ὁ Ιωσὴφ τὴν μαρίαν, ἀπίει εἰς τὸν οἶκον αὐτȣ̃ χαίρων καὶ ὑμνῶν τὸν θεὸν Ισραήλ.

aqua redargutionis (o) Domini, & manifestabitur peccatum vestrum in oculis vestris. Et accepta aqua sacerdos potavit Josephum, & misit eum ad montana, (p) & rediit sanus: (Potavit & Mariam ipsam, & misit eam etiam ad montana, & rediit incolumis.) Et miratus est totus populus, quod peccatum non sit manifestatum in ipsis. Et dixit sacerdos: Deus non manifestavit peccatum vestrum, nec ego judico vos, & absolvit eos. Accepta itaque Mariam Joseph abiit in domum suam gaudens & glorificans Deum Israel.

XVII.

νόμενος, pro περιδάκρυος γενομένȣ. (o) ὕδωρ ἐλεγμȣ̃ Num. V. 18. ποτὸν ἐλέγχȣ vocat Philo de leg. special. p. 607. de eodem præter interpretes loci Mosaici Ed. Bernhardus ad Josephi Antiqu. lib. 3. c. 11. Seldenus Uxor. Hebr. lib. 3. cap. 13. seq. Clariss. Andr. Acoluthus de aquis amaris & Wagenseilius ad Sotam. Geminum morem obtinere hodieque apud Tunquinenses Gvineæ incolas docuit nuper Gvilelmus Dampier tomo tertio Itinerarii. (p) Quia aquæ amaræ in quibusdā non continuo in templo, sed post tempus aliquod demum ef-

XVII. Ἐγένετο δὲ κέλευσις ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Αὐγούστου ἀπογράψασθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους, οἳ ἦσαν ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Εἶπε δὲ Ἰωσὴφ, ἐγὼ ἀπογράψομαι τοὺς υἱούς μου. Ταύτην δὲ τὴν παῖδα τί ποιήσω; ἀπογράψασθαι αὐτὴν γυναῖκα ἐμὴν αἰσχύνομαι, ἀλλὰ θυγατέρα; Οἴδασι δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτι οὐκ ἐστί μου θυγάτηρ. Αὐτὴ ἡ ἡμέρα κυρίου ποιήσει ὡς βού-

XVII. Factum est autem decretum ab Augusto Cæsare, ut describerentur omnes, qui erant in Bethleem. (q) Et dixit Joseph: ego describi curabo filios meos: (r) de hac autem puella quid faciam? (quomodo illam inscribam?) Uxorem ipsam (s) inscribam? (Atqui uxor mea non est: ipsam enim in conservationem accepi ex templo Domini) Non-

 λεται.

fectus edebant. Conf. Sotam Wagenseilii p. 432. (q) Lucas ait πᾶσαν τὴν οἰκουμένην II. 1. hoc est ut cum Viris doctissimis intelligendum mihi persvadeo, *totam Judæam*. Vid. Rob. Keuchenium ad locum Lucæ, & Henr. Christ. Henninium notis ad Bergierium de publicis ac militaribus Populi Romani viis, Tom. X. Antiqv. Rom. p. 647. Quod vero Neander annotat, instigante Herode descriptionem Bethleemitarum potissimum factam sub prætextu ἀπογραφῆς universalis, ut Rex magnus, quem ex oriente venturum fata præsagire credebantur, intercipi posset, tanquam parum verisimile omitto. (r) Ex priore uxore, puta Escha vel Salome susceptos, quorum mox bini nominantur. A pluribus enim veterum Scriptorum Josepho uxor ante Mariam tribuitur, ex qua susceperit Jacobum minorem, aliosque qui ab Evangelistis fratres Jesu appellantur. Vide Vossium de Genealog. Christi & Tillemontii Memorias in vita Josephi & Jacobi minoris, itemque Allatii notas ad Eustathii Antiocheni Hexaëmeron. (s) In Græco est: *uxorem meam inscribere erubesco.*

λεται. Καὶ ἔστρωσε τὴν ὄνον, καὶ ἐκάθισεν αὐτήν. Ἰωσὴφ δὲ καὶ Σιμὼν ἠκολούθουν, καὶ ἤγγισαν ἐπὶ μίλια τρία. καὶ ἐστράφη Ἰωσὴφ, καὶ εἶδε τὴν Μαρίαν στυγνὴν, καὶ εἶπεν ἐν ἑαυτῷ Ἰωσήφ: ἴσως τὸ ἐν αὐτῇ χειμάζει αὐτήν. Καὶ πάλιν ἐστράφη Ἰωσὴφ, καὶ εἶδεν αὐτὴν γελῶσαν, καὶ εἶπεν αὐτῇ. μαρία, τί ἐστιν, ὅτι τὸ πρόσωπόν σου βλέπω ποτὲ μὲν στυγνὸν, ποτὲ δὲ γελοῦν καὶ ἀγαλλιώμενον; καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν μαρία. δύο λαοὺς βλέπω τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, ἕνα κλαίοντα καὶ κοπτόμενον, καὶ ἕνα γελῶντα, καὶ ἀγαλλιώμενον. Ἦλθε δὲ πάλιν ἀνὰ μέ-

ne filiam? sed noverunt (omnes) filii Israel, quod non est mihi (t) filia. (Quid de hac faciam?) equidem in ipsa Domini die (u) faciam, sicut voluerit Dominus. Et stravit Joseph asinam, & fecit eam conscendere super asinam. Joseph autem & Simon (x) sequebantur a milibus tribus. Et conversus Joseph vidit eam moestam, & dixit in se ipso: Forsan quod in ea est, ipsam contristat. Et rursus conversus Joseph vidit eam ridentem, & dixit illi: ô Maria, quid hoc rei tibi est; quod faciem tu-

σου

(t) Gr. *filia mea*. Nam alioqui filias Josepho sunt quoque qui tribuunt, Mariam & Salomen, vel Esther & Thamar sive Martham, ut dixi ad Evangelium de nativ. Mariæ c 8. quibus adde Cotelerii observationes ad Const. Apost. lib. 3 cap. 6. (u) In Gr. *ipsa dies Domini* (h. e Dominus ipse suo tempore) *ostendet, quomodo factum velit*. (x) Duo ex filiis Josephi, Christi fratribus Marc. VI. 3. quo in loco alterum filiorum nomen legitur non *Joseph*, sed *Joses*. Verum idem nomen est, & promiscue posita reperiuntur, *Joseph*, *Jose*, *Joses*,

ἰδῶ. Καὶ εἶπεν τῷ Ἰωσήφ: κα- με, ὅτι ἐπείγει τὸ ὸ προελθεῖν. Καὶ Ἰωσήφ: πῦ ἀπα- ; ὅτι ὁ τόπος ἔ- ἐστι. Καὶ εἶπε πά- Μαρία τῷ Ἰωσήφ· γαγέ με, λίαν γὰρ ἐμοὶ ἐπείγει με. εὐθὺς κατήγαγεν Ἰωσήφ.

am video quandoque hilarem, quandoque mœstam? Et dixit Mariam Joseph: Quoniam duos populos (y) video in oculis meis, unum quidem flentem & gemebundum, alium autem exsultantem & ridentem. Et venit media in via: & dixit illi Mariam: De-me ab asina, quia quod in me est, me ur- progrediatur. Et deposuit eam ab asina, illi: Ubi te inducam? quia locus de- est. *Atque iterum dixit Maria ad Josephum, -ito me, valde enim, quod in me est, me urget, -atim illam deduxit.*

VIII. Εὗρε δὲ ἐκεῖ -αιον, καὶ εἰσήγα-

XVIII. Et inveniens ibi speluncam (z)

G 5 γεν

Drusii præterita ad Marci VI. 3. & XV. 47. Cæterum -tuor fratres Servatoris apud Evangelistam hoc ordine no- -antur: *Jacobus. Joses, Judas, Simon.* (y) Instar Rebeccæ Gen. XXV. 23. Puto autem his verbis respici, quod nasciturus ex Maria JEsus esset ponendus in ruinam pariter & resurrectionem multorũ in Israël Luc. II. 34. (z) Hæc spelunca sive naturale antrum ut vocat Beda de locis sanctis, etiamnum ostenditur peregrinantibus, ad ortum opidi Bethlehem novem gradibus infra terram, & jam olim celebratum fuit etiam inter infideles teste Origene l. contra Celsum p. 39. Utrum vero ἐν Βηθλεὲμ an σύνεγγυς τῆς κώμης, quod utrumque legitur apud Justinum Martyrem, an in via, in agro Bethlemitico. ἐν χώρᾳ Βηθλεὲμ ut noster tradit, an in ipso

γεν αὐτὴν ἐκεῖ. Καὶ παρασήσας αὐτὴν τῷ σπηλαίῳ, καὶ τὰς υἱὰς αὐτᾶ ἐξῆλθε ζητῆσαι μαῖαν ἑβραίαν ἐν χώρα Βηθλεέμ. Ἐγὼ δὲ (λέγει Ἰωσὴφ) περιπατῶν ἀνέβλεψα εἰς τὸν ἀέρα, καὶ εἶδον τὸν ἀέρα ἔκθαμβον, καὶ τὰ πετεινὰ τᾶ ἀρανᾶ ἠρεμᾶντα. Καὶ ἐπέβλεψα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶδον σκάφην κειμένην, καὶ ἐργάτας ἀνακειμένας, καὶ αἱ χεῖρες αὐτῶν ἦσαν ἐπὶ τὴν σκάφην. Καὶ οἱ μασσόμενοι

introduxit eam, & præfecit illi filium suum, & exiens (a) perquirebat obstetricem *Hebræam* in regione Bethleem, Cum autem obambularet Joseph (b) vidit polum cœlumve stantem, & aërem obstupefactum, & volatilia *cæli* in medio cursu cessantia. Et aspiciens in terram scapham cibariam positam vidit (c) & operatores recumbentes, quorum manus in scapha erant.

opido Servatorem pepererit Maria multis disceptatur in utramq; partem à Viris doctis Casaubono, Lansselio, aliisque. Mihi jam suffecerit annotasse, quod ex verbis Matth. II. 1. & Luc. II. 4. difficilius illa controversia deciditur. Vide, quomodo interpretes eruditissimi exponunt Jos. V. 13. *in Jericho*; & X. 10. *in Gabaon*. X. 17. *in Maceda*. (a) Gr. *Collocans* (relinquens) *eam filiosque suos in spelunca abiit investigatum obstetricem* &c. (b) Gr. *Ego vero, inquit Joseph, ambulans suspexi in cælo & vidi aërem* &c. Mira hæc & incredibilis fabula de tota rerum natura stupente, omnium rerum cursu intercepto, cum Christus nasceretur. Verius est, & longè præstat quod notante Origene οἱ δαίμονες ἠτόνησαν καὶ ἐξησθένησαν, ἐλεγχθείσης αὐτῶν τῆς γοητείας καὶ καταλυθείσης τῆς ἐνεργείας. *Dæmones debilitati obtorpuêre, deprehensis eorum præstigiis efficaciaque destructa*. Contra Celsum lib. I. p. 46. (c) Gr. *vidi*.

καὶ οὐκ ἐμάσσοντο: καὶ ἀναφέροντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, οὐκ ἀνέφερον. καὶ οἱ προσφέροντες τῷ στόματι οὐ προσέφερον: ἀλλὰ πάντων ἦν τὰ πρόσωπα ἄνω βλέποντα. Καὶ εἶδον πρόβατα ἐλαυνόμενα, καὶ τὰ πρόβατα ἑστήκεισαν. Καὶ ἦρεν ὁ ποιμὴν τὴν χεῖρα αὐτοῦ, πατάξαι αὐτὰ, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἔστη ἄνω. καὶ ἔβλεψα εἰς τὸν χείμαῤῥον ποταμὸν καὶ εἶδον τοὺς ἐρίφους καὶ τὰ στόματα αὐτῶν ἐπικείμενα τῷ ὕδατι, καὶ μὴ πίνοντα.

Et mandentes non mandebant, & qui manus attollebant *ad caput*, nil capiebant: & qui offerebant ori suo nil afferebant, sed omnium facies erant intentæ sursum. Et ecce oves erant dispersæ, (nec progrediebantur, sed) stabant. Et elevans pastor manum ut percuteret eas cum virga, manus ejus stabat sursum. Et aspiciens in torrentem fluminis vidit (d)ora hircorum imminentia quidem aquæ, sed non potantia (sed omnia sub momento ab ipso cursu erant impulsa.)

XIX. Καὶ εἶδον γυναῖκα καταβαίνουσαν ἀπὸ τῆς ὀρεινῆς, καὶ εἶπέ μοι: ἄνθρωπε, ποῦ πορεύῃ; καὶ εἶπον αὐτῇ· μαῖαν ζητῶ ἑβραίαν ἐξ Ἰσραήλ. Καὶ εἶπέ μοι. ποῦ ἐστιν ἡ γεννῶσα; καὶ εἶπον

XIX. Et ecce mulièr descendens à montanis, ait illi: Tibi dico, o homo, quo vadis? & ait: obstetricem quæro hebræam, & dixit illi: (e) Ex Israel es tu? Atque

(d) Iterum Gr. *vidi*, atque ita deinceps: *& vidi mulierem* — *& dixit mihi &c.* (e) Ita rectius videtur legisse interpre

εἶπον: ἐν τῷ σπηλαίῳ, καὶ μεμνηστευμένη μοί ἐστιν. Εἶπε δὲ ἡ μαῖα: οὐκ ἔστί σου γυνή; καὶ εἶπεν Ἰωσήφ: Μαρία ἐστὶν ἡ ἀνατραφεῖσα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου. Καὶ ἐκληρωσάμην αὐτὴν, καὶ οὐκ ἔστί μου γυνή: ἀλλὰ σύλλημμα ἔχει ἐκ πνεύματος ἁγίου. Καὶ εἶπεν ἡ μαῖα: τοῦτο ἀληθές ἐστι; καὶ εἶπεν αὐτῇ δεῦρο καὶ ἴδε. Καὶ ἐπορεύθη ἡ μαῖα μετ' αὐτοῦ, καὶ ἔστη ἐν τῷ σπηλαίῳ. Καὶ ἦν νεφέλη φωτεινὴ ἐπισκιάζουσα τὸ σπήλαιον. καὶ εἶπεν ἡ μαῖα: ἐμεγαλύνθη ἡ ψυχή μου ἡμε-

illi: sic. Illa autem dixit: Et quæ est quæ parit (f) in spelunca? Et ait illi: Quæ mihi est desponsata. Et ait illi: Nonne est uxor tua? dixitque Joseph: Non est mea uxor, (g) sed est Mariam, educata in sancto sanctorum in templo Domini, & forte obtigit mihi, & habet conceptum ex Spiritu Sancto. Dixitque illi obstetrix: Hocne verum est? Dixit ei: Veni & vide. (h) Et abiit obstetrix cum ipso. Et stetit in conspectu speluncæ. Et ecce nubes lucida (i) obum-

ρον,

quam in Græco editum est: *Obstetricem quæro Hebræam ex Israel.* Cæterum Hieronymus, contra Helvidium, totam hanc de obstetrice fabulam refutat his verbis: *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit. Ipsa* (Maria) *pannis involvit infantem, ipsa & mater & obstetrix fuit. Nam ipsa collocavit eum in præsepi, ipsa pannis involvebat.* (Luc. II. 4.) *unde commenta refelluntur Apocryphorum.* In decreto Gelasiano inter Apocrypha rejicitur singularis *liber de S. Maria & obstetrice.* (f) Rectius in *Gr. ubi est puerpera? & dixi in spelunca, & desponsata mihi est.* (g) quæ scilicet ex me conceperit. (h) ut Joh I 47. XI, 34. (i) Idem memorat Evangelium Infantiæ ex Ara-

μοι, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλ-
μοί μου παράδοξα, καὶ
ὅτι τῷ Ισραὴλ σωτηρία
ἐγεννήθη. Παραχρῆμα
δὲ ἡ νεφέλη ἐγένετο φῶς
μέγα ἐν τῷ σπηλαίῳ,
ὥστε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐ-
τῶν μὴ φέρειν. Καὶ κατ'
ὀλίγον τὸ φῶς ἐκεῖ ὑπε-
στέλλετο, ἕως ἂν τὸ βρέ-
φος ἐφάνη, καὶ ἔλα-
βε μαστὸν ἐκ τῆς μητρὸς
αὐτοῦ Μαρίας. Καὶ ἀνε-
βόησεν ἡ μαῖα, καὶ εἶ-
πεν: ὡς μεγάλη αὐτὴ
ἡ ἡμέρα ὅτι εἶδον οἱ ὀφ-
θαλμοί μου καινὸν θέα-
μα. Καὶ ἐξῆλθεν ἡ μαῖα
ἀπὸ τοῦ σπηλαίου, καὶ
ἀπήντησεν αὐτῇ Σαλώ-
μη, καὶ εἶπεν αὐτῇ ἡ
μαῖα: Σαλώμη, Σαλώ-
μη, καινόν σοι θέαμα

brabat ſpeluncam. Et dixit obſtetrix: Magnificata eſt anima mea (k) hodiè, quia viderunt oculi mei ſtupenda, & *Iſraeli ſalus nata eſt.* Repente autē fuit nubes (l) in ſpelunca, & lux magna, ita ut oculi noſtri (m) non ferrent: paulatim vero lux ſeſe ſubduxit, quousque viſus eſt infans, & accipiebat ubera ab ipſius matre Mariam. Et clamavit obſtetrix, & ait: Magna (n) mihi hodie dies eſt, quia vidi hoc ſpectaculum magnum. (o) Exiitq; obſtetrix ex ſpelunca, & obviavit illi Salome. (p) Et dixit obſtetrix ipſi Salomæ:

ἐξη-

bico verſum à Cl. Sikio quod vide c. I. Νεφέλη φωτεινὴ ut Joh. XVII. 5. (k) i. e. res magna mihi contigit hodie. Sic Maria ſupra: ἐμεγάλυνε ὁ Κύριος τὴν ψυχήν μου τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. (l) Gr. *ex nube illa lux magna facta eſt.* (m) Gr. *illorum.* (n) h. e. læta ac fauſtisſima, quo ſenſu *magnos menſes* in Virgilii Ecl. IV. accipi poſſe notat Servius. (o) Gr. *novum.* (p) Mariæ ſoror, Cleopæ filia, uxor Zebedæi, ac mater Jacobi majoris & Johannis Evangeliſtæ, de-

ἐξηγήσομαι. παρθένος ἐγέννησεν, ὃ ἐ χωρεῖ ἡ φύσις αὐτῆς. Εἶπε δὲ Σαλώμη: ζῆ κύριος ὁ θεός με, ὅτι ἐὰν μὴ καταvoήσω τὴν φύσιν αὐτῆς, ἐ μὴ πιςεύσω, ὅτι ἡ παρθένος ἐγέννησε.

(q) Magnum tibi spectaculum habeo narrare: Virgo genuit, quem non capit natura (r) ipsius (& virgo manet virgo) Dixitque Salome: Vivit Dominus Deus meus, nisi scrutatata fuero naturam (s) ejus, non credam, quod peperit.

XX. Ἦλθε δὲ Σαλώμη, κ̔ εἶπεν ἡ μαῖα: Μαρία, σχημάτισον σεαυτὴν

XX. Et ingrediens obstetrix, (t) dixit ipsi Mariæ: Reclina te-

qua mentio Joh XIX. 25. Marc. XV. 40. Matth. XX. 20. Quanquam Sophronius Hierosol. Salomen hanc uxorem Zebedæi facit filiam non Cleopæ sed Josephi, susceptam è priore uxore sua Salome filiâ Augæi, Zachariæ, qui Johannis Baptistæ Pater fuit, fratris. Vide Cotelerium ad Patres Apostolicos T. 1. p. 278. (q) Gr. *Salpme*, *Salome*. (r) Gr. *quod non admittit natura* sive conditio *ejus*, *quod non recipit natura ejus*, ut nempe virgo pariat. Aut potius *natura* vocabulum eodem sensu accipiendum, quo mox. Si corpus ejus explores, neutiquam peperisse dixeris. (s) Hieronymus Ep. 61. *pars corporis nostri secretior à nobis natura dicitur.* Epistola Ignatio adscripta ad Philippens. Τί δὲ κακίζεις τὴν φύσιν τῆς παρθένε κ̔ τὰ μόρια ἀποκαλεῖς αἰσχρά; Sic Artemidorus IV. 85. & V. 63. & Græci scriptores passim. Eodem sensu *natura* vocabulo usi Cicero, Celsus, Plinius, Apulejus, Minutius, Schol. Juvenalis III. 97. & VI. 73. *naturalia* vocat idem Plinius & Justinus lib. 1. c. 4. &c. (t) Gr. *Accessitque Salome, & dixit obstetrix: Maria compone te, non leve enim de te certamen præsto est. Et exploravit Salome, & exaruit manus ejus. Et acerbè ejulabunda Væ, inquit, impietati meæ &c.* At in Evangelio Infantiæ

αὐτὴν οὐ γὰρ μικρὸς ἀγων περίκειταί περί σου. Καὶ ἐσημειώσατο Σαλώμη, καὶ ἐξηράνθη ἡ χεὶρ αὐτῆς, καὶ ἠλάλαξε πικρῶς, καὶ εἶπεν οὐαὶ τῇ ἀνομίᾳ μου, ὅτι ἐξεπείρασα ζῶντα θεόν. Ἰδοὺ γὰρ ἡ χεὶρ μου ἀποπίπτει ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ κλίνασα Σαλώμη τὰ γόνατα αὐτῆς πρὸς τὸν δεσπότην, εἶπεν. ὦ θεὸς τῶν πατέρων μου, μνήσθητί μου, σπέρμα γὰρ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ εἰμὶ ἐγώ. Μὴ παραδειγματίσῃς με τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἀλλὰ ἀπόδος με τοῖς γονεῦσι μου. Εὖ σὺ οἶδας, δέσποτα, ὅτι ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι

ipſam, magnum enim tibi certamen incumbit. Cum autem in ipſo loco palpavit eam Salome, egreſſa eſt dicens: Væ mihi impiæ & perfidæ, quoniam tentavi Deum viventem. Et ecce manus mea (igne ardens) cadit à me. Et flexit genua ad Deum, & ait: Deus Patrum noſtrorum memento mei, quoniam ſemen Abrahami, & Iſaac & Jacob ſum. Et ne traducas me(u) apud filios Iſrael, ſed redde me parentibus. Tu enim noſti, Domine, quod in nomine tuo (omnes)

τὰς

Sikiano hoc non Salomæ ſed obſtetrici accidiſſe legitur. Atque ita Zeno quoque Veronenſis Homil. 6. de nativ. *Obſtetricis incredula periclitantis enixâ in teſtimonium reperta ejuſdem eſſe virginitatis inceditur manus, in qua tacto infante ſtatim edax illa flamma ſopitur. Sicque illa medica feliciter curioſa, dum admirata mulierem virginem admirata infantem Deum, ingenti gaudio exultans, quæ curatum venerat, curata receſſit.* (u) *Noli in me exemplum facere* iræ ac vindictæ tuæ. Plautus Moſtellar. *Exempla adepol faciam ego in te.* Vide quæ Viri docti ad

τὰς θεραπείας ἐπετέλουν, καὶ τὸν μισθόν μου παρά σου ἐλάμβανον. Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος κυρίου ἐπέστη πρὸς Σαλώμην λέγων: ἐπήκουσε κύριος ὁ θεὸς τῆς δεήσεώς σου, πρόσαξον τῇ χειρί σου τὸ παιδίον, καὶ βάστασον αὐτὸ, καὶ ἔσται σοὶ εἰς σωτηρίαν. Λαβοῦσα δὲ χαρὰν μεγάλην Σαλώμη, προσῆλθε τῷ παιδίῳ λέγουσα. ἅψομαι αὐτοῦ; καὶ διωνοήθη Σαλώμη προσκυνῆσαι τῷ παιδίῳ. Καὶ εἶπε Σαλώμη. βασιλεὺς οὗτος μέγας ἐγεννήθη τῷ Ισραήλ. Παραχρῆμα δὲ ἰάθη Σαλώμη. Ἐξῆλθε

curas (x) (& operationes meas) complebam, & mercedem meam abs te recipiebam. Et Angelus Domini adstitit dicens ad eam: (Salome, Salome) audivit te dominus offer manũ tuam puero, & gesta illum: erit enim tibi salus & gaudium. Et accessit Salome, (y) & gestavit eum dicens: Adorabo ipsum, quia Rex magnus (z) natus est in Israel. Et (gestato puero) repente sanata est Salome, & exiit *Obstetrix* ê spelunca justificata. (a) Et ecce

Matth. I. 19. ubi eadem vox παραδειγματίσαι quæ occurrit etiam in græca versione Num. XXV. 4. Ezech. XXVIII. 18. & Esther XIV. 9. (x) De curatione Medica hanc vocem præsenti in loco intellexit etiam Zeno Veronensis. Sane officium atque opem innuere videtur, quam Salome præstare solita laborantibus & malè habentibus. (y) Gr. *cum magno itaque gaudio Salome accessit ad puerum dicens: quidni amplectar ipsum? Et animo concepit Salome puerum adorare, &, rex magnus, inquit, natus est iste Israëli.* (z) i. e. Messias. (a) Obstetricis vox ab interprete omissa, Clarissimo Sikiô, cui græca forsan ad manum

ἡ μαῖα ἐκ τοῦ σπηλαίου δεδικαιωμένη. Καὶ φωνὴ γέγονε πρὸς Σαλώμην. μὴ ἀναγγέλῃς ὅσα σὺ εἶδες παράδοξα, ἕως ἂν ἔλθῃ τὸ παιδίον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ ἐκπορεύθη Σαλώμη δεδικαιωμένη.

vox ad eam (b) dicens: Ne annuncies, quæ vidisti magna, (c) donec ingrediatur puer in Jerusalem, & *discessit Salome justificata.*

XXI. Ἰωσὴφ δὲ ἡτοιμάσθη τοῦ ἐξελθεῖν. Θόρυβος γὰρ γέγονεν ἐν Βηθλεέμ, ὅτι παρεγένοντο μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν λέγοντες. Ποῦ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων γεννηθεὶς; εἴδομεν γὰρ

XXI. Et ecce Joseph paratus est exire (in Judæam.) Et tumultus magnus factus est in Bethleem; quia venêre Magi *ab oriente* (d) dicentes: ubi est, qui natus est Rex Ju-

H αὐτοῦ

non fuêre, ansam dedit, ut p. 14. ad Evangelium infantiæ à se editum scriberet: *Verba* exiit justificata *dum considero, nullus dubito, quin istud quoque Protevangelium ex Arabica lingua saltim orientalium aliqua in Græcum sit translatum. Verbum ambiguum Arabicum* ברי *quod in nostro quoque textu occurrit, cum* sanari *etiam* significet, *per τὸ* justificari *inepte redidit Græculus.* Sed de obstetrice in græco agitur, quæ utpote illæsa, sanatione opus non habuit. Dicitur autem abiisse δεδικαιωμένη, quod Salome jam [illegible] reperisset, quæ illi obstetrix dixerat. De Salome idem [illegible] dicitur, quod & ipsa tum pœna, tum reatu peccati sui libera domum rediisset. Gemina phrasis fuit supra p. 78. (b) Gr. *ad Salomen.* (c) Gr. *mira.* (d) h. e. ex Perside, ut post alios nuper haud absurdis argumentis contendit Tho. Hyde c. XXXI. de relig. Vett. Persarum. Vides vero autorem hujus Protevangelii, apocryphum licet, antiqvum tamen, neque Regum nomine Magos appellare.

αὐτοῦ τὸν ἀςέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ἐταράχθη λίαν, καὶ πέμψας ὑπηρέτας ἐπὶ τοὺς μάγους καὶ ἱερεῖς, ἀνέκρινεν αὐτοὺς ἐν τῷ πραιτωρίῳ λέγων αὐτοῖς. ποῦ γέγραπται ὑμῖν περὶ τοῦ βασιλέως χριςοῦ, ἢ ποῦ γεννᾶται; τότε λέγουσιν αὐτῷ. ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας: οὕτως γὰρ γέγραπται. Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίςη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα: ἐκ σοῦ γὰρ

dæorum? Vidimus enim ſtellam ejus in oriente, & venimus adorare ipſum. Et audiens Herodes turbatus eſt *vehementer*, & miſit miniſtros ad Magos. (e) Et acceſſivit ſummos ſacerdotes & interrogabat eos dicens: Quomodo ſcribitur de *Rege* Chriſto? ubi naſcitur? Dicunt illi, in Bethleem Judææ. Sic enim ſcriptum eſt: (f) *Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es* (g) *in Principi*

quod neſcio an quisquam fecerit ante Chryſoſtomum, neque numerum definire, neque nomina tradere, neque alias fabulas adjungere, quæ apud recentiores paſſim reperiuntur. Has toto, quod ajunt, ſacco effuſas videre ſi quis geſtiat, is Vipertum, Melch. Inchoferum, & Herm. Crombachium in Hiſtoria Magorum evolvat. (e) Gr. *& miſit Miniſtros ad Magos & Sacerdotes, & rogavit ex iis in prætorio, dicens ad eos: ubinam ſcriptum eſt vobis de Rege Chriſto, aut ubi naſci debet?* Qui etiam hic ἱερεῖς, mox à noſtro dicuntur ἀρχιερεῖς ut Matth. II. 4. (f) Mich. V. 2. Matth. II. 6. (g) i. e. præſtantisſima meritò haberis. Sic Herodotus Lacedæmonem vocat. πόλιν οὔτ' ἐλαχίςην οὔτ' ἀσθενεςάτην h. e. maximam & potentisſimam. De ejusmodi μειώσει frequentisſima Scriptoribus dixi ad Sirach. XV. 13. Quod vero Michæ צעיר Evangeliſta reddidit *nequaquam minima*, haud

μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅςις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. καὶ ἀπολύσας τοὺς ἀρχιερεῖς, ἀνέκρινεν αὐτοὺς ἐν τῷ πραιτωρίῳ τοὺς μάγους, λέγων αὐτοῖς. τί εἴδετε σημεῖον ἐπὶ τὸν τεχθέντα βασιλέα; οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. Εἴδομεν ἀςέρα παμμεγέθη, λάμψαντα ἐν τοῖς ἄςροις τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀμβλύνοντα τοὺς ἄλλους ἀςέρας, ὥςε μὴ φαίνεσθαι αὐτούς, καὶ ἔγνωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς μέγας ἐγεννήθη ἐν τῷ

Ἰσραήλ

cipibus (h) *Juda, ex te enim mihi egredietur dux qui reget populum meum Israël.* Et dimisit eos (i), & interrogavit Magos, dicens ipsis: Quodnam vidistis signum de Rege genito? dicite mihi. Et dixerunt illi Magi: Stella ejus nata est magna, (k) & illuxit super stellas cœli, ita ut hebetârit eas usque adeo, ut non viderentur. Et sic novimus, quod natus est Rex

H 2

mirum, siquidem vocabulum illud Hebræis & magnum & parvum denotat, ut ostendit Pocockius c. 2. Misc. Operæ pretium etiam est conferre locum 1. Sam. XV. 17 & quod Origenes, contra Celsum p. 39. Michæ verba ex græca versione proferens laudat: οὐκ ὀλιγοςὸς εἶ. Certe utcunque exponas, sensum verborum Michæ Matthæus optimè expressit. (h) אלף utrumque significat & chiliades & duces chiliadum, atque inde duces absolute, ut contra Jansenium Iprensem recte observat Simonius lib. 3. Hist. Crit. N. T. p. 664 seq. (i) Gr. *Et dimissis principibus Sacerdotum, interrogavit in prætorio ipsos Magos.* (k) Gr. *Vidimus stellam ingentem.* Ignatius ad Ephesios num. 19. ἀςὴρ ἐν οὐρανῷ ἔλαμψεν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀςέρας, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἀνεκλάλητον ἦν, καὶ ξενισμὸν παρεῖχεν ἡ καινότης αὐτοῦ. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἄςρα ἅμα ἡλίῳ

Ἰσραήλ, καὶ διὰ τοῦτο ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτόν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς Ἡρώδης: πορευθέντες ἀναζητήσατε ἀσφαλῶς. Καὶ ἐὰν εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτόν. Ἐξελθόντες δὲ οἱ μάγοι ἐπορεύοντο. καὶ ἰδοὺ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προσῆγεν αὐτοὺς, ἕως οὗ ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω τοῦ σπηλαίου, οὗ ἦν τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Καὶ

magnus ipsi Israël, & venimus adorare (l) eum. Herodes autem dixit: Ite & certo perquirite: & si inveneritis, renunciate mihi, ut & ego veniens adorem eum. Et exiere Magi, & ecce stella, quam viderant in Oriente conducebat, quousque (intravit in speluncam (m) &) stetit super caput speluncæ. (Et viderunt (n) Magi puerum cum Maria

καὶ σελήνη χορὸς ἐγένετο τῷ ἀστέρι. Αὐτὸς δὲ ἦν ὑπερβάλλων τὸ φῶς αὐτοῦ ὑπὲρ πάντα. Ad quem locum videas licet notas eruditissimi Cotelerii. (l) Chalcidius p. 219. ad Timæum: *Est quoque alia sanctior & venerabilior historia, quæ perhibet ortu stellæ cujusdam non morbos mortesque denunciatas, sed descensum Dei venerabilis ad humanæ conservationis, rerumque mortalium gratiam. Quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldæorum profecto sapientes Viri, & consideratione rerum cælestium satis exercitati, quæsisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque illa majestate puerili, veneratos esse, & vota tanto Deo convenientia nuncupasse.* (m) Hæc non leguntur in Græco, expresso ex Matth. II. 9. & absurdum est stellam intrasse speluncam, nisi forte radiis. Scripserat ni fallor, Postellus: *quousque intrârunt*, Magi scil. Nisi probavit putidam recentiorum quorundam fabulam de stella speluncam ingrediente. (n) Pro omnibus his in Græco nihil aliud

καὶ ἐξέβαλον ἀπὸ τῶν θησαυρῶν αὐτῶν, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ χρυσὸν καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν. καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ, ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου, μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ηρώδην εἰς τὴν Ἰουδαίαν, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

XXII. Γνοὺς δὲ Ηρώδης, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, καὶ ὀργισθεὶς ἔπεμψε φονευτὰς, κελεύων αὐτοῖς ἀνελεῖν πάντα τὰ βρέφη ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω. Ακούσας δὲ Μαρία, ὅτι τὰ βρέφη ἀναιροῦνται, φοβηθεῖσα ἔλαβε τὸ παιδίον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸ, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν φάτνῃ βοῶν, δι' ὅτι

matre ejus: & adoraverunt eum.) Extrahentesque dona de suis marsupiis, (o) dederunt illi aurum, thus & myrrham. Et responso accepto ab angelo, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

XXII. Videns autem Herodes quod illusus esset à Magis, iratus misit illuc homicidas occidere omnes pueros, (p) qui erant in Bethlehem à biennio (q) & infra. Et audiens Mariam, quod occiderentur pueri, timore perculsa accepit puerum: Et fasciis obvolutum ipsum recli-

e[illegible]uam: *ubi erat puer cum Maria.* (o) Gr. *è thesauris suis.* Est autem thesaurus propriè receptaculum sive conditorium rerum, sive pretiosarum, sive aliarum, ut ad locum Matthæi ostendit præstantissimus Lambertus Bos. (p) Hujus rei quam tacet Josephus mentio etiam apud Macrobium lib. 2. c. 4. Saturn. ut jam multi annotârunt. Simile quid de omnibus infantibus à Rege Persarum ob unum Danielem occisis fabulantur Arabes. Vide Bochartum parte I. Hieroz. bibl. libro & capite tertio. (q) *Intra bimatum*, Macrob.

οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Ἡ δὲ Ἐλισάβετ ἀκούσασα, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῆς μέλλει ζητεῖσθαι, λαβοῦσα αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὴν ὀρεινὴν, καὶ περιεβλέπετο τόπον, ἐν ᾧ ἀποκρύψει αὐτόν. καὶ οὐκ ἦν τόπος ἀπόκρυφος. Καὶ στενάζουσα λέγει: ὄρος τοῦ Θεοῦ δέξαι μητέρα μετὰ τέκνου. οὐ γὰρ ἠδύνατο ἡ Ἐλισάβετ προσαναβῆναι. Καὶ παραχρῆμα ἐδιχάσθη τὸ ὄρος ἐκεῖνο, καὶ ἦν διαφαίνων αὐτοῖς ἄγγελος κυρίου, καὶ διαφυλάττων αὐτούς.

navit in præſepio bovum, (r) *quoniam non erat ei locus in diverſorio*. Eliſabet autem audiens, quod *filius ſuus* (s) (Joannes) requireretur, conſcendit in montana & circumſpectabat, ubi eum abſconderet, & non erat locus abſconſionis. Et gemens Eliſabet voce magna dixit: O mons Dei, (t) recipe matrem cum filio: nec enim poterat aſcendere Eliſabet. Et repente diviſus eſt mons (u) & illam recepit. Illuxit autem illis lux: Angelus enim Domini erat cum illis, cuſtodiens illos.

XXIII.

(r) Ex Luc. II 7. Alii bubus addunt aſinos ex Jeſ. I. 3. Sic jam olim Nyſſenus, Nazianzenus, Hieronymus, ut nugas à recentiore ætate adjectas prætercam. (s) Qui nondum bimulus, cum Herodes infantes interficeret. Meminit Johannis ab Herode quæſiti & Eliſabethæ fugientis Petrus quoque Alexandrinus can. 13. de pœnitentia. (t) Votum quale Apoc. VI. 16. (u) Meminit hujus rei è noſtro etiam Euſtathius Antioch. Similiter fere de Eſaia Propheta fabulantes Poſtellus h l. inducit Rabbinos, quod cum Rex impius eum ad ſupplicium quæreret blaſphema dicere viſum, qui Deum ſe à facie ad faciem vidiſſe affirmaverat, rogavit Eſaias Dominum, ut illi proxima aperiretur

XXIII. ὁ δὲ Ἡρώδης ἐζητήσας τὸν Ἰωάννην, ἀπέστειλεν ὑπηρέτας πρὸς Ζαχαρίαν ὄντα ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ εἶπον αὐτῷ· ποῦ ἀπέκρυψας τὸν υἱόν σου; ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἐγὼ λειτουργὸς ὑπάρχω τοῦ θεοῦ, καὶ προσεδρεύω τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ πόθεν γινώσκω, ποῦ ἐστιν ὁ υἱός μου; πορευθέντες δὲ ὑπηρέται ἀπήγγειλαν τῷ Ἡρώδῃ ταῦτα. ὀργισθεὶς δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπε, μὴ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μέλλει βασιλεύειν τῷ Ἰσραήλ; Καὶ πέμψας τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ πρὸς Ζαχαρίαν εἶπε· Εἰπὲ ἡμῖν τὸ ἀληθές, ποῦ ἐστιν ὁ υἱός σου; οἶδας γάρ, ὅτι τὸ αἷμά σου ὑπὸ τὴν χεῖρά μου ἐστίν. Οἱ δὲ ὑπηρέται ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν αὐτῷ ταῦτα πάντα. καὶ

XXIII. Herodes autem quærebat Joannem. Et misit ministros ad Zachariam (Patrem ejus) *adsistentem altari*, dicens: Ubi abscondisti filium tuum? Ipse autem respondit, dicens: Ego sum sacerdos ministrans Deo, & adsisto templo Domini, non novi (u) ubi est filius meus. Et abiere ministri, & renunciârunt ista *omnia* Herodi. Et iratus dixit: Filius ejus (x) est regnaturus super Israel. Et misit (rursus) ad Zachariam dicens: Dic verum *nobis*, ubi est filius tuus? An nescis, quod sanguis tuus sub manu mea est? Et ivere ministri, & denunciarunt talia ipsi Zachariæ. Di-

cedrus, in qua delitesceret. Non amplius igitur comparente Propheta Regem jussisse medium cedri truncum secari, atque sic una delitescentem Esaiam simul fuisse serra dissectum. Æque mirificam de Manasse fabulam præter Eutychium narrat Suidas. (u) Gr. *Et unde sciam, ubi sit filius meus.* (x) Gr.

εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ζαχαρίας· μάρτυς εἰμὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐὰν χέητέ μου τὸ αἷμα, τὸ πνεῦμά μου ὁ Θεὸς λήψεται. Πλὴν ὅτι αἷμα ἐκχέετε ἀθῶον. Παρὰ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ περὶ τὸ διάφραγμα ἐφονεύθη Ζαχαρίας. Οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνωσαν πότε ἐφονεύθη.

xit autem : Testis est Deus, (y) quod nescio, ubi est filius meus. Tu, si vis, funde sanguinem meum: Spiritum enim Deus recipiet, quia sanguinem innocentem fundis. In templi Dei & *altaris* vestibulis (z) circa interseptum Zacharias est occisus. *Nec sciebant filii Israël quando occisus esset.*

XXIV.

num filius ejus regnaturus est in Israël? (y) Gr. *testis Dei sum, quod si sanguinem meum effunditis, Spiritum meum Deus recipiet.* Quia in nostro est χέητε, fortassis apud Eustathium Antioch. ubi hunc locum describit, pro ἔχε μου τὸ αἷμα, legendum χέε. (z) Vide Grotium ad Matthæi XXIII, 35, quem locum de Zacharia Johannis parente multi veterum acceperunt, ut Origenes, Petrus Alexandrinus, Basilius, Nyssenus, Theophylactus, & alii: primo quod sciam traditionem illam tanquam ex Apocryphorum somniis petitam improbante Hieronymo. Ratio occisi Zachariæ, quod filium Johannem Herodi prodere noluerit, eadem adducitur quoque à Petro Alexandrino can. 13 serm. de pœnit. ut Eustathium Antiochenum omittam. Sed & in libro de vitis Prophetarum qui S. Epiphanio adscribitur legas ab Herode occisum fuisse Zachariam. Alii, idemque Eustathius narrant interemtum a Judæis, aliasque necis ejus causas proferunt; quod Mariam jam Matrem in templo adhuc inter virgines nutriri voluerit, vel quod Salvatoris prædicaverit adventum Gnosticorum commentum ex Epiphanio attuli supra p. 2. sed profecto verisimilius est à Christo intelligi Zachariam, de quo s. Pa-

XXIV. Ἀλλὰ τῇ ὥρᾳ τοῦ ἀσπασμοῦ ἦλθον οἱ ἱερεῖς, καὶ οὐκ ἀπήντησεν αὐτοῖς Ζαχαρίας κατὰ τὸ ἔθος, ὡς εὐλογεῖν αὐτούς. Καὶ ἵσταντο οἱ ἱερεῖς προσδοκοῦντες τὸν Ζαχαρίαν, τοῦ ἀσπάσασθαι αὐτούς. χρονίζοντος δὲ αὐτοῦ τολμήσας εἷς ἐξ αὐτῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἁγίασμα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εἶδε τὸ αἷμα κείμενον καὶ πεπηγός. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ λέγουσα: Ζαχαρίας πεφόνευται, καὶ οὐκ ἐξαλειφθήσεται τὸ αἷμα αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθη ὁ ἐκδίκων. Ὁ δὲ ἀκούσας τοῦ λόγου ἐφοβήθη, καὶ ἐξελθὼν ἀνήγγειλε τοῖς ἱερεῦσιν,

XXIV. Et abierunt Sacerdotes ad horam salutationis, (a) & secundum consvetudinem non obviavit illis Zachariæ benedictio. Et fessârunt (b) sacerdotes salutare illum, & benedicere Altissimo. Tardante autem illo (timebant intrare.) Unus (autem) eorum audens intravit, *in sanctum ubi erat altare, & vidit sanguinem concretum. Et ecce vox edicens: Zacharias occisus est, neque sanguis ejus abolebitur, donec venerit ultor. Quo audito timuit, & egressus* renunciavit (c) sacerdotibus. (quia

Paralip. XXIV. Cujus veteris facinoris memoria recantanda adhuc erat post Christi effatum, occiso itidem in templo à Judæis paulo ante obsidionem & excidium Hierosolymorum alio Zacharia, quem υἱὸν Βαρούχου vocat Josephus l. 4. de Bello Jud. cap. 19. (edit latin. lib. 5. cap. 1.) In Evangelio Matthæi Hebraico, quo usi sunt Nazareni, pro filio Barachiæ filium Jojadæ reperisse se scriptum testatur Hieron. Lucæ XI, 51. simpliciter vocatur Zacharias. (a) Tempore, quo solebant singulis diebus comparere sacerdotes reliqui coram summo sacerdote, quem Zachariam fuisse autor fingit. (b) Gr. *Stabant exspectantes*, sive *exspectabant*. (c) Gr. *renuncia-*

ρεῦσιν, ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε. Καὶ εἰσῆλθον καὶ εἶδον τὸ γεγονός. Τά τε φατνώματα τοῦ ναοῦ ὠλόλυξαν, αὐτὰ δὲ περιεσχίσαντο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ οὐχ εὗρον, ἀλλὰ τὸ αἷμα αὐτοῦ μόνον, καὶ γενόμενον ὡσεὶ λίθος. Καὶ ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τῷ λαῷ, ὅτι Ζαχαρίας πεφόνευται. Καὶ ἤκουσαν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπένθησαν αὐτὸν, καὶ ἔκοψαν αὐτὸν τρεῖς ἡμέρας. Καὶ ἐβουλεύσαντο οἱ ἱερεῖς, τίνα ἀναστήσουσιν εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ

(quia Zacharias est occisus. Et audientes audentesque) ingressi sunt, & viderunt factum, & laquearia templi ululantia, & ipsa erant fissa à summo (d) usque deorsum. Corpus autem ejus non est inventum, sed sanguis ejus in templi vestibulis factus erat instar lapidis. (e) Et tremefacti exierunt, & annunciavere populo, quod Zacharias esset occisus. Et audierunt *omnes* tribus populi, & luxerunt ipsum, & planxe-

vit sacerdotibus quæ vidisset, & audiisset. Et ingressi rem viderunt. (d) Ut de aulæo templi legitur Matth XXVII. 51. (e) Vestigiorum sanguinis Zachariæ perennium in saxis relictorum meminit & Tertull. Scorpiaco adversus Gnosticos c.8. & Athanasius, sive quisquis autor Homiliæ in Patres & Patriarchas Tom. 2. pag. 697. Hieron. in Matth. XXIII. 35. *simpliciores fratres inter ruinas templi & altaris sive in portarum exitibus, quæ silvam ducunt, rubra saxa monstrantes Zachariæ sanguine putant esse polluta. Non condemnamus errorem, qui de odio Judæorum & fidei pietate descendit.* Sed & Judæos ipsos notat Postellus in Talmude tractatu Gittim affirmare Zachariæ sanguinem (priscum autem illum filium Jojadæ intelligunt) qui in ipsa occasione

[illegible] Καὶ ἔβαλε Συ-
[illegible] καὶ οἱ ἱερεῖς κλήρους
[illegible]ῶν, ἀνέβη ὁ κλῆρος
[illegible] Συμεών. οὗτος γὰρ
ἦν χρηματισθεὶς ὑπὸ τοῦ
ἁγίου πνεύματος, μὴ

runt tres dies (f) & (tres noctes. Post tres autem dies) concilium fecere sacerdotes, quem pro illo substituerent. Et venit sors

ἰδεῖν

[illegible]ltar lapidis sublato divinitus corpore obduruerit, vehementer incitari, fervere & bullire cœpisse cum Titus caperet Hierosolymam: auditamque vocem manium Zachariæ clamantium: Litate milites, litate Zachariæ manibus perfidia populi principumque innocenter interemti, litate inquam, & sanguinem meum sanguine illorum compescite; litate, donec ipse vobis dicam, sufficit, & meum sanguinem quiescentem videritis. Hinc factum esse ut quicquid sacerdotalis, principalis, judiciariique generis & optimatum Hierosolymis esset, jugulatum fuerit super illum sanguinem, nec prius desierit bullire, quam dixerit Imperator, neminem superesse Optimatum, sed solum populum, ac tunc demum sanguinem cessasse. His adde gemina in tractatu Sanhedrin Excerpt. Gemaræ c. XI. num. 24. edit. Cocceji, & quæ è tractatu Taanith [illegible] ex Judæorum Midraschim affert Lightfootus Hor. Talmud. ad Matthæum & Lucam, & quod vetus scriptor Itinerarii à Burdegalia Hierosolymam usque, fabulatur, suâ adhuc ætate in templo præter vestigia cruoris per totam aream exstitisse vestigia clavorum, quibus instructi calcei militum, qui Zachariam occiderunt. (f) Eustathius Antioch. καὶ τρεῖς τὰς ἡμέρας ἐπ᾽ αὐτῷ θρῆνον ἐποίησαν. Maimonides de [illegible] cap. XIII. §. 10. *Non deflent mortuum ultra triduum, neque plangunt ultra septiduum.* Addit tamen hoc accipiendum de vulgo. Nam viros eximios pro ratione sapientiæ suæ diutius defleri usque ad diem tricesimum; ut Moses Deuter. XXI. 13. plangi per menses duodecim. Vidi Gejerum τὸν μακαρίτην cap. 2. libelli de Luctu Hebræo-

ἰδεῖν θάνατον, ἕως ἂν ἴ-δῃ τὸν χριστὸν Κυρίου ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα.

(g) super Symeon. (h) Ille enim oraculo fuerat certificatus à Spiritu Sancto, (i) quod non videret mortem, nisi videret Christum in carne.

XXV.

rum. (g) Sortis usus apud Judæos tam in cooptandis novis synedrii membris, de quo Seldenus l 2. c.4. de synedr. p.101. sq. quam distribuendis partibus ministerii & ἐφημερίαις inter sacerdotes, de quo interpretes ad Luc l 9. tum denique in sacerdotibus ipsis legendis & Pontifice summo, ut observat Martinus Mauritius libro de Sortione Veterum Hebr. cap. 24. Inde mos transit ad Christianos, ut ostendi in observationibus sacris ad Act. I. 26. & in libro de ritibus Judaicis N. T. pluribus hoc se demonstraturum olim receperat eruditissimus Gaulminus ad Hist. de morte Mosis p.305. (h) Commentitio Pontifici Zachariæ alium non minus fictitium autor succedere jubet Simeonem, quanquam hic Sacerdos fuisse dicitur etiam Pseudo Cyrillo Hierosol. oratione de occursu Domini, Pseudo Epiphanio de vitis Prophetarum cap. 24. Athanasio sive quisquis autor libri de communi essentia Patris filii & Spiritus S. T. I. Opp. p.230. ut alios omittam laudatos Allatio lib. de Simeonibus pag. 3. Rectius fortassis alii cum Photio quæst ad Amphilochium c.156. sacerdotem haud fuisse sed sacerdotum virtutibus plurimum excelluisse affirmant. Οὐκ ἦν ἱερεὺς ὁ Συμεὼν, τῶν δὲ ἱερέων ταῖς ἀρεταῖς πολλὰ προῦχεν. Neque enim tacuisset hoc Lucas, ubi ejus texit elogium, nisi confictum Simeonis Sacerdotium esset, perinde ut quod Eutychius Simeonem hunc LXX. annumerat interpretibus, & confundit cum Simeone Justo, de quo Josephus XII. Antiqv. & trecentos quinquaginta annos vixisse fabulatur. Neque assis sunt, quæ hic ex Talmude affert Postellus sive Neander, Simeonem desiisse populo benedicere, per nomen Jehova, quia homo, quem comitem in templo assidue habuisset, albis semper indutum, pullatus aliquando sibi apparens monuisset instare finem, mortemque Synagogæ, ac rei sacræ Judaicæ. (i) Luc. II. 26.

XXV. Ἐγὼ δὲ Ἰάκωβος ἔγραψα τὴν ἱστορίαν ταύτην ἐν Ἱεροσολύμοις. Γενομένου δὲ θορύβου συνέστειλα ἐγὼ ἐμαυτὸν ἐν τόπῳ ἐρήμῳ ἕως οὗ ἐτελεύτησεν Ἡρώδης. Καὶ κατεπαύθη ὁ θόρυβος ἐν Ἱεροσολύμοις. Τότε λοιπὸν ἤμην δοξάζων τὸν Θεόν, τὸν δόντα μοι τοιαύτην σοφίαν, τοῦ γράψαι ἡμῖν τοῖς πνευματικοῖς, καὶ ἀγαπῶσι τὸν Θεόν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

XXV. Ego autem Jacobus (k) qui & historiam scripsi, tumultu facto in Jerusalem, quem quidem suscitavit Herodes, (l) subduxi me ipsum in desertum, quousque (m) sedatus est tumultus in Jerusalem. Glorifico autem Deum, qui dedit mihi hoc munus, ut scriberem historiam hanc. Sit autem gratia cum his, qui timent Dominum (nostrum JEsum Christum) cui gloria (n) & fortitudo (cum æterno Patre, & bono vivificoque Spiritu Sancto, nunc & semper, &) in secula seculorum, Amen.

Evan-

(k) Autor vult videri Jacobus minor, Servatoris nostri frater, cujus mentio adhuc Act. XII. 17. XV. 13. XXI. 18. (l) Respicit persecutionem ab Herode Agrippa Herodis Magni nepote excitatam, anno Claudii Imp. IV. æræ vulgaris Christianæ XLIV. qua sublatus Jacobus major, Johannis frater, Act. XII. 1. 2. (m) Gr. *Ego Jacobus scripsi hanc historiam Hierosolymis: Factoque tumultu subduxi me in locum desertum, donec obiit Herodes, & tumultus Hierosolymis sedatus est. Inde celebro Deum, qui tantum mihi sapientia dedit, quo scriberem hæc ad vos spiritales ac timentes Deum.* Spiritales dixit eo sensu quo 1. Cor. III. 1. (n) In Græco Doxologia longe paucioribus verbis concepta est sic: *timentes Deum, cui gloria & robur in secula seculorum Amen.*

Ne Pagina hæc vacaret, placuit narrationem geminam ejus quæ fuit supra p. 122. adscribere ex Æliani Var. Histor. Lib. III. C. 42.

Ἐν Συβάρει κιθαρῳδοῦ ᾄδοντος κ. τ. λ. Cum Sybare citharœdus caneret in certamine quod in honorem Junonis erat institutum, inter Sybaritas propter eum est orta contentio. Cumque mutuo ad arma venirent, citharœdus cum ipsa stola confugit ad aram Junonis. At illi ne in isto loco quidem manus â citharœdo abstinuerunt, Paulo vero post sanguis videbatur in Junonis templo scaturire, non secus quam ex perenni fonte. Sybaritæ cum Oraculum Delphicum consultum misissent, tale responsum acceperunt:

Cede meis adytis, manibus namque undique multis
Destillans sanguis saxo te liminis arcet:
Non tibi fata canam: stravisti quippe ministrum
Musarum, ipsius casum Junonis ad aras
Vindictam minime veritus vitansque Deorum
At meritis male non longa est dilatio pœna.
Nec veniæ spes est, non, si ipso sint Jove nati
Sed capiti ipsorum incumbet capitique nepotum
Et generi eveniet post cladem mox nova clades.

Evan-

Evangelium
INFANTIÆ CHRISTI,
Adſcriptum
THOMÆ
Apoſtolo:
Græce, cum verſione
JOH. BAPTISTÆ COTELERII.

Liber ejusdem Argumenti,
Ex Arabico translatus, ab
HENRICO SIKE, Bremenſi.

TESTIMONIA ET CENSURÆ

De Evangelio THOMÆ, & libro de Infantia Salvatoris sub Thomæ nomine edito, qui varius fertur etiam sub aliis nominibus SS. *Matthai* vel *Petri* vel *Jacobi.*

S. Irenæus (a) adversus Hæreses lib. 1. Cap. XVII.

Πρὸς δὲ τούτοις ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν ἃς αὐτοὶ (οἱ Μαρκόσιοι) ἔπλασαν, παρεισφέρουσιν εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα. Προσπαραλαμβάνουσι δὲ εἰς τοῦτο κἀκεῖνο τὸ ῥᾳδιούργημα, ὡς τοῦ Κυρίου παιδὸς ὄντος καὶ γράμματα μανθάνοντος, καὶ τοῦ διδασκά-

Super hæc autem inenarrabilem multitudinem Apocryphorum & perperarum scripturarum quas ipsi (Marcosii) *finxerunt, adferunt ad stuporem insensatorum, & qua sunt veritatis literas non scientium. Assumunt autem in hoc & illam falsationem, quasi Dominus cum puer esset & disceret literas, cum dixisset Magister ejus,*

λου

(a) Græca Irenæi verba servavit Epiphanius hæres XXXIV.

αὐτῷ φήσαντος καθὼς ἔθος ἐςὶν, εἰπὲ ἄλφα, ἀποκρίνασθαι τὸ ἄλφα. Πάλιν τε τὸ βῆτα τοῦ διδασκάλου κελεύσαντος εἰπεῖν, ἀποκρίνασθαι τὸν Κύριον. σύ μοι πρότερον εἰπὲ τί ἐστι τὸ ἄλφα, καὶ τότε σοι ἐρῶ τί ἐςι τὸ βῆτα. Καὶ τοῦτο ἐξηγοῦνται, ὡς αὐτοῦ μόνου τὸ ἄγνωςον ἐπιςαμένου, ὃ ἐφανέρωσεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἄλφα.

(b) *quemadmodum in consvetudine est, dic A, respondit A. Rursum cum Magister jussisset dicere eum B, respondisse Dominum: tu prior dic mihi quid est A, tunc ego dicam tibi quid est B. Et hoc exponunt, quasi ipse solus incognitum scierit quod manifestavit in typum A.*

S. Epiphanius hæresi LI. Alogorum, num. 20.

Τοῦτο πρῶτον σημεῖον (c) πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ κηρύγματος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας.

Primum illud in Cana Galilææ miraculum fecit, tertiâ quàm prædicare cœperat die. Non enim

I οὔτε

Marcasior. c. 18. (b) Zachæus vocatur in Evangelio Infantiæ Græco num. 6. & in Altero num. 48. (c) Joh. II. 11. ad quem locum Johannes Chrysostomus hom. 21. p. 143. certum esse contendit ante baptisma nullum à Christo miraculum factum esse. Et hom. 20. in Joh. p. 132. hoc argumento utitur, quod non potuisset tamdiu in obscuro latere, si puer miracula edidisset. ὁ τοίνυν ἐν βραχεῖ καιρῷ οὕτω διὰ τοῦ πλήθους τῶν θαυμάτων ἐκλάμψας, ὥστε αὐτοῦ τὸ ὄνομα κατάδηλον γενέσθαι πᾶσι, πολλῷ μᾶλλον εἰ παῖς ὢν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐθαυματούργει ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἔμελλε λήσεσθαι. Τότε γὰρ γινόμενα παραδοξότερα ἂν

Οὔτε γὰρ πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐν γάμῳ φάσκει τὸν χριστὸν ἡκέναι. οὐ γὰρ ὅλως τι τῶν θεοσημείων καὶ τοῦ κηρύγματος πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ὁ χριστὸς εἰργάσατο, εἰ μή τι ἃ ᾄδεται περὶ αὐτοῦ ἐν παισὶ πεποιηκέναι ὡς ἐν παιγνίῳ, ὥς τινες φάσκουσι. Καὶ ἔδει τῷ μὲν ὄντι καὶ παιδαρικὰ αὐτὸν ἔχειν. ἵνα μὴ πρόφασις γένηται ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσι ταῖς λεγούσαις ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ἦλθε χριστὸς εἰς αὐτὸν ὅπερ ἐστὶν ἡ περιστερά.

*ante tentationem Christus nuptiis interfuisse dicitur, nec ullum omnino prodigium ante illud tempus edidit, nisi quæ forsan ludicra fecisse in pueritia dicitur, quod à nonnullis affirmari video. Atqui nonnulla in puerili * quoque ætate miranda habere illum oportuit, ne qua hæresibus aliis occasio daretur, quæ Christum ad Jordanem Fluvium demum in Jesum descendisse columbæ specie prædicant.*

Ori-

ἔδοξεν εἶναι ἅτε παρὰ μειρακίου γινόμενα. Ὅ τε χρόνος διπλασίων καὶ τριπλασίων καὶ πολλῷ πλειόνων ἦν ἄν. Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἐποίησε παῖς ὤν. Addit ibidem aliud argumentum, quod si puer miracula patrasset, homines fuissent putaturi φαντασίαν sive præstigias se videre. Et homil. 16. p. 107. concludit manifestum esse ὅτι καὶ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα ἃ παιδικὰ εἶναί φασιν τοῦ χριστοῦ, ψευδῆ καὶ πλάσματά τινων ἐπεισαγόντων ἐστίν. Theophylactus pag. 599. in Joh. II. παῖς γὰρ ὢν οὐδὲν ἐθαυματούργησεν, ἢ γὰρ ἂν ἐπίσημος πᾶσιν ἦν. His adde quod Anastasius Sinaita in Hodego c. 13. p. 260. allatis verbis Melitonis Sardensis de miraculis Christi post baptismum, adjungit. τὰ λεγόμενα παιδικὰ θαύματα τοῦ χριστοῦ, ψευδῆ εἶναι καὶ ἀπόβλητα. * Quale est quod

Origenes (d) Homilia 1. in Lucam, ex veteri versione:

Ecclesia quatuor habet Evangelia, hæreses plurima, ê quibus quoddam scribitur secundum Ægyptios, aliud juxta duodecim Apostolos. Ausus fuit & Basilides scribere Evangelium, & suo illud nomine titulare. Scio Evangelium quod appellatur secundum THOMAM, & juxta Matthiam, & alia plurima legimus, ne quid ignorare videremur, propter eos qui se putant aliquid scire, si ista cognoverint. Eadem habet Ambrosius in limine commentariorum in Lucæ Evangelium, & Hieronymus præfat. in Matthæum, quorum uterque Evangelii Thomæ mentionem facit.

ex Lucæ II. 47. mox adducit Epiphanius. Unde intelligis à Petavii versione recte me hoc loco discessisse. Notat autem Epiphanius hæresin Cerinthianorum de qua Irenæus lib. 1. c. 25. (d) In Prologo præmisso Scholiis MSS. Græcis ad Lucam hæc tanquam ex Origenis commentariis petita legi testatur Rich. Simon lib. 3. Hist. Crit. N. T. pag. 82. & 430. Ματθαῖος γὰρ οὐκ ἐπεχείρησεν ἀλλ' ἔγραψεν ἐξ ἁγίου πνεύματος κινούμενος. Ὁμοίως καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης, παραπλήσιον δὲ καὶ Λουκᾶς. Τὸ μέντοι ἐπιγεγραμμένον τῶν δώδεκα Εὐαγγέλιον οἱ συγγράψαντες ἐπεχείρησαν. Φέρεται δὲ καὶ τὸ κατὰ ΘΩΜΑ͂Ν Εὐαγγέλιον. Ἤδη δὲ ἐτόλμησε καὶ Βασιλείδης γράψαι κατὰ Βασιλείδην Εὐαγγέλιον. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐπεχείρησαν καὶ τὸ κατὰ Ματθίαν, καὶ ἄλλα πλείονα. Τὰ δὲ τέσσαρα μόνα προκρίνει ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

Eusebius Cæsariensis lib. III. Hist. Eccles. cap. XXV. post recensitos libros Canonicos dubiosque N. T. ait se hoc fecisse.

ἵν εἰδέναι ἔχοιμεν αὐτάς τε ταύτας καὶ τὰς ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων πρὸς τῶν Αἱρετικῶν προφερομένας, ἤτοι ὡς Πέτρου καὶ ΘΩΜΑ͂ καὶ Ματθία, ἢ καὶ τινων παρὰ τούτους ἄλλων Εὐαγγέλια περιεχούσας, ἢ ὡς Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων πράξεις, ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ διαδοχὰς Ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν. Πόῤῥω δέ που καὶ ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ. Ἥτε γνώμη καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερο-

Ut hoc modo tum hos ipsos libros facilius dignoscere possimus, tum alios sub Apostolorum nomine ab hæreticis evulgatos, qui Petri, THOMÆ, Matthiæ & quorundam aliorum Evangelia, Andreæ quoque, Johannis aliorumque Apostolorum Actus continent: Quos quidem libros nullus unquam qui continuatâ ab Apostolis successione in Ecclesia docuit, in scriptis suis commemorare dignatus est. (e) *Sed & ipsum dicendi genus longe ab Apostolica simplicitate discrepat. Sensus quoque ipse & quæ ibidem*

μένων

(e) Memorarunt quidem unus itemque alter, sed ita ut rejicerent. Neque quisquam veterum Ecclesiæ doctorum usus est illorum librorum testimoniis tanquam fide dignis ac divinis, uti interdum laudant Epistolam Barnabæ, Hermam & similes. Sic, lib. III. cap. 3. Idem Eusebius cum similis commatis scripta enumerasset, addit ὅτι *μήτε ἀρχαίων, μήτε*

μένων προαίρεσις, πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθῦς ὀρθοδοξίας ἀπάδυσα, ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει, σαφῶς παρίστησιν. Ὅθεν ὐδ᾽ ἐν νόθοις αὐτὰ κατατακτέον, ἀλλ᾽ ὡς ἄτοπα πάντη καὶ δυσσεβῆ παραιτητέον.

traditur fides, cum à vera & Catholica doctrinâ plurimum quantum aberret, hæc Hæreticorum hominum figmenta esse manifeste coarguit. Quocirca ne quidem inter spurios collocandi sunt hi libri, sed tanquam absurdi & impii prorsus repudiandi.

S. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi IV. p. 38.

Ἔγραψαν καὶ Μανιχαῖοι κατὰ ΘΩΜᾶΝ Εὐαγγέλιον, ὅπερ ὥσπερ εὐωδίᾳ τῆς εὐαγγελικῆς προσωνυμίας διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν ἁπλυστέρων.

Scripserunt & Manichæi Evangelium secundum THOMAM, quod Evangelico nomine coloratum animas simplicium corrumpit.

Idem S. Cyrillus Catechesi VI. p. 61.

Μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ ΘΩΜᾶΝ Εὐαγγέλιον, ὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ἀλλ᾽ ἑνὸς τῶν κακῶν τριῶν (f) τῦ Μάνη μαθητῶν.

Nemo legat Evangelium secundum THOMAM, non enim est unius ex duodecim Apostolis, sed unius ex pessimis tribus Manetis discipulis.

τῶν καθ᾽ ἡμᾶς τις Ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς τῶν ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις. (f) Aut aliud fuit Evangelium quod à Manichæis & singillatim à Tho-

S. Athanasius sive quisquis autor appendicis ad Synopsin Scripturæ Athanasio adscriptam T. 2. p. 202. edit. Benedictin.

Τῆς Νέας διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα· περίοδοι Πέτρε, περίοδοι Ἰωάννε, περίοδοι Θωμᾶ, Εὐαγγέλιον κατὰ ΘΩΜᾶΝ, διδαχὴ Ἀποσόλων, Κλημέντια. Ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα τὰ ἀληθέσερα καὶ θεόπνευςα ταῦτα τὰ ἀναγινωσκόμενα. Ταῦτα πάντα ἐξετέθησαν μὲν ὅσον πρὸς εἴδησιν· παραγεγραμμένα δέ εισι πάντως καὶ νόθα καὶ ἀπό-

Novi Testamenti quibus contradicitur libri hi sunt. Circuitus Petri, Circuitus Johannis, circuitus Thomæ, Evangelium THOMÆ, Doctrina Apostolorum, Clementina. Ex quibus veriora & à Deo inspirata versa & electa sunt & ea sunt quæ leguntur. Quanquam omnes hosce titulos expositos vides tantum cognitionis gratia, falso enim inscripti sunt, spurii ac

ma Manetis discipulo scriptum affirmat Cyrillus, ab eo quod Origenes memorat, & à libro infantiæ quem legisse se innuit Irenæus: aut potius cum Gelasio dicendum, Thomæ Evangelio tantum usos Manichæos fuisse, licet autores habuerit non Manetis discipulos, verum hæreticos antiquiores. Sed & à libro infantiæ Gelasius & Timotheus Presbyter Evangelium Thomæ distingvit. Tres illi Manetis discipuli fuere Thomas, Buddas, Hermas. In Petri Siculi historia Manichæorum p. 30. ubi hæc ipsa verba Cyrilli de Thomæ Evangelio repetuntur & apud Photium MS. lib. 1. contra Manichæos non trium mentio fit sed duodecim. Vide infra Petri Siculi verba à me adducta.

ἀπόβλητα, καὶ οὐδὲν τούτων, Ἀποκρύφων μάλιστα ἔγκριτον ἢ ἐπωφελές, ἐξαιρέτως τῆς νέας διαθήκης, ἀλλὰ πάντα δίχα τῶν ἀνωτέρω διαληφθέντων καὶ ἐγκριθέντων παρὰ τοῖς παλαιοῖς σοφοῖς καὶ πατράσιν, ἀποκρυφῆς μᾶλλον ἢ ἀναγνώσεως ὡς ἀληθῶς ἄξια, τάτε ἄλλα καὶ αὐτὰ τὰ καλούμενα ἐν αὐτοῖς Εὐαγγέλια, ἐκτὸς τῶν παραδοθέντων ἡμῖν τεσσάρων τούτων.

rejiciendi. Et nullus istorum Apocryphorum Novi Testamenti approbatus aut utilis est, sed omnes ab illis qui supra digesti & à vetustis sapientibus ac patribus approbati sunt, diversi quiddam habent, digni qui abscondantur magis quàm qui legantur, tum alii, tum quicunque Evangeliorum nomine veniunt extra quatuor illa quæ tradita nobis sunt.

Innocentii I. testimonium habes supra p. 11.

Gelasius (a) in decreto de libris Apocryphis quod extat in Jure Canonico distinct. XV. can. 3.

Itinerarium nomine Petri Apostoli, quod appel-

(a) Viri docti testantur in MSS. codicibus hoc decretum referri jam ad Damasum, jam ad Gelasium, jam ad Hormisdam Papam. Ex quo colligunt primum forte autorem ejus Damasum, interpolatores multos non Gelasium modo sed & Hormisdam aliosque recentiores. Vide Cavei hist. literar. T. 1. & scriptores à me laudatos supra p. 65. Sententiam hanc mirifice confirmat magna, quæ in exemplaribus hujus decreti occurrit varietas, præsertim si conferantur Isidorus, Ivo, Regino, Burchard⁹, Vincentius aliique qui illud descriptũ in libros ac collectiones suas præter Gratianum transtulerunt. Operæ pretium autem mihi visum est, ne sæpius

tatur S. Clementis, libri VIII. (b) *Apocryphum. Actus nomine Andreæ Apostoli, Apocryphi. Actus nomine Philippi Apostoli, Apocryphi. Actus nomine Petri* (c) *Apostoli, Apocryphi. Actus nomine Thomæ Apostoli, Apocryphi. Evangelium nomine* (d) *Thaddæi, apocryphum. Evangelium nomine THOMÆ Apostoli, quo utuntur Manichæi, Apocryphum. Evangelium nomine*

verba decreti repetenda essent, simul semelque illam partem ejus hoc loco exhibere, quæ Apocryphos Novi Testamenti libros spectat, notatis simul præcipuis variis lectionibus, quas in libris quotquot scribenti mihi ad manum extiterunt, observare potui. (b) Al. *novem*. Sed vera lectio quam expressit Jacobus Merlinus & quæ in edit. quibusdam ad oram libri annotatur, est *decem*. Intelliguntur enim libri decem qui ex Rufini versione latine extant sub nomine recognitionum Clementis, & recusæ sunt in Patribus Apostolicis I. B. Cotelerii cum ejusdem viri doctissimi notis, sine his nuper admodum Germanica quoque lingva vulgatæ cum præfatione Gotfridi Arnoldi. in 8. (c) In prima editione Conciliorum quam curavit Jacobus Merlinus omittuntur Actus petri, forte quia videntur non diversi fuisse ab Itinerario Petri paulo ante proscripto. In reliquorum Actuum memoratione nullam aliam observavi varietatem quam ordinis, eamque utpote nullius hoc loco momenti merito prætermittendam duxi. (d) Quidam codices ut Jurensis quo usus Chifletius, pro *Thaddæi* legunt *Matthiæ*. Sic & Vincentius Bellovacensis. At in ἐκδόσει Regia Conciliorum & aliis quibusdam decreti editionibus utrumque conjungitur *Thaddæi & Matthiæ*. * Intelligetur itaque Thaddæus Matth. X. 3. qui Luc VI. 16 vocatur Judas Jacobi. Qui vero Judæ hujus Evangelium memoret è veteribus, nemo mihi occurrit, licet Judæ Evangelium jactaverint olim Cajani teste Irenæo lib. I. c. 35. Epiphanio hæresi XXXVIII. 1. Theodorito hæret. fab. lib I. cap. 15. Verum non ad Judam Jacobi sed ad Judam Ischariotem hoc referebant, quem ajebant solum præ cæteris cognovisse verita-

mine Barnabæ Apocryphum (e) *Evangelium nomine Bartholomæi Apostoli Apocryphum, Evangelium nomine Andreæ Apostoli Apocryphum. Evangelia quæ falsavit Lucianus, Apocrypha. Evangelia quæ falsavit Hesychius* (f) *Apocrypha. Liber DE* (g) *INFANTIA SALVATORIS, Apocryphus. Liber de Nativitate Salvatoris & de S. Maria & de obstetrice Salvatoris, Apocryphus. Liber qui appellatur Pastoris, Apocryphus. Libri omnes quos fecit Lenticius* (h) *discipulus diaboli, Apocryphi. - - Liber qui appel-*

I 5 *latur*

tem & perfecisse proditionis mysterium, ut idem Irenæus testatur. Forte igitur non erraverit qui Thaddæi nomen pro Matthiæ apud Gelasium perperam intrusum affirmarit. (e) Hoc loco codex Jurensis inserit: *Evangelium*, sive ut semper legit in plurali, quod fit etiam in aliis editionibus: *Evangelia nomine Jacobi minoris, Apocrypha.* Mentio Evangelii Jacobi etiam in decreto Gelasiano, in editione Conciliorum Merliniana aliisque, Regia quoque, & apud Vincentium Bellovacensem. In eodem codice Jurensi & apud Reginonem aliosque sequitur: *Evangelia nomine Petri Apostoli, Apocrypha.* Quod deest in editione glossata & cæteris quibusdam quas inspexi juris Canonici editionibus. Perperam sane, nisi liber de Infantia Salvatoris idem est cum Evangelio Petri, quo de infra quædam notabo ad verba eruditissimi Theologi Abr. Hinkelmanni. (f) Varie hoc nomen scriptum (sive corruptum potius) reperi, *Hyrcius, Hyricius, Esitius, Ysicius*, cui proximum est *Hesychius.* Intelligitur autem Hesychius Ægyptius de cujus, uti Luciani quoque Martyris opera in sacros libros non falsandos sed emendandos impensa legendus Usserius Syntagm. de LXX. Interpretibus c. 7. (g) In Conciliis Reg. Tomo X. ubi decretum Gelasianum habetur, hujus libri mentio est omissa (h) Hoc nomen scribitur etiam *Lentium, Leontius, Lucius, Leicius, Lenticius, Seleucus.* Vide supra pag. 15. 17. 41. 42. Photio Cod. 114. Λεύκιος χαρῖνος.

latur Actus Theclæ (i) *& Pauli Apostoli, *Apocryphus. - - Revelatio quæ appellatur Thomæ Apostoli, Apocrypha. Revelatio quæ appellatur Pauli Apostoli, Apocrypha. Revelatio quæ appellatur Stephani, Apocrypha. Liber qui appellatur transitus S. Mariæ* (k) *Apocryphus. - - Liber qui appellatur sortes* (l) *Apostolorum, Apocryphus. Liber qui appellatur laus* (m) *Apostolorum, Apocryphus. Liber Canonum* (n) *Apostolorum Apocryphus - - Epistola JESU ad Abgarum Regem Apocrypha.*

Timotheus presbyter CPolitanus in Epistola, sive libello de iis qui ad Ecclesiam accedunt, edito à Joh. Meursio in Variis Divinis p. 117.

Οἱ δ' ἀπ' αὐτῆς θεοστυγεῖς Μανιχαῖοι καινοτομοῦσιν ἑαυτοῖς δαιμονιώδη βιβλία ἅπερ εἰσὶ τάδε· α. Τὸ ζῶν Εὐαγγέλιον,

Hunc (*Manetem*) *secuti impii Manichæi novos sibi fingunt libros à dæmone inspiratos, quales sunt* (1) *Evangelium*

β.

* dicitur hic impostor. (i) male in appendice Reginonis c. 55. *actus Ecclesiæ.* (k) de hoc libro dixi supra p. 45. & 69. Vide & Schelstratenum Antiquitatis illustratæ p. 372. seq. (l) Inter miscellanea posthuma Ecclesiastica Viri summi Petri Pithoei editus est libellus superstitiosus hac inscriptione: *Incipiunt sortes Apostolorum, quæ nunquam fallentur aut mentientur.* (m) In plerisque editt. reperio *liber Lusanæ,* sensu nullo, etsi nec alteram lectionem præstare ausim. (n) De Canonibus istis peculiariter agitur in decreto Gratiani dist. 16. neque tamen hoc loco propterea illorum mentio expungenda. Vide Antonium Augustinum de emendat. Gratiani p. 99. seq.

β'. ὁ θησαυρὸς τῆς ζωῆς. γ'. ἡ τῶν Ἐπιστολῶν ὁμάς. δ'. ἡ τῶν μυστηρίων. ε'. ἡ ἑπτάλογος Ἀλογίου. ς'. ἡ τῶν εὐχῶν. ζ'. ἡ τῶν κεφαλαίων. η'. ἡ τῶν Γιγάντων πραγματεία. θ'. τὸ κατὰ ΘΩΜᾶΝ Εὐαγγέλιον. ι'. Τὸ κατὰ Φίλιππον Εὐαγγέλιον. ια'. Αἱ πράξεις Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου. ιβ'. ἡ πεντεκαιδεκάτη πρὸς Λαοδικεῖς ἐπιστολή. ιγ'. ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ἃ συνέταξαν οἱ αὐτοὶ, θέλοντες δόκησιν ἀποφῆναι τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ. ὅτι δὲ ταῦτα ψευδῆ εἰσιν, ἄκουε τῶν Ἀποστολικῶν. ὁρᾶτε τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρ' ἀσεβῶν κρατυνθέντα βιβλία, μὴ παραδέχεσθαι. Οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ. Οἴδαμεν γὰρ ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ

vivum, (2) Thesaurus vitæ, (3) farrago Epistolarum, (4) Mysteria, (5) Alogii Heptalogus, (6) preces (7) Capitulare (8) Tractatio de Gigantibus (9) Evangelium secundum THOMAM, (10) Evangelium secundum Philippum, (11) Acta Andreæ Apostoli, (12) Epistola (Pauli) quintadecima ad Laodicenses. (13) Narrationes DE INFANTIA SALVATORIS, quas iidem composuerunt, volentes Christum specietenus tantum, non vere incarnatum esse. Quod vero hæc falsa sunt, percipe ex Apostolicis (Constitutionibus lib. 6. cap. 16:) Cavete vobis, ne libros, qui ab impiis, nominis nostri inscriptione sunt firmati, recipiatis. Non enim attendere debetis nomina Apostolorum, sed naturam rerum & rectam indefle-

Κλεό-

Κλεόβιον, ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριςῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῦ, περιφέρυσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων χριςὸν καὶ ἡμᾶς τὺς αὐτῦ δύλυς.

xamque sententiam. Scimus quippe Simonem & Cleobium venenatos libros nomine Christi ac discipulorum ejus composuisse atque circumferre ad decipiendos vos qui Christum nosque servos ejus dilexistis.

Petrus Siculus in Historia Manichæorum p. 30. edit. Raderi.

Μαθηταὶ δὲ τύτυ τῦ Ἀντιχρίςυ Μάνεντος γεγόνασι δώδεκα. (a) Σισίνιος ὁ τύτυ διάδοχος καὶ ΘΩΜΑΣ ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαϊκὸν Εὐαγγέλιον συντάξας, Βύδδας τε καὶ Ἑρμᾶς. Ἀδαντος (b) καὶ Ἀδίμαντος, ὃν ἀπέςειλεν εἰς διάφορα κλίματα, κήρυκα τῆς πλάνης. Ἐξηγηταὶ δ' αὐτῶ καὶ ὑπομνηματιςαὶ γεγόνασιν Ἱέραξ, καὶ Ἡρακλείδης καὶ Ἀφθόνιος. ὑπῆρχον δ' αὐτῷ καὶ ἕτεροι μαθηταὶ τρεῖς, Ἀγά-

Porro discipuli Maneti Anti-Christo fuere duodeni. Siginius qui Maneti successit, THOMAS qui Evangelium Manichæis novum condidit, Buddas, & Hermas, Adantus, & Adamantus, quem in diversas orbis partes erroris præconem amandavit. Manetis interpretes & explanatores extitere Hierax & Heraclides, atque Aphthonius. Adjuncti his & alii terni hujus sectatores, Agapius qui

(a) Apud Epiphan. LXVI. 5. pro κβ legendum ιβ'.
(b) Photio Ἀδάμαντος, qui Buddam quoque ait ab aliis dictum Addam.

Ἀγάπιος ὁ τὴν ἑπταλόγον συντάξας, καὶ Ζαρέας, καὶ Γαβριάβιος. Μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ ΘΩΜΑΝ εὐαγγέλιον, (c) οὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ἀλλ' ἑνὸς τῶν δώδεκα κακῶν τοῦ Ἀντιχρίστου Μάνεντος μαθητῶν, μήτε τὴν ἑπταλόγον Ἀγαπίου, μήτε κ. τ. λ.

Heptalogum commentus est, Zarvas & Gabriabius. Nemo legat Evangelium hoc secundum THOMAM, neque enim est ullius ex duodecim Apostolis, sed unius ex damnatis Antichristi Manetis asseclis, Neque quisquam attingat Agapii Heptalogum, neque &c.

Leon-

(c) De alio Manichæorum Evangelio Photius MS. lib. I. contra Manichæos: Σκυθιανός τις τὴν πατρίδα Αἰγύπτιος τὸ δὲ ἐξ ἀνθρώπων γένος Σαρακηνὸς τὴν Ἀλεξανδρέων ᾤκει, οὔτε χριστιανοῖς συμφερόμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων οὐ προσιέμενος. Οὗτος ἐκ τῶν Ἀριστοτελικῶν παρακουσμάτων ἐντριβὴς τὴν γλῶσσαν γεγονὼς τέσσαρας συντάττει βίβλους, ὧν τὴν μὲν εὐαγγέλιον ἐπωνόμασεν, ἐν ᾗ πράξεις χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν φθοροποιοί τινες καὶ ἀποτρόπαιοι θεομάχῳ γνώμῃ διαπλάττονται. Τῇ δευτέρᾳ τὸ κεφάλαιον τὴν κλῆσιν ἐπέθετο. Καὶ τὴν τρίτην τῷ τῶν μυστηρίων ἐσέμνυνεν ὀνόματι, ἐν ᾗ ὡς ἔδοξεν αὐτῷ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διασκευαί τινες καὶ διαβολαὶ πραγματεύονται. Ἡ δὲ τετάρτη ψυχικοῦ θανάτου πρόξενος οὖσα, θησαυρὸς ζωῆς ἐπιγέγραπται. Eadem fere habet Cyrillus Hierosol. Catechesi sexta pag. 57. & Epiphan. LXVI. 2. Nempe Hoc erat *Evangelium vivum*, quod inter XIII. Manichæorum libros primo nominat loco Timotheus presbyter, sive qui ejus scriptum interpolavit, in qui-

Leontius de sectis, lectione (d) tertia p. 432.

Οὗτοι (Μανιχαῖοι) καὶ βιβλία τινὰ ἑαυτοῖς καινοτομοῦσι. Λέγουσι γὰρ εὐαγγέλιον κατὰ ΘΩΜΑΝ καὶ Φίλιππον, ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἴσμεν. Δι' οὓς καὶ ἐκάλεσαν οἱ ἅγιοι πατέρες ποῖα βιβλία δεῖ δέχεσθαι ἡμᾶς.

Præterea novos quosdam sibi libros excogitant (Manichæi.) Quippe commemorant Evangelium scriptum à THOMA, & alterum à Philippo, quæ nos ignoramus. Atque horum gratiâ sancti Patres expressere nominatim, quos libros recipere debeamus.

Sticho-

busdam enim editionibus & codicibus totus iste locus desideratur. Aliud præter hoc, Manichæorum Evangelium memorat Photius in Bibl. cod. LXXXV. ab Adda scriptum & μόδιον appellatum impugnatumque à Diodoro in libris XXV. adversus Manichæos. Titulus petitus è Marc. IV. 21. quod sub hoc veluti modio lux occultaretur. Fallitur Johannes Meursius, qui in glossario Græcobarbaro p. 172. idem esse putat Evangelium Thomæ & hoc Manichæorum Evangelium Photio in Bibl. memoratum.

(d) Vulgo reddunt *Actione*, quasi de actis Concilii cujusdam ageretur. Sed Leontius hoc libro digessit quæ studiosus ex ore Abbatis Theodori exceperat. Itaque πράξεις sunt pensa lectionum, quantum nempe una tractatione inter docendum prælegendo absolvisset Theodorus. Sic Olympiodori commentarius in Alcibiadem Platonis qui MS. extat tum alibi tum in Bibliotheca hujus urbis Johanneâ, digestus est in πράξεις sive lectiones. Vide quæ notavi ad vitam Procli scriptam à Marino c. 22.

Stichometria (a) vetus ad Calcem Chronographiæ Nicephori Patriarchæ CPolitani p. 312. edit. Scalig.

Καὶ ὅσα τῆς νέας εἰσὶν Ἀπόκρυφα, Περίοδοι (b) Πέτρȣ στίχων βψν. (c) Περίοδος Ἰωάννȣ στίχων γχ. (d) Περίοδος Θωμᾶ στίχων αχ. Εὐαγγέλιον κατὰ ΘΩΜΑ͂Ν στίχων ατ. Διδαχὴ Ἀπο-

Novi Testamenti Apocrypha, Periodi Petri, versuum 2750. *Periodus Johannis versuum* 3600. *Periodus Thomæ, versuum* 1600. *Evangelium secundum THOMAM versuum* 1300. *Doctrina*

(a) Hanc Stichometriam habes etiam in Operibus posthumis Petri Pithœi, cum versione latina Anastasii Bibliothecarii. Inde eam recudi curavit in Criticis sacris Anglis Johañes Pearsonius, Tomo octavo. Nicephori esse negat idem Pearsonius in Vindiciis Ignatii, & sane videtur Nicephoro antiquior esse, libros enim recenset eodem ordine quo in calce Synopseos Athanasianæ leguntur, etsi in editis, στίχων enumeratio ibi est omissa. Chronographiæ Nicephori MS. codex cum subjecta Stichometria extat Jenæ, ut alias Bibliothecas omittam. Ediderunt Stichometriam quoque Jacobus Goar ad calcem Syncelli, & latine Fabrottus ad calcem Historiæ Eccles. Anastasii. Alias στιχομετρίας & indiculos librorum sacrorum è MSS. codicibus vulgavere Cotelerius ad Patres Apostolicos, Josephus Maria Carus, Joh. Morinus, Rich. Simon & alii. Quia in nonnullis variant, quæ ad Apocrypha Novi Test. faciunt, hoc loco à me breviter notabuntur. Interim de στίχων veterum ratione consulendi Salmasius prolegom. ad Solin. & Johannes Crojus Exercitat. ad N. T. (b) Apud Anastasium Itinerario Petri præmittitur *itinerarium Pauli versuum* 3600. (c) Anastas. 2800. *nisi* pro IIDCCC. scribendum IIDCCL. Pithœus edidit βψ sive 2700. (d) Pith. ϛχ sive 6600. Anastas. 2500. Additur in aliis: Ἀποκάλυψις Ἰωάννȣ

Ἀποστόλων στίχων σ. (e) Κλήμεντος κβ. (f) Ἰγνατίου, Πολυκάρπου, Ποιμένος καὶ (g) ἑρμᾶ.	*Apostolorum, versuum* 6000. *Clementis - - - versuum* 2600. *Ignatii, Polycarpi, Pastoris.*

Johan-

στίχων ας. Ἀποκάλυψις Πέτρου στίχων σω. Βαρνάβου ἐπιστολὴ στίχων ατς. Εὐαγγέλιον καθ' Ἑβραίους στίχων, βσ. *Apocalypsis Johannis versuum* 1005. *Apocalypsis Petri versuum* 4800. *Barnabæ Epistola versuum* 1306. *Evangelium secundum Hebræos versuum* 2200. (e) Crojus reperit ς hoc est 6000. Et in numeris passim sigma ponitur pro ς ut pluribus exemplis ostenderunt Grotius ad Apoc. XIII. ult & de Antichristo & part. 2. Epist. 480. ad Salmas. Illustris Henricus Noris de Epochis Syro Maced. p. 302. quibus adde quod in MS. Florentino Manethonis liber sextus inscribitur βιβλίων Σ. (f) Hæ literæ tollendæ sunt, & male crucem fixerunt eruditis Pearsonio, Usserio, Dodwello ac præsertim Lemonio quem vide in notis ad varia sacra p. 1066. seq. Nam qui contulerit indiculum à Cotelerio editum ante Constitutiones Apostolicas, videbit libros ibi numeratos ita, ut post διδασκαλίαν κλήμεντος sequatur κβ sive vigesimus secundus liber, Ἰγνατίου διδασκαλία. κγ πολυκάρπου διδασκαλία. κδ Εὐαγγέλιον κατὰ Βαρνάβαν, κε Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον. (Nazaræor.) Ex his numeris in Nicephori στιχομετρίας omissis unus qui forte describtoris vitio reliqvus mansit post vocem Κλήμεντος ita male torsit viros præstantissimos. Cæterum ex eodem Cotelerii indiculo disertissime apparet in hac Nicephori στιχομετρίᾳ non rejici inter Apocrypha Epistolas Clementis quæ in alio veteri indiculo apud Beveregium lib. 2. Codicis Can. Vindicati cap. 9. sacris scripturis accensentur, neque Epistolas Ignatii, neque Polycarpi denique à tota Antiquitate Christiana pro genuinis habitas, sed διδαχὰς sive διδασκα-

Johannes Dallæus de Vero usu Patrum lib. 1. cap. 3.

Passim occurrunt Patrum voces de hæreticis conquerentium, quod fraudum artifices ut somniis suis autoritatem conciliarent, libros quibus ea in vulgus proseminabant, celeberrima cujusque Ecclesiæ Doctoris imo & Apostolorum nominibus inscribere ausi essent. Hac ipsa de re Magno Basilio Cæsareæ Archi-Episcopo tanto in pretio habitus Iconii Episcopus Amphilochius commentarium scripserat, ex quo septimæ Synodi Patres actione quinta locum confutant ab Iconoclastis ex inepto quodam opere laudatum quod Itinerarium Apostolorum dicebatur. Atque utinam eruditi istius Antistitis extaret lucubratio! Facile forsan ea foret multorum ridiculorum scriptorum quæ celeberrimorum & vetustissimorum inter Christianos virorum nomen falso ementiuntur, revincere vanitatem. Hieronymus varia scripta Apocrypha Apostolorum & eorum qui proxime iis successere, veluti Petri, Clementis, Barnabæ & aliorum nomina præferentia proscribit. Eodem loco habentur à septi-

λίας sub illorum nomine editas, de quibus prolixius agendum jure meritoque relinquo doctissimo & humanissimo J. E. Grabio, qui in nova sua quam parat Constitutionum Apostolicarum editione illarum historiam & reliquias ex variis Bibliothecis erutas in lucem clarissimam proferet, & Constitutiones jam dictas nihil esse nisi veterum illarum διδασκαλιῶν corpus variis interpolationibus & additamentis auctum an corruptum, perspicue demonstrabit. (f) Hoc καὶ tollendum aut pro eo reponendum ἤ. Apud Anastas. *Hermæ* nomen plane est omissum.

ptima Synodo Actione sexta (a) *Evangelium secundum* S. THOMAM, *& Epistola ad Laodicenses. Si nebulones isti de nominibus Apostolorum sic luserunt, quo licentiæ non proruperunt in Patres?*

Isaacus (a) Orobius de Castro, Hispanus, Judæus, in scripto tertio adversus Veritatem Religionis Christianæ p. 145.

Fuerunt quidem plurima, præter quatuor Evangelia, quorum aliqua refert Hieronymus & alii Patres, quæ diversarum hæresium fuere principia: ut ad Ægyptios, ad Hebræos, Thomæ, Bartholomæi, duodecim Apostolorum: Basilidis, Harpocræ, (b) *& alia quæ referre foret superfluum, quorum singula suos fautores habuerunt, diversisque contentionibus occasionem dedere. Hæc omnia Evangelia inter se de rei veritate contendentia temporis tractû & Conciliorum autoritate rejecta fuere, quatuor duntaxat in Europa admissis, utpote inter se magis conformibus. Sed non à toto Christianismo explosa fuere, quia à THOMA con-*

(a) Concil. Nicæn. II. Act. VI. part. 5. Tom. 7. Concilior. edit. Labbeanæ p. 475. Locum dedi infra ante Epistolam Paulo tributam ad Laodicenses.

(a) In Hispania cum adhuc commoraretur, dictus est *Balthasar*, deinde cum inquisitionem evasisset, *Isaacum* se vocavit. Obiit Amstelodami A. 1687. De hoc Orobio cum quo collationem de veritate Religionis Christianæ instituit insignis Remonstrantium Theologus Philippus à Limborch. Vide Clarissimi Bælii dictionarium & quæ narrat Johannes Clericus Vir doctiss. T. VII. Bibl. Universal. p. 248. seq. (b) *Carpocratis* ni fallor dicere voluit.

conscriptum in plurimis Africæ & Asiæ Ecclesiis perseverat, ut unica suæ fidei regula: quod & ego vidi & latine mihi interpretabatur Archi Episcopus nescio cujus Armeniæ Civitatis qui Romæ latinitatem didicerat, cum quo per aliquot menses in hac Civitate (Amstelodami) consuetudinem habui, & vere testor me tot errores, superstitiones & hæretica dogmata ibi legisse, ut valde mirarer Evangelii nomine insigniri. Quod ipse constanter affirmabat esse verbum Dei ab cæteris Occidentalibus Christianis nunquam falsificatum. Bone Deus, quam bella, cætera alia Evangelia continerent, siquidem à majore parte Christianismi fuere rejecta.

Philippus à Limbroch in collatione cum erudito Judæo, responsione ad tertium ejus scriptum p. 185.

Sane in initio plures Christi res gestas conscripsisse, mirandum non est: fuere enim tam eximiæ, omnesque in tantam admirationem rapuerunt, ut plures illarum splendore ad eas conscribendas excitati sint. Verum quoniam qui audita tantum & ex rumore percepta narrant, facile veris falsa quædam addere possunt, ea tantum recepta sunt ut genuina, quæ à duobus Apostolis Matthæo & Johanne & duobus viris qui in Apostolorum comitatu longo vixerunt tempore, Marco nimirum & Luca, ac proinde omnia certissime explorata habuere, conscripta sunt. Quod ad Evangelia attinet quæ THOMÆ aliisque adscribuntur, manifestum est, ea Apostolorum ævo non exstitisse, sed

à nugatoribus quibusdam posterioris ævi supposito Apostoli alicujus nomine esse conficta. Verum primi Christiani qui ipsis Apostolorum temporibus vixerunt, diligenti exploratione facta, hæc quatuor ab autoribus quorum nomina præferunt, vere esse scripta indubitato deprehenderunt.. Neque ulla justa dubitandi causa, quod hâc in re decepti sint, allegari potest. Quomodo enim credibile est viros adeo salutis suæ studiosos ut quotidie gravissimas afflictones quin & mortem pro Evangelio sustinerent, tam socordes fuisse & salutis suæ negligentes, ut temere sibi tanquam divinos & fidei, per quam salvi esse debebant, regulam obtrudi passi sint libros, de quorum αὐθεντείᾳ evidentibus documentis persvasi non essent, & eo quidem tempore, quo supposita à genuinis facile discerni potuissent? Et hæc traditio ab ipsis constantissime per omnes populos & ætates consensu invariato est propagata. Recentiores fabulas quæ à credulis quibusdam receptæ sunt, Thalmudicis annumeramus fabulis, quæ passim inter Judeos recipiuntur. Adde quod nullo testimonio certo constat ullam, nedum plurimas Africæ & Asiæ Ecclesias Evangelium Thomæ tanquam fidei regulam, nedum tanquam unicam fidei regulam recipere.

Sixtus Senensis Bibl. Sanctæ lib. 2. p. 107. & ex eo Antonius Possevinus T. 2. Apparat. S. in voce Matthæus.

MATTHÆUS Evangelista fingitur esse autor duorum librorum, quorum alter de ortu sive stirpe Ma-

Maria, alter de infantia Salvatoris inscribitur, qui Valentinianorum & Gnosticorum commenta sunt.

Johannes Baptista Cotelerius in notis ad Constitutt. Apostol. lib. VI. c. 17. post allatum fragmentum Græcum Evangelii Thomæ, quod infra exhibemus, è codice Regis Galliæ MS. * 2279.

Non enim unus duntaxat nebulo circa Servatoris infantiam comminisci sibi permisit: sed ejusdem Bibliotheca Codice * 2276. *legitur*: Incipit Historia de Joachim & Anna & de nativitate B. Dei genetricis semper Virginis Mariæ, & de infantia Salvatoris. Ego *JACOBUS* filius Joseph &c. *Codice verò* 1697. *exstat liber tanquam* MATTHÆI Evangelistæ de infantia Salvatoris, *narrationis cum præcedentibus partim similis partim dissimilis, ineptus quidem instar illorum, in eo tamen consideratione dignus, quod etiam continet, non tamen absque interpolatione, responsionem Christi pueri literas discentis ad magistrum, relatam ex falsa Scriptura ab Irenæo lib.* 1. *cap.* 17. *Sed & in eodem Apocrypho refertur quoque fabella de passeribus, quam lectam fuisse à Mohamede discimus per Nicetam Choniatem atque adeo per impostorem ipsum Alcorani sura* 3. & 5.

* Meminit horum Codicum etiam Labbeus p. 306. Bibl. nov. MSS.

Richard Simon dans ses Nouvelles Observations sur le Nouveau Testament liv. 1. chap. 1. p. 5. aprés avoir rapporté le commencement du meme Evangile de St. Thomas du Cod. MS. 2908. du Roy:

Quoique le MS. de la Bibliotheque du Roy ne soit pas vieux, on ne peut douter cependant que cette piece ne soit ancienne & qu'elle n'ait été fabriqué par quelques Gnostiques. On y lit entre autres choses un fait qui a quelque rapport avec ce que dit St. Irnée en parlant de certains Gnostiques - - Et p. 9. *L'Histoire des Marcosiens rapportée par St. Irenée n'est pas tout à fait la méme, ce qui vient apparemment de ce, que toutes ces sortes d'Heretiques avoient pris des dogmes & des fables des premiers Gnostiques: toutes lesquelles choses avoient été changées alterées & interpolées par ces sectes qui étoient opposées entre elles sur plusieurs chefs, chacun prenant plaisir à inventer quelque nouveauté. Cela me fait croire que cet Evangile de S. Thomas n'est pas le méme livre que celuy que S. Irenée cite, outre que S. Cyrille de Jerusalem qui vivoit LXX. ans aprés celui qu'il fait auteur, a attribué cet ouvrage à un disciple de Manes.*

Le méme Mr. Simon dans son Histoire Critique des Principaux Commentateurs du N. T p. 194.

Il est aisé à juger que ce (a) *sont là des contes faits à*

(a) Respicit hunc locum autoris Operis Imperfecti in Mat-

à plaisir. Cependant ces sortes d'histoires qui regardent l'enfance de Jesus Christ, sont tres anciennes, & bien que la plûpart viennent des Gnostiques, les Peres, principalement les Grecs (b) qui lisoient leurs

K 4 livres

thæum inter Opera Chrysostomi homilia 2. *Audivi aliquos referentes de quadam Scriptura etsi non certa tamen non destruente fidem sed potius delectante, quoniam erat quadam gens sita in ipso principio Orientis juxta Oceanum apud quos ferebatur quadam Scriptura inscripta nomine Seth, de apparitura hâc stella & muneribus ei hujusmodi offerendis, qua per generationes studiosorum hominum, patribus referentibus filiis suis habebatur deducta. Itaque elegerunt seipsos duodecim quidam ex ipsis studiosiores & amatores mysteriorum cœlestium, & posuerunt seipsos ad expectationem stella illius. Et si quis moriebatur ex eis, filius ejus aut aliquis propinquorum qui ejusdem voluntatis inveniebatur, in loco constituebatur defuncti. Dicebantur autem Magi lingua eorum, quia in silentio & voce tacita DEum glorificabant. Hi ergo per singulos annos post messem trituratoriam ascendebant in montem aliquem positum ibi qui vocabatur lingua ipsorum Mons Victorialis, habens in se quandam speluncam in saxo, fontibus & electis arboribus amœnissimus, in quem ascendentes & lavantes se orabant & laudabant in silentio DEum tribus diebus. Et sic faciebant per singulas generationes, expectantes semper ne forte in generatione suâ stella illa beatitudinis oriretur, donec apparuit eis descendens super montem illum Victorialem, habens in se formam quasi pueri parvuli & super se similitudinem crucis: & locuta est eis, & docuit eos & pracepit eis ut proficiscerentur in Judaam. Proficiscentibus autem eis per biennium, pracedebat stella; & neque esca neque potus defecit in peris eorum. Catera autem qua referuntur ab eis, in Evangelio compendiose posita sunt. Tamen cum reversi fuissent, manserunt colentes & glorificantes DEum studiosius magis quàm primum, & pradicarunt omnibus in genere suo & multos erudierunt.* (b) Quanquam incertum est scriptum

livres ecrits en leur langue, en ont inseré des extraits dans leurs ouvrages. Ce qui me fait juger, que cette histoire est aussi de la façon des Gnostiques, c'est qu'il ajoute (c) *en suite que l'Apôtre* Thomas *étant allé en ce pays-la aprés la resurrection de nôtre Seigneur, ces Mages se joignirent à luy, & apres avoir été batisez ils l'accompagnerent pour precher l'Evangile. Il est certain que les Gnostiques ont eu un* Evangile *qu'ils attribuoient à saint* Thomas, *où ils debitoient bien des fables sur la naissance de Jesus Christ. J'en ay méme lû un fragment MS. qui est dans la Bibliotheque du Roy. Les Manicheens ont aussi eu un* Evangile *sous le nom de* Thomas *qu'on trouve encore* (d) *presentement dans la méme Bibliotheque.*

Ahmed

ne sit Opus Imperfectum illud primum ab autore Græce, ut videtur persuasum Simonio, an potius latine, ut putant Savilius, Pearsonius, Caveus: tamen certum est Græcos ab illo lectos; ex iisque varia in Homilias istas translata. (c) Ibid. *Denique cum post resurrectionem Domini Thomas Apostolus isset in provinciam illam, adjuncti sunt ei & baptizati ab eo, facti sunt adjutores prædicationis illius.* (d) Donec proferatur in lucem, fas erit interim addubitare quod extet in Bibl. Regis Christianissimi vel quacunque alia duplex ejusmodi Evangelium MS. sub Thomæ nomine, quorum alterum Gnosticos alterum Manichæos autores habeat. Certe hâc in parte memoria lapsum esse Simonium, non præter rem videor mihi suspicari ex altero loco quem produxi ex novis ipsius Observationibus, diu post Historiam Criticam N. T. editis. In hoc enim non nisi unius fragmentum inspectum à se profitetur, id ipsum nempe quod infra exhibui, & quale etiam in codice Vindobonensi Lambecius reperit, quem vide lib. 7. Commentar p. 270. seq. Neque Periodos Thomæ infra proferendas cum Evangelio confunderit vir doctissimus.

Ahmed Ibn Edris apud Joh. Henr. Hottingerum (a) Histor. Eccles. Seculi XVI. parte 2. p. 76. 77.

Quinque Evangelia sunt nota Christianis, ex quibus quatuor celebriora sunt, quintum pauci recipiunt. - - - Evangelium quintum appellatur Evangelium Pueritiæ, *ubi ea commemorantur quæ à Messia profecta sunt in statu juventutis, tributum* Petro, *de Maria piæ mem. habetque redundantia & defectum. Relinquuntur autem multa in eo de signis Messiæ piæ mem. & Matris ejus, cui Deus propitius sit, & Josepho fabro, cui Deus propitius sit, de itinere ejus Zaidum in Ægypto & reditu ejus Nazarethum urbem in terra sancta unde & (Christiani) Nazareni denominantur.*

Abrahamus Hinkelmannus præfat. ad Alcoranum Arabice à se editum.

Circumferebatur eo tempore (Arabice) libellus de miraculis Christi infantis, vulgo sub titulo Evangelii à PETRO *conscripti satis celebris. Titulus integer est:* Miracula & res gestæ Domini nostri & Servatoris Jesu Christi filii Dei vivi, vulgo Evangelium Infantiæ dicta. *In hunc infelici suo & aliorum fato cum adjutoribus suis incidit impostor (Mahomedes) & passim, præcipue cap. tertio multa ex eodem in Coranum suum transcripsit, magno suo opprobrio & novæ religionis detrimento. Si quis enim li-*

(a) Eundem locum Ebnedrisi præter Hottingerum affert Lud. Maracci prodrom. in refutat. Alcorani part. 1. p. 58.

ber fabulosus reperiri potest in Christiano orbe, certe quintum hoc est Evangelium. - - - Deinde post specimina quædam ex illo Arabice & latine adducta, *Liber ipse*, subjungit, *molis non adeo magne est. Certe exemplar meum A. C.* 1442. *in Oriente descriptum* 24. *tantum pagellas in octava quam vocant forma implet. De hoc Evangelio praterea vide Eusebium* (a) *lib. VI. Hist. Eccles cap.* 12. *ubi à Serapione Episcopo Antiocheno qui à Docetis id acceperat, refutatum fuisse refert : item Ahmed Ibn Edris apud Hottingerum diss. III. p.* 197. 198. *Baronium ad A. C.* 1. *sect.* 46. *& ibi citatum Gelasium. Rich. Simonium Hist. Crit. N. T. c.* 3. *p.* 29. 30. *Ludov. de Dieu ad Historiam Christi à Xaverio Persice scriptam p.* 588. *Ludov. Maraccium parte* 1. *prodromi Confutat. Alcorani p.* 59.

Hen-

(a) Quanquam ex allatis paulo ante Ahmedis verbis perspicuum est, in Oriente Evangelium Infantiæ tributum esse Petro, tamen aliud fuisse videtur Evangelium κατὰ Πέτρον, Docetis olim probatum, & memoratum Origeni (supra p. 41.) & Eusebio lib. III cap. 3. & 25. Hieronymoque de Script. Eccles. in Petro & Serapione. Non tantum quia Eusebius, Athanasius & Nicephorus CPol. diserte distinguunt Evangelium Petri ab Evangelio Thomæ, sed & quia ex Origene & Eusebio conjicio diversum fuisse libri infantiæ & Evangelii Petri argumentum. Gelasii decretum, in quo tanquam tria diversa referuntur Evangelium Thomæ, Evangelium Petri & liber infantiæ, prætereo, quia totum illud parum mihi accuratum videtur, neque scriptum ab eo qui libros singulos quos damnat inspexerit. Sed & Timotheus presbyter tanquam duo diversa scripta memorat librum de infantia & Evangelium Thomæ, supra p. 139.

Henricus Sike in præfatione ad Evangelium Infantiæ, Arabice & latine à se editum Trajecti ad Rhen. A. 1697. 8.

Mohammedem ejusque asseclas Apocryphum hoc Evangelium varie compilasse, è notis nostris abunde patebit: nequaquam tamen inde conjicias textum hunc Arabicum qualis hic tibi exhibetur ante Mohamedis tempora jam extitisse: Neque enim stylus, ei quo Novum Testam. Arabice versum & ab Erpenio editum habemus haud multum dissimilis, eam præ se ferre antiquitatem videtur. Fieri potest ut sive ex Græca sive ex Syriacâ lingua aut alia quacunque Orientalium, aliquot pòst seculis in Arabicum Idioma liber sit translatus. Cæterum is quo usi sumus Codex est ex libris Clarissimi Golii, publica nuper auctione Lugduni Batavorum. divenditis: quò cum ad alia quædam comparanda me contulissem, hunc quoque librum negligere non potui, cum duo ejus loca quæ in præfatione Alcorani allegaverat Hinkelmannus ὁ μακαρίτης, legissem. - - - Quo anno exaratus sit codex noster, nequeo dicere, cum id librarius non adscripserit - - Nihil vero notarum adjicere initio constitueram, quippe cum narrationes nugacissimæ nullo commentatore egere viderentur: sed postea animadvertens Abu Mohammedem Abd-Allam, Kessai nomine eruditis jam notum, autorem hactenus non editum, qui religione Mohammedanus vitas Patriarcharum & Prophetarum ex sententia Magistrorum suorum descripsit, partem earum fabularum mutatis tamen circumstantiis excerpsisse ac pro veris venditasse,

tasse, non potui non illas quoque seorsim exhibere, ut cum Pseud-Evangelistæ nostri verbis conferrentur, sicque Κρὴς Κρῆτα, *mendax mendacem mutuo dissidio convinceret & refutaret.*

Idem in notis p. 55.

Apud Persas quoque παιδικὰ *ista Christi miracula percrebuisse, patet ex iis quæ leguntur in Angeli de la Brosse Lexico Persico ad vocem* Tinctoria ars; Refertur, *inquit*, in Apocrypho Persarum libro *de infantia Christi*, quod Salvator tinctoriam artem exercuerit. Item quod unicâ tinctura pannos cujuslibet coloris exhiberet. Quapropter hunc tinctores Persæ pro Patrono venerantur, & tinctoriam domum Officinam Christi appellant. *Liber iste persicus mihi hactenus non visus; ex eo tamen quod in eo Salvator tinctoriam artem exercuisse dicitur, conjicio illum Mohammedanis potius concinere quam nostro huic auctori. Audiamus Kessæum &c.*

Melchisedech Nicolaus Thevenotus parte 1. Itinerarii lib. 2. capite LXXV. ubi de Coptis, p. 361.

Es gehen viel aus denen *Apocryphi*schen Büchern derer sie sich noch bedienen / bey ihnen im Schwange. Uns ist von dem Leben unsers Heylandes in seiner Kindheit nichts bewust / allein sie haben viel *particularit*äten davon / und sagen es sey alle Tage ein Engel vom Himmel kommen und demselben zu essen gebracht / ingleichen / daß er zu seiner Zeitvertreib kleine Vögel aus der Erden gemacht / nachmahls

[illegible] darauf geblasen / in die Lufft geworffen und [illegible] fliegen lassen. Sie geben vor / man habe am [illegible] der Einsetzung des Heil. Abendmahls dem HErrn Christo einen gebratenen Hahn aufgetragen / und als Judas weggegangen wäre den HErrn zu verkauffen / hätte er ihm befohlen aufzustehen und dem Judas nachzufolgen / welches der Hahn gethan / und nachmahln dem HErrn Christo verkündiget/wie ihn Judas verkauffet / und deßhalben würde derselbe ins Paradieß mit eingehen.

Wilhelmus Ernestius Tentzelius in dialogis menstruis Anni M DCXCVII. p. 539. sq.

Es ist eine uhralte und gemeine Sage von dem Buch *de infantia Christi*, und findet man es noch heute zutage in mancherley Sprachen. Ein Griechisch *MS.* ist in der Käyserlichen *Bibl.* zu Wien . . . Man findet auch ein alt Buch in deutschen Reimen unter dem Titul: **Hie hebt sich an unsers HErrn Kindheit und sein Leben.** Ich habe ein *MS.* davon auf Pergament in der Fürstl. *Bibliothec* zu Gotha gesehen / und ist von eben der Art wie *Matthias Friedericus Beckius in Notis ad Martyrologium Ecclesiæ Germanicæ p.* 64. 65. *extrahiret* / stehen auch am Ende des fünfften Blats die von ihm angeführten Reime/ nur daß die Worte bey ihm etwas mehr nach der ältern Red- und Schreibart schmecken. Es ist das deutsche geschriebene Reim-Büchlein gleichsam ein kurtzer Begriff aller so wohl wahren und aus der Bibel fliessen-

senden / als falschen und aus den *Libris Apocryphis* genommenen *relationen* von Christo und seiner Mutter Marien / wie sie vormahls im Pabstthum öffentlich gelehret und gegläubet worden. Nun sind auch viel Mährlein darinnen die mit dem *Arabischen Evangelio Infantiæ* überein kommen / aber was in diesen kurtz zusammen gefasset / haben die deutschen Reime weitleufftiger *paraphrasiret*. Post varia deinde specimina producta, aliaque erudite observata, hæc addit p. 566. sep. So ist Herr *Sicke* dem Herrn *Seb. Gotfrid Starkio* zuvorkommen / welcher am Ende der Vorrede über die *Sapientiam Indorum Veterum* versprochen hat *Pseudo Evangeliorum Veterum Corpus, quibus inseremus Arabice & latine Evangelium Infantiæ, quod D. Petro à quibusdam attributum est.* Allein es kan doch nicht schaden / alle diese *Pseudo Evangelia*, als *Nicodemi, Jacobi* und dergleichen sampt den *Fragmentis* der andern aus alten *Scribenten* nach *Halloixii* (a) *exempel* fleißig *colligiret* beysammen zuhaben / damit man den hierunter begangenen Betrug auf einmahl erkennen / und nicht aus hundert Büchern mit grossen Verdruß und Zeitverlust suchen müsse.

(a) Ut nempe is in Vitis illustrium Ecclesiæ Oriental. Scriptorum collegit fragmenta Polycarpi, Justini Martyris, Hegesippi & aliorum.

B. Lutheri & Stephani Chauvini Censuras De Evangelio Infantiæ habes supra in præfatione quam toti huic Collectioni præmisi.

Λόγος

Βιβλίον εἰς τὰ παιδικὰ καὶ μεγαλεῖα τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Liber de pueritia & miraculis Domini & Salvatoris nostri JESU Christi.

JOHANNE BAPT. COTELERIO (a) Interprete.

I. Ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἐγὼ Θωμᾶς ὁ Ἰσραηλίτης, πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἀδελφοῖς γνωρίσαι τὰ παιδικὰ καὶ μεγαλεῖα τοῦ Χριστοῦ, ὅσα ἐποίησεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς γεννηθεὶς ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἐν τῇ Βηθλεέμ, ἐξιστάμενος· ὧν ἡ ἀρχή ἐστιν αὕτη.

I. Necessarium duxi ego Thomas Israëlita cunctis inter gentes fratribus nota facere puerilia & magnifica Christi opera, quæ edidit Dominus noster ac DEus JEsus Christus, natus in regione nostra, apud Bethlehemam: ego iis obstupefactus: quorum hoc est initium.

II. Τὸ γὰρ παιδίον Ἰησοῦς πενταετὴς γενόμενος· βροχῆς δὲ γενομένης, καὶ παυσάσης τῆς βροχῆς, ὁ Ἰησοῦς ἔπαιζεν ἐπὶ διοδεύσει τινὸς ῥύακος, καὶ τὰ παραῤῥέοντα ὕδατα συνήγαγετο

II. Puer JEsus annum ætatis quintum agebat. Cum autem pluisset, ac pluvia cessasset, JEsus cum aliis pueris Hebræis ludebat ad decursum (b) rivi; & aquæ præterflu-

εἰς

(a) In notis ad Const. Apost. lib. VI. c. 16. (b) MS. Cæsareum ap. Lambec. lib. VII. pag. 270. ἔπαιζεν ἐπὶ διάβα-

εἰς λάκκους, μεθ' ἑτέρων παίδων τῶν Ἑβραίων. Καὶ αὐτὰ τὰ ὕδατα παραχρῆμα ἐγένοντο καθαρὰ καὶ ἐνάρετα. Λόγῳ δὲ μόνῳ ἐπέταξεν αὐτὰ, καὶ πάντως ὑπετάσσοντο αὐτῷ. Ἐπάρας τ͂ος δὲ ἐκ τῆς χείλεως αὐτῶν πηλὸν τρυφερὸν, ἔπλασεν ἐξ αὐτοῦ στρουθία, τὸν ἀριθμὸν ιβ'. Ἦσαν οὖν καὶ τὰ παιδία παίζοντα σὺν αὐτῷ. Ἰδὼν δέ τις Ἰουδαῖος, ἃ ἐποίησεν Ἰησοῦς ἐν σαββάτῳ πλάττων τὸν πηλὸν, ἀπῆλθεν εὐθέως, καὶ ἀπήγγειλε τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἰωσὴφ, λέγων· ἰδοὺ τὸ παιδίον σου παῖζον ἐπὶ τοὺς ῥύακας, καὶ ἦρε πηλὸν καὶ ἔπλασεν ἐξ αὐτοῦ στρουθία ιβ',

entes congregabantur in foveas. Tum ipsæ aquæ confestim factæ sunt puræ ac efficaces. (c) Solo autem sermone percussit eas, atque omnino ei obtemperabant. Cumque ex ipsarum ripa molle lutum sustulisset, ex illo formavit passerculos numero duodecim Erant itaque una cum eo pueri ludentes. (d) Quidam vero Judæus, postquam vidit, quæ fecerat JEsus die Sabbati in fingendo luto, statim discessit, nunciavitque Patri ejus Josepho, dicens: Ecce filius tuus, dum secus rivos ludit, tulit lu-

καὶ

σιν ῥύακος, καὶ τὰ ῥέοντα ὕδατα ῥυπαρὰ ὄντα συνήγαγεν εἰς λάκκους, καὶ ἐποίει αὐτὰ καθαρὰ εὐθέως καὶ ἐνάρετα εἶναι, λόγῳ δὲ μόνῳ καὶ οὐκ ἔργῳ ἐπιτάξας αὐτοῖς. (c) Possit etiam reddi, *bona*. (d) Idem MS. ἦν δὲ σάββατον ὅτε ταῦτα ἐποίησεν παίζων καὶ πολλὰ παιδία παίζοντα σὺν αὐτῷ κ. τ. λ.

καὶ βεβηλεῖ τὸ σάββατον. Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰωσὴφ ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ ἰδὼν, ἀνέκραξεν αὐτὸν λέγων· διατί ταῦτα ποιεῖς ἐν σαββάτῳ, ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν; ὁ δὲ Ἰησοῦς συγκροτήσας τὰς παλάμας αὐτοῦ, ἀνέκραξε τοῖς στρουθίοις. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς. ὑπάγετε, πετάσθητε, καὶ μέμνησθέ μου ζῶντες. Καὶ πετασθέντων τῶν στρουθίων ἐξῆλθον κράζοντα. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἐθαμβήθησαν, καὶ ἀπελθόντες διηγήσαντο τοῖς πρώτοις αὐτῶν ὅπερ ἶδον, σημεῖον πεποιηκὼς ὁ Ἰησοῦς.

tum, (e) finxitque ex eo passeres duodecim, & Sabbatum profanat. Igitur accedens Joseph ad locum, & cernens inclamavit ipsum his verbis: Qua de causa hæc agis in Sabbato, quando non licet? Jesus autem complosis manibus suis acclamavit passeribus, dixitque illis: Ite, volate, ac mei viventes memores sitis. Tunc avolaverunt passerculi, & cum clamore egressi sunt. Id vero videntes Judæi, valdè admirati sunt; atque abeuntes narraverunt primoribus in- quod coram ipsis edi-
ter ipsos miraculum, derat Jesus.

III. ὁ δὲ υἱὸς Ἄννα τοῦ γραμματέως ἦν ἑστὼς ἐκεῖ μετὰ Ἰωσὴφ, καὶ λαβὼν κλάδον ἰτέας, ἐξ-

III. Porro filius Annæ scribæ stabat illic cum Josepho; acceptoque ramo salicis effu-

L ξέχεε

(e) Negant Judæi fas esse extra domum vel hilum portare die Sabbati. Vide quæ de hâc superstitiosa illorum observatione notat eruditissimus, ingeniosissimus & candidissimus Wagenseilius lib. de civitate Norimbergensi p. 127. seq.

ἔχεε τὰ ὕδατα, ἃ συνήγαγεν ὁ Ἰησοῦς. Ἰδὼν δὲ τὸ παιδίον Ἰησοῦς τὸ γενόμενον ὑπ' αὐτοῦ, ἠγανάκτησε, καὶ εἶπεν αὐτῷ ἀνόητε, τί ἠδίκησάν σε οἱ λάκκοι, καὶ ἐξέχεας τὰ ὕδατα; ἰδοὺ νῦν καὶ σὺ ὡς δένδρον ἀποξηρανθῇς, καὶ οὐ μὴ ἐνέγκῃς φύλλα, οὔτε κλάδους, οὔτε καρπόν. Καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ὅλος. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ξηρανθέντος ἐβάστασαν φέροντες αὐτὸν θρηνοῦντες τὴν νεότητα αὐτοῦ. Καὶ ἤγοντο πρὸς τὸν Ἰωσὴφ, καὶ ἐνεκάλουν αὐτὸν, ὅτι τοιοῦτον ἔχεις παιδίον ἐρ-

dit aquas, (f) quas congregaverat Jesus. Hoc ab ipso perpetratum aspiciens puer Jesus, moleste tulit, dixitque illi; stulte, quâ te injuria affecerunt fossæ, ut aquas diffunderes? Ecce jam tu quoque tanquam arbor (g) arescas, nec afferas folia, neque ramos, neque fructum. Et illico totus arid⁹ factus est. At Jesus secessit, abiitque in domum suam. Cæterum Parentes illius qui aruerat, sublatum portaverunt eum, lugentes ipsius juventutem: & duxerunt ad Josephum, quem incusa-

(f) Percussis aquis & motitatis dissipavit atque effluere fecit. Aut salicis ramo perforavit foveam & aquis viam aperuit qua effluerent. (g) Marc. XI. 14. ubi est de ficu arefactâ Christo jubente. Quod unicum est miraculum à genuinis Evangelistis relatum non-beneficium. Reliqua enim omnia Christi miracula sunt ἀγαθοποιά. Neque usquam legitur Christus potentia suâ usus fuisse ut homini noceret, qui non ut perderet venerat sed ut salvaret mortales. Luc. IX. 56. Joh. III. 17. XII. 47.

...ζόμενον τοιαῦτα; εἶτα ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς παρὰ πάντων, ἰάτρευσεν αὐτὸν, ἐάσαντες τι μέλος τινὰ ἀργὸν ὀλίγον εἰς τὸ προσέχειν αὐτοῦς.

bant, cur ejusmodi habes puerum talia operantem? Poſtea Jeſus obſecratus à cunctis ſanavit illum; reliquit tamen aliquod parvum membrū (h) motus ac operationis expers, ut ii attenderent.

IV. Πάλιν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῆς κώμης, καὶ παιδίον τρέχον διεῤῥάγη εἰς τὸν ὦμον αὐτοῦ, καὶ πικρανθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, οὐκ ἀπελεύσῃ τὴν ὁδόν σου. Καὶ παραχρῆμα πεσὼν ἀπέθανεν. Ἰδόντες δέ τινες τὸ γινόμενον εἶπον· πόθεν τοῦτο τὸ παιδίον ἐγεννήθη, ὅτι πᾶν ῥῆμα αὐτοῦ ἔργον ἐστὶν ἕτοιμον. Καὶ προσελθόντες οἱ γονεῖς τοῦ τεθνεῶτος τῷ Ἰωσὴφ, κατεμέμφοντο, λέγοντες. σὺ τοῦτο τὸ παιδίον ἔχων, οὐ

IV. Rurſus itaque Jeſus per vicum proficiſcebatur; & puer currens irrupit in ejus humerum. Unde exacerbatus Jeſus dixit illi; Non abibis viam tuam, (i) ſtatimque cecidit puer ac mortuus eſt. Aſpicientes autem nonnulli rem geſtam dixerunt: Unde natus eſt iſte puer, quod omne verbum ipſius opus (k) eſt promptum? Et accedentes ad Joſephum Parentes illius, qui interierat,

(h) Manum. Puto enim id effictum eſſe, ut credas eundem hîc notari cujus aridam manum deinde à Chriſto adulto ſanitati reſtitutam refert Lucas VI. 8 ſeq. (i) Non vivus hinc abibis. Similis phraſis 1. Sam. XXIV. 19. (k) Dictum factum, ut de Deo David Pſ. XXXIII. 9. CXLVIII. 5.

δύνασαι μεθ' ἡμῶν οἰκεῖν ἐν τῇ πόλει ἡμῶν, ἢ δίδασκε τὸ παιδίον σου αὐτῷ εὐλογεῖν καὶ μὴ καταρᾶσθαι ἢ ἔξελθε σὺν αὐτῷ τῶν ὧδε. Τὰ γὰρ παιδία ἡμῶν θανατοῖ.

conquerabantur dicentes; Tu cum puerum hunc habeas, non potes nobiscum habitare in civitate nostra. Aut doce puerum tuum ut ipse benedicat, (l) non autem imprecetur, aut cum eo egredere ex his locis. Nam pueros nostros interficit.

V. Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Ἰωσὴφ τὸ παιδίον κατ' ἰδίαν ἐνουθέτει αὐτὸ λέγων. ἵνα τί τοιαῦτα κατεργάζῃ, καὶ πάσχουσιν οὕτως, καὶ μισοῦσιν ἡμᾶς, καὶ διώκουσιν; εἶπεν δὲ ὁ Ἰησοῦς· Εγὼ οἶδα, ὅτι τὰ ῥήματά σου ταῦτα οὐκ εἰσὶν σὰ, ἀλλὰ διά σε σιγήσω. ἐκεῖνοι δὲ οἱ εἰρηκότες σοι ταῦτα οἴσουσι τὴν κόλασιν τὴν αἰώνιον· Καὶ εὐθέως οἱ ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἐτυφλώθησαν. Καὶ

V. Advocato igitur puero seorsum Josephus illum admonebat dicens: Quare hujusmodi facis, & sic patiuntur, oderuntque nos ac persequuntur? Respondit Jesus; Ego novi hæc tua verba non esse, (m) verum propter te tacebo: illi autem, qui hæc tibi suggesserunt, pœnas dabunt sempiternas. (n) Et continuò accusatores ipsius oculis

oi

(l) Non erat hoc docendus, qui ex se id unum agebat ut benefaceret Act. X. 38. (m) Utpote à parentibus pueri interfecti suggesta. (n) Longe mitiorem fuisse Optimi servatoris Spiritum, clarissime apparet in re longe majoris momenti Luc. IX. 55.

…όντες ἐφοβήθησαν …τες σφόδρα, καὶ ἠπό… καὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ, …πᾶν ῥῆμα, ὃ λέγει, εἴτε …λὸν, εἴτε κακὸν, ἔργον …ται, καὶ ἐθαύμαζον. …όντες δὲ ὅτι τοῦτο ἐποίει … ὁ Ἰησοῦς, ἐγερθεὶς ὁ …ήφ, ἐπελάβετο αὐ… τὸ ὠτίον, καὶ ἔτιλεν αὐτό. Τὸ δὲ παιδίον ἠγανάκτησε, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἀρκετόν σοι ἐστὶ, ζητεῖν καὶ μὴ εὑρίσκειν αὐτοὺς, καὶ μάλιστα οὐ σοφῶς ἔπραξας. οὐκ οἶδας, ὅτι σός εἰμι; μή με λύπει.

privati sunt. Quique hoc viderunt, valde cuncti sunt perterriti, & hæsitabant, dicebantque de illo, omnem sermonem qui ab ipso proferretur, sive bonum sive malum, in opus procedere; atq; mirabantur. Viso autem hoc Jesu opere, surgens Josephus auriculam ejus apprehensam vellicavit. (o) Puer vero indignatus est, aitque illi; sufficiat tibi, quod illi quærant, & non inveniant. (p) Minimè fecisti sapienter. Nonne scis me tuum esse? (q) Ne me molestia afficias.

VI. Καθηγητὴς δέ τις ὀνόματι Ζακχαῖος ἑστὼς ἐν μέρει τινὶ ἤκουσε τοῦ Ἰη-

VI. Porro quidam Præceptor nomine Zacchæus, (r) cum

(o) h. e. in memoriam ipsi revocavit superius monitum. Vide Erasmum proverbio *aurem vellere*. Mos ille usitatus etiam apud Germanos, ut nuper ostendit autor Historiæ Coburgicæ l. 1. c. 20. occasione diplomatis cujusdam in quo testes & alii præsentes plurimi Bavarico more memoriæ causa per aurem tracti dicuntur. (p) Si nempe nocere nobis velint (q) Adeoque pro te staturum, neque in ulla re tibi hucusque adversum. (r) Hoc nomen occurrit etiam in Evangelio infantiæ ex Arabico translato, c. 48. sed omittitur apud Irenæ.

σοῦ ταῦτα λαλοῦντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασε σφόδρα, ὅτι παιδίον ὂν τοιαῦτα φθέγγεται. Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, προσήγγισε τῷ Ἰωσὴφ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι παιδίον φρόνιμον ἔχεις, καὶ νοῦν ἔχει. Δεῦρο οὖν, παράδος μοι αὐτὸ, ὅπως μάθῃ γράμματα. Καθίσαντος δὲ αὐτοῦ τοῦ διδάξαι γράμματα τῷ Ἰησοῦ, ἤρξατο τὸ πρῶτον στοιχεῖον τὸ Ἄλεφ· ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει τὸ δεύτερον στοιχεῖον, μπὲθ, γκίμελ. καὶ εἶπεν αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα ἕως τέλους. Καὶ ἀναπτύξας βιβλίον, τοὺς προφήτας ἐδίδασκε τὸν καθηγητήν. Αὐτὸς δὲ αἰσχυνθεὶς ἠπόρησεν ὅτι οὐκ οἶδε, πόθεν αὐτὸς οἶδε τὰ γράμματα.

ſtaret in aliquo loco; audivit hæc de JEſu ex ore Patris ipſius; & miratus eſt valde, quod qui puer erat, talia loqueretur. Paucosque poſt dies acceſſit ad Joſephum, eique dixit; Puerum cordatum habes, qui mente præditus eſt: Age ergo, trade mihi illum, ut diſcat litteras. Et cum ſederet Magiſter, quo Jeſum doceret litteras, cœpit à primo elemento Aleph. JEſus vero pronunciavit ſecundum elementum Beth, & Ghimel, (s) reliquasque literas ad finem usque ei protulit. Atque aperto libro, Prophetas docebat Præceptorem. Qui

Καὶ

um, ſimile quid narrantem in loco quem exhibui ſupra pag. 129. & apud ſcriptorem Arabem Keſſæum è quo narrationem geminam affert Clariſſ. Sikius in notis p. 68. (s) Græci quidam recentiores ita pronunciant literas haſce uti in Græco expreſſum vides & è MS edidere Cotelerius loco laudato, ac Simonius lib. 1 Novarum Obſervatt. in N. T. c. 1. pag. 5. μπὲθ, γκίμελ.

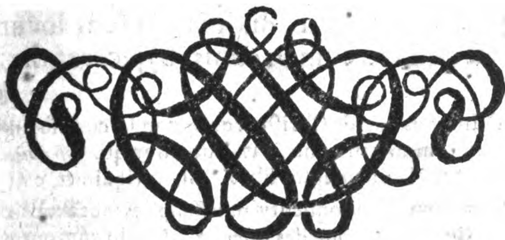
Καὶ ἐγερθεὶς ἀνεχώρησεν οἴκαδε θαυμάζων ἐξιστάμενος τὸ παράδοξον.

pudore affectus hæsit, quod nesciret unde is litteras cognovisset: surgensque reversus est domum, admirans, stupefactus de re incredibili.

VII. Πορευομένου δὲ τοῦ Ἰησοῦ εἶδέ τινα ἐργαστήριον καί τινα νεανίσκον βάπτων εἰς λέβητας ἱμάτια καὶ τζόχας τινὰς διαφόρους φαιάς, τὸ καθέκαστον ἐκτελῶν κατὰ τὴν τοῦ ἑνὸς ἑκάστου βούλησιν. εἰσελθὼν οὖν τὸ παιδίον Ἰησοῦς οὕτως ποιοῦντα τὸν νεανίαν λαβὼν καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν προσκειμένων ὑφασμάτων **

VII. Postea cum Jesus iter faceret, vidit officinam, (t) & juvenem quendam, qui in lebetes immergebat vestes, & soccos (u) diversos coloris fusci, singula peragens juxta unius cujusque voluntatem. Ingressus itaque puer JEsus ad juvenem sic facientem, ipse etiam accepit de appositis pannis **

(t) Tinctoriam. Confer. Evangelium Infantiæ ex Arabico versum c 37. (u) pannos. Vide Cangii glossarium in τζόχα.

EVANGELIUM INFANTIÆ

Ex Arabico translatum.

HENRICO SIKIO Interprete.

IN NOMINE PATRIS ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI, DEI UNIUS.

Auxiliante & favente ſummo Numine, incipimus ſcribere librum miraculorum Heri & Domini & Servatoris noſtri JEſu Chriſti, qui vocatur *Evangelium Infantiæ*, in pace Domini. Amen.

I.

INvenimus in libro (a) Joſephi Pontificis, qui vixit tempore Chriſti (dicuntque nonnulli eum eſſe Cajapham, dixit is) JEſum locutum eſſe, & quidem cum in cunis (b) jaceret, dixiſſe-que

(a) In Actis quæ de Chriſto conſignanda curaſſe fingitur Caiphas, Simonis in Pontificatu ſucceſſor qui *Joſephus Caiphas* dicitur Flavio Joſepho lib. XVIII. Antiquitatt. c. 3.

(b) Chriſti in cunis loquentis plus ſimplici vice mentionem facit in Corano Mahomedes, quem & ipſum in cunis præclara fabulantem Arabes referunt, ut fuſe oſtendit Clariſſ. Sikius ad

qui Matri suæ Mariæ : Ego sum Jesus, filius Dei, verbum illud, quod peperisti, quemadmodum annunciavit Tibi Angelus Gabriel, misitque me Pater meus ad salutem mundi.

II. Anno autem trecentesimo nono æræ (c) Alexandri edixit Augustus, ut describeretur unusquisque in patria sua. Surrexit itaque Josephus, & assumpta Maria sponsa sua Hierosolymam (d) abiit, venitque Bethlehemum, ut cum familia sua in urbe Patria describeretur. Cumque ad speluncam (e) pervenissent, fassa est Maria Josepho, instare sibi tempus pariendi, neque se posse in urbem proficisci, sed hanc, inquit, speluncam intremus. Sol autem præceps in occasum ferebatur. At Josephus propere abiens, ut mulierem, quæ (in partu) ipsi adesset, accerseret: anum Hebræam conspicit, Hierosolymis oriundam, &, Heus benedicta inquit, huc ades, & speluncam istam ingredere, in qua mulierem partui vicinam invenies.

h. l. in notis. Sed & ex utero matris locutum Christum narrat Kessæus, perinde ut Julius Obsequens infantem in utero matris clamasse tradit. p. 18. lib. de prodigiis, & apud Callimachum hymn. in Delum v. 86. seq. & 162. seq vaticinatur Apollo adhuc ὑποκόλπιος. (c) Hæc Epocha Rumæa sive Græca Alexandrea Seleucidarum incipit Anno Per. Jul. 4402. decimo tertio post Alexandri obitum. Anni singuli constant diebus 365. horis 6. perinde ut Juliani. Vide Vlug Beigum à Gravio editum de Epochis celebrioribus c. 2. p. 18. (d) Plane extra viam erat Bethlehemum Galileæ Nazaretho tendentibus, Hierosolymam prius petere, neque ejus rei meminit Lucas II. 4. (e) Confer. Protevangel. Jacobi cap. 18. seq. & ibi dicta.

III. Post solis itaque occasum anus; & cum illa Josephus, ad speluncam pervenit, eamque ambo intraverunt. Et ecce! repleta illa erat luminibus, lucernarum & candelarum fulgorem excedentibus, & solari luce majoribus; Infans fasciis involutus divæ Mariæ matris suæ ubera sugebat, in præsepi repositus. Hanc lucem cum ambo mirarentur, rogat Vetula Divam Mariam: Tune hujus Prolis es Mater? & annuente Diva Maria, Nequaquam, ait, similis es filiabus (f) Evæ. Dicebat diva Maria: Sicuti filio meo nemo inter pueros similis exstitit, ita ipsius genetrix nullam inter mulieres parem habet. Respondente vero anu & dicente: Hera mea, veni ego, ut præmium perpetuò duraturum acquirerem. Inquit illi Domina nostra Diva Maria: Impone manus tuas infanti, quod cum fecisset anus, ex templo munda (g) evasit. Egressa itaque dicebat: ab hoc tempore famula & ministra ero hujus Infantis, omnibus diebus vitæ meæ.

IV. Deindè cum advenissent Pastores, (h) & succenso igne, admodum lætarentur apparuerunt illis exercitus cœlestes laudantes & celebrantes Deum supremum, idemque facientibus Pastoribus spelunca ista tunc temporis augusto

(f) Longe præstas aliis fœminis. (g) à lepra sive vitiligine. Aliter hæc narrantur in Protevangelio c. 20. (h) tres fuisse ex incerta traditione narrant Beda, Haymo & alii. Cæterum in campo adhuc apud greges suos erant pastores cum illis Angeli apparerent, quo facto demum Bethlehemum accesserunt ad Mariam Luc. II. 15.

gusto templo simillima videbatur, quoniam ora cœlestia pariter, & terrestria celebrabant & magnificabant Deum ob nativitatem Domini Christi. Videns vero anus illa Hebræa manifesta illa miracula, gratias Deo agebat, dicens: Gratias Tibi ago, o Deus, Deus Israëlis, propterea quod viderunt oculi mei nativitatem Servatoris mundi.

V. Cumque adesset tempus circumcisionis, dies scilicet octavus, quo circumcidendum esse puellum lex (i) præcipit, circumciderunt illum in spelunca (k) sumsitque anus illa Hebræa pelliculam istam (l) (dicunt vero alii ipsam sumsisse præsegmem umbilici) eamque in alabastro olei nardini vetusti recondidit. Erat autem illi filius seplasiarius, cui tradens illud, cave, inquit, vendas alabastrũ hoc ungenti nardini, quamvis trecenti denarii (m) pro illo tibi offerrentur. Atque hoc est alabastrum illud, quod Maria peccatrix sibi comparavit, & in

(i) Gen. XVII. 12. Levit. XII. 3. (k) Epiphanius in hæresi Herodianorum T. 1. p. 47. d. Γεγεννημένον τε ἐν Βηθλεὲμ περιτμηθέντα ἐν τῷ σπηλαίῳ, προσενεχθέντα ἐν Ἱεροσολύμοις κ. τ. λ. (l) De reliquiis præputii Christi quæ adhuc servari feruntur Romæ in æde S. Johannis Lateranensis vide quæ è Toleto in c. 2. Lucæ annor. 51. Salianum ad A. 4053. num. 5 seq. & ê schedis Rosweidi Bollandus in Actis Sanctorum T. 1. Januarii p. 3 seq. Sed & præsegmen umbilici Christi ostenditur itidem Romæ in æde S Mariæ Populi, & lapis super quo Christus circumcisus est, in templo S. Jacobi Scossa cavalli. (m) è Marc. XIV. 5. Joh. XII. 5. summa est thalerorum septem & triginta cum dimidio.

in caput & pedes Domini nostri Jesu Christi effudit, eosque capillitio capitis sui extersit. Tum decem dierum spatio interjecto Hierosolymam eum detulerunt, & quadragesimo à nativitate die in templo coram facie Domini stiterunt offerentes pro ipso munera, quod in lege Mosis (n) præscriptum est; scilicet: *Omnis mas adaperiens vulvam sanctus Dei (o) vocabitur.*

VI. Viditque illum Simeon senex, instar columnæ (p) lucis refulgentem, cum Diva Maria Virgo, Mater ejus, ulnis suis eum gestaret, magnamque ex ipso lætitiam perciperet, & circumdabant eum Angeli instar circuli, celebrantes illum, tanquam satellites (q) Regi adstantes. Simeon itaque propere ad Divam Mariam accedens, & manus suas versus illam extendens, dicebat Domino Christo: (r) *Nunc, o Domine mi, servus tuus in pace dimittitur, juxta verbum tuum, nam viderunt oculi mei misericordiam tuam, quam parasti ad salutem omnium gentium; lucem omnibus populis, & gloriam populo tuo Israëli.* Aderat quoque Hanna Prophetissa, & accedens, Deo gratias agebat, Dominamque Mariam felicem prædicabat. VII.

(n) Exod. XXX. 2. Luc. II. 23. (o) Sensus est omnem primogenitum Deo consecrandum. (p) Flamma quia parere solet alta, ab orientalibus vocatur *columna lucis* uti fumus *columna fumi.* Vide Celeberrimi Hermanni van der Hardt Vindicias Ephemeridum Philologicarum, ubi agit de columna nubis & ignis, etsi hanc aliter, ni fallor, quam Vir Doctus explicat, intellexit scriptor Psalmi CV. v. 39. (q) Matth. IV. 11. (r) Luc. II. 28. Καὶ εὐλόγησε Θεὸν καὶ εἶπε. Νῦν ἀπολύεις κ. τ. λ.

VII. Et factum eſt, cum natus eſſet Dominus Jeſus Bethlehemi, urbe Judææ, tempore Herodis Regis, ecce! Magi venerunt ex Oriente Hieroſolymas, quemadmodum prædixerat (s) Zoradaſcht (Zoroaſter) erantque cum ipſis munera, aurum, thus, & myrrha, & adoraverunt eum, ſuaq; ipſi munera obtulerunt. Tunc Domina Maria ſumſit unam ex illis tæniis (t) (quibus involutus erat infans) eamque loco benedictionis illis tradidit, quam ipſi tanquam munus præclariſſimum ab ea acceperunt. Eademque hora apparuit illis Angelus in forma (u) ſtellæ illius, quæ antea dux itineris ipſis fuerat, cujus lucis ductum ſecuti abierunt, donec in Patriam ſuam reverterentur.

VIII. Aderant autem Reges & Principes illorum (x) rogantes, ecquidnam vidiſſent aut egiſſent? quomodo iviſſent ac rediviſſent? quos tandem itineris comites habuiſſent? Hi vero protuleruut illis faſciam iſtam, quam Diva

(s) Vide Gregor. Abulpharajum Hiſt. Dynaſtiar. p. 82. & 110. cujus loca jam produxit Clariſſimus Sike. Georgius Hornius Zoroaſtrem, ſed male ut exiſtimo, eundem eſſe putat cum Bileamo, cujus vaticinio edoctos fuiſſe Magos perſuaſit ſibi Origenes lib. 1. contra Celſum p. 46. aliique. (t) Faſcias Chriſti ajunt Romæ oſtendi ad S. Pauli, & inſignem ex illis parti[illegible] in Hiſpania ad S. Salvatoris, ubi & Chriſti cunæ & indu[illegible]monſtrari feruntur. (u) Nam & ſtellam quæ Magis apparuit pro angelo habent Cæſarius, Chryſoſtomus, Euthymius & alii. Et è recentioribus Montacutius hanc ſibi ſententiam præ omnibus reliquis maxime probabilem videri teſtatus eſt T. 1. Originum Eccleſ. p. 424. (x) Non itaque pro Regibus Magos habuit autor hujus Pſeud Evangelii.

va Maria ipsis tradiderat: quapropter celebrarunt festum, ignemque pro more suo (y) succenderunt, eumque adoraverunt, & fasciam istam in illum conjecerunt, corripuitque eam ignis & in sese comprehendit. Exstincto autem igne fasciam extraxerũt illæsam, ac si ignis eam non attigisset. Itaque cœperunt illam osculari, capitibusq; suis & oculis imponere, dicentes: Hæc sanè indubitata est Veritas! utique magna res est, quod ignis comburere illam aut perdere nequiverit. Inde sumserunt eum, & magna cum veneratione in Thesauris suis reposuerũt.

IX. Herodes autem videns Magos cunctari, nec ad sese reverti, accersivit (z) Sacerdotes & Sapientes & dixit illis! Docete me, ubi nasciturus sit Christus; cumque illi respondissent: Bethlehemi, urbe Judææ, cœpit animo volvere cædem Domini Jesu Christi. Tunc apparuit Angelus Domini Josepho in somnis, dixitque: Surge, accipe Puerum & Matrem ejus, & abi in Ægyptum sub galli cantum: itaque surrexit & profectus est.

X. Cumque reputaret secum, quale futurum esset iter suum, supervenit ipsi aurora, rupe ratque defatigatio itineris sellæ (a) cingulum. Jamque appropinquabat urbi magnæ, (b) in qua

(y) Notissimus cultus à Persis igni exhibitus, è quibus Magos venisse autor ponit. (z) Hoc jam ante factum antequam Magi in patriam reversi essent testatur Matthæus II. 4. seq. (a) Cingulum quo ephippium alligatum erat, ita ut Josepho esset de equo vel asina descendendum (b) Alexandriæ in qua Idolum & templum celeberrimum Serapidis.

qua Idolum erat; cui reliqua Ægypti Idola & numina munera & vota offerebant: aderatque huic Idolo sacerdos ministrans ipsi, qui, quotiescunque Satanas ex Idolo isto loqueretur, incolis Ægypti & plagarum ejus illa referebat. Erat huic sacerdoti filius triennis, à magna Dæmonum multitudine (c) obsessus, qui plurima loquebatur & proferebat, & cum corriperent illum dæmones, laceratis vestibus suis nudus obambulabat, & homines lapidibus petebat In vicinia autem istius Idoli erat nosocomium illius urbis, quam cum ingressi essent Josephus & Diva Maria, & in nosocomium istud divertissent, valde consternati sunt cives ejus (d) conveneruntq; omnes Principes & sacerdotes Idolorũ ad idolum illud, rogantes: Ecquænam est ista consternatio & trepidatio, quæ regionem nostram invasit? Respondit eis idolum: Appulit huc Deus (e) ignotus, qui revera est Deus, neque quisquam præter illum divino cultu dign⁹ est, quoniam revera est Filius Dei; (f) ejus ad famam hæc Regio contremuit, ejusque adventu commota est & concussa, & nos a magnitudine imperii ejus valde timemus. Eademque hora

(c) Ut ille de quo Marc. V. 9. Luc. VIII. 30 (d) Urbis puta, Alexandriæ. (e) Θεοῖς μακάρεσσιν ἀνάσσων ut est in oraculo apud Suidam in Ἄυγυςος, Malelam, Cedrenum, Nicephorum &c. de quorum fide consules si placet Antonium van Dale de Oraculis pag. 442. edit secundæ. (f) confessio Dæmonis gemina sed fide dignioribus autoribus descripta extat Marc. V. 7. Matth. VIII. 29. Luc. IV. 41. &c.

hora idolum hoc (g) corruit, & ad ruinam ejus, præter cœteros, omnes Ægypti incolæ concurrerunt.

xI. Filius autem Sacerdotis, cum solitus illum morbus invaderet, nosocomium ingressus Josephum ibi & Divam Mariam offendit, quos ceteri omnes fuga deseruerant: & quoniam Diva Domina Maria laverat fascias Domini Christi, easque in tigillo suspenderat, puer ille Dæmoniacus unam harum fasciarum detraxit, eamque capiti suo imposuit, statimque Dæmones ex ore ipsius egredi, & corvorum ac Serpentum figura fugere cœperunt. Ex tempore igitur imperio Domini Christi sanatus est puer, & Domino, qui ipsum sanaverat, laudes canere & gratias agere cœpit. Quem cum sanitati pristinæ restitutum Pater cerneret, Mi Fili inquit, quid tibi accidit? & qua ratione sanatus es? Respondit filius: Cum agitarent me Dæmones, in nosocomium abii, ibique fœminam decori vultus cum puero inveni, cujus illa fascias recens lotas in tigillo suspenderat: harum unam dereptam dum capiti meo impono, reliquerunt me dæmones & fugerunt. Gaudio exsultans Pater, Mi Fili, ait, fieri potest, ut hic Puer sit filius Dei vivi, qui cœlos & terram

(g) Et una cum illo cætera Ægypti idola. Confer Euseb. demonstrat. Evang. lib. 6. c. 20. & lib. 9. c. 2. Athanas. de incarnat. verbi T. 1. p. 89. Τίς δὲ τῶν δικαίων ἢ τῶν βασιλέων κατῆλθεν εἰς Ἄιγυπτον, καὶ τῇ τούτου καθόδῳ τὰ τῶν Αἰγυπτίων εἴδωλα πέπτωκεν.

terram creavit, simulatque enim ad nos transiit, fractum est idolum, ceciderunt cunctaque numina, & à vi majore destructa sunt.

XII. Hic impleta est Prophetia, (h) quæ dicit: *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Josephum vero & Mariam, cum idolum illud corruisse & periisse audirent, terror & tremor invasit, adeo ut dicerent: Cum essemus in terra Israelis, Herodes Jesum interficere voluit, & propterea omnes infantes Bethlehemi ejusq; viciniæ occidit, neque dubium est, quin Ægyptii, si idolum hoc fractum corruisse audiverint, nos igne sint crematuri.

XIII. Hinc ergo digressi ad latibula latronum pervenerunt, qui prætereuntes viatores sarcinis modo & vestibus exspoliaverant, eosque vinctos ducebant. Audiebant vero latrones isti strepitum ingentem, qualis esse solet strepitus Regis, magno cum exercitu & equitatu reboantibus tympanis ex urbe sua egredientis; quare perculsi relicta omni præda propere fugiebant. Surgentes itaque captivi, alter alterius vincula solvebant, & receptis sarcinis suis abeuntes, cum Josephum & Mariam accedentes viderent, rogabant: Ubinam ille Rex, cujus adventantis strepitum audientes latrones nos reliquerunt, ita ut salvi evaserimus? Respondebat Josephus: Pone nos veniet. (i) M XIV.

(h) Num. XXIV. 8. Oseæ II. 1. Matth. II. 15. (i) Si textu Arabico haud invito scribamus *venit*, & ex autoris mente ponamus quod puer Jesus in itinere parentes suos est insè-

XIV. Deinde in aliam urbem venerunt, ubi mulier erat dæmoniaca, quam, cum noctu aliquando aquatum processisset, Satanas maledictus & rebellis insederat. Hæc neque vestimenta pati, (u) neque in ædibus durare poterat, & quotiescunque catenis illam aut loris constringerent, disruptis illis, nuda, in loca deserta fugiebat, triviisque & sepulchretis insistens homines lapidib⁹ impetebat, ita ut propinquis suis magnæ calamitati esset. Hanc igitur conspicata Diva Maria, miserta est; & confestim dereliquit eam Satanas, & in forma juvenis fugiens abiit, dicens: Væ mihi à Te, Maria, & à Filio tuo! sic sanata est ista mulier à cruciatu suo, resipiscensque & propter nuditatem suam erubescens ad suos abiit, conspectum hominum fugitans, indutaque vestes suas Patri & propinquis rationem status sui exposuit: qui, quoniam ex optimatibus civitatis erant, Divam Mariam & Josephum magna cum veneratione hospitio exceperunt.

XV. Proxima luce, viatico probe instructi, ab illis digressi sunt, & circa vesperam ejus diei in aliud oppidũ, in quo nuptiæ celebrabantur, devenerunt; sed technis Satanæ maledictis, & opera veneficorum obmutuerat sponsa, ita ut hiscere amplius nequiret. Divam itaque Dominam Mariam, cum filium suum Dominum

cutus, non necesse erit dicere Josephum hic induci mentientem. (u) Ita Dæmoniacus describitur Luc. VIII. 27. seq. Marc. V. 2. seq.

minum Christum ulnis gestans oppidum intraret, conspicata muta ista sponsa manus suas versus Dominum Christum extendit, eumque ad se pertractum ulnis excepit, & arcte inhærescens basia frequentia illi impegit, crebro eum motitans suoque corpori apprimens. Extemplo solutus est nodus lingvæ ejus, (x) & apertæ sunt aures ejus; Deoque quod sanitatem ipsi restituisset laudes & grates canere cœpit. Magna itaque hac nocte lætitia inter cives ejus oppidi oriebatur, adeo ut putarent, Deum (y) & Angelos ejus ad sese descendisse.

XVI. Triduum ibi substiterunt, magna in veneratione habiti, & apparatu splendido accepti. Viatico deinde instructi ab illis discesserunt & in aliam urbem devenerunt, in qua quod hominum celebritate floreret, pernoctare desiderabant. Erat vero in hac urbe mulier nobilis, quæ cum aliquãdo lavatum ad flumen descendisset, ecce tibi! Satanas maledictus in forma serpentis insiluerat in eam, & ventrem ejus circumplicaverat, singulisque noctibus, super illa se extendebat. Hæc mulier conspicata Dominam Divam Mariam, & Dominum Christum infantem in sinu ejus, rogabat Dominam Divam Mariam, ut sibi infantem hunc gestandum & deosculandum traderet. Annuente illa, & vix admoto puero, discessit ab illa Satanas, & fugiens eam reliquit, neque unquam post hunc diem mulier illum vidit. O-

M 2 mnes

(x) Marc. VII. 35. (y) ut Act. XIV. 11.

mnes ergo vicini Deum ſupremum laudabant; & mulier iſta magna eos benignitate remunerabatur.

XVII. Poſtero die eadem mulier aquam adoratam ſumpſit, ut Dominum Jeſum lavaret; eoque loto aquam illam penes ſe reſervavit. Eratque ibi puella, cujus corpus lepra album erat, quæ cum aqua hac perfunderetur & lavaretur, munda fuit ex tempore à lepra ſua. Dicebat ergo populus: Nullum eſt dubium, quin Joſephus, & Maria, & Puer iſte Dii ſint, neque enim mortales videntur. Cum vero diſceſſum pararent, accedens puella iſta, quam lepra infeſtaverat, rogabat illos ut ſe viæ comitem adſumerent.

XVIII. Annuebant, ibatque cum eis puella, donec in urbem venirent, in qua arx erat magni Principis, cujus haud procul à diverſorio ædes erant. Huc divertebant, cumque abiens puella ad uxorem Principis intraſſet, eamque triſtem & plorantem reperiret, cauſam fletus ſciſcitabatur. Ne mirare, inquit illa, ſingultus meos; magna enim calamitate premor, quam nulli hominum narrare auſim. Atqui, ait puella, forte, ſi malum tuum ſecretum mihi commiſeris, ejus apud me remedium invenietur. Tu ergo, reſpondit uxor Principis, ſecretum hoc abſcōdens nulli mortalium narrabis. Ego nupta huic Principi, Regis inſtar multis terris imperitanti, diu ita cum ipſo vixi, ut nullā ex me prolem ſuſciperet. Tandem ex eo concepi,

cepi, ſed filium (eheu!) leproſum peperi; quem ille conſpectum pro ſuo non agnovit, mihique, vel tu, ait, hunc interfice, vel nutrici cuipiam trade, tali loco educandum, unde nulla ejus fama audiatur. Jamque res tuas tibi habe, nunqvam te rurſus videbo. Itaqve mœrorem meum & conditionem miſeram deplorans contabui. Heu filium meum, heu conjugem! Dixine tibi? inquit puella, morbo tuo medicinam reperi, quam tibi ſpondeo. Nam ego qvoqve leproſa fui, ſed mundavit me Deus, qui eſt Jeſus, filius Dominæ Mariæ. Rogante autem muliere, ubinam hic eſſet Deus, quem memoraret? Hic Tecum, inquit puella, in eadem domo verſatur. At qva ratione hoc fieri poteſt, ait illa, ubinam eſt? Ecce, regerit puella, Joſephum & Mariam; infans vero, qvi cum illis eſt, Jeſus vocatur, atqve is eſt, qvi morbum meum & cruciatum ſanavit. At qva ratione, ait illa, mundata es à lepra tua? nonne id mihi indicabis? qvidni? inqvit puella, aqvam, qva lotum fuerat corpus ejus, accepi, & in me effudi, & evanuit lepra mea. Surgens itaqve uxor Principis hoſpitio illos excepit, & ſplendidum Joſepho convivium in magno virorum cœtu paravit. Poſtera vero luce aquam odoratam ſumſit, qva Dominum Jeſum abstergeret, & filium ſuum qvem ſecum aſſumpſerat, eandem deinde aqua perfudit, & extemplo filius ejus mundatus eſt à lepra ſua. Grates ergo & laudes Deo canens, beata, in-

quit, mater, * quæ Te peperit, O Jesu! itane homines, ejusdem tecum naturæ participes, aqva, qva corpus tuum perfusum fuit, mundas? ingentia porro munera Dominæ Mariæ obtulit, eamqve eximio cum honore dimisit.

XIX. Ad aliam deinde urbem pervenientes, in illa pernoctare desiderabant. Divertebant itaqve ad Virum recenti matrimonio devinctum, sed qvi veneficio tactus (z) uxore frui non poterat; cumq; ea nocte penes ipsum pernoctassent, solutum est vinculum ejus. At oriente luce cum ad iter sese accingerent, prohibuit eos sponsus, (a) magnumqve illis convivium apparavit.

XX. Postero ergo die profecti, & novæ urbi appropinqvantes, tres conspiciunt mulieres à sepulchro quodam, magno cum fletu procedentes. Qvas conspicata Diva Maria, inqvit puellæ, qvæ ipsam comitabatur: Abi, & qvære ex illis, qvæ sit ipsarum conditio, & qvid ipsis calamitatis acciderit. Cumqve à Puella rogarentur, nihil respondentes, vicissim interrogabant: Unde vos, & qvo tenditis? jam enim præteriit dies, & nox ingruit. Nos viatores sumus, inquit puella, & diversorium, in qvo pernoctemus, quærimus. Dicebant illæ: Ite nobiscum, & apud nos pernoctate. Secuti ergo illas, in domum novam, ornatam, & varia suppellectile instructam introducebãtur. Erat

* Luc. XI. 27. (z) De hoc maleficii genere Delrio Disquis. Mag. lib. 3. part. 1. qv. 4. sect. 8. (a) νεόγαμος.

Erat vero tempus brumale, & puella mulierum istarum conclave ingressa rursus eas flentes & lamentantes inveniebat. Adstabat eis mulus, tegumento serico instratus, ebeno ex collo ejus dependente, cui oscula dabant, & pabulum subministrabant. Dicente autem puella ista: Qvam pulcher, o Dominæ meæ, hic mulus est! respondebant illæ flentes & dicebant: mulus hic, qvem cernis, noster fuit frater, eadem hac matre nostra natus, cum enim fato functus Parens noster magnas nobis opes reliqvisset, atqve hunc unicum fratrem haberemus, commodum illi matrimonium qværebamus, nuptias ei, more hominum, parare gestientes. Sed mulieres Zelotypiæ œstro percitæ illum nobis insciis fascinarunt:(b) Et nos quadam nocte, paulo ante auroram foribus ædium nostrarum probè occlusis, fratrem hunc nostrum mulum factum esse vidimus, qvalem hodie illum cernis. Nos vero tristes, sicuti vides, qvia Pater non erat nobis, qvo nos solaremur, nullum in mundo sapientem, aut Magum, aut incantatorem omisimus, qvin illum accerseremus, sed nihil omnino nobis profuit, Itaqve, qvoties pectora nostra mœrore opprimuntur, surgimus, & cum Matre hac nostra sepulchrum Patris nostri adimus, & postqvam ibi flevimus, revertimur.

XXI. Hæc cum audivisset puella ista, animum recipite, inqvit, & fletus omittite; etenim

(b) Perinde, ut *carminibus Circe socios mutavit Ulyssis*,

nim medicina mali veſtri propinqva eſt, imo vobiſcum eſt, & in medio ædium veſtrarum. Nam ego qvoqve leproſa fui, ſed ut iſtam vidi mulierem, & cum illa infantem hunc parvulum, cujus nomen eſt Jeſus, aqva, qva illum abluerat mater, corpus meum perfudi, & munda evaſi. Novi autem, illum veſtro qvoqve malo poſſe mederi; qvare ſurgite, Dominam meam Mariam adite, atq; ei in manſiunculam veſtram deductæ ſecretum veſtrum revelate, ſuppliciter illam rogantes, ut veſtrûm miſereatur. Poſtqvam mulieres ſermonem puellæ audiverant, properè Dominam divam Mariam adibant & ad ſeſe introducebant, & coram ea conſidentes flebant, & dicebant: O Domina noſtra, Diva Maria, miſerere ancillarum tuarum; neqve enim ſenior nobis supereſt, aut familiæ Princeps, neqve Pater aut frater, qvi coram nobis intret & exeat: Sed mulus hic, qvem vides, frater noſter fuit, qvem mulieres faſcino talem, qvalem cernis, effecerunt, te itaqve rogamus, ut noſtrûm miſerearis. Tunc ſortem illarum dolens Diva Maria ſublatum Dominum Jeſum dorſo muli imponit, & filio ſuo, heus, inquit, Jeſu Chriſte, ſana hunc mulum eximia tua potentia, & formam illi humanam & rationalem, qvali antea fuit præditus, reſtitue. Vix egreſſa erat vox ex ore Dominæ Divæ Mariæ, cum immutatus ſubito mulus, in formam humanam tranſiret, ac Vir Juvenis, & ab omni labe integer evaderet.

Tunc

Tunc ipſe, ac Mater ejus & ſorores Dominam Divam Mariam adorabant, ac Puerum ſuper capita ſua elatum oſculabantur, dicentes: Beata eſt genetrix tua, (c) O Jeſu, O Servator mundi! beati ſunt oculi, (d) qvi felicitate aſpectus tui fruuntur.

XXII. Dicebant porro ambæ ſorores matri ſuæ: Eqvidem frater noſter auxilio Domini Jeſu Chriſti, & benedictione puellæ iſtius, qvæ Mariæ & filii ejus indiciũ nobis fecit, in priſtinam formam reſtitutus eſt. Nunc igitur, cum frater noſter ſit cœlebs, convenit ut puellam hanc, famulam illorum, nuptum ipſi demus. Hoc cum à Diva Maria petiiſſent, ipſaqve annuiſſet illis, ſplendidas huic puellæ nuptias paraverunt; & mœrore in lætitiam, planctuqve in riſum commutato, gaudere, lætari, exſultare & canere cœperunt, ob exceſſum lætitiæ ſplendidisſimis veſtibus & monilibus ornatæ. Deinde Deum commemorantes & laudantes, dicebant: O Jeſu, fili Davidis, qui mœrorem in lætitiam & lamẽta in riſum convertis! Manſeruntqve ibi Joſephus & Maria decem dies. Deinde profecti ſunt, magnis honoribus ab hiſce hominibus affecti; qui cum illis valedixisſent, & a valedicendo revertiſſent, flebant, & præ cæteris puella.

XXIII. Hinc digresſi cum in terram deſertam perveniſſent, eamque latrociniis infeſtam eſſe audirent, Joſephus & Diva Maria regionem

M 5 hanc

(c) Luc. XI, 27. (d) Luc. X, 23.

hanc noctu trajicere parabant. At inter eundum, ecce! duos in via latrones conſpiciunt dormientes, & cum illis multitudinem latronum, qvi illorum ſocii erant, itidem ſtertentium. Erantque duo iſti latrones in qvos incidebant, *Titus* & *Dumachus*, (e) dicebatqve Titus Dumacho: Rogo te, ut iſtos libere ſinas abire, ne ſocii noſtri illos animadvertant. Recuſante autem Dumacho, rurſus Titus, cape tibi, inqvit, à me qvadraginta drachmas, & pignus habe zonam hanc meam, qvam dicto citius illi porrigebat, ut ne hiſceret aut loqveretur. Vidensqve Domina Diva Maria hunc latronem ipſis benefacere, ait illi: Dominus Deus te ad dextram ſuam recipiet, & remisſionem peccatorum tibi largietur. Et reſpondit Dominus Jeſus & dixit matri ſuæ: Poſt triginta annos, o Mater, crucifigent me Judæi Hieroſolymis, & duo iſti latrones mecum una in crucem tollentur, Titus ad dextram meam, & Dumachus ad ſiniſtram; & ab illo die præcedet me Titus in Paradiſum. (f) Cumqve dixiſſet illa: Avertat hoc à Te Deus (g) mi fili! abierunt illinc ad urbem Idolorum, (h) quæ, poſtqvam

(e) In Evangelio Pſeudo-Nicodemi c. 9. latronum horum nomine feruntur *Demas* & *Geſtas*, in Hiſtoria Chriſti Xaveriana p. 480. *Vicimus* & *Juſtinus*, in floribus ſive collectaneis Bedæ vulgo adſcriptis, *Matha* & *Joca*. Dumachi nomen videtur effictum ex Græco θεόμαχος. (f) Luc. XXIII. 43. (g) Formula qualis Matth. XVI. 22. (h) Hermupolin Thebaidis. Adde vitas Patrum edit. Roſweydi pag. 460.

qvam illi appropinquassent, in colles arenarum mutata.

XXIV. Hinc ad Sycomorum illam digressi sunt, quæ hodie Matarea (i) vocatur, & produxit Dominus JEsus fontem (k) in Matarea, in qvo diva Maria tunicam ejus lavit, ex sudore autem, qui à Domino JEsu ibi defluxit, balsamum (l) in illa regione provenit.

XXV. Inde Memphin descenderunt, visoque Pharaone, triennium (m) in Ægypto sub-

(i) Totus pagus, qui ab Alcairo binis miliaribus distat, à copia aquarum *Matarea* vocatur, ut jam observatum Clarissimo Sikio ex Golio ad Alferganum p. 157. Ibi hodieque ostenditur sycomorus Pharaonis quam apertam perfugium præbuisse ajunt Mariæ una cum filio suo Jesulo persequentes fugienti. Vide Thevenotii lib. 2. Itinerarii Orientalis c. 8. (k) Martinus Polonus lib. 3. Chronici p. 104 edit. Suffridi Petri: *Legitur in quodam libro de infantia Salvatoris, quod JEsu fugiente in Ægyptum, cum sub una palma recubuissent, beata virgine, matre pueri fame laborante; ad præceptum pueri se palma ad terram usque inclinavit*, (confer geminam fere narrationem apud Sozom. lib. 5. cap. 21. Hist.) *& post collectionem ipsius fructus ad pristinum statum se palma erexit. Et sitiente Josepho, ibidem ex præcepto pueri JEsu, arida terra fontem produxit. Legitur quoque ibidem, quod cum in eodem itinere in ore cujusdam speluncæ hospitati fuissent, de eadem spelunca duo magni dracones sunt egressi, ad quorum contuitum dum beata virgo & Joseph terrerentur, ad nutum pueri JEsu dracones cum omni mansuetudine inclinatis capitibus deserta petierunt. Et etiam quod unus leo in ipso itinere adveniens, usque in Ægyptum ipsis obsequens fuit.* (l) Confer Historiam Christi à Xaverio interpolatam p. 102. (m) Hoc neutiquam credibile, nam Herodes eodem anno est mortuus quo Josephus cum Maria & Christo in Ægyptum fugit, & hic statim ab Ho-

ſubſtituerunt, fecitque Dominus JEſus plurima in Ægypto miracula, quæ neque in Evangelio Infantiæ, neque in Evangelio perfecto (n) ſcripta reperiuntur.

XXVI. Exacto vero triennio rediit ex Ægypto & reverſus eſt, cumqve Judæam attigiſſent, timuit Joſephus illam intrare; audiens enim deceſſiſſe Herodem, & Archelaum filium in locum ejus ſucceſſiſſe, metuit, & in Judæam abiit, apparuitqve (o) illi Angelus Dei, & dixit: O Joſephe, abi in urbem Nazareth, atqve ibi ſubſiſte. (Mirum ſane, geſtari ſic & circumferri per Regiones Dominum Regionum!)

XXVII. Ingreſſi deinde urbem Bethlehemum (p) videbant ibi morbos plurimos & difficiles, oculos infantum infeſtantes, (q) ita ut pleriqve morerentur. Aderat ibi mulier, ægrotum habens filium, qvem morti jam vicinum ad Dominam Divam Mariam adduxit; qvæ cum JEſum Chriſtum lavaret, illam conſpexit. Dicebat vero mulier iſta: O Domina mea Maria, reſpice filium hunc meum, qui diris

rodis morte iterum per Angelum juſſus eſt reverti in Judæam.
(n) Puto notari hoc nomine Evangelium κατ' ἐξοχὴν h. e. quatuor Evangelia Matthæi, Marci, Lucæ & Johannis. Vide infra c. 30. (o) Hæc perverſo ordine narrantur ſi conferas cum Matth. II. 20. ſeq. Forte tamen conciliare poſſis, ſi ita vertas: *In Judaam tamen abiit, cum apparuiſſet illi Angelus Dei & dixiſſet* &c. Neque Arabica huic verſioni refragari exiſtimo. (p) Poſtquam nempe Nazarethi aliquamdiu ſubſtitiſſent. Aut dicendum pro Bethlehemo hic reponendum Nazarethum. Sed Bethlehemi iterum mentio infra c. 32. (q) Variolarum morbum denotare videtur.

ris cruciatibus torquêtur. Et exaudiens illam Diva Maria, cape, inquit, aliqvantum isti⁹ aqvæ qva filium meum ablui, eaque illum consperge. Accipiens ergo illa paululum de ista aqva, prout jusserat Diva Maria, illâ filium suum perfudit, qvi vehementi agitatione lassatus in soporem lapsus est, & cum paululum dormiisset, salvus postea & sanus evigilavit. Mater hoc eventu admodum læta, Divam Mariam rursus adibat, dicebatqve illi Diva Maria: Gratias age Deo qui filium hunc tuum sanavit.

XXVIII. Erat ibidem alia mulier, vicina ejus, cujus modo filius sanatus erat. Hujus filius, cum eodem morbo laboraret, jamqve fere clausi essent ejus oculi, dies noctesqve ejulabat. Huic sanati infantis genetrix, qvare, inqvit, non defers filium tuum ad Divam Mariam, sicuti ego filium meum ad illam detuli, cum in agone mortis versaretur? qvi sanatus est aqva illa, qva corpus Jesu filii ejus ablutum fuerat. Qvæ cum ex ea audivisset mulier ista, ipsa qvoqve abiit, sumtaqve eadem aqva filium suum abluit, cujus extemplo corpus & oculi ad sanitatem pristinam redierunt. Hanc qvoqve Diva Maria, cum filium suum ad ipsam detulisset, ejusqve casum ipsi aperuisset, gratias Deo pro recuperata filii valetudine agere, neqve cuiqvam, (r) qvod evenerat, narrare jussit.

XXIX. Erant in eadem urbe duæ fœminæ unius viri uxores, quarum utriqve erat filius ægro-

(r) Ut Matth. VIII. 4. IX. 30. XII. 16.

ægrotus. Harum altera Maria vocabatur, & filio ejus Kaljufo (s) erat nomen. Surgebat ista, & adsumpto filio suo Dominam Divam Mariam matrem Jesu adibat, oblatoqve ei perpulchro mantili, O Domina mea Maria, inqvit, accipe à me hoc mantile, & pro illo fasciolam unam mihi redde. Faciebat hoc Maria, abiensqve Mater Kaljufi confectam ex illa tunicam filio suo induebat. Sic sanatus est morbus ejus, at filius rivalis (t) diem obiit. Hinc ortu inter illas dissidio, cum alternis hebdomadibus (u) munia domestica obirent, adessentqve vices Mariæ Matris Kaljufi, hæc panem coctura furnum calefaciebat, & farinam petitura, filio suo Kaljufo ad furnum relicto, foras prodibat. Hunc æmula ejus, solum conspicata (furnus autem succenso igne æstubat) prehendit & in furnum conjecit, ac sese inde subduxit. Rediens Maria, vidensqve filium suum Kaljufum, in medio furno (x) jacentem, ridere, furnumqve refriguisse, ac si nihil in eum ignis conjectum foret, cognovit æmulam suam in ignem immisisse. Extractum ergo eum ad Divam Dominam Mariam detulit, eidemq; casum ejus narravit. Cui illa, Tace, inqvit, nam metuo tibi, si ista divulgaveris. Postea æmu-

(s) Calebo. (t) Alterius fœminæ sive pellicis. (u) Ex more Polygamorum. (x) Perinde ut tres viri Dan. III. 23. seq. ne dicam de Abrahamo & Mose, qvos similiter in furno candente servatos incerta & fabulosa refert Judæorum Muhamedanorumqve traditio.

æmula ejus aquam haustura ad puteum processisset, & conspicata Kaljufum juxta puteum ludentem, neque quenquam mortalium adesse, prehensum illum in puteum deturbavit. Cumque homines aquam ex puteo petituri accessissent, videbant puerum istum in superficie aquæ sedentem, quem demissis funibus extrahebant. Ceperatque eos magna admiratio istius pueri, ita ut Deum celebrarent. Accedens vero mater ejus, sublatum illum ad Dominam Divam Mariam detulit, plorans & dicens: O Domina mea, vide, quid æmula mea filio meo fecerit, & quomodo in puteum illum deturbaverit; neque dubium mihi est, quin aliquando exitii causa ipsi sit futura. Inquit illi Diva Maria: Deus injuriam tibi factam vindicabit. Paucis diebus interjectis, cum aquam haustura ad puteum æmula processisset, puer ejus funi implicabatur, ita ut præceps in puteum decideret; quique ad auxilium ipsi ferendum accurerant, caput ejus fractum & ossa contusa inveniebant. Sic malo suo periit, & impletum in ea fuit dictum illud authoris: (y) *Puteum foderunt, & alte humum egesserunt: sed ceciderunt in foveam, quam paraverant.*

XXX. Alia illic mulier geminos habeat filios, morbo pariter langventes: defunctoque altero, alter quoque in vicinia mortis versabatur, quem in ulnas susceptum ad Dominam Divam

(y) Salomonis Prov. XXVI. 27. & Cohel. X. 8. adde Sir. XXVII. 29.

vam Mariam, vim lacrymarum effundens, detulit, &, O Domina mea inquit, opem mihi fer, & ſuccurre, nam duos habui filios, quorum alterum modo ſepelivi, alterum vero in vicinia mortis conſtitutum cerno, vide qvomodo gratiam à Deo petam, eumqve ſupplex rogem, cœpitqve dicere: O Domine, tu es clemens & miſericors & pius! duos mihi dediſti filios, qvorum alterum cum ad te receperis, hunc ſaltem mihi relinqve. Diva itaqve Maria, ardorem lacrymarum ejus conſpiciens, miſerta eſt ejus, & heus tu ait, filium tuum in lecto filii mei colloca, ejusqve veſtibus ipſum contege. Cumqve collocaſſet eum in lecto, in qvo Chriſtus jacebat, (modo autem oculi ejus in æternam noctem claudebantur) ſimul atqve odor veſtium Domini Jeſu Chriſti puerum hunc contigit, oculi ejus aperiebantur, (z) magnaqve voce matrem inclamans panem poſcebat, eumqve acceptum ſugebat. Tunc Mater ejus, O Domina Maria, inqvit, nunc cognovi virtutem Dei in Te habitare, adeo, ut filius tuus ſanet pueros, ejusdem cum ipſo naturæ participes, ſimulatqve veſtes ejus attigerint. Hic puer iſta ratione ſanatus, is eſt, qvi in Evangelio (a) Bartholomæus vocatur.

XXXI. Erat porro ibi mulier leproſa, quæ adiens Dominam Divam Mariam Matrem Jeſu, dicebat: Domina mea juva me. Reſpondebat

(z) Ut Tabitæ Act. IX. 40. (a) Matth. X. 3. Marc. III. 18. & Luc. VI. 14.

bat vero Diva Maria: Ecqvódnam auxilium petis? aurumne, an argentum, an ut corpus tuum a lepra mundetur? Qvis autem, rogabat mulier ista, hoc mihi dare posset? Cui Diva Maria, paululum, inqvit, exspecta, donec filium meum Jesum laverim, & in lecto reposuerim. Exspectabat mulier, prout jussa erat; & Maria cum Jesum in lecto collocasset, aqvam, qva corpus ejus abluerat, mulieri porrigens, cape, inqvit, aliqvantum istius aqvæ, & in corpus tuum effunde, qvod cum fecisset, ex tempore mundata Deum celebrabat, & grates ipsi agebat.

§ XXXII. Abiit ergo, postqvam triduum apud illam mansisset, & in urbem perveniens vidit ibi Virum Principem, qvi alterius Principis filiam duxerat uxorem: sed cum vidisset mulierem, conspexit inter oculos ejus signa lepræ, stellæ instar, adeoqve matrimonium dissolutum (b) & irritum declaratum fuerat. Has mulier ista in eo statu conspicata, mœstas admodum & fletu largo ora rigantes, causam ex illis lachrymarum qværebat. At illæ, Ne, inqviunt, in statum nostrum inqvirito; malum enim nostrũ nulli mortalium narrare, aut alieno cuiqvam aperire possumus. Instabat tamen illa, utqve illud sibi comitterent, rogabat, se-

(b) Lepra inter causas apud Judæos divortii. Si vero jam nuptæ demum accidisset, aut retinenda erat uxor, aut cum dote repudianda, ut observat Seldenus lib. 3. Uxor. Hebr. c. 17.

ſe enim fortaſſe remedium ejus comonſtraturam. Cum ergo monſtrarent ipſi puellam, & ſigna lepræ, qvæ inter ejus oculos apparebant; Ego qvoqve, inqvit mulier, qvam hic videtis, eodem morbo laboravi, & Bethlehemum negotiorum cauſa profecta ſum. Ibi ſpeluncam (c) qvandam ingreſſa, mulierem nomine Mariam vidi, cui filius erat, qvi Jeſus vocabatur, hæc leproſam me videns indoluit, aqvamqve qva filii ſui corpus laverat, mihi porrexit, ea corpus meum perfudi, & munda evaſi. Dicebant ergo fœminæ illæ: Numqvid, ô Domina, ſurges, & nobiſcum proficiſcens Dominam Divam Mariam nobis commonſtrabis? Annuente illa ſurrexerunt & ad Dominam Divam Mariam pervenerunt, ſplendida ſecum munera ferentes. Cumqve intraſſent, & munera illa ipſi obtuliſſent, puellam iſtam leproſam, qvam adduxerant ipſi monſtrabāt. Dicebat ergo Diva Maria: Miſericordia Domini Jeſu Chriſti habitet ſuper vos, & paululum aqvæ illius, qva corpus Jeſu Chriſti abluerat, illis porrigens, hac miſeram lavare jubebat, qvod cum feciſſent extemplo ſanata eſt, ipſiqve & omnes adſtantes DEum celebrabant. Læti ergo & in urbem ſuam reduces Domino propterea laudes canebant. Audiens vero Princeps ſanatam eſſe uxorem ſuam, domum illam recipiebat, & ſecundas nuptias celebrans, pro recuperata uxoris ſanitate grates Deo agebat.

XXXIII.

(c) Vide ſupra p. 105.

XXXIII. Erat qvoqve ibi puella, qvæ à Satana affligebatur; maledictus enim iste forma ingentis Draconis subinde illi apparebat, eamqve deglutire cupiebat; omnem qvoqve ejus sanguinem exsuxerat, ita ut cadaveri similis remaneret. Ipsa ergo qvotiescunqve ad illam accederet, manibus super capite constrictis, vociferabatur & dicebat: Væ, væ, mihi! qvod nemo adest qui à pessimo isto Dracone me liberet. Pater autem & Mater ejus, & omnes qvi circa ipsam erant, aut ipsam videbant, contristabantur super illa & flebant, omnesq; qvi aderant, flebant & lamentabantur, præsertim cum ploraret ipsa, & diceret: O fratres mei & Amici, nemone est, qvi ab homicida isto me liberet? Filia vero Principis, qvæ à lepra sua mūdata fuerat, audiens vocem puellæ istius, adscendit in castelli sui tectum, viditq; illam manibus super capite complicatis fletus largos edentem, totumqve circumstantium cœtum pariter plorantem. Rogabat itaqve maritum istius obsessæ, viveret ne mater uxoris ipsius? Qvi cum utrumqve ejus Parentem vivere dixisset, matrem ejus, inqvit illa, ad me mitte. Qvam ut venisse vidit, hæccine, inqvit obsessa filia tua est? ita, inqvit illa tristis & plorans; ex me, ô Domina, est genita. Respondebat filia Principis: Occulta secretum meum: nam fateor tibi, me fuisse leprosam: sed mundavit me Domina Maria, Mater Jesu Christi. Qvod si filiam tuam sanitati pristinæ restitui desideras, Beth-

lehemũ illam abducens Mariam Matrem
reqvire, & filiam tuam sanatum iri confi
credo enim te, sanatâ filia, lætam reversur
Statim ab extrema parte verbi surrexit illa
cum filia sua ad locũ designatum profecta, D
minam Divam Mariam adiit, eiqve filiæ su
tum aperuit. Audita oratione ejus Diva M
ria obtulit illi paululum aquæ illius, qua co
filii sui Jesu abluerat, idqve in corpus fili
fundere jussit. Data qvoqve ipsi fasciola
panniculis Domini Jesu, cape, inqvit, han
sciolam, eamqve hosti tuo, qvotiescunq
lum videris, ostende; & in pace illas dimi

XXXIV. Cum ergo digressæ ab illa in
tatem suam rediissent, adesset qve tempus,
Satanas iste percellere eam solebat, eadem
ra apparuit illi hic maledictus sub form
gentis Draconis, eumqve videns puella e
vit. Cui Mater: Abjice timorem, ô fili
sine illum, donec propius ad te accesserit;
fasciolam, qvam dedit nobis Domina Mari
obverte, & qvid futurum sit, videamus.
cedente itaqve Satana isto, qvi Draconem
ribilem referebat, corpus puellæ præ tir
inhorruit; sed simulatqve fasciolam istam
piti suo superimpositam & oculis obvol
ostenderet, exibant ex fasciola flammæ &
næ ignis, atqve in Draconem spargeban
Hem! qvantum hoc miraculum, qvod
debat, simulatqve Draco fasciolam Domin
su adspiceret! exibat enim ignis, & in c

ejus atqve oculos spargebatur, ita ut magna voce exclamaret: Qvid mihi tecum est, (d) O Jesu, fili Mariæ? qvo à Te fugiam? ac territus admodum & retrocedens puellam relinqveret. Sic Puellæ huic negotium facessere desiit; qvæ grates Deo & laudes canebat, & cum ipsa omnes, qvi miraculo isti præsentes affuerant.

XXXV. Alia ibidem mulier degebat, cujus filius à Satana vexabatur. Hic Judas (e) nomine, qvotiescunqve Satanas iste illum corripiebat, qvosvis præsentes dentibus appetebat, ac si neminem juxta se inveniret, suas ipse manus & cætera membra morsu vexabat. Audiens ergo mater hujus miseri, famam Divæ Mariæ & filii ejus Jesu, surrexit propere, ac filium suum Judam in ulnas sublatum ad Dominam Mariam detulit. Interim Jacobus & Joses (f) commodùm Dominum Jesum infantem abduxerant, ut cum cœteris infantibus colluderent, ac domo egressi consederant, & cum illis Dominus Jesus. Accedebat vero Judas obsessus, & ad dextram Jesu assidens, cum agitaret eum pro consvetudine sua Satanas, dentibus Dominum Jesum appetebat, &, qvoniam attingere non poterat, latus ipsius dextrum per-

(d) Ut Marc. I. 24. Luc. IV. 34. &c. (e) Judas puta Ischariotes. Occasio hanc fabulam fingendi sumta è Luc. XXII. 3. & Joh. XIII. 27. uti recte observatum Clarissimo Sikio. In iis enim locis Satanas in Judam ingressus esse dicitur (f) Duo filii Josephi, Jesu fratres Marc. VI. 3. Jacobi iterum mentio infra c. 43.

percutiebat, ita ut Jesus ploraret. Eademqve hora fugiens exivit ex puero isto Satanas, cani rabido similis. Hic autem Puer, qvi Jesum percussit, & ex qvo Satanas sub forma canis exivit, fuit Judas Ischariotes, qvi illum Judæis prodidit; & idem ejus latus, (g) in qvo percusserat illum Judas, Judæi lanceâ confixerunt.

XXXVI. Cum vero Dominus Jesus septimum à nativitate sua annum complevisset, die qvodam cum aliis pueris sodalibus suis coætaneis, versabatur, qvi ludentes, varias ex luto formas fingebant, asinos, boves, volucres, & alia his similia; & unusqvisqve suum jactans opus super cœterorum plasmate efferre conabatur. Tunc Dominus Jesus dicebat pueris: Ego illis, qvas feci, figuris præcipiam ut incedant. Rogantibus vero pueris, numqvid ipse creatoris esset filius? præcipiebat illis Dominus Jesus ut incederent; eademqve hora subsiliebant, & cum reverti illas juberet revertebantur. Fecerat autem avium passerumqve figuras, (h) qvæ cum volare ipsas juberet, vole-

(g) Dextrum puta. Vide quæ ad Evangel. Nicodemi c. 10. (h) Confer infra cap. 46. & Evangelium Infantiæ Græce editum c. 2. Harum avicularum e luto formatarum & postea vita à Jesu donatarum, meminit etiam liber Judæorum blasphemus *Toldos Jeschu* apud Raymundum Martini parte 2. pug. fidei c. 8. & Muhamed in Corano Sura 3 & 5. unde fortassis fabula hæc ad Judæos manavit notante Wagenseilio in confutatione alterius libri pariter blasphemi, quem sub titulo *Toldos Jeschu* edidit p. 5. ubi & consulere jubet Schickardum in Deo orbo Saracenorum p. 18. & in Tarich. p. 100. Gvadagnolum in Apologia pro Christiana religione adversus Ah-

volabant, & cum ſtare juberentur, conſiſtebant; qvod ſi cibum & potum illis porrigeret, edebant & bibebant. Cum deinde abiiſſent pueri, & parentibus iſta ſuis retuliſſent, dicebant illis patres ipſorum: Cavete in poſterum, O filii, à conſortio ejus, qvoniam Veneficus eſt; fugite illum & vitate, neqve ab hoc momento unqvam cum ipſo colludite.

XXXVII. Qvodam etiam die Dominus Jeſus cum pueris ludens & diſcurrens officinam tinctoris (i) præteribat, cujus nomen erat Salem; erantqve in officina ejus panni plurimi civium illius urbis, qvos variis coloribus imbuere parabant. Ingreſſus vero Dominus Jeſus officinam tinctoris, pannos hoſce univerſos ſuſtulit, & in cortinam tinctoriam conjecit. Rediens Salem, pannosqve perditos cernens, voce maxima exclamare cœpit, & Dominum Jeſum objurgare, dicens: Qvid feciſti mihi, O fili Mariæ? & me, & cives meos injuriâ affeciſti; qvilibet enim commodum ſibi colorem expetit, tu vero adveniens omnia perdidiſti.

med filium Zin tract. 2. c. 2. ſect. 1. p. 158. Vide & Bochartum parte 2. Hieroz. lib. 2. c. 32. In Sylburgii Saracenicis p. 82. Ἀναθεματίζω τὴν τοῦ Μωάμεδ φλυαρίαν τὴν λέγουσαν ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν ἐγεννήθη ἄνευ σπορᾶς ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ ἔτι νήπιος ὢν πετεινὰ ἐκ πηλοῦ ἐπλαστούργει καὶ ἐμφυσῶν ἐποίει αὐτὰ ζῶα. (i) Vide ſupra p. 156. & 167.

Respondebat Dominus Jesus: Cujuscunqve panni colorem mutare volueris, hunc ego tibi immutabo; statimqve pannos ex cortina producere cœpit, singulos illo colore imbutos, qvem tinctor desiderabat, donec omnes eduxisset. Hoc prodigium atqve miraculum videntes Judæi Deum celebrabant.

XXXVIII. Josephus autem per totam urbem circumiens Dominum Jesum secum ducebat, cum propter artificium ejus homines illum accerserent, ut portas ipsis, aut mulctralia, aut cribra, aut arcas (k) conficeret; eratqve cum ipso Dominus Jesus, qvocunqve proficisceretur. Qvotiescunqve ergo Josepho aliqvid operis sui, longius aut brevius, latius sive angustius faciendum esset, Dominus Jesus manum suam versus illud extendebat, ac statim, prout vellet Josephus, res succedebat; ita ut opus non esset ipsi qvidqvam manu sua perficere, qvia nec admodum peritus erat artis fabrilis.

XXX

(k) Tanquam fabrilem artem edoctus, unde ὁ τέκτων dicitur Marc. VI. 3 quanquam codices nonnulli eo quoque loco ut Matth. XIII. 55. legunt ὁ τοῦ τέκτονος. Quomodo legisse videtur etiam Origenes, qui lib. 6. adversus Celsum p. 299. diserte negat Christum unquam in Evangeliis ab Ecclesia receptis τέκτονα appellari. Aratra & juga aliaque τεκτονικὰ ἔργα à Jesu elaborata tradit Justinus Martyr dialogo cum Tryphone p. 316. Libanius rogans ex pædagogo Christiano quid faceret ὁ τοῦ τέκτονος, responsum tulit, fabricare Juliano feretrum, ut narrat Theodoritus lib. 3. hist. c. 23.

XXXIX. Qvodam vero die accersivit illum Rex Hierosolymæ, (l) & volo, inqvit, Joseph, ut solium mihi construas ad mensuram loci illius, in qvo sedere consvevi. Paruit Josephus, ac statim operi manum admovens biennium in Regia mansit, donec fabricam istius solii absolvisset. Cum itaqve illud in sede sua collocaret, ab unoqvoqve latere duas illud spithamas à præfinita mensura deficere advertit. Qvo viso Rex Josepho admodum irascebatur, & Josephus iram Regis metuens incœnatus dormiebat, cum nihil omnino gustasset. Tunc rogante Domino JEsu, qvare metueret? qvoniam, inqvit Josephus, opus, in qvo biennium integrum elaboravi, perdidi. Cui Dominus JEsus, omitte, inqvit, timorem, neq; animum abjice, tu unum istius solii latus apprehendes, & ego alterum, ut ad justam illud mensuram redigamus. Cumqve fecisset Josephus, qvemadmodum dixerat Dominus JEsus, & uterqve à latere suo valide traheret, paruit solium, & ad justam loci illius mensuram redactum fuit. Qvod prodigium cum cernerent adstantes, obstupescebant, & Deum celebrabant. Fabricatum vero erat solium hoc ex ligno illo, qvod extiterat tempore Soleimanis, (m) ligno scilicet variis formis & figuris insignito.

XL. Alio qvodam die Dominus JEsus in plateam egressus, & pueros, qvi ad ludendum con-

(l) Nullus tunc Rex Hierosolymæ præter Imperatorem Romanum Joh. XIX. 15. (m) Salomonis.

conveneránt, conspicatus, eorum se turba miscuit. Qvi viso illo cum sese occultar ipsiqve investigandos præberent, pervenit minus JEsus ad portam domus cujusdam, stantes ibi mulieres rogavit, qvonam pueri abiissent? cumqve neminem ibi adesse respo derent, iterum Dominus JEsus, Hi, inqv qvos in fornace videtis, qvinam sunt? Respo dentibus illis, hædos esse triennes; excla vit Dominus JEsus, dixitqve: Huc exite, hædi, ad Pastorem (n) vestrum. Et confes egrediebantur pueri hædis similes, & circ ipsum exsultabant; qvod conspicatæ mulie istæ obstupuerunt admodum, terrorqve i & tremor occupavit. Propere igitur Do num Jesum adorabant & obsecrabant dicen O Domine noster JEsu, fili Mariæ, tu rever Pastor ille bonus (o) Israelis! miserere anci rum tuarum, qvæ coram te consistunt, qvæ nime dubitant, qvin tu, O Domine noster, sanandum, non vero ad perdendum (p) neris. Deinde, cum respondisset Domi JEsus, filios Israelis esse inter populos, tanqv Æthiopes; (q) dicebant mulieres: Tu Do ne, omnia nosti, neqve Te qvidqvam late (r) nunc vero te rogamus, & à pietate tua p timus, ut pueros istos, servos tuos, in pri num ipsorum statum restituas. Dicebat er

Don

(n) Doctissimus Sikius putat hæc fingendi ansam esse petitam ex Joh. X. ubi Christus se pastorem appellat. (o) Joh. X, 11. (p) Joh. III. 17. (q) Jerem. XIII. 23. (r) Joh. II. 24. seq. XVI. 30. XXI. 17.

Dominus JEſus: Adeſte, O Pueri, ut abeamus & ludamus: & extemplo, adſtantibus hiſce fœminis, hædi immutati ſunt, & in formam puerorum redierunt.

XLI. Menſe autem Adar (s) congregavit JEſus pueros, eosqve tanqvam Rex diſpoſuit; ſtraverant enim veſtes ſuas in terra, (t) ut ſuper illas conſideret, & coronam è floribus conſertam capiti ejus impoſuerant, & ſatellitum inſtar, Regi adſtantium, à dextris & ſiniſtris coram ipſo conſiſtebant. Si qvis autem per viam illam tranſiret, illum vi abſtrahebant pueri, dicentes: Huc ades, & Regem adora, ut felix tibi iter contingat.

XLII. Interea, dum hæc gerebantur, accedebant viri, qvi puerum lectica geſtabant. Hic enim puer ligna petiturus cum æqvalibus ſuis in montem diſceſſerat; ibi vero cum perdicis nidum inveniſſet, & manum ſuam, ut ova exinde tolleret, extendiſſet, ſerpens eum malignus, ex medio nidi prorepens, pupugit, ita ut ſodalium ſuorum auxilium imploraret. Qvi cum propere accesſiſſent, invenerunt illum in terra jacentem, mortui inſtar; veneruntqve propinqvi ejus & ſublatum in urbem referebant. Poſtqvam vero pervenerant ad locum illum, in qvo Dominus JEſus more Regis reſidebat, cœteriqve pueri miniſtrorum inſtar circumſtabant, pueri propere obviam procedebant

(s) Menſis Judæorum duodecimus, qui partim Februario noſtro partim Martio reſpondet. (t) Ut Matth. XXI. 8.

ei, qvi à serpente morsus erat, & dicebant propinquis ejus: Accedite, & salutate Regem. Sed cum propter mœrorem in qvo versabantur, accedere nollent, pueri illos invitos vi abstrahebant. Et cum ad Dominum JEsum pervenissent, rogabat ille, qvare hunc puerum gestarent? Atqve illis respondentibus, qvod serpens ipsum momordisset; dicebat Dominus JEsus pueris: Ite nobiscum, ut serpentem istum interficiamus. Rogantibus vero Parentibus Pueri, ut dimitterentur, qvod filius ipsorum in agone mortis versaretur; respondebant pueri dicentes: annon audivistis, qvid Rex dixerit? Eamus & occidamus serpentem, & vos morem ipsi non geritis? & sic ipsis nolentibus lecticam retro abducebant. Cumqve ad nidum illum pervenissent, dicebat Dominus JEsus pueris: Hoccine est latibulum serpentis? Atqve illis annuentibus, serpens, à Domino Jesu vocatus, confestim prodibat, seseqve ipsi submittebat. Cui ille, abi, inqvit, & omne venenum, qvod huic puero insinuasti, exsuge. Itaqve serpens iste ad puerum adrepens omne suum venenum rursus abstulit; & tunc maledixit illi Dominus JEsus, ut extemplo disruptus moreretur; puerumqve manu sua tetigit, ut valetudini pristinæ restitueretur: & cum flere inciperet, reprime fletum, inqvit Dominus JEsus; mox enim meus eris discipulus, & hic est Simon Cananites, cujus in Evangelio (u) fit mentio.

XLIII.

(u) Matth. X, 4.

XLIII. Alio die Josephus filium suum Jacobum lignatum miserat, & comitem se illi Dominus JEsus adjunxerat: cumqve pervenissent ad locum, in qvo ligna erant, cœpissetqve Jacobus illa colligere, ecce vipera maligna illum momordit, ita ut flere & vociferari inciperet. Eum igitur in hoc statu cernens Dominus JEsus, accessit ad ipsum, locumqve in qvo vipera eum momorderat, afflavit, ut exemplo sanaretur.

XLIV. Qvodam etiam die, cum Dominus JEsus versaretur inter pueros, qvi in tecto ludebant, qvidam puerorum ex alto decidens (x) confestim exspiravit. Diffugientibus vero ceteris pueris, Dominus JEsus solus in tecto remansit, cumqve advenissent propinqvi istius pueri, dicebant Domino JEsu: Tu filium nostrum ex tecto præcipitem dedisti. Illo autem id negante, vociferabantur dicentes: Filius noster mortuus est, & hic est, qvi illum interfecit. Qvibus Dominus JEsus, Ne me, inqvit, arguite facinoris, cujus neutiqvam me convincere poteritis; sed agite, rogemus puerum ipsum, qvi veritatem in lucem producat. Tunc descendens Dominus JEsus stetit super capite mortui, & voce magna, *Zeinune*, * inqvit, *Zeinune*, qvis te de tecto præcipitavit? tunc respondens mortuus, Domine, ait, non tu me dejecisti, sed ὁ δεῖνα me ex illo deturbavit. Et cum

(x) Ab uno ex pueris dejectus, ut addit Keslæus eandem fabellam narrans apud Sikium in notis p. 63. seq. * Zeno,

cum præcepisset Dominus adstantibus, ut verba ejus attenderent; omnes qvi aderant Deum pro hoc miraculo laudabant.

XLV. Jusserat aliqvando Diva Domina Maria Dominum Jesum abire, & aqvam ip... puteo afferre. Cum ergo petitum aqvam ... isset, hydria, jam impleta, cum sursum at... leretur, fracta est. Expandens vero Dom... Jesus mantile suum, illo collectam aqvam ... matrem suam deferebat, qvæ stupens rem ... tam miram, omnia tamen qvæ viderat, re... debat, & conservabat in corde suo.

XLVI. Rursus alio die Dominus Jesus ... rivum aquæ versabatur cum pueris, eduxer... qve per sulcos aqvam ex rivo illo, piscinul... bi construentes; feceratque Dominus J... duodecim passeres, (y) eosque circa pisci... suam, ad singula latera, ternos, instruxe... Erat autem dies Sabbathi, & accedens fi... Hanani Judæi, eosq; conspiciens talia moli... tes, itane, inqvit, die Sabbathi figuras ex ... fingitis? & propere accurrens piscinas eo... destruebat. Cum vero Dominus Jesus ma... suas super passeres, qvos finxerat, compl... set, avolabant illi pipientes. Deinde filio ... nani ad Jesu qvoqve piscinam accedente, ... lam destrueret, evanuit aqva ejus, dixitqve ... li Dominus Jesus: Qvemadmodum evan... aqva ista, sic tua qvoqve vita evanescet, & ... templo puer iste exaruit. (z)

XLVII.

(y) Supra p. 160. seq. (z) Supra p. 162.

XLVII. Alio tempore, cum vesperi Dominus JEsus cum Josepho domum reverteretur, obviam habuit puerum, qvi cursu rapido concitatus, impellebat ipsum, ut caderet. Cui Dominus JEsus: Qvemadmodum me impulisti, ita cades, neqve surges, eademqve hora corruit puer & exspiravit.

XLVIII. Erat porro Hierosolymis qvidam Zachæus (a) nomine, qvi juventutem erudiebat. Dicebat hic Josepho: Qvare, O Josephe, non mittis ad me JEsum, ut literas discat? Annuebat illi Josephus, & ad Divam Mariam hoc referebat. Ad Magistrum itaqve illum deducebant; qvi simulatqve eum conspexerat, Alphabetum ipsi conscripsit, utqve Aleph diceret præcepit. Et cum dixisset Aleph, Magister ipsum Beth pronunciare jubebat. Cui Dominus JEsus: Dic mihi prius significationem literæ Aleph, & tum Beth pronunciabo. Cumq; Magister verbera ipsi intentaret, exponebat illi Dominus Jesus significationes * literarum Aleph & Beth; item qvænam literarum figuræ essent rectæ, qvænam obliqvæ, qvænam duplicatæ; quæ punctis insignitæ, qvæ iisdem carentes; qvare una litera aliam præcederet; aliaq; plurima enarrare cœpit & elucidare, qvæ Magister ipse nec audiverat unqvam, nec in libro ullo legerat. Dixit porro Magistro Dominus JEsus: Attende, ut dicam tibi, cœpitqve clarè & distinctè recitare, Aleph, Beth, Gimel, Daleth,

us-

(a) Supra p. 175. seq. * Eas Vide apud Eusebium præparat. p. 474. & 519. Hieron. Epist. 155. Drus. Alphab. Hebr. p. 29. seq.

usqve ad finem Alphabeti. Qvod mira
gifter, hunc, inqvit, puerum ante Noach
natum esse existimo, conversusqve ad
phum, adduxisti, ait, ad me erudiendum
rum, Magistris omnibus doctiorem. Divæ
qve Mariæ inqvit: Filio huic tuo nullâ do
nâ opus est.

XLIX. Ad alium deinde Magistrum
ctiorem eum deduxerunt, qvi, ut eum co
xit, Dic Aleph, inqvit. Cumqve dixisse
leph, Magister ipsum Beth pronunciare
bat. Cui respondens Dominus JEsus, dic m
inqvit, prius significationem literæ Aleph
tunc Beth pronunciabo. Hic cum sublata
nu eum verberaret Magister, confestim m
ipsius exaruit & mortuus est. Tunc dic
Josephus Divæ Mariæ: Ab hoc tempore n
sinemus eum domo exire; qvoniam qvi
ipsi adversatur, morte plectitur.

L. Et cum factus esset annorum d
cim, duxerunt eum Hierosolymas ad fes
(c) finito autem festo ipsi qvidem reverte
tur, sed Dominus JEsus retro manebat in
plo inter Doctores & Seniores, & erudito
filiis Israëlis, qvos de scientiis varia inter
bat, & vicissim eis respondebat. Diceba
illis: Messias cujus est filius? (d) Respon
bant illi: Filius Davidis. Qvare ergo, inq
in Spiritu vocat illum Dominum suum? qv

(b) Quovis sene prudentiorem & doctiorem. (c) Luc. II. 42. (d) Matth. XXII. 41.

…cit: (e) *Dixit Dominus Domino meo, sede … dextram meam, ut hostes tuos vestigiis pedum tuo… subjiciam.* Tum interrogabat eum Prin… qvidam Magistrorum: Legistine libros? Et libros, inqvit Dominus Jesus, & ea, qvæ in libris continentur; & explicabat libros (f) & legem, & Præcepta, & statuta, & Mysteria, qvæ in libris Prophetarum continentur, res, qvas nullius creaturæ intellectus percepit. Dicebat ergo Magister iste: Ego hactenus talem scientiam nec vidi, neqve audivi: qvis, putas, puer iste erit? (g)

LI. Cumqve adesset ibidem Philosophus, Astronomiæ peritus, rogaretqve Dominum Jesum num Astronomiæ studuisset? respondebat ipsi Dominus Jesus, exponebatqve numerum Sphærarum, & corporum cœlestium. Eorumq; naturas & operationes, oppositionem, aspectum triqvetrum, qvadratum & sextilem: progressionem eorundem & retrogradationem, computum deniqve & prognosticationem, aliaqve qvæ nullius unqvam hominis ratio pervestigavit.

LII. Aderat qvoqve inter illos Philosophus, medicinæ & naturalis scientiæ peritissimus; qui cum rogasset Dominum Jesum, an Medicinæ studuisset? respondens ille exposuit ipsi Physica & Metaphysica, Hyperphysica & Hy-

(e) Ps. CX. 1. (f) Clarissimus Sikius suspicatur per libros h. l. singillatim intelligi ἁγιόγραφα, quia statim mentio Legis & Prophetarum. (g) Luc. I. 66.

Hypophyſica; Virtutes qvoqve corporis & humores, eorundemqve effectus; numerum item membrorum & oſſium, venarum, arteriarum & nervorum, temperamenta etiam, calidum & ſiccum, frigidum & humidum, qvæqve ex hiſce orirentur: qvænam eſſet operatio animæ in corpus, ejusqve ſenſationes & virtutes; facultates loqvendi, iraſcendi, appetendi: deniqve congregationem & diſſipationem: aliaq;, qvæ nullius creaturæ intellectus unqvam penetravit. Tunc ſurgebat Philoſophus iſte, & Dominum Jeſum adorabat, &, ô Domine Jeſu, inqvit, ab hoc tempore ero diſcipulus tuus & ſervus.

LIII. Dum hæc & alia inter ſeſe loqvebantur, aderat Domina Diva Maria, poſtqvam ipſum qværens triduum cum Joſepho circumiviſſet: Videns ergo eum inter Doctores ſedentem, (h) perq; vices ipſos rogantem & reſpondentem, dicebat illi: Mi Fili, qvare ita feciſti nobis? ecce Ego & Pater tuus te magno cum labore qvæſivimus: At ille, qvare, inqvit, me qværebatis? an neſciebatis, decere me, ut in domo Patris mei verſer? Sed ipſi non intelligebant verba, qvæ cum ipſis loqvebatur. Tunc Doctores iſti rogabant Mariam, hiccine ipſius eſſet filius? & annuente ipſa, O te felicem, ajebant, Maria, qvæ hunc talem peperiſti. Revertebatur autem cum eis Nazaretham, (i) & in omnibus rebus morem ipſis gerebat. Et Mater

(h) Luc. II. 46. (i) Luc. II. 51.

Mater ejus conſervabat omnia verba iſta in corde ſuo. Dominus vero Jeſus proficiebat ſtatura, & ſapientia, & gratia apud DEum & homines.

LIV. Atqve ab hoc die miracula, arcana & ſecreta ſua occulere cœpit, & Legi operam dare, donec annum trigeſimum (k) compleret; qvando Pater publice illum ad Jordanem declaravit, hac cœlitus voce demiſſa: (l) *Hic eſt filius meus dilectus in quo acquieſco*; præſente Spiritu Sancto in forma columbæ candidæ. (m)

LV. Hic eſt, qvem ſupplices adoramus, qvoniam eſſentiam nobis & vitam dedit, & ex uteris Matrum noſtrarum nos eduxit; (n) qvi corpus humanum propter nos aſſumpſit, nosqve redemit, ut complecteretur nos æterna miſericordia, & gratiam ſuam ex liberalitate & beneficentia, ex generoſitate & benevolentia nobis exhiberet. Ipſi ſit gloria, & laus, & potentia, & imperium, ab hoc tempore in ſempiterna ſecula. Amen.

Explicit Evangelium Infantiæ totum, auxilio Dei Supremi, ſecundum ea, quæ in Archetypo invenimus.

O 2 Ne-

(k) Luc. III. 23. (l) ibid. v. 22. (m) Lactantius lib. 4. c. 15. *Spiritus Dei deſcendit ſuper eum formatus in ſpeciem columbæ candidæ.* (u) Pſ. CXXXIX. 13.

Ne pagina hæc vacaret, viſum fuit adponere ſpecimen qvoddam ex libro Infantiæ, verſibus Germanicis ante tria vel qvatuor ſecula deſcripto, qvod MS. occurrit in variis Bibliothecis.

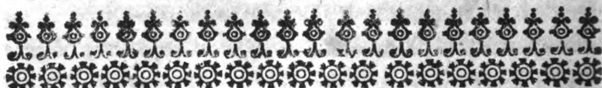
Joſeph ſeinen Acker wolde
Seen mit Chorn als er ſcholde:
Mit ſeinen Knechten fur er aus/
Und mit in fur das Kind Jeſus.
Do ſie auf den Acker chomen/
Das Chorn aus dem Sacke nahmen.
Jeſus zu dem Sacke ginch/
Drey Handvol in ſein Schoß gevinch/
Das Chorn auf den Acker ſete.
Das Chorn an derſelben Stete
Begon da wachſen und aufgan/
Und den Acker gar ůmbvahn/
Alſo dick und alſo gelîch
Sam es wer gewönlich
Und recht geſeet mit völler Art/
Des Jars ſo viel Chorens wart/
Daß alle die Leut die das ſahen
Und horten das gemein jehen/
Das Wunder da geſchehen
Wer das nimmer wer geſehen.

Evan-

Evangelium
Quod vulgo tribuitur
S. NICODEMO,
Et in pluribus codd. MSS. inſcribitur
ACTA PILATI
DE PASSIONE ET RESURRECTIONE JESU CHRISTI:
Una cum Epiſtolis eidem PILATO adſcriptis ad Claudium * Imp.
Et LENTULO, ad Senatum Rom.

* i. e. *Tiberium*, qui è Claudia gente Patricia fuit, unde per jocum pro *Claudio* dicebatur à quibusdam *Caldius*, ut *Biberius* pro *Tiberio*, & pro *Nerone*, *Mero*. Vide Sveton. c. 1. & 42. in ejus vita.

Judicia & Censuræ de Evangelio sub NICODEMI nomine vulgato, sive de ACTIS PILATI.

S. Justinus Martyr Apologia I. pro Christianis p. 76.

Καὶ μετὰ τὸ ςαυρῶσαι αὐτὸν ἔβαλον κλῆρον ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτῦ, καὶ ἐμερίσαντο ἑαυτοῖς οἱ ςαυρώσαντες αὐτόν. Καὶ ταῦτα ὅτι γέγονε, δύνασθε μαθεῖν ἐκ τῶν ἐπὶ (a) Ποντίυ Πιλάτυ γενομένων ἄκτων.

Et cum jam in crucem egissent eum, aleam super vestitu ejus luserunt, & inter se partiti sunt illum, qui crucifigendi supplicium peregerant. Atque hæc ita gesta esse, cognoscere ex Actis quæ sub Pilato sunt conscripta potestis.

Ὅτι

(a) Haud dubium est, Pilatum ad Tiberium Imp. referre debuisse, atqve adeo retulisse, quæ circa Christum gesta fuerunt. Is enim mos præsidum Provinciarum, ut vel ex Plinii ad Trajanum Epistolis, & multis aliis antiquis monumentis constat. Utrum vero ista, qvæ in Actis Pilati extitisse h. l. ait Justinus, etiam vere fuerint in commentariis a pilato ad Imp. missis, & unde commentarii illi in vulgus manaverint, alia quæstio est. Neque prorsus incredibile, Christianos quosdam ejus ætatis, qui pessimo consilio sub Apostolorum, sub Sibyllæ, Hermetis & similium nominibus scripta supposuerunt, etiam sub Actorum Pilati titulo fucum facere ausos fuisse, atque ita fecisse, ut Justinum, Tertullianum aliosque deceperint. Et falsis quidem actis usum Justinum, cæterosque, auda-

Idem, in eadem Apologia p. 84.

Ὅτι δὲ καὶ θεραπεύσειν πάσας νόσους καὶ νεκροὺς ἀνεγερεῖν ὁ ἡμέτερος

Quod insuper, Christum curaturum fuisse morbos omnes & defun-

cter affirmant Tan. Faber lib. 2. Epist. 12. & Antonius Van Dalen in Diss. de Actis Pilati, subjecta editioni secundæ libri de Oraculis p. 609. seq. Isaaco tamen Casaubono Exerc. XVI. num: 154. p. 679. recte observatum est, ex Justini & aliorum veterum verbis colligi non posse, vel Epistolam Pilati, vel Acta extitisse primum statim evulgata sic, ut in manibus hominum versarentur. *Putem verius*, inquit, *notitiam hujus rei pervenisse ad Christianos per aliquem è Cæsarum ministris, qui ad Christum conversus quæ ipse scrinia tractans Augustorum comperisset, fidelibus narravit.* Cui adde, rem amplificatam deinde dicendo scribendoque, donec Acta denique ejusmodi, literæque Pilati per Christianos confictæ & jactatæ pro genuinis monumentis. Cæterum omnia quæ in Actis Pilati lecta esse veteres referunt, hodie leguntur in Evangelio quod hîc damus Pseudo Nicodemi, unde Acta Pilati commentitia hoc ipsũ vel plane simile fuisse scriptum, non absurde colligas, ad mentem eorum qui talia in cõmentariis Pilati putabant contineri; antiquissimis temporibus expressum Hoc certe quod de sorte super vestimento Christi missa præsenti loco refert Justinus, legitur infra cap. 10. Nicodemi autem nomini postremis demum seculis inscribi cœpit ab Anglo-Saxonibus maxime ac Britannis, quorum Apostolum fuisse Nicodemum fabulantur. Inter vetustiores autem nemo est qui memoret sive verum sive falsum Nicodemi Evangelium. Et Græci recentes in Synaxario, cujus locum infra afferemus, de Evangelio Nicodemi veluti de re per rumorem tantum sibi comperta loqvuntur, cum Acta Pilati non possent ignorare. Quibus jam olim Ethnici sub Maximino tyranno alia Acta Pilati opposuere, plena blasphemiis in Servatorem nostrum, ut narrat Eusebius lib. IX. cap. 5. Hist. Eccles. & Nicephorus l. 7. c. 26. qui postremus *interrogationes*

ϱ῀ χϱιςὸς πϱοεφητεύθη, ἀκȣ́σαʈε τῶν λελεγμένων - - - ὅτι δὲ ταῦʈα ἐποίησεν, (b) ἐκ τῶν ἐπὶ Ποντίȣ Πιλάτȣ γενομένων ἄκʈων (c) μαθεῖν δύναθε.

ctos excitaturum prædictum sit, verba vaticinii audite - - - Et quod ista fecerit, ex iis qui sub Pontio Pilato conscripti sunt commentariis cognoscere potestis.

Tertullianus Apologet. cap. XXI. cum de miraculis Christi, de passione, de prodigiis quæ tum contigerunt, de resurrectione & adscensione in cœlos egisset, subjungit:

Ea omnia super Christo Pilatus & ipse jam pro sua conscientiâ Christianus, Cæsari tum Tiberio nuncia-

Pilati cum Christi responsis complexa testatur. Uterque addit, Maximiani jussu usquequaq; transmissa & per omnes regiones publicata, puerisque per ludimagistros ediscenda proposita fuisse. Eorum falsitatem convincit Eusebius l. I. c 9. & II. ex eo, quod gesta illa præ se ferrent Consulatum quartum Tiberii sive annum Imperii ejus VII. cum anno demum XII. Tiberii in Judæam venisse Pilatum testetur Josephus. De iisdem actis Vir summus Henr. Valesius observavit, mentionem fieri in Actis præsidialibus passionis Tarachi, Probi & Andronici c. 9. ubi Maximus Præses, *inique*, *non scis*, inquit, *quem invocas Christum*, *hominem quidem fuisse*, *factum sub custodia Pontii Pilati & punitum*, *cujus extant Acta Passionis*. (b) De miraculis à Christo factis agit Evangel. Nicodemi cap. 5. sq. (c) Ita apud Justinum legendum esse pro αὐτῶ. assentiuntur Casaubono Tillem. T. 1 memor. ad Hist. Ecc. p. 733. & Clarissimus Jo. Ernestus Grabius in sua Apologiæ Justini editione.

ciavit. Sed & Cæsares (d) *credidissent super Christo, si aut Cæsares non essent seculo necessarii, aut si & Christiani potuissent esse Cæsares.*

Eusebius Cæsareensis lib. 2. Chron. ad A. MMLI.

P. 203. edit. Scal.	Versio Hieron. p. 159.
Πιλάτε Τιβερίῳ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀναγαγόντ@ (e) καὶ τῶ χριστιανῶν δόγματ@, Τιβέρι@	*Pilato de Christianorum dogmate ad Tiberium referente, Tiberius retulit ad Senatum, ut in-*

(d) Idem Tertull. cap. 5. ejusd. Apologetici: *Tiberius ergo cujus tempore nomen Christianum in seculum introiit, annunciatum sibi ex Syria Palæstina, quod illic veritatem illius Divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus quia non ipse* (ita legendum, non *in se*, nam & Euseb. libri. 2. cap. 2. Hist. Eccles. ubi hunc locum affert ex Græca versione Apologetici, habet αὐτὴ, σύγκλητ@ nempe) *probaverat, respuit.* Idem ex Tertull. referunt Eusebius in Chron. ad A. 2051. Chrysostomus hom. XXVI. in 2. ad Cor. Orosius lib. 7. cap. 4. Gregorius Tur. Haymo, Nicephorus, Cedrenus, Otto Frisingensis aliique juniores quamplurimi. Tertulliani fidem sollicitant præter supradictos Tan. Fabrum & Anton. Van Dale Joh. Owenus lib. 3. Theologum, c. 14. p. 264. Sam. Basnage in Exercitationibus contra Baronium. Asserunt, nec male ut existimo, Is. Vossius cap. XI. de Sibyllinis Oraculis, Joh. Pearsonius in lectionibus ad Acta Apostolor. p. 63. seq. Steph. Lemonius notis ad Varia sacra p. 146. seq. ut Tillemontium, Huetium, Schelstratenum & universos Ecclesiæ Romanæ socios omittam: è nostratibus Augustanæ Confess. subscriptoribus suffecerit laudasse Conr. Rittershusium lib. 7. sacrar. lect. cap. 22. & Tobiam Pfannerum System. Theol. gentil. c. 4.

(e) ἀνενεγκόντ@ legit Casaub.

βάριος πρὸς τὴν σύγκλητον ἐκοινολογήσατο περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Τῆς δὲ μὴ πειθομένης, ὁ αὐτὸς θάνατον ἐψηφίσατο κατὰ τῶν διωκτῶν τῶν Χριστιανῶν ὡς Τερτυλλιανὸς ἱστορεῖ ἐν τῇ ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀπολογίᾳ.

ter cætera sacra reciperetur. Verum cum ex consulto Patrum Christianos eliminari urbe placuisset, Tiberius per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem. Eadem fere leguntur lib. 1. pag. 43. & in Græco pag. 78. edit. secundæ.

Idem Eusebius (f) Hist. Eccles. libro & capite secundo.

Καὶ δὴ τῆς παραδόξου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσεώς τε καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῖς πλήστοις ἤδη περιβοήτου καθεστώσης, παλαιοῦ κεκρατηκότος ἔθους τοῖς τῶν ἐθνῶν ἄρχουσι, τὰ παρὰ σφίσι καινοτομούμενα τῷ τὴν βασίλειον ἀρχὴν ἐπικρατοῦντι σημαίνειν, ὡς ἂν μηδὲν αὐτὸν διαδιδράσκοι τῶν γινομένων, τὰ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως

Versio Rufini.

Interea, cum per omnem jam locum de resurrectione & mirabilibus Domini JEsu Christi, & de ascensione ejus ad cælum felix fama loqueretur, ac per omnium aures beati hujus rumoris volveretur opinio, quoniam antiqui moris erat apud Romanos, ut provinciarum judices si quid forte novi in his quas regebant provinciis accidisset, vel Principi

(f) Eadem fere ex Eusebio Zonaras, Cedrenus, Nicephorus & alii juniores, quorum loca adscribere nihil attinet.

ςάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας ἤδη καθ᾽ ὅλης Παλαιστίνης βεβοημένα, Πιλάτος Τιβερίῳ βασιλεῖ κοινοῦται, ὡς τάς τε ἄλλας αὐτοῦ πυθόμενος τερατείας, καὶ ὡς ὅτι μετὰ θάνατον ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς ἤδη Θεὸς εἶναι παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπεπίστευτο. Τὸν δὲ Τιβέριον ἀνενεγκεῖν μὲν τῇ συγκλήτῳ, ἐκείνην τ᾽ ἀπώσασθαι φασὶ τὸν λόγον, κ.τ.λ.

vel Senatui nunciarent, ut ne ex his quæ gerebantur ignorare aliquid viderentur: de resurrectione à mortuis Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ jam in omnem locum fuerat pervulgata, Pilatus Tiberio Principi refert. Sed & de cæteris mirabilibus ejus, & ut post mortem cum resurrexisset, à quam plurimis jam Deus esse crederetur. Tiberius quæ compererat retulit ad Senatum. Senatus autem sprevisse dicitur &c.

S. Epiphanius hæresi L. Quartadecimanorum, num. 1.

Ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν αὐτὴν μίαν ἡμέραν ἄγοντες καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες καὶ τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες ἀπὸ τῶν ἄκτων δῆθεν Πιλάτου αὐχοῦσι τὴν ἀκρίβειαν εὑρηκέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται τῇ πρὸ ὀκτὼ καλαν-

Sunt inter eos nonnulli, qui unam eandemque diem observant & una eademque jejunant ac Mysteriis operantur. Nam ex Actis Pilati scilicet accuratam se hujus instituti rationem didicisse gloriantur, in quibus scriptum

δῶν

δῶν Ἀπριλλίων (g) τὸν Σωτῆρα πεπονθέναι. - - - ἔτι δὲ εὕρομεν ἀντίγραφα ἐκ τῶν Πιλάτου, ἐν οἷς σημαίνει πρὸ δεκαπέντε (h) καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸ πάθος γεγενῆσθαι, τἀληθῆ δὲ, ὡς ἐκ πολλῆς ἀκριβείας ἔγνωμεν, ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν Σωτῆρα πεπονθέναι κατειλήφαμεν.

eſt VIII. Kal. Aprilis Salvatorem eſſe paſſum. - - - Nos Actorum ejusmodi Pilati exemplaria quædam invenimus, quæ ad diem XV. Kal. Aprilis paſſionem Chriſti contigiſſe narrabant. Verum certo & ex rei veritate comperimus, ad diem XIII. Kal. Aprilis paſſum eſſe Salvatorem.

S. Jo-

(g) Hæc dies legitur expreſſa in Calce Evangelii Nicodemi. Itaque falluntur viri eruditi, qui cum Frid. Spanhemio Hiſt. Eccleſ. N. T. p. 582. (edit. in fol.) ſingularia quædam Acta Pilati a Quartadecimanis ſuppoſita putant, eaque diſtinguunt ab Actis Pilati quæ ex ſuperſtitione conficta legerunt alii Chriſtiani. Quinimo ex Actis Pilati quæ in omnium manibus erant confirmare volebant Quartadecimani ſive Teſſarescædecatitæ ſuam de die paſſionis atque adeo Paſchatos ſententiam, ut recte agnoſcit eruditiſſimus Epiſcopus Ceſtrienſis Joh. Pearſonius lectione 3. ad Acta Apoſt. p. 50. ſeq. & comment. ad Symbolum Apoſt. p. 353. edit. latinæ. Unde nec Epiphanius plura addit ad fidem Actorum tanquam à Quartadecimanis ſuppoſitorum in dubium vocandam, ſed tantum ad alia eorundem exempla provocat, in quibus dies alius expreſſus, ut ſaltem nihil certi ex illis colligi poſſe oſtendat. Sed & Chryſoſtomus ſive quisquis autor Homiliæ octavæ in Paſcha ad eadem acta provocat & VIII. Cal. Aprilis Chriſtum paſſum eſſe ex illis affirmat, in loco quem ſtatim producam.
(h) Et hanc & priorem ſententiam de die paſſionis, Chriſti refellit Scaliger p. 564. de emendat. temporum.

S. Johannes Chrysostomus, sive qvisquis autor Homiliæ VII. in Pascha, Tom. V. edit. Savil. p. 942.

Ὁ μὲν χρόνος καθ' ὃν ἔπαθεν ὁ Σωτὴρ, οὐκ ἠγνόηται. Τὰ γὰρ ὑπομνήματα τὰ ὑπὸ Πιλάτου πραχθέντα καὶ τὴν προθεσμίαν περιέχει τοῦ πάσχα. Ἱστορεῖται οὖν ὅτι τῇ πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἀπριλλίων ἔπαθεν ὁ Σωτήρ.

Neque vero ignoratur tempus quo Servator noster passus est. Nam commentarii sub Pilato compositi tempus Paschatis definiunt. Constat itaque ex his quod VIII. Cal. Aprilis passus fuit Servator.

Paulus Orosius libro VII. Histor. cap. IV.

Postquam passus est Dominus Christus, atque à mortuis resurrexit & discipulos suos ad prædicandum dimisit, Pilatus præses Palæstinæ provinciæ ad Tiberium Imp. atque ad Senatum retulit de passione & resurrectione Christi, consequentibusque virtutibus (h) *quæ vel per ipsum palam factæ fuerant, vel per discipulos ipsius in nomine ejus fiebant, & de eo, quod certatim crescente plurimorum fide, Deus crederetur.*

Georgius Florentius Gregorius, Episcopus Turonensis lib. I. Histor. Francorum cap. XXI.

Adprehensus autem & Joseph qui (*Dominum*) *aromatibus conditum in suo monumento recondidit, in*

(h) Miraculis.

in cellulam includitur, & ab ipsis sacerdotum principibus custoditur, majorem in eum habentes sævitiam, ut gesta (i) *Pilati ad Tiberium Imperatorem missa referunt, quam in ipsum Dominum, ut cum ille à militibus; hic ab ipsis sacerdotibus custodiretur: sed resurgente Domino, custodibus visione Angelica territis, cum non inveniretur in tumulo, nocte parietes de cellula in qua Joseph tenebatur, suspenduntur in sublimi, ipse vero de custodia absolvente angelo liberatur, parietibus restitutis in locum suum. Cumque Pontifices custodibus exprobarent & sanctum corpus ab eisdem instanter requirerent, dicunt eis milites: Reddite vos Joseph, & nos reddimus Christum, sed ut verum agnoscimus, neque vos benefactorem Dei, neque nos filium Dei reddere nunc valemus. Tunc illis confusis milites sub hac excusatione liberantur.*

Idem lib. I. Cap. XXIV.

Resurgens autem Dominus per quadraginta dies cum discipulis de regno Dei disputans, videntibus illis in nube susceptus evectusque in cælos, ad Patris dexteram residet gloriosus. Pilatus autem gesta ad Tiberium Cæsarem mittit, & ei tam de virtutibus Christi quam de passione vel resurrectione ejus insinuat, quæ gesta apud nos hodie retinentur scripta.

* * *

Evangelium Nicodemi jure Canonico damnatum, *Gelasius in decretis* docuit *dist.* 15. si credimus Johanni Reiskio τῶ μακαρίτη p. 143. de imaginibus JEsu Christi. Sed nullam ejus mentionem apud Gelasium (sive quisquis illius decreti

(i) Vide Evangel. Nicodemi cap. 13. & 15.

decreti interpolator Gelasio longe junior) reperire potui, nec in editione Corporis Canonici glossata, aut Petri Matthæi vel Pithœorum, vel aliis quas consului, neque in editione Regia aliave Conciliorum, nec in appendice Regionis, nec apud Burchardum, Ivonem, vel Isidorum, nec in editione Chifletii notis ad Vigilium Tapsensem, etsi hi omnes mirè inter se dissentiunt. Neque ejus meminit *Vincentius Bellovacensis* catalogum Apocryphorum librorum ex Gelasio texens in speculo Historiali. Prolog. cap. 14. quamvis ipse ex Evangelio Nicodemi quædam affert lib. VIII. cap. 41. Nulla quoque Evangelii Nicodemi mentio ad calcem Synopseos Scripturæ Athanasio, & στιχομετρίας Nicephoro Constantinopolitano tributæ, etsi ab illis quoque varii libri Apocryphi commemorantur.

Synaxarium Græcorum p. 75.

Λέγεται μέντοι, ὡς καὶ Νικόδημος οὗτος λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ πάθος τοῦ χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν συντάγματι διεσάφησε πρῶτος πάντων ὡς τῆς συναγωγῆς ὢν καὶ ἀκριβέστερον καὶ τὰς βουλὰς τῶν Ἰουδαίων καὶ λόγους καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα εἰδώς.

Dicitur & Nicodemus iste accuratius passionem & resurrectionem Christi exposuisse singulari scripto princeps omnium, utpote Judæus, qui consilia Judæorum & rationes & simpliciter omnia perspecta habuit.

Reprehenditur hoc nomine Synaxarium ab Allatio p. 235 de libris Ecclesiastistis Græcorum.

Joh. Jac. Grynæus præfatione ad Orthodoxographa.

De morte & resurrectione Christi Salvatoriis historiam satis prolixam Nicodemus perscripsit. De

ejus

ejus vitæ genere, institutione, & studio, ac pietate erga Dominum nostrum Jesum Christum, testantur Evangelistæ.

Conradus Gesnerus in Bibliotheca.

Nicodemus descripsit gesta Jesu Christi, quæ invenit Theodosius Magnus Imperator in Jerusalem, in prætorio Ponti Pilati ex Hebraica lingva in latinam translata. Excusa sunt Antwerpiæ 1538. 8. Memini videre etiam germanicè redditum Nicodemi Evangelium in 12.

Sixtus Senensis lib. 2. Biblioth. S. p. 110.

Nicodemus Pharisæus & in Israël Magister, qui ad audiendum Christum noctu accedebat, dicitur scripsisse Evangelium de passione & resurrectione Domini, quod à Sancta Ecclesia reprobatur. Ejus initium est: Annas & Caiphas.

* *Hunc Sixti locum laudans Joh. Jac. Hofmannus in lexico universali, addit,* Evangelium istud ab hæreticis Nicodemo esse suppositum. *Sixtum etiam pro more secutus Ant. Possevinus in Apparatu S. T. 2. p. 143. Nicodemi, inquit, nomine, quod falso inscriptum est Evangelium, quodque incipit Annas & Caiphas, à S. Ecclesia Catholica merito reprobatum est.*

Abrahamus Scultetus T. 1. Medullæ Patrum lib. X. c. 6. p. 422.

Evangelium Nicodemi de passione & resurrectione Christi non fabulosa duntaxat multa, sed historia

que-

quoque sacra contraria quædam recitat, adeo ut ad elevandam Evangelicæ veritatis fidem videatur comparatum, dum Christum propter Sabbati violationem à Judæis coram Pilato accusatum dicit, dumque eundem Christum per cursorem Pilati antecedentibus miraculis nonnullis in palatium deductum testatur, & quæ sunt alia hujus generis..

Franciscus Collius lib. IV. de sanguine Christi disp. I. c. 4. p. 500. seq.

Ex Evangelio Nicodemi nihil, quod sacræ doctrinæ adversetur, haberi potest, cum esse illud Apocryphum manifestè constet ex variis erroribus, atque ex multiplici rerum materia, quæ inibi perverso ordine recensentur.

Idem lib. IV. disp. 7. c. 3. p. 673.

Absit igitur ut vel perexiguam fidem præstemus iis., quæ in Apocrypho B. Nicodemi Evangelio narrantur.

Caspar Barthius in notis ad Gallum Confessorem p. 107. 108.

Sepultus ab amicis) *Josepho præcipuè ab Arimathia. Ei posthac magno ajunt constitisse hanc Domini sepulturam. Sed adscribam ipsa verba Gregorii Turonensis, qui è gestis Pilati videri vult eam historiam sumere: sic igitur scribit Chronicorum lib. 1. c. 20.* Apprehensus autem & Joseph. &c. &c. *Tanti quisque hæc faciat, quanti volet, ego fabulosa esse non dubito. Porrò* gesta *illa* Pilati *in Manuscriptorum*

P *Aula*

Aulæ Pembrochianæ apud Cantabrigienses catalogo adscribuntur ipsi huic Gregorio Turonensi, scriptori superstitiosissimo, licet diligenti & industrio, ut videatur liquido, quanta fides illis adhibenda sit. Est autem liber ille qui Evangelium Nicodemi de Passione Domini *inscribitur, & aliquoties editus est. Miror vero eruditissimum Virum Joh. Jac. Grynæum, qui verum fœtum Nicodemi illius credere potuit, qui Domino collocutus in Evangelio scribitur, cum haud dubie vel Gregorii vel alterius talis sit, qui novis miraculis affictis veritati, illustrare dogma Christianum voluit, quibus tamen opus minimè erat. Sed otiosorum Monachorum speculationibus illusit talibus Satan, quorum pars minime aut erudita aut scribendis historiis apta, aut gnara antiquitatis, dum magnum aliquid conficere voluit, talibus commentis non tam deserviit Ecclesiæ Dei, quam hostibus eam ludendam exposuit. Dum enim hic talia scripta asserit, ille convellit, fenestra aperitur malis hominibus etiam ea incessendi, de quibus dubitare sit sacrilegium. Hæc nos de eo libro censemus, de quo qui plura cupiet, legat Isaacum Casaubonum Exercit. XVI. in Baronium cap. 154. Confirmabitur utique assensu nostro.*

Gerhardus Joh. Vossius lib. 2. de Hist. Latinis cap. 22. p. 265.

In Catalogo Manuscriptorum Angliæ codicum p. 127. Gregorio Turonensi quoque tribuitur libellus de passione Domini, quem ipse Gesta Pilati videtur nominas-*

* Hic libellus non diversus est à gestis Pilati sive Evangelio pseudo Nicodemi quod hic exhibemus: sed Gregorio sane.

nominasse lib. 1. c. 23. Habes in Orthodoxographis Basil. Anno 1569. editis p. 643. Error iste mihi ex eo videtur obortus, quod codici fuerit Gregorii Turonensis à nonnemine subjectus. Sane Trithemius non agnoscit.

Joh. Hoornbeeck Miscell. sacr. pag. 32. 33, 34.

Nicodemi Evangelium legitur inter Orthodoxographa vel potius Pseudepigrapha Patrum, adeo quæ in hoc Evangelio narrantur, neque Evangelio neque Nicodemo conveniunt. Dicitur in ejus fine: In nomine Sacrosanctæ Trinitatis explicunt &c. &c. Ubi haud unus error falsique indicium ostendi potest 1.) vocabulum Trinitatis & modus hic loquendi in nomine S. Trinitatis. 2.) vox peccati originalis, quæ hic occurrit, posterioribus demum nota. 3.) Non gesta per Salvatorem Jesum hoc Evangelio narrantur, sed ut quoque inscriptio habet, de Magistri & Salvatoris nostri Jesu Christi passione & resurrectione eo agitur. 4.) invenisse hæc demum Theodosius Magnus perhibetur: at quomodo illorum nulla mentio quoque facta in sacris N. T. vel Evangeliis, vel Actis? quomodo post Theodosium Patres & commentatores Evangelici nullum de eo unquam verbum? 5.) Invenit hæc Theodosius in Jerusalem in prætorio Pontii Pilati in codicibus publicis, quæ omnia tum, ut diu ante devastata, nulla erant. 6.) In scriptione sacra ut adP 2 datur

perperam tribuitur. Confer Theodorum Ruinartum §. 76. præf. ad novam operum Gregorii Turonensis editionem, vulgatam Paris. 1699. fol.

datur dies Kalendarum Aprilis, & dies quotus Martii, & annus Olympiadis, *non moris non styli sacri est.* 7.) Hebraicè *ergo scripsit Nicodemus? at non repertus à Theodosio, neque unquam visus est codex Hebræus, sed unus hic Latinus. Ipsum Evangelium quod attinet, non modo hoc in genere contra illud facit, quod præter sancta Evangelia, & contra ea, multa habet, neque ulla hujus ex sacris Canonicis probatio vel testimonium afferri pro eo potest, sed plura etiam contra se falsi & nugarum argumenta continet.* 1.) *Nomina hic occurrant non Annæ & Caiphæ solum, sed & Summas & Datam, Gamaliel, Judas, Levi, Nephtalim, Alexander & Cyrus, Christi apud Pilatum accusatores, quæ etiam illa nomina sunt vulgo in pictura judicii de Christo expressa. Refertur, quod citato in curia coram Pilato, Jesu, eo ingrediente capita signorum, quæ signiferi prò more Romanorum gestabant; sponte & invitis indignantibusque Judæis se Christo incurvarint & demiserint, eumque adorarint.* 3.) *Nomina adducuntur Judæorum pro Christo intercedentium, atque agentium, quæ non Judaica sed Romana vel Græca sunt,* Asterius, Antonius, Crispus, Agrippa. 4.) *Si Nicodemus in publico de Christo Senatu, & postea iterum in Synagoga ea verba tam graviter & cordatè fecisset, quæ hoc ejus Evangelio quasi de se prædicantur, utique ejus non oblita mentio fuisset in aliquo nostrorum Evangelistarum, nedum in omnibus.* 5.) *Fidem Evangelio huic etiam derogant quæ hic occurrunt fabulæ & legendæ de* Veronica, *quæ illa mulier fuerit, quæ fluxum sanguinis passa*

passa dicitur ab anno ætatis suæ duodecimo: de Duma *&* Gesta, *latronibus istis cum Christo ab utraque parte crucifixis, de* Longino *milite, lancea Christi latus aperiente; de* Josepho Arimathia, *à Judæis in carcerem conjecto, indeque mirabiliter liberato: de filiis Simeonis fratribus* Charino *&* Lenthio, *profectione Christi ad inferos, Patrumque inde liberationem, & quæ Sancti ibi dixerint, egerintque, & conflictum Satanæ describentibus: de* Enocho *&* Elia *tempore Christi venturis: de* Latrone *salvato crucem humeris suis in Paradiso portante, de resuscitatis ad Christi mortem, quod baptizati in Jordane fluvio, Pascha in Jerusalem cum parentibus & amicis suis celebraverint, sed non nisi tribus diebus hic permissis agere &c. 6.) Pilatus introducitur historiam V. T. egregiè callens, ex iisque Judæos convincens & confundens, quod plus est, quam in gentilem istum ceciderit. 7.) Quodque duobus in hoc Evangelo locis dicitur, Christum venisse ac natum post annos mundi quinque mille & quingentos, falsum est.*

Claudius Frassenius disquisit. bibl. p. 656. 657. Hoornbeeckii verba fere integra de Evangelio Nicodemi adscripsit.

Christophorus Sandius in Nucleo Hist. Eccles. p. 10.

Evangelium Nicodemi quod latine prodiit Lipsiæ 4. 1516. spurium esse evincit Scultetus. A Co-

*ptis * vero in Missis legitur. Exstat ejus MS. in bibl. Reg. Paris. 451. & Monachii 32. inter MS. græca, sine mutilum.*

Wilh. Ernestus Tenzelius de ritu lectionum sacrarum num. XXXIII.

Præterea Græcos Syri imitantur in usu specialiorum ἀναγνωσμάτων, qualia in ordinibus Ecclesiasticis conferendis apud Nestorianos Jacobitas ac Maronitas adhiberi docuit Morinus in opere de sacris Ecclesiæ ordinationibus. Pari ratione inter ritus baptismi legunt tres pericopas, quarum prima ex Act. Apostolorum c. VIII. à v. 26. ad 40. Secunda ex epistola ad Hebræos c. X. à v. 15. ad 24. desumta. Tertia autem Evangelium de Nicodemo ad Christum noctu veniente, & de salutari baptismi efficacia informato continet ex Joh. III. à v. 1. ad 9. Quod Eduard. Berevvod Scrutin. relig. c. 13. de Cophtitis p. 109. his verbis enunciat : In liturgiis legunt Evangelium Nicodemi. *Hinc fluxit supinus error Christophori Sandii tract. de Scriptor. Eccles. p.* 10. Evangelium Nicodemi à Coptis in Missis legi. *Quod repetit Joh. Hallervordius biblioth. curiosa p. 284. Enim vero Breerevvoodus procul dubio respexit liturgiam sive rituale baptismi, quod sub Severi Alexandrini Patriarchæ nomine Syriace & latine edidit Boderianus, ubi citata Syrorum ἀναγνώσματα*

* Fallitur Sandius. Vide quæ mox producimus ex Cl. Tenzelio, & Jobi Ludolfi commentarium ad historiam Æthiopicam p. 18.

ματα reperiuntur, tertiumque hoc titulo signatur p. 33. Evangelium ex Johanne. *Unde colligitur, quam inepte Sandius de supposititio Evangelio, quod sub Nicodemi nomine circumfertur, & ab omnibus eruditis rejicitur, hoc loco cogitaverit.*

Petrus Daniel Huetius Demonstrat. Evangel. proposit. 1. p. 42.

At enim probasse non satis est, genuinos esse libros Novi Testamenti: nam nec plures esse probandum praeterea est. Multa quippe olim circumferebantur Evangelia, velut illa fuerunt secundum Ægyptios, secundum Ebraeos, secundum duodecim Apostolos, secundum Petrum, secundum Paulum, secundum Matthiam, secundum Bartholomeum, secundum Thomam, secundum Andream, secundum Philippum, secundum Thaddaeum, secundum Barnabam, secundum Nicodemum: Et Syriacum Evangelium, & illa Basilidis; Apellis & Tatiani.

Rich. Simon dans son histoire Critique du N. T. T. 1. p. 31.

Y a-t-il rien de plus ridicule que l' Evangile attribuée â Nicodeme. Il n' y a aussi rien qui approche plus de la fable que le petit livre intitulé Protevangile de Jacques &c.

Lud. Elias du Pin in Biblioth. nova Ecclesiasticorum Autorum Seculi I. p. 5. sq. edit. latinæ.

Nicodemi Evangelium non minus scatet fabulis super

super passione & resurrectione Christi, quam prius de Vita Mariæ Virginis. Ecce fabularum in illo Evangelio specimen: Tabellario Dominum accersivit Pilatus, adoravit eum tabellarius & cuncti milites inviti. Bis ipsi prociderunt insignia. Evangelistarum narratio mixta est ibi non paucis fabulis. Inducitur Christus respondens ad illud Pilati, quid est veritas? Inducitur Nicodemus loquens, & qui à Christo sanati fuerant. Ibi Veronica dicitur mulier à sanguinis profluvio curata. Illius autor Evangelii Christi resurrectionem describit, plura de suo addens. Inducit ridiculè loquentes mortuos, qui resurrexerunt, cum Christus obiit, eos crucis signo se signasse ait. Diabolum ridiculè super Christi in inferos descensu ratiocinantem inducit. A Christi resurrectione Bibliotheca Judæorum ad Pilatum ex ipsius imperio allata: Christum noverunt Messiam. Aliaque id genus plura refert commenta.

Guil. Caveus in Historia Literar. Scriptorum Eccles.

Exstat sub Nicodemi nomine Evangelium de passione & resurrectione Christi Hierosolymis in Pontii Pilati prætorio Theodosio M. imperante reperiri, ac ex Hebraico in latinum sermonem converti dictum (quod tamen spurium esse facile constat.) Saxonicè id in Bibliotheca S. Benedicti Cant. exstare nos docet Weloc hus not. ad Hist. Bedæ p. 77.

Christianus Kortholt notis ad Justinum Martyrem p. 29.

Nempe circumferuntur hodieque Acta, ipsaque

Pilati

Pilati ad Tiberium Epistola, caterum haud dubie à plano aliquo conficta, uti sane ejusmodi imposturis nihil olim erat usitatius.

Georg. Matthias König in Biblioth.

Nicodemi Evangelium figmentum esse hominis otio suo abutentis, quivis qui vel leviter judicare potest, deprehendet.

Joh. Reiskius de Imaginibus JEsu Christi Exerc. VI. quæ est de imagine per Nicodemum sculpta p. 143.

*Inducor facile, ut putem, historiam hujus imaginis eodem in loco & pretio ponendam esse, quo Evangelium Nicodemi ponitur. Illud enim de passione ac resurrectione Dominica inscriptum & inter hæreticos eidem Nicodemo assertum fuit, sed ab veteri Ecclesia improbatum & jure Canonico damnatum Gelasius * in decretis, Sixtus Senensis in biblioth. sacra docuit. Præsertim Hoornbeeckius in Miscellan. hoc spurium opus totum evertit, ut cerebrum & caput perdidisse videatur, cui fraus ea non suboleat. Sed qua hominum quorundam est impotentia, hoc Pseud-Evangelium inter ipsa Patrum orthodoxographica simplicibus obtruditur. Nescio an Cophtitis etiam, qui cum missa illud recitare apud Sandium in libro de*

P 5 *Scri-*

* Laudant & alii Gelasii decretum, ubi de Evangelio Nicodemi agunt. Vid. Maji examen historiæ Crit. N.T. p. 37. sed jam tum supra p. 222. notavi Gelasium ejus non meminisse, non magis sane quam ex lectione ejus profecisse Augustinum. Vide quæ ad hoc Evangelium cap. 17.

Scriptoribus Eccles. & Hallervordium in Bibliotheca curiosa leguntur.

Tho. Ittigius in diss. de Patribus Apostolicis §. XV. & XVI.

Josepho Arimathæo addimus ejus in JEsu honorifice contumulando socium Nicodemum, cui adscribitur Evangelium inter monumenta Orthodoxographa à Joh. Heroldo Basil. A. 1555. & à Joh. Jac. Grynæo ibidem A. C. 1569. fol. editum. In isto Evangelio inter alia refertur, cursorem, qui Christum in prætorium arcessivit, eum adorasse, & fasciale involutorium, quod in manu ferebat, in terra expandisse, & Domini ad Præsidem ituri pedibus substravisse, capita signorum, quæ signiferi pro more manibus gestabant, Christo prætorium ingredienti sponte se incurvasse, eumque ringentibus & indignantibus Judæis salutasse; Henochum & Eliam ante ultimum Christi adventum in terram redituros, & in prælio adversus AntiChristum vitam amissuros esse; latronem cum Christo crucifixum crucem humeris suis portasse, nec prius in Paradisum ab Angelo custode intromissum fuisse, quam ipsi hoc crucis signum ostendisset; resuscitatos cum Christo cum parentibus suis & amicis in urbe Hierosolyma pascha comedisse, & in Jordane baptizatos fuisse, ut alias hujusmodi nugas hoc Evangelio contentas taceamus.

Ad calcem hujus Evangelii sequentia leguntur majoribus literis expressa: In nomine Sanctæ Trinitatis expliciunt &c. *Nec plura addi opus est, ut hoc Evangelium Nicodemo suppositum evincatur.*

Recte

[illegible]e sane Hoornbeeckius huic Evangelio neque Evangelii neque Nicodemi nomen convenire asserit. Usque adeo tamen Nicodemi Evangelium nonnullis placuit; ut in alias linguas transtulerint. Versio enim Anglo-Saxonica hoc ipso anno 1698. 4. *Oxoniæ* (a) *prodiit, germanica autem versio jam pridem lucem publicam adspexit hoc titulo præfixo* : Evangelium Nicodemi aus dem Latein ins Teutsch gebracht / in welchen viel hüpsche Puncten / die die andern Evangelisten nicht setzen / begriffen werden / (doch ihnen nicht wieder) fast nützlich zu lesen. *Nomen suum interpres tacuit, quemadmodum etiam neque annum neque locum editionis indicavit. Videtur tamen germanicus interpres alium codicem ad manus habuisse, quam quo Grynæus in monumentis orthodoxographis usus est. Nam quæ Grynæus ad calcem posuit, germanicus interpres nonnullis additis detractis & mutatis in fronte* (b) *collocavit hoc modo* : Es ist geschehen im *XXX.* Jahr des Käyserthums *Tiberii* zu der Zeit *Herodis*, König *Herodis* Sun / am *VIII.* Kalend. Aprilis / das ist den 21. Tag des Mertzens / im vierdten Jahr des Raths des

(a) Editor est Eduardus Thwaites, usus apographo Francisci Junii. Addidit Heptateuchum ex versione Ælfrici, & librum Jobi, Anglo Saxonicè translatum. Junii codex magnam partem collatus fuit cum MSto Cottoniano & distinctus in capita XXXIV. Mentionem Codicis Saxonici MS. in Bibl. Collegii S Benedicti Cantabrigiæ extantis, fecit Abrah. Whelochus ad hist. Eccles. Bedæ p. 77 seq. Ex illo suum descripserat Junius. (b) Sic etiam factum observo in Versione Anglo Saxonica, in qua porro omittitur totum caput editionis hujus latinæ XXVIII.

des Sun *Nestionis* in der *CC. Olimpias* (ist Zeyt vier Jahr) *Olimpiade* und Fürsten der Juden *Anna* und *Caipha* nach dem Creutz und Leiden unsers HErrn Jesu Christ hat *Nicodemus* beschrieben die Werck des Häylandes zu den Fürsten der Juden / und zu den andern Juden in Hebräischer Sprach / aber der Kaiser *Theodosius* hat geschafft / daß es gebracht ist worden in Lateinischer Sprach / *&c. Num forte germanica hæc versio* (c) *melius conveniat cum aliis latinis editionibus, quæ, antequam Grynæi orthodoxographa prodirent,* (d) *lucem aspexerunt, alii viderint. Mihi enim nondum oculis usurpare contigit vel editionem Antverpiensem anni* 1538. 8. *cujus Gesnerus bibl. univ. fol.* 517. *meminit, vel Lipsi-*

(c) Extant & aliæ editiones Germanicæ, ut Marpurgensis A. 1555. memorata Christophoro Theod. Chudenio in Pseudo Novo Testamento sive diss. de pseudepigraphis N. T. p. 10.
(d) Labbeus p. 276. Bibl nov. MSS. testatur in Bibl. Regis Galliæ cod. 451. præter miracula Mariæ & Evangelium Nazaræorum (illud puta quod supra edidi de Nativ. Mariæ & à quo Evangelium Nazoræorum diversissimum fuit) exstare Evangelium Nicodemi. In Anglia vero in sola Bibl. Bodlejana Oxoniæ præter versionem Anglicam & Anglo-Saxonicam exstant codices MSti latini tredecim, quorum unus inscribitur: *Passio Domini à S. Ambrosio de Græco in latinum translata, quæ reperta fuit in prætorio Pontij Pilati à Theodosio Magno.* Vid. Catalogum Codicum MSS Angliæ T. 1. p. 131 num. 2513. In codice MS. qui occurrit Cantabrigiæ in Aula Pembrochiana tituli loco præfiguntur hæc verba: *Gregorius Turonensis de passione & resurrectione Domini.* Sed vide quæ notata sunt à me supra p. 226. 227. In alio Collegii S. Benedicti: *Gesta Salvatoris Domini nostri JEsu Christi. Gregorius Turonensis in gestis Francorum, de passione & resurrectione refert hæc.* Sequitur in eodem codice Libellus de infantia Salvatoris, latine.

Lipsiensem anni 1516. 4. quam Sandius nucl. histor. Eccl. p. 10. memorat. In eo autem fallitur Sandius &c.

Eduardus Thwaites præfat. ad Anglo-Saxon. Vers.

*Hoc nimirum Pseudo Evangelium primum Græce * conscriptum, postea latine redditum, à viro quopiam docto ex latino Anglo-Saxonicum factum, cum à celeberrimo Junio in prælum paratum foret, tibi haud invidendum duximus.*

NICO-

* Acta Pilati Apocrypha Græcè habentur in Bibl. Colbertina, & laudantur a Cangio in glossario mediæ & infimæ Græcitatis voce πρεσπόκων, & alibi. Quæ plane gemina sunt cum hoc Pseud-Evangelio, quod Monachii inter M-ta Græca num 32. ab extrema parte mutilum exstare, è Gretsero notavit Sandius in nucleo Hist. Eccles. p. 10.

NICODEMI DISCIPULI.

De Magistri & Salvatoris nostri JESU Christi Passione & Resurrectione

EVANGELIUM.

I.

ANnas enim & Caiphas & Summas, & Datam, Gamaliel, Judas, Levi, Nepthalim, Alexander & Cyrus, & reliqui Judæi (a) veniunt ad Pilatum propter Jesum, accusantes eum de multis accusationibus malis, & dicentes: Jesum novimus Joseph fabri filium, de Maria natum: & dicit se esse (b) filium Dei & Regem, & non solum hoc dicit, sed (c) sabbatum & paternam legem nostram vult dissolvere. Dicunt ei Judæi: legem habemus (d) in sabbato non curare; Iste autem claudos & surdos, paraly-

(a) Hos infra vocat modo Seniores, modo Archisynagogos, sive Doctores publicos, quales in singulis Synagogis erant singuli. (b) Matth. XVII. 11. Marc. XV. 2. Luc. XXIII. 2. quem locum ita legit olim Marcion: τῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τὺς προφήτας, ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα. (c) Matth. XII. & alibi. Luc. XIII. 14. Joh. V. 18. (d) non diserte scriptam, sed traditam, & ex generali de Sabbato sanctificando lege ita determinatam, vid. Lightfoot ad Matth. XII. 20.

[illegible]icos, cœcos & leprosos, & dæmoniacos [illegible] de (e) malis actibus. Dicit ei Pilatus: [illegible]modo de malis actibus? Dicunt ei: maleficus est, & in principe dæmoniorum (f) ejicit dæmonia, & omnia ei subjecta (g) sunt. Pilatus dicit: Istud non est in spiritu immundo ejicere dæmonia, sed in (h) virtute Dei. Dicunt & Judæi Pilato: Rogamus magnitudinem vestram, ut eum jubeatis adstare ante vestrum tribunal, & audite eum. Advocans autem Pilatus cursorem dicit ei: Qva ratione adducatur Christus? Exiens vero cursor & agnoscens eum adoravit, & fasciale (i) involutorium, quod ferebat in manu sua expandit in terra, dicens: Domine, super hoc ambula, incedere, quia Præses te vocat. Videntes autem Judæi, qvod fecit cursor, exclamaverunt ad Pilatum, dicentes: Quare sub voce Præconis (k) non jussisti eum introire, & non per cursorem? Cursor enim videns eum adoravit illum, & fasciale, qvod tenebat in manu, expandit ante eum in terra, & dixit ei: Domine, vocat te Præses. Advocans autem Pilatus cur-

(e) κακοποιῶν Joh. XVIII. 30. (f) Matth. IX. 34. & XII. 14. (g) ὑποτάσσεται Luc. X. 17. (h) Matth. XII. 28. Luc. XI. 20. (i) Substratio vestium vel peplorum, similiumq; rerum honoris causa usitata apud varias gentes. Vid. Martini de Roa singularia Scripturæ lib. 2. c. 7. sq. & Joh. Nicolai librum nuper editum de hoc argumento. (k) Non per privatum ministrum, sed solenni ritu per præconem publicum. Acta Pilati in MSS. in Bibl. Colbertina: Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ὃ ἐποίησεν ὁ κύρσωρ, κατέκραξαν τῷ Πι-

curſorem, dixit: Quare hoc feciſti ? Dixit ei curſor: quando miſiſti me de Jeroſolyma ad (l) Alexandrum, vidi Jeſum ſedentem ſuper aſinam humilem, & pueri Hebræorum (m) clamabant Oſanna, ramos tenentes in manibus ſuis: alii autem ſternebant veſtimenta ſua in via dicentes: Salva nos, (n) qui es in cœlis, benedictus qui venit in nomine Domini. Clamaverūt ergo adverſus curſorem Judæi dicentes: Pueri quidem Hebræorum Hebraicè clamabant, tu autem cum ſis Græcus, quomodo lingvam Ebræam nôſti ? Dicit eis curſor: interrogavi quendam Judæorum, & dixi ei, qvid eſt qvod clamant pueri Hebraicē, & iſte mihi diſcernit, dicens: Oſanna enim clamant, qvod interpretatur: O Domine, ſalvum fac (o) ſeu Domini.

λάτω λέγοντες· διατί προσκυνοῦσι αὐτὸν οὐκ ἐκάλεσας ἐλθεῖν ἀλλ' ὑπὸ κούρσορος κ. τ. λ. (l) cujus mentio Act. IV, 6. (m) Ex hoc loco, ni fallor, Bonifacius VIII ſi. hiſt. ludicræ pueris Hebræorum tribuit, quod πλεῖστω ὄχλω Matth. XXI, 8. Nempe pueri ſive filii Ebræorum ponuntur pro Ebræis. (n) Oſanna non ſonat *ſalva nos*, ſed *ſalvos quaſo*, neque reſpicit adeo acclamantes, ſed eum, cui hoc acclamaur, ut 2. Sam. XIV. 4. Qvod vero apud Matthæum legas: *Oſanna filio David*, eſt locutio Elliptica, qualis apud Lampridium in Alex. Severo: *Alexander Auguſte, Dii te ſervent. Juveni Imperatori, Patri Patriæ, Pontifici Maximo*, ſubintellige, hanc a Deo ſalutem vovemus. Vid. Franc. Bernardin. Ferrarium de veterum acclamation. & plauſu lib. 1. c. 21. Huet. ad Origen. p. 76. Sic apud Dionem legas acclamatum Neroni Imperatori: *Vah Olympice Victor, Vah Pythice Victor, Auguſte, Auguſte, Neroni, Herculi, Neroni, Apollini* &c. l. 63. p. 724. (o) Etiam hic in editis

[..]omine salva. Dicit eis Pilatus: Vos autem, [..]r (p) attestamini voces, qvas pueri dixe[..]nt? Qvid peccavit cursor? Et ipsi tacuerunt. [..]ixit cursori Præses: Exi, & qvovis (q) or[..]e introduc eum. Exiens vero cursor fecit, [..]ut & priori schemate, & dicit ad eum: Do[..]ine ingredere, qvoniam vocat te Præses. In[..]essus autem Jesus ad signiferos, qvi signa fe[..]bant, & curvata sunt capita ipsorum (r) & [..]oraverunt Jesum. Hinc Judæi magis clamabant adversus signiferos. Pilatus vero dicit ad [..]os: Non (s) laudatis, qvod ex se curvata [..] capita signorum, & adoraverunt Jesum: [..]d qvomodo clamatis ad signiferos, qvia ipsi [..]curvaverunt & adoraverunt. Dixerunt illi [..]ato: Nos vidimus, qvoniam inclinaverunt [..]gniferi, & adoraverunt Jesum. Advocans vero signiferos Præses dixit eis: Qvare sic fecistis? Dicunt signiferi Pilato: Nos viri Pagani [..](t) & templorum servi, qvomodo habuimus adorare eum? Etenim nos (u) tenentes signa curvaverunt se & adoraverunt. Dicit Pilatus ad Archi Synagogos: Eligite vos viros

Q potent-

erat: *O Domine salvum me fac.* (p) Cur negare rem cum non possitis, tamen servum meum reprehenditis? (q) Quomodocunque cum eo agas, modo eum ad me adduxeris (r) Signorum puta, ut mox seqvitur. Sic apud Sozomenum lib. 5. c 21. legas Christo puello cum Herodem fugeret, Hermopolin intranti proceram arborem se incurvasse eumqve adorasse. (s) Non miror vobis haud placere (t) Neqve Judæi sumus, neque Christiani, sed qui Deos veneramur. (u) Pro: *nobis tenentibus.* Heterosis casus qualis supra p. 101.

potentes,& ipſi contineant ſigna,& videamus, ſi ex ſe curventur. Adſpicientes autem ſeniores Judæorum Viros duodecim fortiſſimos potentesqve ſenes fecerunt continere ſigna, & ſteterunt ante conſpectum Præſidis. Dicit Pilatus curſori: Ejice Jeſum foras, & intromitte eum iterũ qvalivis ordine, & exivit foras prætorium Jeſus & curſor: & advocans Pilatus ſigniferos, qvi tenebant ſigna priores, jurans eis per (x) ſalutem Cæſaris, qvia ſi non (y) ſic ferant ſigna ingrediente Jeſu, præcidam capita veſtra. Et juſſit Præſes ingredi Jeſum ſecundo, & fecit curſor eodem ſchemate, ſicut & prius,& multũ deprecatus eſt Jeſum, ut ſuper aſcenderet, & ambularet ſuper faſciale ſuum, & ſuperambulavit, & ingreſſus eſt. Introeunte autem Jeſu curvaverunt ſe ſigna, & adoraverunt eum.

II. Videns autem Pilatus, timor apprehendit eum, & cœpit exſurgere de ſede ſua. Cogitante autem eo exſurgere de ſede ſua, matrona ipſius Pilati procul (z) poſita, miſit ad eum

(x) Per ſalutem, vitam, genium, *σωτηρίαν, τύχην* frequens hoc jusjurandum ſub Imperatoribus & aliis Principibus Ethnicis. Sed & ſub Chriſtianis animadverſum eſt in *pejerantes per venerationem Principis*, ut patet ex l. 2. C. de reb. cred. & l. 41. de transact. Tertullianus c. 32. Apologet. *Sed & juramus ſicut non per genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus geniis.* Sic per ſalutem Pharaonis jurat Joſephus Gen. XLII. 15. *πρὸς τῆς σωτηρίας τῦ βασιλέως* Jovius ap. Sozom. VII. 9 (y) Quemadmodum nempe Judæi illi. (z) Pilati uxorem Πρόκλαν

eum dicens: (a) Nihil tibi & justo illi: Multa enim passa sum in visu propter eum hac nocte. Audientes autem hæc Judæi dixerunt Pilato: Num quid non diximus tibi, quoniam malefic9 est, (b) ecce somnium immisit ad uxorem tuam. Pilatus vero advocans Jesum, dixit: Num audisti, qvod isti adversum te testantur? & nihil dicis: Jesus respondit ei: Si non haberent potestatem loqvendi, non loqverentur, sed qvoniam unusqvisqve habet potestatem oris sui loqvi bona & mala, ipsi videbunt. Respondentes autem seniores Judæorum dicunt ad Jesum: Qvid nos videbimus? Nos primum de te vidimus (c) qvod ex fornicatione natus es, Secũdo, quod pro nativitate tua in Bethlehem infantes interfecti sunt. Tertio, qvod pater tuus & mater tua Maria fugerunt in Ægyptum, eo qvod non haberent fiduciam in populo. Dicunt qvidam de adstantibus (d) benigne ex Ju-

vocant Malelas, Nicephorus, Pseudo Dexter & alii, Vincentius quoque Bellovacensis Nicodemi Evangelium allegans lib. 7. c. 41. spec. Historial. (a) Matth. XXVII. 19. (b) Hoc enim putabant in potestate Magorum esse, ut ope Dæmonum somnia quibus vellent & qvæ vellent, immitterent. Hinc Dio narrat Tiberium somnio monitum, ut homini cuidam pecuniæ summam largiretur, illum jussisse interfici, *ὅτι δαίμων τις ἐκ γοητείας οἱ ἐπιπέμπεται*, *quod per Magicam artem Dæmonem sibi immissum esse crederet.* lib. 57. p. 612. (c) Nullo testimonio fide digno constat, hanc calumniam unquam objectam fuisse vel Christo à Judæis, cum in terra versaretur, vel Apostolis; ut tanto magis appareat Judæorum recentium malitia, quam in libro תולדות ישו & aliis blasphemiis scriptis produnt. (d) Qui bene de Chri-

dæis: Nos non dicimus eum esse natum de fornicatione: hic sermo vester non est verus, quoniam desponsatio facta est, sicut ipsi dicunt, qvi sunt de gente vestra. Dicunt Pilato Annas & Caiphas: Omnis multitudo audienda est, qvæ clamat, qvoniam ex fornicatione natus est, & maleficus est. Isti autem, qvi negant eum esse natum ex fornicatione, proselyti sunt, & discipuli ejus. Pilatus autem dixit ad Annam & Caipham: Qvi sunt proselyti? Dicunt: Illi paganorum filii sunt, & nunc (e) facti sunt Judæi. Dicunt Eliezer, & Asterius, & Antonius, & Jacobus, Caras, (f) & Samuel, Isaac & Phinees, Crippus (g) & Agrippa, Annas & Judas: Nos proselyti non sumus, sed filii Judæorum sumus, & veritatem loqvimur, & in desponsalitio Mariæ interfuimus. Alloqvens vero Pilatus duodecim viros, (h) qui hæc dixerunt, dixit eis: Adjuro vos (i) per salutem Cæsaris, si non est natus ex fornicatione, aut si vera sunt, quæ dixistis. Dicunt illi Pilato: Legem habemus non jurare (k) quia peccatum est: ipsi jurent per salutem Cæsaris, qvoniam non est sicut diximus, & rei sumus mortis. Dicunt Annas & Caiphas ad Pilatum:

Isti

sto sentiebant. (e) Male editum erat: *& non facti sunt Judæi.* (f) *Cyrus.* (g) *Crispus.* (h) Jam memoratos. (i) i. e volo ut per salutem Cæsaris jurati affirmetis. (k) Respicitur Matth. V. 34 & 37. Qui enim loqvuntur, sunt ex iis, quos bene de Christo sentire paulo ante dixerat. Reliqvi vero Judæi Christum accusantes per salutem Cæsaris jurare infra inducuntur c. 4.

Isti duodecim (l) non credent, quia ſcimus eum natum de ſtupro, & maleficum eſſe, & dicit ſe ipſum eſſe filium Dei, & Regem, qvod nos (m) credimus, & audire pertimeſcimus. Jubens ergo Pilatus omnem populum exire foras, absqve duodecim viris qui dixerunt qvoniam non eſt ex fornicatione natus, ſed & Jeſum jusſit ſegregare remote, & dicit eis: Qva ratione volunt Judæi Jeſum occidere? Dicunt ei illi: Zelum habent, qvoniam Sabbato curat. Dixit Pilatus: de bono (n) opere volunt eum occidere? Dicunt illi: Etiam Domine.

III. Pilatus vero repletus ira exivit prætorium & dixit Judæis: Teſtem habeo (o) ſolum, qvia nec ullam culpā invenio in homine iſto. Dicunt Judæi Pilato: Si non eſſet maleficus, non tibi eum tradidiſſemus. Dixit eis Pilatus: Tollite eum vos (p) & ſecundum legem veſtram judicate eum. Dicunt Judæi Pilato: Nobis

(l) *Iſti duodecim* ſcripſi pro *iſti duodecimo*. (m) pro *non credimus* ſcripſi *nos credimus*, ſubintellige: *dixiſſe ſe ipſum filium Dei*, & reliqua, quæ præceſſerunt. (n) Joh. X. 32. (o) Jurisjurandi formula per *ſolum* ſive *terram*, cujus mentio Matth. V. 35. Jac. V. 12. & apud Philonem de legibus ſpecialibus p. 594. itemque in Talmude tractatu Schebuoth, atque inde apud Maimonidem. Aut pro *ſolum* legendum *ſolem, quia* &c (p) Joh. XVIII. 31. & XIX. 6. ubi Pilatus: *tollite ipſum*, & *crucifigete*: ex quo loco perſpicuum eſt, Judæis per Romanos non fuiſſe ademtum jus capitalium judiciorum, quod Pilatus minime poterat ignorare. Hoc late probatum dedere contra Virorum maximorum ſententiam Scaligeri, Caſauboni, Seldeni & Lightfooti aliorumque, Bynæus, Emundus Merillius, & inprimis Clariſſ. Wagenſeilius p. 299. ſq. tel. ign. Satanæ.

bis licet occidere neminem. (q) Dicit Pilatus Judæis; Vobis ergo dicit: (r) *non occidas*, non mihi. Et ingressus est iterum prætorium, & vocavit solum Jesum, & dixit ad eum: Tu Rex Judæorum? Et respondens Jesus dixit Pilato; A te hoc solum dicis, an alii tibi dixe de me? Respondens Pilatus dixit ad Jesum: Numqvid ego Judæus sum? Gens & Princi Sacerdotum tradiderunt te mihi: Qvid feci Respondens Jesus dixit: Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo esset gnum meum, ministri mei resisterent, & traditus essem Judæis, nunc vero regnum um non est hinc. Dixit Pilatus; Ergo Rex tu? Respondit Jesus: Tu dicis qvia Rex ego. Iterum dicit Jesus Pilato; Ego in hoc tus sum, & ad hoc natus sum, & ad hoc v ut testimonium perhibeam veritati, & om qvi est ex veritate audit meam vocem. D ei Pilatus; Qvid est veritas? Dicit Jesus: ritas de cœlo est. Dicit Pilatus; In terris e veritas non est? Dicit Jesus Pilato; Inte (s) veritatem esse in terra inter illos, qui d potestatem habent judicandi, veritate ut tur, & judicia recte faciunt.

IV.

(q) Religionem prætexunt, non civile interdictum Romanorum. Sic infra diserte; *Lex nostra mandat nobis non occidere quenquam.* (r) Per ironiam dicere fingitur, (sed inepte) Pilatus præceptum Dei Exod. XX. 15. ad se non spectare. (s) *Intendo*, ponitur pro *intellige*, quo sensu Galli utuntur verbo *entendre*.

IV. Relinqvens ergo Pilatus Jesum in prætorio, exiit foras ad Judæos & dixit ad eos: Ego nec unam culpam invenio in Jesum. Dicunt illi Judæi: Ergo (t) ipse dixit: (u) possum dissolvere templum Dei, & in triduo reædificare illud. Dixit eis Pilatus: qvale templum est hoc, de qvo dicit? Dicunt ei Judæi: qvod ædificavit Salomon in qvadraginta sex (x) annis, ipse dixit destruere & in triduo reædificare. Et iterum dicit eis Pilatus: Innocens sum ego à sangvine hominis istius, vos videritis. Dicunt ei Judæi: Sangvis ejus super nos & super filios nostros. Advocans autem Pilatus Seniores & Scribas, Sacerdotes & Levitas dicit eis secretè: Nolite sic facere, nihil in vestra accusatione dignum morte inveni, de curatione infirmorum & violatione sabbati. Dicunt Sacerdotes & Levitæ Pilato: Per salutem Cæsaris, si qvis blasphemaverit, (y) dignus est morte. Hic autem adversus Dominum blasphemavit. Jussit vero Præses exire Judæos iterum prætorium, & advocans Jesum dixit ei: Qvid faciam tibi? Respondit ei Jesus: Sicut dictum est. Dixit ei Pilatus: qvomodo est dictum? Dixit ei Jesus: Moyses & Prophetæ præconizati sunt de

(t) οὐκοῦν. (u) Joh. II, 20. (x) Templum Salomonis pridem dirutum erat, qvin Zorobabelis etiam ab Herode, neqve in alterutro horum extruendo 46. anni insumti. Igitur de templo ab Herode instaurato verba Judæorum accepit Scaliger, qvem vide 6. de Emend. temporum p. 535. Usserium Annal. ad Annum Per. jul. 4679. (y) Levit. XXIV. 16.

passione mea, & resurrectione. Audientes hæc Judæi exacerbati sunt, & dicunt Pilato: Qvid amplius vis blasphemiam istius audire? Dicit Pilatus eis: Si iste sermo blasphemia vobis videtur, tollite eum vos & producite ad vestram Synagogam, & secundum legem vestram judicate eum. Dicunt Judæi Pilato: Lex nostra continet, ut si homo homini peccaverit, dignus sit accipere unam (z) minus qvadraginta. Si vero in Dominum blasphemârit (a) hujusmodi lapidari. Dicit ei Pilatus: Si iste sermo blasphemia est, vos judicate eum secundum legem vestram. Dicunt Judæi Pilato: Lex nostra (b) mandat nobis, non occidere qvemqvam. Nos volumus, ut crucifigatur, qvia dignus est morte crucis. Dicit eis Pilatus: Non est bonum, ut crucifigatur, sed tantum corripite (c) eum, & dimittite. Intuitus vero

Præ-

(z) Subintellige plagam ut 2. Cor. XI. 24. ubi vid. interpretes Drusium, Grotiumque. πληγὰς τεσσαράκοντα μιᾶς λειπούσης Joseph. IV. 8. Antiqu. *quadraginta plagas* numero rotundo vocant Talmudici in tractatu Maccoth. Ex illis 39. plagis tredecim super humerum dextrum, totidem super sinistrum & totidem infra humeros infliguntur, ut præter alios notat Morinus de Sacramento pœnitentiæ p. 231. Illud pœnæ genus adhuc inter Judæos viget, ut constat vel ex celebri Urielis Acostæ exemplo, qui in libello de vita sua p. 350. testatur se 39. plagas à Judæis accepisse propter apostasiam sive secessionem, quam ab iis fecerat. (a) Levit. XXIV. 16. Deut. XIII. 10. Idem supplicium destinatum Pseudoprophetæ, quo nomine Christum morti traditum affirmant Judæi. Vid. Seldenum lib. 3. de Synedr. c. 6. (b) Exod. XX. 15. (c) παιδεύσατε ex Luc. XXIII. 16.

Præſes in populo, & circumſtante populo Judæorum vidit plurimos Judæos lacrymantes, & dixit ad Principes Sacerdotum Judæorum: Non omnis multitudo deſiderat eum mori. Dicunt Seniores Judæorum ad Pilatum: ideo venimus nos & tota multitudo (d) hic, ut moriatur. Dixit Pilatus ad eos: Qvare morietur? Dicunt illi: Qvia dicit ſe ipſum filium Dei eſſe, & Regem.

V. Nicodemus autem qvidam vir Judæus ſtetit ante Præſidem, & dixit: Rogo te miſericors Judex, ut digneris paucos meos audire ſermones. Dixit Pilatus ei: Dic. Nicodemus dixit: Ego dixi Senioribus Judæorum, & Scribis, & Sacerdotibus & Levitis, & omni multitudini Judæorum in Synagoga: Qvid qværitis (e) cum homine iſto? Homo iſte multa ſigna facit bona & glorioſa, qvalia nullus fecit in terra homo, (f) nec faciet, dimittite illum, & nolite ei malum facere: Si ex Deo (g) eſt, ſtabunt ſigna ejus; ſi vero ex hominibus, diſſolventur. Qvia & Moyſes à Deo in Ægyptum miſſus fecit ſigna, qvæ dixit illi facere Deus ante Pharaonem Regem Ægypti. Erant ibi Magi (h) Jannes & Mambres, feceruntqve & ipſi

(d) *Venimus hic*, ut ſupra: *non invenimus culpam in JEſum.* Hæc in ſcriptis iſtius generis non emendanda, ſed ferenda. (e) ſcil. facere. (f) Joh. III. 2. (g) Act. V. 38. (h) 2. Tim. III. 8. Ιαννῆς καὶ Ιαμβρῆς ubi qvidam codices olim Μαμβρῆς, ut vel ex veteri latino interprete patet, & ex conflictu Arnobii cum Serapione ſub init. Mambres etiam dici-

per incantationes suas signa, qvæ fecerat Moyses, sed non per omnia. (i) Et signa qvæ fecerunt Magi, non erant ex Deo, sicut nostis vos Scribæ & Pharisæi: perierunt ipsi, qui fecerunt, & omnes, qui crediderunt eis. (k) Et nunc dimittite hominem hunc: quia signa de quibus eum accusatis, ex Deo sunt, & non est dignus morte. Dicunt Judæi Nicodemo: Tu discipulus ejus factus es, & verbum pro ipso facis. Dixit ad eos Nicodemus: Numquid & Præses discipulus ejus factus est, & verbum pro ipso facit? Numquid non constituit eum Cæsar super dignitatem istam? Erant autem Judæi trementes, (l) cum hæc audierunt, & stridebant super Nicodemum; & dicebant ei: Veritatem ipsius accipias, & possessionem cum Christo habeas. Dixit Nicodemus: Amen, accipiam sicut dixistis.

VI. Ex Judæis qvidam alius autem existens rogabat Præsidem, ut vellet audire verbum

tur in Talmude tract. de Oblationibus cap. 9. in Midrasch veteri ad Exod. XV. 10. & in vita Mosis à Gaulmino illustrata p. 17. Sed Numenio apud Origenem 4. contra Cels. p. 199. & Eusebio IX. 8. præpar. vocatur Ἰαμβρῆς. Sic & aliis quamplurimis. Apud Glycam Ζαμβρῆς inversa forte M litera, ut suspicatur Cotelerius ad Constitut. Apostol. VIII. 1. Sed & Sambrem alicubi observavi. Nam Gaulminus narrat in Tedac Levi libro de decem numerationibus filios binos Balaami vocari *Ares & Sambres*. Alios Scriptores, qui Magorum istorum meminere, vide sis apud Hammondum ad Apostoli locum, Bochart. 1. Hierozoic. lib. 2. c. 53. & Menardum ad Barnabæ epistolam p. 133. (i) Exod. VIII. 18. (k) Act. V. 37. (l) Alii scribunt: *frementes*.

bum. Dicit Præses: qvicqvid vis dicere, dic: Ego per triginta octo (m) annos jacui Jerosolymis juxta probaticam piscinam, (n) patiens magnam infirmitatem, expectans sanitatem, qvæ fiebat in adventu Angeli, (o) qvi turbabat aqvam secundum tempus. Et qvi prior descendisset in aqvam post commotionem aqvæ, sanus fiebat ab omni infirmitate. Et inveniens ibi me JEsus langvidum, dixit ad me: Vis sanus fieri? Et respondi ego: Domine, non habeo hominem, ut cum turbata fuerit aqva, mittat me in piscinam. Et dixit mihi: Surge, & tolle grabatum tuum, & ambula. Et sospes factus statim tuli grabatum meum & ambulavi. Dicunt Judæi Pilato: Domine Præses, interroga eum, qvalis fuerit dies, in qva langvidus sanatus est. Dixit langvidus sanatus, Sabbatum. Dicunt Judæi Pilato: Nonne sic docuimus, qvia in Sabbato curat, & in principe Dæmoniorum dæmonia ejicit? Et alius qvidam Judæus (p) exiens dixit: Cœcus eram, voces audiebam, & neminem videre poteram, & cum transisset JEsus, audivi turbam prætereuntem, & interrogavi, qvid esset. Et dixerunt

(m) Joh. V. (n) Meminit hujus piscinæ Benjamin Tudelensis in Itinerario. (o) Hæc de Angelo aqvam turbante in codicibus quibusdam Johannis olim prætermissa. Vide Hammondum ad Joh. V, 4. Simonium dissert. de MStis N. T. p 69. & Bernardi Lamy Concordiam Evangel. T. 1. p. 656. Legit tamen jam olim Tertullianus, ut Ambrosium, Optatum & alios Latinos, Græcosque universos & plurimos codices vetustissimos, qui etiamnum extant, omittam. (p) Marc. X, 40.

runt mihi, qvia JEsus transiret. Et clam dicens: JEsu fili David, miserere mei. stans jussit me adduci ad se, & dixit mihi: Q vis? Et dixi: Domine, ut videam. Et d mihi: Respice, & confestim vidi, & sec sum eum gaudens & gratias agens. Et a Judæus exiens dixit: Leprosus eram, & m davit me solo verbo, dicens: Volo, (q) m dare: & illico mundatus sum à lepra. Et a Judæus exiens dixit: Curvus eram (r) & e xit me verbo.

VII. Et mulier qvædam Veronica (s) no mine dixit: Sangvine fluens eram ab annis d odecim, & tetigi fimbriam vestimenti ejus sta

(q) θέλω, καθαρίσθητι Matth. VIII. 3. (r) F verbo erectæ mentio Luc. XIII. 12. (s) Nomen hujus lieris reticetur Matth. IX. 20. Ambrosius putat fuisse Mar sororem Lazari c 5. de Salomone. Eusebius Ethnicam f nam Paneaditidem fuisse testatur, statuamqve in mi memoriam ab illa positam oculis vidisse se refert, lib. 7. Eccles. c. 17. Sub Juliano Imperat. eversam narrat So nus lib. 5. c. 20. & Philostorgius l. 7. c 3. Mulier illa B appellatur etiam Johanni Malalæ p. 305. Chronogra Georgio Codino & Johanni Damasceno. Cum illa commune habet Veronica, cujus imaginem Christi sive rium imagine Christi conspicuum ab annis amplius qui tis jactant Romani. Vid. Bar. ad A. C. 34. n. 133. Bol ad 4. Febr. p. 449 seq. Mabillonio enim & Papebrochio *nica* ista nata videtur literis transpositis ex vocabulis du *vera icon*, quamvis non arridet hæc conjectura Joh. Re τῶ μακαρίτῃ sed levibus argumentis nixo in epistola ad Vi rum summum Jobum Ludolfum. Certum est ima ipsam Christi è Scriptoribus non paucis dici *Vero* In Chronico Saxone, quem nuper vulgavit Illustris Leibn

ſtatim fluxus ſangvinis mei ſtetit. Dicunt Judæi: Legem habemus (t) mulierem ad teſtimonium non venire. Et qvidam Judæus poſt alia dixit: Vidi Jeſum (u) vocari ad nuptias cum diſcipulis ſuis, & vinum deficere in Cana Galileæ, & cum defeciſſet vinum, præcepit miniſtris, ut implerent ſex hydrias, qvæ ibi erant, aqua, & impleruntt usqve ad ſummum. Et benedixit eas, & convertit aqvam in vinum, & biberunt omnes gentes* admirantes ſuper hoc ſignum. Et alius Judæus ſtetit in medio, & dixit: Ego vidi Jeſum (x) in Capharnaum docentem in Synagoga. Et in Synagoga erat quidam homo habens dæmoniū, & clamavit, dicens: Sine me. Qvid nobis & tibi Jeſu Nazarene? Veniſti perdere nos. Scio qvia tu es Sanctus Dei. Et increpavit illum Jeſus & dixit illi: Obmuteſce Spiritus immunde, & exi de homine. Et ſtatim exivit de iſto, nihilqve illi nocuit. Et hæc qvidam Phariſæus dixit: Ego vidi, qvod multa turba (y) venit ad Jeſum à Galilæa & Judæa, & maritima, & multis regionibus circa Jordanem, & multi infirmi veniebant ad eum, & ſanabat (z) omnes. Et audivi Spiritus (a) immundos clamantes & dicentes: Tu es filius Dei. Et vehementer comminabatur eis Jeſus, ne illum manifeſtarent.

VIII.

tzius ad A. C. 602. ſcribitur *Unica Domini*. (t) Vid. Selden. lib. 2. de Synedr. c. 13. num. 11. (u) Joh. 2. (x) Marc. I. 23. (y) Marc III. 7. (z) Matth. 12. 15. (a) Marc. III. 11.
* Eodem ſenſu dicunt Galli; *toute ſorte de gens.*

VIII. Poſt hæc qvidam nomine (b) C
turio dixit: Ego in Capharnaum vidi Jeſum
rogavi eum dicens: Domine, puer (c) m
jacet paralyticus in domo. Et dixit mihi Je
Vade, & ſicut credidiſti, fiat tibi, & ſan
eſt puer ex illa hora. Deinde qvidam reg
dixit: Habebam filium (d) in Capharna
qvi moriebatur, (e) & cum audiſſem Jeſum
venire in Galilæam, abii, & rogavi eum
deſcenderet in domum meam, & ſanaret
meum, incipiebat enim mori. Et dixit m
Vade, filius tuus vivit, & ſanatus eſt filius
us ex illa hora. Et alii qvidam multi ex Ju
& viri & mulieres clamaverunt dicentes:
re filius Dei iſte, qvi ſolo verbo omnia ſa
& dæmonia ei per omnia ſubjiciuntur. Dic
qvidam ex ipſis: Non eſt hæc poteſtas n
Deo. Dixit Pilatus Judæis: Quare vobis
centibus dæmonia non ſubjiciuntur? Dic
qvidam ex ipſis: Non eſt hæc poteſtas n
Deo, ut dæmonia ſubjiciantur. Alii aut
di

(b) Latina vox *Centurio* occurrit etiam in antiqua ve
ne Syra, neque tamen eſt nomen proprium, ſed o
Matth. VIII. 5. Ἑκατόνταρχος. (c) παῖς μου qui Lu
2. diſertè δοῦλος. Neqve enim aſſentiendum Viro Do
ſimo, qui in libro de paralyticis N. T contendit filium Ce
rionis fuiſſe, quem Servator ſanavit. Potuit enim ſer
fidelem quoque tanti facere Centurio, ut pro ejus ſalute
citus eſſet. (d) Joh. IV. 46. βασιλικὸς noſtro perp
eſt *Regulus*. Rectius *Regalis*, ex Regis familia. Vid. Va
ad Ammian. lib. 16. c. 12. (e) ἤμελλε ἀποθνήσκειν
jam erat in mortis confiniis conſtitutus.

dixerunt Pilato: Quia Lazarum (f) mortuum suscitavit post quatriduum de monumento. Audiens hæc Præses tremefactus dixit ad multitudinem Judæorum: Quid vobis proderit, quod effundatis sangvinem innocentem?

IX. Et convocans Pilatus Nicodemum & duodecim (g) viros, qui dixerunt, quoniam non est natus ex fornicatione, dixit ad eos: Quid faciam, quoniam seditio fit in populo? Dicunt ei illi: Nescimus, ipsi videant, qui seditionem commovent. Iterum Pilatus convocans multitudinem dixit eis: Scitis, quia vobis consvetudo est per (h) diem azymorum ut dimittam vobis unum vinctum; Habeo unum insignem (i) vinctum homicidam, qui dicitur Barrabas, & Jesum, qui dicitur Christus, in

(f) Joh. XI. (g) *Duodecim* scripsi, ut supra c. II. etsi hoc loco in editis erat *quindecim*. (h) Joh. XVIII. 39. ἐν τῷ Πάσχα, quod festum ἀζύμων ἑορτὴ etiam Josepho. Mosem illum vinctos solvendi, imitati postea Christiani, ut docent Petav ad Epiphan p. 365. Godofr. ad cod. Theodos T. 3. p 272 Apud Athenienses quoque olim mos similis obtinuit. Marcellinus in Hermogenem: Νόμος ἐν τοῖς θεσμοφορίοις λύεσθαι τοὺς δεσμώτας. De Romanis, apud quos lectisternii indicti diebus demta vinctis vincula, jam monuere Viri docti ex Livii lib. 5. c. 13. De Atheniensibus videas licet Sam. Petitum ad Leges Atticas p. 88. seq. (i) ἐπίσημον. Matth. XXVII. 16. Barrabas iste in quibusdam codicibus olim vocatus est *Jesus Barrabas*, quod plurium exemplarium dissensu rejicit Origenes tractatu 35. in Matthæum: *In multis exemplaribus non continetur quod Barrabas etiam Jesus dicebatur, & forsitan recte, ut ne nomen Jesu conveniat alicui iniquorum.*

in quo nullam causam mortis invenio. Quem ergo vultis ex his duobus dimitti? Clamaverunt autem omnes dicentes: Barrabam dimitte nobis. Dicit eis Pilatus: quid ergo faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Iterum clamant dicentes Pilato: (k) Non es amicus Cæsaris, si hunc dimittis, quia dixit se filium Dei esse & Regem: an forte vis hunc esse (l) & non Cæsarem? Tunc repletus furore Pilatus dixit ad eos: Semper gens vestra seditiosa fuit, & qui profuerunt, contrarii eis fuistis. Responderunt Judæi: Qui sunt qui fuerunt pro nobis? Dicit eis Pilatus: (m) Deus vester, qui eruit vos de dura servitute Ægyptiorum & transduxit per mare rubrum, sicut per aridam, & in eremo cibavit vos manna & carne coturnicum, & aquam de petra produxit, & legem de cœlo vobis dedit: & in omnibus irritastis Deum vestrum, & quæsivistis vobis vitulum facere conflatilem, & adorâstis & immolâstis, & dixistis: Isti sunt Dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Egypti, & voluit Deus vester disperdere vos: & (n) deprecatus est Moyses pro vobis, ut non moreremini, & audivit Deus vester eum, & transtulit peccatum vestrum. Deinde exacerbati voluistis occidere (o) Prophetas vestros Moysen & Aaron, quando fugerunt in taber-

(k) Joh. XIX. 12. (l) Hunc esse, *Regem* nempe. (Valde incongruenter hæc tribuuntur Pilato ex Act. VII. (Exod. XXXII. 31. (o) Num. XIV.

[illegible]lum, & semper contra Deum & ejus Prophetas murmurastis. Et exsurgens de tribunali voluit exire foras. Clamaverunt autem [illegible]s Judæi: Regem scimus esse Cæsarem, non Jesum. (p) Nam qvando hic natus est, tunc Magi venerunt, & ei munera obtulerunt. Qvod qvum audisset Herodes, turbatus est valde, & voluit eum occidere. Qvod cum cognovisset Pater ejus, fugit in Ægyptum, cum Matre suâ Maria. Herodes cum audisset eum esse natum, voluit eum occidere, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus à bimatu & infra. Audiens Pilatus hæc verba timuit, & silentio facto in populo qvi clamabat, dixit ad Jesum: (q) Ergo Rex es tu? Dicunt ad Pilatum omnes Judæi: Iste est, qvem Herodes qværebat occidere. Accipiens autem Pilatus aqvam (r) lavit manus suas coram populo dicens: Innocens ego sum à sangvine justi hujus, Vos vi[illegible]itis. Et responderunt Judæi dicentes: Sangvis ejus super nos, & super filios nostros. Tunc jussit Pilatus adduci Jesum ante se, & prosecutus est eum his verbis: Genus tuum (s) comprobavit te, (t) ut Regem. Propter

R qvod

(p) Videtur hic aliqvid deesse in hanc forte sententiam, *qui jam à tenera ætate usque visus est regnum affectare.* Sic pulchre cohærent, quæ seqvuntur ex Matth. 2. (q) Joh. XVIII. 37. (r) Matth. XXVII. 24. (s) τὸ ἔθνος τὸ σόν Joh. XVIII. 35. (t) i. e. contendit, te ut regni affectatorem esse puniendum.

qvod ego (u) Herodes præcipio flagellari te secundum statuta priorum (x) principum, & in principio te alligari, & in cruce suspendi in eo loco, (y) ubi tentus es, & duos malignos tecum, qvorum nomina sunt hæc (z) Dimas & Gestas.

X. Et exivit Jesus de prætorio, & duo latrones cum eo. Et cum pervenissent ad locum, qvi dicitur Golgata (a) exspoliaverunt eum vestimento suo (b) & præcingunt eum linteo, & coronam de spinis imponunt super caput ejus, & dant arundinem in manu ejus. Similiter & duos latrones suspendunt cum eo. Dimas â dextris, & Gestas à sinistris ejus. Jesus verô dixit: Pater mi, parce illis, qvia nesciunt, qvid faciunt. Et diviserunt vestimenta ejus, super vestem

(u) Non Herodes sed Pilatus Matth. XXVI. 27. (x) Romanorum puta, qui flagellis prius cæsos in cruces agebant. Vid. Lipsium lib. 2. de Cruce cap. 2. seq. Lex Romana de seditiosis in crucem tollendis exstat l. 38. D. de pœnis. (y) Hierosolymis. (z) Nomina latronum reticent genuini Evangelistæ Matth. XXVII. 38. & reliqui. Sed in Apocrypho Infantiæ Evangelio, quod supra exhibuimus, c. 23. vocantur *Titus* & *Dumachus*, quasi Θεόμαχον dicas. Pro *Dimas*, quod nomen occurrit etiam apud Gaufridum Vindocinensem Sermone 10. extremo, malim *Demas*, Δημᾶς. Sed jampridem est qvod invaluit ignotus ille antiquissimis Græcis Jotacismus. Gerh. Joh. Vossius Harmon. Evangel. p. 301. testatur se in aliis reperisse *Dismam*, & pro *Gestâ*, Gismam vel Gesmam. (a) Matth. XXVII. 33. (b) Imo hoc jam ante factum Matth. XXVII. 28. neque lintei apud Evangelistas mentio, sed *ἐσθῆτα λαμπρὰν* Luc. XXIII. 11. & *πορφύραν* Marc. XV. 17. quæ Johanni *ἱμάτιον πορφυροῦν* XIX. 2.

vestem ejus mittentes sortem. Et steterunt populi, & irridebant eum principes sacerdotum, & Seniores Judæorum, dicentes: Alios salvos fecit, nunc se ipsum salvum faciat, si potest. Si filius Dei est, descendat nunc de cruce. Deludebant ergo eum milites, & accipientes acetũ & fel offerebãt ei bibere, & dicebant ad illum: Si tu es Rex Judæorum, libera temetipsum. Accipiens autem Longinus miles (c) lanceam, aperuit latus (d) ejus, & continuò exivit sanguis & aqua. Scripsit autem Pilatus titulum super crucem literis Hebraicis, & Latinis & Græcis,

(c) Sic & in Martyrologio Rom. XV. Martii aliisque plurimis vocatur iste perfossor, cujus nomen reticet Johannes XIX. 34. Videtur autem nomen effictum ex vocabulo λόγχης sive hastæ, de qua vide Bartholinum τὸν μακαρίτην libro de latere Christi aperto c. 6. ubi & hoc observabis Longino positum commentitium epitaphium: *Qui Servatoris latus in cruce cuspide fixit, Longinus hic jacet.* Alias latinorum fabulas de Longino isto vide sis apud Martinum Polonum lib. 3. Chron. p. 113. Græcis quibusdam non hic lateris Christi percussor λογχοφόρος sed Centurio, Matth. XXVII. 54. vocatur nomine Longini, de quo consules Memorias doctissimi, accuratissimi & modestissimi Tillemontii ad Sec. I. T. 1. p. 81. & 254. (d) Nullum latus definit Johannes, etsi *latus dextrum* nominant versio Arabica & Æthiopica & veteres nonnulli Scriptores apud Tho. Crenium parte 2. animadvers. p. 165. seq & Evangelium infantiæ ex Arabico versum c. 35. *Latus sinistrum* recentiores quidam ut Lucas Brugensis, Franciscus Collius & alii. Prudentium Poëtam si audis, trajectus *per utrumque latus* fuit Dominus, ita ut vulnere ex utroque hinc cruor effusus flueret, & inde latex.

cis, (e) continentem hæc: *Hic est Rex Judæorum:* Unus autem de duobus latronibus, qui crucifixi erant cum Jesu, nomine Gestas, dixit ad Jesum: Si tu es Christus, libera te ipsum & nos. Respondens autem latro, (f) qui à dextris ejus suspensus erat, nomine Dimas, increpavit eum & dixit: Non times tu Deum, qui in hoc judicio es ex damnatis? Nos autem dignè & justè secundum ea quæ fecimus, recepimus mercedem. Hic autem Jesus qvid mali fecit? Et post hæc suspirans dixit ad Jesum: Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum. Respondit autem Jesus, dixit ad illum: Amen dico tibi, qvia hodie mecum eris in paradiso.

XI. Erat autem hora quasi sexta, & tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Sole autem obscurante (g) ecce velum templi scissum est à summo usque deorsum, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta

(e) Insignis doctrinæ atque ingenii vir Samuel Reyherus in diatriba de crucifixi Jesu titulis editâ Kiloniæ A. 1694. non absurde contendit titulos in diversis lingvis varie conceptos fuisse, atq; inde factum, ut nec ab Evangelistis afferantur verbis prorsus iisdem. Hebr. ישוע הנצרי מלך היהודים Græc ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ. Lat. HIC. EST. REX. JUDÆORUM. (f) Hujus pœnitentis ac boni latronis memoriam recolunt Græci X. latini VIII. Cal. April. Vide Bollandum in Actis Sanctor. die 25. Martii. (g) Imo cum Dominus Spiritum suum jam emisisset Matth. XXVII 51. Porro *sole obscurante* positum pro *obscurato* vel *deficiente*, ἡλίου ἐκλείποντος. Etiam *mare commotum*, addunt recognitiones Clementis lib. 1. c. 41.

aperta ſunt, & multa corpora Sanctorum, qvi dormierunt, ſurrexerunt. Et circa horam nonam exclamavit Jeſus voce magnâ dicens: (h) *Hely, Hely lama zabathani*: quod eſt interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Et poſt hæc dicit Jeſus: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc dicens emiſit ſpiritum. Videns autem Centurio, (i) quia Jeſus ſic clamans emiſiſſet ſpiritum, glorificavit Deum, & dixit: Verè hic homo juſtus erat. Et omnes populi circumſtantes conturbati ſunt vehementer ad ſpectaculũ illud, & conſiderantes qvæ facta ſunt, percuſſerunt pectora ſua, & tunc revertebantur in civitatem Jeruſalem. Centurio veniens ad Præſidem retulit illi omnia quæ facta ſunt. Cum autem Præſes audiviſſet omnia quæ facta erant, contriſtatus eſt nimis, & convocans Judæos ſimul dixit ad illos: Vidiſtis ſigna, quæ facta ſunt in ſole, & cætera omnia, quæ facta ſunt, dum Jeſus moriebatur? Qvod cum audiſſent Judæi, reſponderunt Præſidi: Eclipſis (k) facta eſt ſolis ſecundum veterem conſuetudinem. Stabant autem omnes noti ejus à longè, ſimiliter & mulieres, quæ ſecutæ fuerant Jeſum à Galilæa

(h) Ἠλὶ, Ἠλὶ λαμὰ σαβαχθανί Matth. XXVII. 46. אלי אלי למה שבקתני (i) In Epiſtola 14. earum quas ſub Gregorii Nyſſeni nomine haud ita pridem edidit Laurentius Alexander Zacagnius, legas hunc Centurionem poſtea factum Epiſcopum Cappadociæ. Confer Surium & Bollandum ad 15. Martii. (k) Inepte editum erat: *Eclypſis factus*,

ſæa hæc videntes. Et ecce vir qvidam ab Arimathia nomine Joſeph (l) qvi etiam erat diſcipulus Joſeph occultè tamen propter metum Judæorum, venit ad Præſidem, rogavitque Præſidem, ut permitteret illi, ut tolleret corpus Jeſu de cruce. Et Præſes permiſit. Venit autem Nicodemꝰ ferens ſecum mixturam myrrhæ & aloës, qvaſi libras centum & depoſuerunt Jeſum cum lacrymis de cruce, & ligaverunt illum (m) in linteis cum aromatibꝰ, ut mos ſepeliendi eſt Judæis, & poſuerunt illum in monumentum novũ, qvod Joſeph conſtruxerat, & de petra excidi curaverat, in quo nullus homo poſitus fuerat, & advolverunt ſaxum magnum ad oſtium (n) ſpeluncæ.

XII. Audientes autem iniqvi Judæi, qvia corpus Jeſu petiit & ſepelivit, quærebant & Nicodemum & iſtos duodecim (o) viros, qvi dixerunt ante Præſidem, qvia non eſt natus de fornicatione, & alios bonos, qui opera bona declaraverant. Omnibus autem occultatis (p) præ timore Judæorum, ſolus Nicodemus oſtendit ſe eis, (q) qvando iſti ingreſſi Synagogam. Et

(l) Joh. XIX. 38. (m) Corpus nempe. (n) Recte vocat σπήλαιον ſive ſpecum ſubterraneum, talia enim Judæorum ſepulchra. Vid. Salmaſ. ad Solin. p. 1208. ſq. edit. Pariſ. Geierum de Luctu Hebr. c. 12. (o) Sic iterum ſcripſi ex cap. 2. pro eo, quod in editis hic reperi *quindecim*. (p) I. e. ſeſe occultantibus. (q) Ita optimus ſenſus prodit levi mutatione. In editis erat ſenſu nullo: *oſtendit ſe eis. Quomodo iſti ingreſſi Synagogam.* Poſſis etiam legere: *oſtendit ſe eis, quomodo iſti, ingreſſus Synagogam*, quod prope magis placet,

Et responderunt ei Judæi: Et tu qvomodo ausus es ingredi synagogã, qvia consentiens Christo eras? Pars illius tecum fiat in futuro Seculo. Et respondit Nicodemus: Amen. Sic fiat ut pars mihi sit cum isto in regno suo. Similiter & Joseph, cum ascendisset ad Judæos, dixit eis: Quare contristati estis adversum me, qvia petii à Pilato corpus Jesu? Ecce in monumento meo posui eum, & involvi in sindone munda, & apposui lapidem magnum ad ostium speluncæ. Ego benè egi circa istum, vos enim non benè egistis adversus justum, ut eum crucifigeretis, sed aceto potâstis eum, & spinis eum coronâstis, & flagellis lacerâstis eum, & sanguinem ejus imprecati estis. Hæc audientes Judæi contristati sunt animo & conturbati. Et apprehenderunt Joseph, & jusserunt eum custodiri, ante diem Sabbati usque post diem Sabbatorum. Et dixerunt ei: Agnosce, qvia hac hora (r) non competit aliqvid agere adversum te mali, donec primum (s) sabbatum illucescat. Scimus autem, qvia nec sepultura dignus eris (t) sed dabimus carnes tuas volatilibus cœli, & bestiis terræ. Respondit Joseph: Iste sermo similis est Goliæ superbo, qvi exprobravit Deum (u) vivum adversus sanctum David. Scitis autem vos scribæ & Doctores, qvia Deus dicit per

(r) Hoc tempore festo Sabbati magno. (s) μία σαββάτων i. e. prima dies post Sabbatum. (t) De hæreticis impiisque apud Judæos & Christianos sepultura privatis agit Henr. Spondanus in Cœmeteriis sacris. (u) 1. Sam. XVII. 27.

per Prophetam: (x) Mihi vindictam, & ego retribuam, mihi tantum qvod promittis malum; potens est Deus, qvem in cruce suspendistis, eripere me de manu vestra. Super vos omne facinus veniet. Præses enim qvando lavit manus suas, (y) dixit: Mundus sum ego à sangvine justi hujus. Et vos respondentes clamâstis: *Sanguis ejus super nos & super filios nostros*: Sicut dixistis, & pereatis (z) in æternum. Audientes autem Judæi sermones istos, exacerbati sunt animo nimis. Et apprehendentes Joseph incluserunt eum in cubiculum (a) ubi non erat fenestra. Signaverunt ostium cubilis super clavem, Annas & Caiphas custodes posuerunt, & consilium fecerunt cum sacerdotibus & Levitis, ut congregarentur omnes post diem Sabbati. Et cogitaverunt, qvali morte occiderent Joseph. Hoc facto jusserunt principes Annas & Caiphas præsentari Joseph. Hæc audiens omnis congregatio admirantes obstupuerunt, qvia signatam invenerunt clavem (b) cubiculi, nec invenerunt Joseph. Annas & Caiphas abierunt.

XIII. Hæc omnibus admirantibus, ecce qvidam de militibus, qvi sepulchrum custodiebant, in synagoga dixit: Qvia nobis custodienti-

(x) Deuter. XXXII. 35. (y) Matth. XXVII. 24. (z) Forte scriptum *perietis*, cujus generis futura etiam in bonis Scriptoribus latinis reperiri notavit Isaac. Vossius ad Ignatium. (a) τήρησις δημοσία vocatur ejusmodi locus carceris Act. V. 18. (b) ut Act. V. 23.

dientibus monumentum JEsu, facta est terræ motio (c) & vidimus Angelum Dei, qvomodo revolvit monumenti lapidem, & sedebat super eum, & aspectus ejus erat sicut fulgur, & vestimentum ejus, sicut nix. Et præ timore effecti sumus velut mortui. Et audivimus Angelum dicentem mulieribus ad sepulchrum Jesu: Nolite timere: scio, qvod Jesum qværitis crucifixum; hic surrexit, sicut prædixit. Venite & videte locum, ubi positus erat, & citò euntes dicite discipulis ejus, qvia surrexit à mortuis, & præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. Et convocantes Judæi omnes milites, qvi custodierant monumentum JEsu, dixerunt eis. Qvæ sunt mulieres illæ, ad qvas Angelus locutus est? qvare eas non tenuistis? Respondentes milites dixerunt: Mulieres, nescimus qvæ fuerunt, & nos ut mortui facti sumus præ timore Angeli, & qvomodo potuissemus apprehendere mulieres illas? Dixerunt illis Judæi: Vivit Dominus, qvia non credimus vobis. Respondentes milites dixerunt Judæis: Tanta miracula facientem JEsum vidistis & audistis, & non ei creditis, qvomodo nobis credituri estis? Bene qvidem dixistis: Vivit Dominus & vere vivit ipse Dominus. Nos audivimus, qvia ipsum Joseph, qvi sepelivit corpus Jesu, inclusistis in cubiculo, super clavem signantes, & aperientes non invenistis eum. Date ergo vos Joseph, qvem in cubiculo custodistis, &

 nos

(c) Matth. XXVIII, 2.

nos dabimus JEſum, qvem in ſepulchro cuſtodivimus. Reſpondentes Judæi dixerunt: Joſeph nos dabimus, date nobis JEſum. Joſeph autem in civitate ſua Arimathia eſt. Reſpondentes milites dixerunt: Si Joſeph in Arimathia eſt, & JEſus in Galilæa eſt, ſicut audivimus ab Angelo dicente (d) mulieribus. Hæc audientes Judæi timuerunt, dicentes ad ſemetipſos: Næ qvando audientes ſermones iſtos, omnes credent in JEſum. Et congregantes pecuniam multam dederunt militibus dicentes: Dicite, qvia vobis dormientibus venerunt diſcipuli JEſu nocte, & furati ſunt corpus JEſu. Et ſi hoc auditum fuerit à Pilato Præſide, nos ſatisfaciemus pro vobis, & ſecuros vos faciemus. Milites vero accipientes ſic (e) dixerunt, ut à Judæis moniti ſunt, & diffamatus eſt omnibus ſermo illorum.

XIV. Qvidam autem Sacerdos nomine Phinees & Ada Præceptor, & Levita nomine Agæus, iſti tres venerunt de Galilæa in Jeruſalem, & dixerunt Principibus Sacerdotum, & omnibus, qvi in Synagogis erant: Qvia JEſum crucifixiſtis, qvem vidimus cum undecim diſcipulis ſuis loqventem, ſedentem in medio eorum in monte (f) Oliveti, & dicentem eis:

Eun-

(c) Matth. XXVIII. 7. (e) In editis erat: *ſicut dixerunt, ut à Judais mirati ſunt*: nullo ſenſu. Pro *mirati* poſſis & legere *irritati*, quod vocabulum ad apices literarum propius accedit. (f Matth. XXVIII. 16.)

Euntes in mundum universũ prædicate omnibus gentibus, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti. Et (g) qvi crediderit & baptizatus fuerit, hic salvus erit. Et cum hæc locutus fuisset (h) discipulis suis, vidimus eum ascendentem in cœlum. Et hæc audientes Principes Sacerdotum, & Seniores, & Levitæ, dixerunt tribus Viris illis: Date gloriam (i) Deo Israel, & date ei confessionem, si vera sunt, qvæ vidistis & audistis. Illi autem respondentes dixerunt: Vivit Dominus Patrum nostrorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, sicut audivimus loqventem JEsum cum discipulis suis, & sicut vidimus eum ascendentem in cœlum, sic veritatem dicimus vobis. Et respondentes tres illi Viri dixerunt: *** Et superaddentes sermones hos iidem tres Viri dixerunt: Si verba, qvæ audivimus ab JEsu, & qvod vidimus eum ascendentem in cœlos, taceamus, peccatum habebimus. Statim exsurgentes Principes Sacerdotum (k) tenentes legem Domini adjuraverunt contra eos, dicentes: Jam enim amplius non nuncietis verba, qvæ locuti estis de JEsu, & dederunt eis

(g) Marc. XVI. 16. (h) ibid. v. 19. (i) formula petita ex Jos. VII. 19. *** Videntur verba qvædam h. l. deesse. (k) Ut Græci & Romani aliarumque gentium homines jurabant & adjurabantur sive jurare jubebantur, tactis sacris; ita Judæi quoque manu tenentes legem, & Christiani tenentes Evangelia. De Judæis vid. Seldenum lib. 2. de Synedr. c. 11. De Christianis Rev. D. J. Andr. Schmidium in erudita Diatriba de cultu externo Evangeliorum.

eis pecuniam (l) multam. Et miserunt cum eis alios viros, qvi ducerent eos usqve in regionem suam, ut nullo modo starent in Jerusal[em]. Congregati ergo sunt omnes Judæi, & [feci]runt inter se magnam lamentationem, dicentes: Qvid est hoc signum, qvod factum e[st in] Jerusalem? Annas autem & Caiphas conso[lan]tes eos, dixerunt: Numqvid militibus, q[ui] custodierunt monumentum JEsu, debe[mus] credere, dicentibus nobis, qvoniam Ang[elus] revolvit lapidem de ostio monumenti? Fo[r]tan hæc discipuli * ejus dixerunt eis (m) & [de]derunt pecuniam, ut hæc dicerent, & tolle[rent] corpus JEsu. Hoc autem scitote, qvod n[on] est credendum ullo modo alienigenis, q[ui] & à nobis acceperunt pecuniam copiosam, [&] secundum qvod docuimus eos dicere, sic o[m]nibus dixerunt. Aut nobis habent tenere fidem, aut discipulis JEsu.

XV. Exsurgens vero Nicodemus, dixit: Recte loqvimini filii Israel. Vos audistis om[nia]

(l) ἀργύρια ἱκανά Matth. XXVIII. 12. 7. * perabs[urda] hæc exceptio Judæorum. Qvis enim credat timidos, pauperesque, abjecti, contemti, crucifixi JEsu discipulos sive voluisse si potuissent, vel si voluissent, potuisse custodes argento corrumpere, in hunc nempe finem, ut propter doctrinam de Christo, quam ipsi falsam scirent confictamqve, & ipsi omni genere ignominiæ & morte ipsa afficerentur. Non minus absurdæ & incredibiles aliæ προφάσεις, quales memorantur in Clementi tributis recognitt. lib. I. c. 42. *Quidam eorum cum omni custodia servantes locum, quem non potuere resurgentem tenere, magum dicebant. Alii finxerunt furatum.* (m) Romanis militibus.

qvæ locuti sunt tres illi Viri jurantes in lege(n) Domini. Qvi dixerunt: Vidimus JEsum loqventem cum discipulis suis super montem oliveti, & vidimus eum ascendentem in cœlum. Et docet nos Scriptura (o) qvod Beatus Elias Propheta assumtus est, & interrogatus Helisæus à filiis Prophetarum: Ubi est Pater noster Elias? Dixit eis, qvia assumptus est. Et dixerunt filii Prophetarum ad eum: Forsitan Spiritus rapuit illum in montibus Israel. Sed eligamus viros nobiscum, & circumeuntes montes Israël forsitan inveniemus eum. Et deprecati sunt Helisæum, & ambulavit cum illis tribus diebus, & non invenerunt eum. Et nunc audite me filii Israel, & mittamus viros in montes Israel, ne forte rapuerit Spiritus JEsum, & forsitan inveniemus eum, & agemus pœnitentiam. Et placuit omni populo consilium Nicodemi, & miserunt Viros, & qværentes non invenerunt JEsum, & reversi dixerunt: Circumeuntibus nobis non invenimus JEsum, sed invenimus Joseph (p) in civitate sua Arimathia. Hæc audientes Principes & omnes populi gavisi sunt, & glorificaverunt Deum Israel, qvia inventus est Joseph, qvem incluserunt in cubiculo, & non invenerunt. Et facientes congregationem magnam dixerunt Principes Sacerdotum: Qvo ordine possumus adducere Io-

(n) i.e. Librum legis manibus tenentes, ut jam monui, (o) 4. Reg. II. (p) De quo paulo ante dixerat, quod è carcere per miraculum evaserit.

Joſeph ad nos, & loqvi cum eo? Et tollen tomum (q) chartæ, ſcripſerunt ad Joſeph, dicentes: Pax tecum, & omnibus, qvi tecum ſunt. Scimus, qvia peccavimus tibi, & in Deum. Dignare ergo venire ad patres tuos, qvia admirati ſumus (r) de aſſumptione tua. Scimus, qvia conſilium malignum habuimus adverſum te, & Dominus ſuſcepit te, & ipſe Dominus liberavit te de conſilio noſtro. Pax tibi Joſeph honorabilis ab omni plebe. Et elegerunt ſeptem viros amicos Joſeph, & dixerunt ad eos: dum perveneritis ad Joſeph, ſalutate eum in pace, dantes ei epiſtolam. Et pervenientes viri ad Joſeph, ſalutantes eum, pacificè dederunt ei libellum epiſtolæ. Et cum legiſſet Joſeph, dixit: Benedictus Dominus Deus, qvi liberaſti me ab Iſraël, ut non effunderet ſangvinem meum. Benedictus Deus, qvi protexiſti me ſub alis tuis, & oſculatus eſt eos Joſeph, & ſuſcepit in domum ſuam. Alia autem die aſcendens Joſeph aſinum ſuum, ambulavit cum illis, & perrexerunt in Jeruſalem. Et cum audiſſent hæc omnes Judæi, occurrerunt

(q) Τόμον χάρτου ut Eſ. VIII. 1. adde Scriverium ad illud Martialis lib. 1. epigr. 66. *Scriptura quanti conſtet & tomus vilis.* (r) i. e. liberatione ἀναλήψει. Mira hæc de Joſepho Arimathenſi ejusdem prorſus fidei ſunt cum iis, quæ de ejus in Angliam miſſione à Philippo Apoſtolo facta, prædicato ibidem Evangelio & ſcriptis ad Britanniæ Eccleſias epiſtolis alii fabulantur. Vid. Rev. Ittigium de Patribus Apoſtol. §. XIII. Tillemontii notas ad vitam Joſephi Arimath. Bollandum ad diem XVII. Martii.

ei obviam clamantes, & dicentes: Pax in
oitum tuum pater (s) Joseph. Qvibus re-
dens ait: Pax Dômini omni populo. Et
lati sunt eum omnes. Et suscepit eum Ni-
emus in domum suam, faciens magnam (t)
eptionem. Alia autem die (u) parasceve
as & Caiphas & Nicodemus dixerunt ad
: Da confessionem Deo Israël, & ma-
nobis omnia, de qvibus interrogatus
, qvia contristati sumus, eo qvod sepeli-
corpus Domini Jesu: includentes te in cu-
lo non invenimus te, & admirati sumus
ls, & pavor nos comprehendit, usqve dum
scepimus præsentem. Coram Deo ergò
ifesta nobis, qvod factum est. Respon-
s autem Joseph dixit: Bene reclusistis me
ie parasceve (x) ad vesperam. Cum starem
atione mea die Sabbati media nocte, sus-
a est domus à qvatuor Angelis, (y) &
Jesum sicut fulgorem lucis, & præ timore
di in terram. Jesus autem tenens manum
elevavit me de terrâ, rosqve (z) perfu-
me. Et extergens faciem meam osculatus
est me, & dixit mihi: Noli timere Joseph, respi-
ce in me, & vide, qvia (a) ego sum: Ego au-
tem

(s) Sic & infra p.273. *pater honorabilis Joseph.* (t) i. e. magnum convivium, δοχὴν μεγάλην Luc. V. 29. (u) Parasceve ad diem Sabbati vel aliud festum. (x) Parasceve ad festum Paschatos. (y) Forte *angulis*. Meminit hujus narrationis etiam Gregorius Turon. lib. 1. c. 21. Hist. (y) Ita scripsi pro eo quod editum erat: *rosaque perfudit me.* (a) αὐτὸς ἐγώ εἰμι, Luc. XXIV. 39.

tem respexi & dixi : Rabboni Helias. Et d
ad me : Non sum Elias ego, sed sum Jesus
zarenus, cujus corpus sepelisti. Ego au
dixi ad eum : Ostende mihi monumentum
posui te. Jesus vero tenens manum meam
duxit me in locum, ubi posui eum, & oste
mihi sindonem, & fasciale, in quo (b) c
ejus involveram. Tunc cognovi quia Jes
& adoravi eum, & dixi : Benedictus (c)
venit in nomine Domini. Jesus vero te
manum meam, duxit me in Arimathiam
domum meam, & dixit mihi : Pax tibi, & u
in quadragesimum (d) diem non exeas de
mo tua. Ego autem ambulo ad discip
meos.

XVI. Cum hæc omnia audissent princ
Sacerdotum & cæteri Sacerdotes, & Lev
stupefacti sunt, & veluti mortui ceciderun
facies suas in terram (e) & exclamantes a
dixerunt : Quid est hoc signum, quod fac
est in Jerusalem? Novimus Patrem & Mat
Jesu. Dixit & quidam Levita : Ego cogn
multos de cognatione sua timentes Deum
cum orationibus semper in templo hosti
holocausta offerentes Deo Israel. Et qua
suscepit eum magnus Sacerdos Simeon (f)
nens in manibus, dixit ad eum : *Nunc dim*
servum tuum, Domine secundum verbum tuum

(b) Matth. XXVII. 50. *corpus*. (c) e Matth. c. XXIII. 39. (d) Quo esset in cœlum adscensurus Act. I. 3. (e) ut Joh. XVIII. 6. (f) Luc. II. 29. Supra p. 124.

pace, quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad revelationem gentium & gloriam plebis tuæ Iſrael. Similiter & ipſe Simeon benedixit Mariam Matrem Jeſu, & dixit ei: *Annuncio tibi de puero iſto: Hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum, & in ſignum contradictionis. Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius, & revelabuntur de multis cordibus cogitationes.* Tunc dixerunt omnes Judæi: Mittamus ad illos tres viros, * qvi dixerunt ſe eum vidiſſe colloqventem cum diſcipulis ſuis in monte Oliveti. Hoc facto interrogaverunt eos, qvæ vidiſſent. Qvi reſpondentes uno ore dixerunt: Vivit (g) Dominus Deus Iſrael, qvia manifeſtè vidimus Jeſum colloqventem cum diſcipulis ſuis in monte oliveti, & aſcendentem in cœlum. Tunc Annas & Caiphas ſegregaverunt eos ab invicem, & interrogaverunt eos ſigillatim. Qvi unanimiter veritatem confitentes dixerunt ſe vidiſſe Jeſum. Tunc Annas & Caiphas dixerunt: Lex noſtra continet: (h) In ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum. Sed qvid dicimus? Beatus Enoch placuit Deo (i) & translatus eſt verbo Dei, & beati Moyſi ſepultura (k) non invenitur. Jeſus autem traditus eſt Pilato, flagellatus, conſputus, ſpinis coronatus, lancea percuſſus & crucifixus, in ligno mortuus & ſepultus eſt, ut corpus ejus pater honorabilis Joſeph

S

* Supra p. 266. (g) Ita ſcripſi pro *vidit.* (h) Deuter. XVII. 6. (i) Gen. V. 24. Ebr. XI. 5. (k) Deuter. XXXIV. 6.

ſeph ſepelivit in ſepulchro novo, & teſtificatus eſt eum vidiſſe vivum. Et tres viri illi teſtificati ſunt vidiſſe eum colloquentem cum diſcipulis ſuis, in monte oliveti, & aſcendentem in cœlum.

XVII. Exſurgens autem Joſeph dixit ad Annam & Caipham: Vere & bene admiramini, qvoniam audiſtis, qvod viſus eſt Jeſus de morte vivus aſcendiſſe in cœlum. Vere admirandum eſt, qvia non ſolum reſurrexit à mortuis, ſed etiam de monumentis reſuſcitavit mortuos, & à multis (l) viſi ſunt in Jeruſalem. Et nunc audite me, qvia omnes cognovimus beatum Simeonem Sacerdotem * magnum, qvi ſuſcepit (m) in manibus ſuis Jeſum infantem in templo. Et ipſe Simeon habuit duos filios germanos fratres, & nos omnes in dor-

(l) Matth. XXVII. 53. * Vid. ſup. p. 124. (m) Luc. II. 28. Sequitur jam mira narratio de Simeonis filiis à morte per Chriſti reſurrectionem excitatis, & qvæ apud inferos viderant, referentibus. Cæterum dogma de fidelibus V. T. ex inferis per Chriſti prædicationem reductis non multos tantum habuit adſtipulatores in Eccleſiâ, ſed etiam antiqviſſimos, ut oſtenderunt Allatius de Græcorum libris Eccleſiaſticis, Voſſius in Theologicis theſibus, Elmenhorſtius ad Gennadium, itemque alii. Unde ex aliis monumentis quam ex Evangelio Nicodemi haurire potuit Auguſtinus qvod ſcripſit Epiſt. 99. ad Evodium (edit. Benedictin. 164.) de primo homine Patre generis humani ex inferni vinculis per Chriſtum ſoluto totam fere Eccleſiam conſentire, idemque credi de aliis antiquis ſanctis, Patriarchis ac Prophetis, *undecunque hoc traditum ſit, etiamſi Canonicarum Scripturarum hinc expreſſa non proferatur auctoritas.*

dormitione & in sepultura eorum fuimus. Ambulate ergo & videte monumenta eorum, aperta enim sunt, qvia surrexerunt, & ecce sunt in civitate Arimathia, simul viventes in orationibus. Qvidam audiunt clamantes, cum nemine tamen loqventes, sed ut mortui silentes. Sed venite, ambulemus ad istos cum omni honore & moderatione, perducamus eos ad nos. Et si adjuraverimus eos, forsitan loqventur nobis de resurrectione eorum mysteria qvædam. Hæc audientes Judæi gavisi sunt omnes valde, & euntes Annas & Caiphas, Nicodemus & Joseph, & Gamaliel non invenerunt eos in sepulchro eorum, sed ambulantes in civitatem Arimathia, ibi eos invenerunt in oratione flexis genibus intentos. Et osculantes eos cum omni veneratione & timore Dei perduxerunt eos Jerusalem in Synagogam. Et clausis januis tollentes legem Domini, & ponentes eam in manibus eorum (n) adjuraverunt eos per Deum Adonai, & Deum Israel, qvi per legem & Prophetas locutus est Patribus nostris dicentes: Si ipsum esse creditis Jesum, qvi vos suscitavit à mortuis, dicite nobis qvod vidistis, & qvomodo resuscitati estis à mortuis. Hanc adjurationem audientes Charinus & Lenthius contremuerunt corpore, & conturbati corde gemuerunt. Et simul respicientes in cœlum fecerunt signaculum (o) crucis digi-

(n) De simili adjurationis ritu supra cap. XIV. (o) Sic & infra inducitur Servator ipse faciens signum crucis super

tis ſuis in lingvis ſuis. Et ſtatim ſic locuti ſunt dicentes: Date nobis ſingulos (p) tomos chartæ, & ſcribemus vobis omnia qvæ vidimus. Et dederunt eis. Et ſedentes ſinguli ſcripſerunt dicentes:

XVIII. Domine Jeſu & pater Deus, (q) mortuorũ reſurrectio & vita, permitte nobis loqvi myſteria tua, qvæ poſt mortem crucis tuæ vidimus, qvia per te adjurati ſumus. Tu enim prohibuiſti ſervis tuis, ne referrent ſecreta Divinæ majeſtatis tuæ, qvæ apud inferos feciſti. Nos autem, cum eſſemus cum Patribus noſtris poſiti in profundo inferni, in caligine tenebrarum, ſubito factus eſt aureus ſolis color, (r) purpureaqve realis lux illuſtrans, ſtatim omnis generis humani Pater Adam cum omnibus Patriarchis & Prophetis exſultaverunt, dicentes: Lux iſta autor luminis ſempiterni eſt, qvæ nobis promiſit transmittere lumen coæternum. Et exclamavit Jeſaias Propheta, & dixit: Hæc eſt lux Patris & filii Dei, ſicut prædixi, cum eſſem in terris, vivus: (s) *Terra Zabulon & terra Nephthalim trans Jordanem; populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: Et qui habitabant in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.* Et nunc advenit & illuxit nobis in

Adam & omnes ſanctos. (p) Inepte editum erat: *ſingulos thomos terræ.* (q) Vitioſe interpunctus erat in editis hic locus ſic: *Domine Jeſu & Pater, Deus mortuorum.* DEus non eſt Deus mortuorum, Matth. XXII. 32. (r) Ita ſcripſi, etſi in editis reperi *calor.* (s) Eſ. IX. 1. Matth. IV. 15.

in morte sedentibus. Et cum exsultaremus omnes in lumine, qvod superluxit nobis, supervenit nobis genitor noster Simeon, & exsultans omnibus dixit: Glorificate Dominum Jesum Christum filium Dei, qvem ego in manibus meis suscepi infantem in templo, & compulsus à Spiritu Sancto dixi ad eum confessus: (t) *Quia nunc viderunt oculi mei salutare tuum, qvod parasti ante faciem omnium populorum, Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Hæc audientes omnes Sancti, qvi erant in profundo inferni, plus exsultaverunt. Et posthæc supervenit qvasi Eremitula (u) & interrogatur ab omnibus: Qvis es tu? Qvibus respondens dixit: Ego sum vox clamantis in deserto, Johannes Baptista, & Propheta Altissimi, præiens ante faciem adventus ejus præparare vias ejus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum illorum. Et ego Johañes videns Jesum venientem ad me, compulsus sum à Spiritu Sancto, & dixi: Ecce *A*gnus Dei, ecce qvi tollit peccata mundi. Et baptizavi eum in flumine Jordanis, & vidi Spiritum Sanctum descendentem super eum in specie columbæ. Et audivi vocem de cœlo dicentem: Hic est filius meus dilectus, in qvo mihi benè complacui ipsum audite. Et nunc præviante (x) me ante faciem ejus, descendi annunciare vobis, qvia in proximo visitavit nos ipse filius ejus Dei oriens

(t) Luc. II. 29. (u) Matth. III. (x) Luc. II. 76.

eis pecuniam (l) multam. Et miserunt cu
eis alios viros, qvi ducerent eos usqve in re
nem suam, ut nullo modo starent in Jerusal
Congregati ergo sunt omnes Judæi, & fecerunt inter se magnam lamentationem, dicentes: Qvid est hoc signum, qvod factum est in Jerusalem? Annas autem & Caiphas consolantes eos, dixerunt: Numqvid militibus, qvi custodierunt monumentum JEsu, deb credere, dicentibus nobis, qvoniam Ange revolvit lapidem de ostio monumenti? For tan hæc discipuli *ejus dixerunt eis (m) & dederunt pecuniam, ut hæc dicerent, & tolle corpus JEsu. Hoc autem scitote, qvod no est credendum ullo modo alienigenis, q & à nobis acceperunt pecuniam copiosam, secundum qvod docuimus eos dicere, sic omnibus dixerunt. Aut nobis habent te fidem, aut discipulis JEsu.

XV. Exsurgens vero Nicodemus, d Recte loqvimini filii Israel. Vos audistis omnia qvæ

(l) ἀργύρια ἱκανά Matth. XXVIII. 12. 7. * perabsurda hæc exceptio Judæorum. Qvis enim credat timidos illos pauperesque, abjecti, contemti, crucifixi JEsu discipulos sive voluisse si potuissent, vel si voluissent, potuisse custodes argento corrumpere, in hunc nempe finem, ut propter doctrinam de Christo, quam ipsi falsam scirent confictamqve, & ipsi omni genere ignominiæ & morte ipsa afficerentur. Non minus absurdæ & incredibiles aliæ προφάσεις, quales memorantur in Clementi tributis recognitt. lib. 1. c. 42. *Quidam eorum cum omni custodia servantes locum, quem non potuere resurgentem tenere, magum dicebant. Alii finxerunt furatum.* (m) Romanis militibus.

qvæ locuti sunt tres illi Viri jurantes in lege(n) Domini. Qvi dixerunt: Vidimus JEsum loqventem cum discipulis suis super montem oliveti, & vidimus eum ascendentem in cœlum. Et docet nos Scriptura (o) qvod Beatus Elias Propheta assumtus est, & interrogatus Helisæus à filiis Prophetarum: Ubi est Pater noster Elias? Dixit eis, qvia assumptus est. Et dixerunt filii Prophetarum ad eum: Forsitan Spiritus rapuit illum in montibus Israel. Sed eligamus viros nobiscum, & circumeuntes montes Israël forsitan inveniemus eum. Et deprecati sunt Helisæum, & ambulavit cum illis tribus diebus, & non invenerunt eum. Et nunc audite me filii Israel, & mittamus viros in montes Israel, ne forte rapuerit Spiritus JEsum, & forsitan inveniemus eum, & agemus pœnitentiam. Et placuit omni populo consilium Nicodemi, & miserunt Viros, & qværentes non invenerunt JEsum, & reversi dixerunt: Circumeuntibus nobis non invenimus JEsum, sed invenimus Joseph (p) in civitate sua Arimathia. Hæc audientes Principes & omnes populi gavisi sunt, & glorificaverunt Deum Israel, qvia inventus est Joseph, qvem incluserunt in cubiculo, & non invenerunt. Et facientes congregationem magnam dixerunt Principes Sacerdotum: Qvo ordine possumus adducere

Io-

(n) i.e. Librum legis manibus tenentes, ut jam monui, (o) 4. Reg. II. (p) De quo paulo ante dixerat, quod è carcere per miraculum evaserit.

Joseph ad nos, & loqvi cum eo? Et tollentes tomum (q) chartæ, scripserunt ad Joseph, dicentes: Pax tecum, & omnibus, qvi tecum sunt. Scimus, qvia peccavimus tibi, & in Deum. Dignare ergo venire ad patres tuos, qvia admirati sumus (r) de assumptione tua. Scimus, qvia consilium malignum habuimus adversum te, & Dominus suscepit te, & ipse Dominus liberavit te de consilio nostro. Pax tibi Joseph honorabilis ab omni plebe. Et elegerunt septem viros amicos Joseph, & dixerunt ad eos: dum perveneritis ad Joseph, salutate eum in pace, dantes ei epistolam. Et pervenientes viri ad Joseph, salutantes eum, pacificè dederunt ei libellum epistolæ. Et cum legisset Joseph, dixit: Benedictus Dominus Deus, qvi liberasti me ab Israël, ut non effunderet sangvinem meum. Benedictus Deus, qvi protexisti me sub alis tuis, & osculatus est eos Joseph, & suscepit in domum suam. Alia autem die ascendens Joseph asinum suum, ambulavit cum illis, & perrexerunt in Jerusalem. Et cum audissent hæc omnes Judæi, occurrerunt

(q) Τόμον χάρτου ut Ef.VIII. 1. adde Scriverium ad illud Martialis lib. 1. epigr. 66. *Scriptura quanti constet & tomus vilis.* (r) i. e. liberatione ἀναλήψει. Mira hæc de Josepho Arimathensi ejusdem prorsus fidei sunt cum iis, quæ de ejus in Angliam missione à Philippo Apostolo facta, prædicato ibidem Evangelio & scriptis ad Britanniæ Ecclesias epistolis alii fabulantur. Vid. Rev. Ittigium de Patribus Apostol. §. XIII. Tillemontii notas ad vitam Josephi Arimath. Bollandum ad diem XVII. Martii.

runt ei obviam clamantes, & dicentes: Pax in introitum tuum pater (s) Joſeph. Qvibus reſpondens ait: Pax Dòmini omni populo. Et oſculati ſunt eum omnes. Et ſuſcepit eum Nicodemus in domum ſuam, faciens magnam (t) ſuſceptionem. Alia autem die (u) paraſceve Annas & Caiphas & Nicodemus dixerunt ad Joſeph: Da confeſſionem Deo Iſraël, & manifeſta nobis omnia, de qvibus interrogatus fueris, qvia contriſtati ſumus, eo qvod ſepeliſti corpus Domini Jeſu: includentes te in cubiculo non invenimus te, & admirati ſumus nimis, & pavor nos comprehendit, usqve dum te ſuſcepimus præſentem. Coram Deo ergò manifeſta nobis, qvod factum eſt. Reſpondens autem Joſeph dixit: Bene recluſiſtis me in die paraſceve (x) ad veſperam. Cum ſtarem in oratione mea die Sabbati media nocte, ſuſpenſa eſt domus à qvatuor Angelis, (y) & vidi Jeſum ſicut fulgorem lucis, & præ timore cecidi in terram. Jeſus autem tenens manum meam elevavit me de terrâ, rosqve (z) perfudit me. Et extergens faciem meam oſculatus eſt me, & dixit mihi: Noli timere Joſeph, reſpice in me, & vide, qvia (a) ego ſum: Ego autem

(s) Sic & infra p. 273. *pater honorabilis Joſeph.* (t) i. e. magnum convivium, δοχὴν μεγάλην Luc. V. 29. (u) Paraſceve ad diem Sabbati vel aliud feſtum. (x) Paraſceve ad feſtum Paſchatos. (y) Forte *angulis.* Meminit hujus narrationis etiam Gregorius Turon. lib. 1. c. 21. Hiſt. (y) Ita ſcripſi pro eo quod editum erat: *roſaque perfudit me.* (a) αὐτὸς ἐγώ εἰμι. Luc. XXIV. 39.

tem respexi & dixi : Rabboni Helias. Et d
ad me : Non sum Elias ego, sed sum Jesus N
zarenus, cujus corpus sepelisti. Ego au
dixi ad eum : Ostende mihi monumentum,
posui te. Jesus vero tenens manum meam
duxit me in locum, ubi posui eum, & osten
mihi sindonem, & fasciale, in quo (b) c
ejus involveram. Tunc cognovi quia Jes
& adoravi eum, & dixi : Benedictus (c)
venit in nomine Domini. Jesus vero ten
manum meam, duxit me in Arimathiam
domum meam, & dixit mihi : Pax tibi, & u
in quadragesimum (d) diem non exeas de
mo tua. Ego autem ambulo ad discip
meos.

XVI. Cum hæc omnia audissent princi
Sacerdotum & cæteri Sacerdotes, & Lev
stupefacti sunt, & veluti mortui ceciderun
facies suas in terram (e) & exclamantes a
dixerunt : Quid est hoc signum, quod fac
est in Jerusalem? Novimus Patrem & Matr
Jesu. Dixit & quidam Levita : Ego cogn
multos de cognatione sua timentes Deum,
cum orationibus semper in templo hosti
holocausta offerentes Deo Israel. Et qua
suscepit eum magnus Sacerdos Simeon (f) te-
nens in manibus, dixit ad eum : *Nunc dimit
servum tuum, Domine secundum verbum tuum in
pace*

(b) Matth. XXVII. 50. *corpus*. (c) e Matth. c. XXIII. 39. (d) Quo esset in cœlum adscensurus Act. I, 3. (e) ut Joh. XVIII, 6. (f) Luc. II, 29. Supra p. 124.

pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad revelationem gentium & gloriam plebis tuæ Israel. Similiter & ipse Simeon benedixit Mariam Matrem Jesu, & dixit ei: *Annuncio tibi de puero isto: Hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum contradictionis. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, & revelabuntur de multis cordibus cogitationes.* Tunc dixerunt omnes Judæi: Mittamus ad illos tres viros,* qvi dixerunt se eum vidisse colloqventem cum discipulis suis in monte Oliveti. Hoc facto interrogaverunt eos, qvæ vidissent. Qvi respondentes uno ore dixerunt: Vivit (g) Dominus Deus Israel, qvia manifestè vidimus Jesum colloqventem cum discipulis suis in monte oliveti, & ascendentem in cœlum. Tunc Annas & Caiphas segregaverunt eos ab invicem, & interrogaverunt eos sigillatim. Qvi unanimiter veritatem confitentes dixerunt se vidisse Jesum. Tunc Annas & Caiphas dixerunt: Lex nostra continet: (h) In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Sed qvid dicimus? Beatus Enoch placuit Deo (i) & translatus est verbo Dei, & beati Moysi sepultura (k) non invenitur. Jesus autem traditus est Pilato, flagellatus, consputus, spinis coronatus, lancea percussus & crucifixus, in ligno mortuus & sepultus est, ut corpus ejus pater honorabilis Jo-

 seph

* Supra p. 266. (g) Ita scripsi pro *vidit*. (h) Deuter. XVII. 6. (i) Gen. V. 24. Ebr. XI. 5. (k) Deuter. XXXIV. 6.

ſeph ſepelivit in ſepulchro novo, & teſtificatus eſt eum vidiſſe vivum. Et tres viri illi teſtificati ſunt vidiſſe eum colloquentem cum diſcipulis ſuis, in monte oliveti, & aſcendentem in cœlum.

XVII. Exſurgens autem Joſeph dixit ad Annam & Caipham: Vere & bene admiramini, qvoniam audiſtis, qvod viſus eſt Jeſus de morte vivus aſcendiſſe in cœlum. Vere admirandum eſt, qvia non ſolum reſurrexit à mortuis, ſed etiam de monumentis reſuſcitavit mortuos, & à multis (l) viſi ſunt in Jeruſalem. Et nunc audite me, qvia omnes cognovimus beatum Simeonem Sacerdotem * magnum, qvi ſuſcepit (m) in manibus ſuis Jeſum infantem in templo. Et ipſe Simeon habuit duos filios germanos fratres, & nos omnes in dor-

(l) Matth. XXVII, 53. * Vid. ſup. p. 124. (m) Luc. II, 28. Sequitur jam mira narratio de Simeonis filiis à morte per Chriſti reſurrectionem excitatis, & qvæ apud inferos viderant, referentibus. Cæterum dogma de fidelibus V. T. ex inferis per Chriſti prædicationem reductis non multos tantum habuit adſtipulatores in Eccleſiâ, ſed etiam antiqviſſimos, ut oſtenderunt Allatius de Græcorum libris Eccleſiaſticis, Voſſius in Theologicis theſibus, Elmenhorſtius ad Gennadium, itemque alii. Unde ex aliis monumentis quam ex Evangelio Nicodemi haurire potuit Auguſtinus qvod ſcripſit Epiſt. 99. ad Evodium (edit. Benedictin. 164.) de primo homine Patre generis humani ex inferni vinculis per Chriſtum ſoluto totam fere Eccleſiam conſentire, idemque credi de aliis antiquis ſanctis, Patriarchis ac Prophetis, *undecunque hoc traditum ſit, etiamſi Canonicarum Scripturarum hinc expreſſa non proferatur auctoritas.*

dormitione & in sepultura eorum fuimus. Ambulate ergo & videte monumenta eorum, aperta enim sunt, qvia surrexerunt, & ecce sunt in civitate Arimathia, simul viventes in orationibus. Qvidam audiunt clamantes, cum nemine tamen loqventes, sed ut mortui silentes. Sed venite, ambulemus ad istos cum omni honore & moderatione, perducamus eos ad nos. Et si adjuraverimus eos, forsitan loqventur nobis de resurrectione eorum mysteria qvædam. Hæc audientes Judæi gavisi sunt omnes valde, & euntes Annas & Caiphas, Nicodemus & Joseph, & Gamaliel non invenerunt eos in sepulchro eorum, sed ambulantes in civitatem Arimathia, ibi eos invenerunt in oratione flexis genibus intentos. Et osculantes eos cum omni veneratione & timore Dei perduxerunt eos Jerusalem in Synagogam. Et clausis januis tollentes legem Domini, & ponentes eam in manibus eorum (n) adjuraverunt eos per Deum Adonai, & Deum Israel, qvi per legem & Prophetas locutus est Patribus nostris dicentes: Si ipsum esse creditis Jesum, qvi vos suscitavit à mortuis, dicite nobis qvod vidistis, & qvomodo resuscitati estis à mortuis. Hanc adjurationem audientes Charinus & Lenthius contremuerunt corpore, & conturbati corde gemuerunt. Et simul respicientes in cœlum fecerunt signaculum (o) crucis digi-

 tis

(n) De simili adjurationis ritu supra cap. XIV. (o) Sic & infra inducitur Servator ipse faciens signum crucis super

tis suis in lingvis suis. Et statim sic locuti sunt dicentes: Date nobis singulos (p) tomos chartæ, & scribemus vobis omnia qvæ vidimus. Et dederunt eis. Et sedentes singuli scripserunt dicentes:

XVIII. Domine Jesu & pater Deus, (q) mortuorũ resurrectio & vita, permitte nobis loqvi mysteria tua, qvæ post mortem crucis tuæ vidimus, qvia per te adjurati sumus. Tu enim prohibuisti servis tuis, ne referrent secreta Divinæ majestatis tuæ, qvæ apud inferos fecisti. Nos autem, cum essemus cum Patribus nostris positi in profundo inferni, in caligine tenebrarum, subito factus est aureus solis color, (r) purpureaqve realis lux illustrans, statim omnis generis humani Pater Adam cum omnibus Patriarchis & Prophetis exsultaverunt, dicentes: Lux ista autor luminis sempiterni est, qvæ nobis promisit transmittere lumen coæternum. Et exclamavit Jesaias Propheta, & dixit: Hæc est lux Patris & filii Dei, sicut prædixi, cum essem in terris, vivus: (s) *Terra Zabulon & terra Nephthalim trans Jordanem; populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: Et qui habitabant in regione umbra mortis, lux orta est eis.* Et nunc advenit & illuxit nobis in

Adam & omnes sanctos. (p) Inepte editum erat: *singulos thomos terra.* (q) Vitiose interpunctus erat in editis hic locus sic: *Domine Jesu & Pater, Deus mortuorum.* DEus non est Deus mortuorum, Matth. XXII. 32. (r) Ita scripsi, etsi in editis reperi *calor.* (s) Es. IX. 1. Matth. IV. 15.

in morte sedentibus. Et cum exsultaremus omnes in lumine, qvod superluxit nobis, supervenit nobis genitor noster Simeon, & exsultans omnibus dixit: Glorificate Dominum Jesum Christum filium Dei, qvem ego in manibus meis suscepi infantem in templo, & compulsus à Spiritu Sancto dixi ad eum confessus: (t) *Quia nunc viderunt oculi mei salutare tuum, qvod parasti ante faciem omnium populorum, Lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Hæc audientes omnes Sancti, qvi erant in profundo inferni, plus exsultaverunt. Et posthæc supervenit qvasi Eremitula (u) & interrogatur ab omnibus: Qvis es tu? Qvibus respondens dixit: Ego sum vox clamantis in deserto, Johannes Baptista, & Propheta Altissimi, præiens ante faciem adventus ejus præparare vias ejus, ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum illorum. Et ego Johañes videns Jesum venientem ad me, compulsus sum à Spiritu Sancto, & dixi: Ecce Agnus Dei, ecce qvi tollit peccata mundi. Et baptizavi eum in flumine Jordanis, & vidi Spiritum Sanctum descendentem super eum in specie columbæ. Et audivi vocem de cœlo dicentem: Hic est filius meus dilectus, in qvo mihi benè complacui ipsum audite. Et nunc præviante (x) me ante faciem ejus, descendi annunciare vobis qvia in proximo visitavit nos ipse filius ejus Dei

(t) Luc. II. 29. (u) Matth. III. (x) Luc. II. 76.

oriens ex alto, veniens ad nos ſedentes in tenebris, & in umbrâ mortis.

XIX. Cum autem hæc audiſſet Protoplaſtus Adam Pater, qvia in Jordane baptizatus eſt Jeſus, exclamavit ad filium ſuum Seth: Enarra filiis tuis Patriarchis & Prophetis omnia, quæcunque audiſti à Michäle Archangelo, qvando te transmiſi ad portas Paradiſi, ut deprecareris Deum, & ungeret (y) caput meum, cum eſſem infirmus. Tunc Seth appropinqvans ſanctis Patriarchis & Prophetis, dixit: Ego Seth, cum eſſem orans Dominum ad poſtas Paradiſi, ecce angelus Domini, Michael apparuit mihi dicens: Ego miſſus ſum ad te à Domino, ego ſum conſtitutus (z) ſuper corpus humanum. Tibi dico Seth: noli in lacrymis Deum orare & deprecari propter oleum miſericordiæ (a) ligni, ut perungas Patrem tuũ Adam pro dolore capitis ejus, qvia nullo modo poteris accipere, niſi in noviſſimis diebus & temporibus, niſi qvãdo completi

(y) Reſpicitur hoc loco unctio ſalutaris ad recuperandam ſanitatem, qvalem memorant Marcus VI, 13. & Jac. V. 14. ubi vid. interpretes, & Selden. l. 2. c. 7. de Synedriis, Lemonium notis ad Varia Sacra p. 1049. ſq. Phil. Jac. Hartmannum de rebus geſtis Chriſtianorum ſub Apoſtolis p. 224. ſq. Ab hoc ſacro oleo in Græca etiamnum Eccleſia recepto & hic ab ipſis ſi credere fas eſt, primis hominibus anxie deſiderato, differt extrema unctio Latinorum, ut fatetur & præ ſe fert Vir doctus & candidus Joh. Launojus. (z) ex Judæ v. 9. ubi confer Grotium. Vide & infra c. ult. (a) Miſericordiæ ex ligno, h. e. è cruce in genus humanum redundaturæ. Meminit & mox arboris miſericordiæ in paradiſo.

pleti fuerint quinque millia & quingenti anni (b) tunc veniet ſuper terram amantiſſimus Dei filius reſuſcitare corpus humanum Adæ (c) & conreſuſcitare corpora mortuorum, & ipſe veniens in Jordanis (d) aqva baptizabitur. Et cum egreſſus fuerit de aqva Jordanis, tunc de oleo miſericordiæ ſuæ unget ex eo (e) omnes credentes in ſe, & erit oleum miſericordiæ ſuæ in generationem eorum, qvi naſcituri ſunt, (f) ex aqua & Spiritu Sancto in vitam æternam. Tunc deſcendens in terras amantisſimus Dei filius Chriſtus Jeſus introducet Patrem noſtrum Adam in paradiſum ad arborem miſericordiæ. Hæc autem omnia audientes à Seth Patriarchæ omnes & Prophetæ exſultaverunt magis.

XX. Et cum exſultarent ſancti omnes, ecce Satan princeps & dux (g) mortis dixit ad principem inferorum: Apparo ſuſcipere ipſum Jeſum Nazarenum, qvi gloriatus ſe filium Dei eſſe, & eſt homo timens mortem, & dicens. (h) *Triſtis eſt anima mea usque ad mortem.* Et multa

(b) Tot fere annos à mundo condito ad Chriſtum natum numerant Theophanes, Nicephorus, Cedrenus, & Græci hodie communiter. Confer infra c. ult. (c) Matth. XXVII. 52. (d) Matth. III. 13. (e) Oleo, puta. Pleonaſmus Pronominis, de qvo Joh. Vorſtius c. 27. Hebraiſm. N. T. (f) baptizandi. (g) Ut mors ab inferis diſtinguitur Apoc. VI. 8. XX. 14. Sic noſter Principem mortis diſtinguit à Principe inferorum, quaſi duo eſſent diverſi Satan & Diabolus Apoc. XII. 9. (h) Matth XXVI. 38. è Pſ. XLII. 5. Cæterum mortem exhorruiſſe meticuloſe & dolorum ſuſtinendorum pavore hæc dixiſſe Salvatorem, qvod & Vaninus blaſphemè ipſi exprobraſſe

ta mihi mala inferens, & pluribus aliis, qvos ego cœcos feci, & claudos, insuper & qvos ego variis dæmoniis vexavi, ipse verbo sanavit. Et qvos ad te mortuos perduxi, hos ipse à te (i) abstraxit. Respondens autem princeps inferorum ad Satan dixit: Qvis est iste princeps tam potens, cum sit homo mortem timens? Omnes enim potentes terræ mea potestate subjecti tenentur, qvos tu subjectos perduxisti tuâ potentiâ. Si ergò potens est in humanitate, (k) vere dico tibi, omnipotens est & in divinitate, & potentiæ ejus nemo potest resistere. Et cum dicit se timere mortem, capere te vult (l) & væ tibi erit in sempiterna secula. Respondens autem Satan dixit ad principem tartari: Qvid dubitasti & timuisti suscipere illum Jesum Nazarenum adversarium tuum & meum? Ego enim tentavi illum, & populum meum antiqvum Judaicum excitavi zelo & ira adversus eum. Lanceam exacui ad passionem ejus, fel & acetum miscui, & jussi ei dare potum, & lignum præparavi ad crucifigendum eum, & clavos ad perforandũ manus ejus & pedes, & in proximo est ejus mors, & perducam eum ad te, subjectum mihi & tibi.

Re-

fertur apud Grammondum, jampridem negârunt Hilarius & Hieronymus, qvos vide. (i) In vitam revocando. (k) Secundum humanam naturam. (l) Multis veteribus creditum est Christi potentiam & personam Diabolo latuisse. Atque ita interpretati sunt loca Eph. III 9 & 1. Cor. II 8. Vide Cotelerium in epist. Ignatii ad Magnesios n 19. & ad Philippenses num. 8.

Respondens autem princeps Tartari dixit: Tu mihi dixisti, qvia ipse est, qvi mortuos à me abstraxit. Qvi hic detenti sunt, dum viverent in terris, non suis potentiis sed divinis precibus ablati sunt, & omnipotens eorum Deus abstraxit eos à me. Qvis ergo est iste JEsus Nazarenus, qvi suo verbo mortuos à me traxit sine precibus? Forsitan ipse est, qvi Lazarum qvatuor diebus mortuum fœtentem & dissolutum, (m) qvem ego mortuum detinebam, redivivum suo imperio à me traxit. Respondens Satan ad principem inferorum, dixit: Ipse est ille JEsus Nazarenus. Hæc audiens princeps inferorum dixit ad eum: Adjuro te per virtutes tuas & meas, ne perducas eum ad me. Ego enim tunc qvando audivi imperium verbi ejus, contremui timore perterritus, & omnia officia (n) mea impia simul mecum conturbata sunt, nec ipsum Lazarum retinere potuimus, sed excutiens se, per omnem malignitatem & celeritatem salvus exivit à nobis, & ipsa terra, qvæ tenebat Lazari corpus mortuũ, statim reddidit vivum. Ego autem nunc scio, qvod hæc ita potuit facere Deus omnipotens, qvi potens est in imperio suo, & potens in humanitate, qvi & Salvator est generis humani. Hunc ergo ne perduxeris ad me, omnes enim illos, qvos hinc (o) detineo sub incredulitate

 car-

(m) Nempe putredine. Nam alioqvi jacebat in sepulchro δεδεμένος Joh. XI. 44 (n) i. e. officiales mei, sive administri. Sic veteres JCti etiam utuntur hoc vocabulo. (o) *hinc*

carceris clausos, & vinculis peccatorum constrictos, solvet, & ad æternam vitam suæ divinitatis perducet.

XXI. Et cum hæc ad invicem loqverentur Satan & princeps inferni, subito facta est vox ut tonitruum (p) & spiritualis (q) clamor: *Tollite portas, principes, vestras; & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* (r) Hæc autem cum audisset princeps tartari, dixit ad Satan: Recede à me, & exi de meis sedibus foras, si potens es præliator, pugna adversum Regem gloriæ. Sed qvid tibi cum isto? Et ejecit foras Satan de sedibus suis. Et dixit princeps ad suos impios ministros: Claudite portas crudeles (s) æreas, & vectes ferreos supponite, & fortiter resistite, ne captivi ducamur (t) in captivitatem. Hæc autem audiens omnis multitudo Sanctorum, cum magna voce increpationis dixerunt ad principem inferorum: Aperi portas tuas, ut intret Rex gloriæ. Et exclamavit Divinus ille Propheta David, dicens: Nonne cum

pro *hic* solenne ætatis infimæ Scriptoribus. Mox *sub incredulitate carceris* idem est ac si dixisset *sub incredulitate in carcere.* (p) ex Apocal. XIV. 2. (q) Qualis fragor πνευμάτων, ventorum ac turbinum. (r) Psalm. XXIV. 7. ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Angelis & Archangelis hanc vocem tribuit Epiphanius differens de Christi ad inferos descensu T. 2. pag. 270. seq. (s) Immanes, vastas, validissimas. (t) μὴ αἰχμαλωτευώμεθα αἰχμαλωσίαν Eph. IV. 8.

cum essem vivus in terris, bene vobis prædixi? (u) *Confiteantur Domino misericordiæ ejus, & mirabilia ejus filiis hominum, quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit. Suscepit eos de via iniquitatis eorum, propter injustitias enim suas humilitati sunt.* Et post hæc alius Propheta, videlicet Sanctus Esaias, similiter ait ad omnes Sanctos: Nonne cum essem in terris vivus, bene prædixi vobis: (x) *Exsurgent mortui & resurgent, qui in monumentis sunt, & exsultabunt, qui in terris sunt, quoniam ros* (y) *qui est à Domino, sanitas est illis.* Et iterum dixi: *Ubi est mors, victoria tua? ubi est mors stimulus tuus?* Hæc autem audientes omnes Sancti ab Esaia, dixerunt ad principem inferorum: Aperi nunc portas tuas & vectes ferreos submove, qvoniam vinctus eris, & nullius potentiæ. Et facta est vox magna tanqvam sonus tonitrui, dicens: (a) *Attollite portas, principes, vestras, & elevamini portæ infernales, & introibit Rex gloriæ.* Videns autem

(u) Ps. CVII. 15. 16. 17. (x) Jes. c. XXVI. 19. in edit. Græca. (y) Editum erat *Rex qui est à Domino*, sed in Esaiæ loco est *ros*. Solenne autem Librariis *s* & *x* literas inter se confundere, ut multis ostendi ad Chalcidium. Hinc pro *ros*, scripsere *rox*, denique *rex*. (z) Imo non Esaias sed Hoseas in editione Græca XIII. 14. Error ortus ex eo, quia hæc verba allegans Apostolus 1. Cor. XV. 55. quædam ex Esaiæ XXV. 8. præmittit. (a) Etiam in Ps. XXIV. hæc verba altera vice repetuntur versu 10. Porro ex præsenti loco Evangelii Nicodemi conficta apparet, quæ de Lazari anima ex inferis, Christo jubente, Tartaro frendente repetita tradit Petrus Ravennas apud Martinum Polonum lib. 3. Chron. p. 108. seq. edit. Suffridi Petri.

autem princeps inferorum, qvod duabus vicibus clamaverat, quasi ignorans dicit: *Quis est Rex gloriæ?* David vero respondens ad principem inferorum dixit: Ista verba clamoris cognosco, qvoniam ego eadem per Spiritum ejus vaticinatus sum. Et nunc, qvæ supra dixi, dico tibi. *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio, ipse est Rex gloriæ, &* (b) *ipse Dominus in cælo & in terra prospexit, ut audiret gemitus compeditorum, & ut solveret filios interemptorum.* Et nunc spurcissime & fœtidissime princeps inferi, aperi portas tuas, & intret Rex gloriæ, qvia ipse Dominus est cœli & terræ. Hæc dicente David ad principem inferorum, supervenit in forma hominis Dominus majestatis, & æternas tenebras illustravit, & indissolubilia vincula disrupit, & invincibili virtute visitavit sedentes (c) in profundis tenebris delictorum, & in umbra mortis peccatorum.

XXII. Hæc audiens mors impia cum crudelibus ministris suis, expaverunt in propriis regnis agnita luminis claritate, dum Christum in suis repentè sedibus (d) viderunt constitutum, exclamaverunt dicentes: Vincti jam sumus à te, ad Dominum (e) dirigis confusionem nostram. Qvis es tu, qvi sine exitio corruptionis incorruptum argumentum majestatis fulgores habes (f) contemnens? Qvis es tam

(b) Ps.CII.19.20. (c) Luc.I.79. (d) Mortis, puta & inferorum. (e) In triumphum nempe ducendos, Coloss. II. 15. (f) Quos negligis, & quibus te exuis fulgores divinitatis habes etiam in forma servi Phil. II. 7.

tam potens aut impotens, magnus & parvus, humilis & excelſus miles, qvi imperare poteſt in forma ſervi, ut humilis præliator? Et Rex gloriæ mortuus & vivus, qvem crux portavit occiſum. Qvi mortuus jacuiſti in ſepulchro, vivus ad nos deſcendiſti. Et in tua morte contremuit omnis creatura (g) & univerſa ſidera commota ſunt, & nunc factus es inter mortuos liber, & legiones noſtras perturbas. Qvis es tu, qvi illos, qvi originali peccato (h) adſtricti tenentur, abſolvis captivos, & in libertatem priſtinam revocas? Qvis es tu, qvi peccatorum tenebris excœcatos Divina & ſplendida & lucifera luce perfundis? Similiter & omnes legiones (i) dæmonum, ſimili perterritæ pavore, pavida ſubjectione una voce clamaverunt dicentes: Qvomodo & unde tu Je-

(g) Matth. XXVII. 51. ſq 45. (h) Priminius à Mabillonio editus T. 4. Analect p. 574. *Deinde corpus Chriſti jacuit in ſepulchro, & dum illud ſacrum corpus in ſepulchro jaceret, anima Chriſti deſcendit ad infernum. Idem eripuit Adam primum hominem, & omnes Patriarchas & Prophetas, & juſtos, qui propter originalia peccata ibidem detinebantur, unde Dominus dicit: Ero mors tua, o mors, ero morſus tuus, o inferne. Deinde alligavit Diabolum, & exſpoliavit infernum.* Idem dogma de liberatis, ex inferno, per Chriſtum fidelibus & Sanctis V. T. paſſim tradunt etiam vetuſtiores Patres, etſi rationem de originali labe non addunt. Vide loca ipſorum ſelecta à Pearſonio p. 425. & 443. n Symbolum edit lat. & quæ ab Allatio, Voſſio aliiſque collecta paulo ante p. 274 monui, imprimis Petavium de incarnat. lib 13. c 18. (i) Angelorum pariter & malorum dæmonum multitudo per legiones computatur. Angelorum Matth. XXVI. 53. Dæmonum Marc. V. 9.

JesuChriste, tam fortis homo & splendidus in majestate, tam præclarus sine macula & mundus à crimine? Ille enim mundus terrenus qvi nobis subjectus fuit (k) semper usqve nunc, qvi in tetris (l) usibus tributa persolvebat, nunqvam nobis talem mortuum hominem transmisit, nunqvam talia munera principibus inferorum destinavit. Qvis ergo es tu, qvi sic intrepidus nostros fines ingressus es, & non solum nobis supplicia magna inferre non vereris, sed insuper de nostris vinculis omnes auferre conaris? Forsitan tu es ille Jesus, de qvo nunc Satan ad principem nostrum dicebat, qvod per mortem tuam crucis totius mortis potestatem accepturus (m) esses? Tunc gloriæ Dominus conculcans mortem, & comprehendens principem inferorum, privavit omni sua potestate, & attraxit patrem nostrum terrenum (n) ad suam claritatem.

XXIII. Tunc principes Tartari suscipientes Satan, cum nimia increpatione dixerunt ad eum: O princeps perditionis, & dux exterminationis Beelzebub, derisio angelorum Dei, spurcitia justorum, qvid hic facere voluisti? Regem gloriæ crucifigere voluisti, in cujus exitio tanta spolia nobis promisisti, ignorans ut

(k) Κοσμοκράτορες Eph. VI. 12. *munditenentes potestates*, Tertull. (l) Alii: *integris* vel *in terris usibus*. Terri usus sunt peccata hominum rebus creatis abutentium, propter quæ malis dæmonibus veluti tributa in morte penduntur. (m) i. e. *sublaturus*. (n) Adamum,

ut insipiens qvid egeris? Ecce enim jam iste Jesus Nazarenus gloriosæ suæ Divinitatis fulgore fugat omnes horribiles tenebras mortis, ima carcerum, & summa confregit, & cunctos ejecit captivos, & universos vinctos (o) solvit, & omnes, qvi præ tormentis gravibus suspirare & gemere solebant, insultant (p) nobis, & deprecationibus eorum expugnamur? Impia regna nostra vincuntur, & nullum jam genus hominum nobis relinqvitur, imo potius & nobis fortiter comminantur, qvod (q) nobis nunqvam superbi fuerint mortui, nec aliqvando potuerunt læti esse captivi. O princeps Satan omnium malorum, impiorum & refugarum pater, qvid hic facere voluisti, qvod à principio usq; nunc fuerunt desperati salute & vita: modo nullus eorum personat gemitus, nec in alicujus eorum facie lacrymarum vestigium invenitur. O princeps Satan possessio (r) infernorum, illas tuas divitias, qvas acqvisieras

(o) Universos qui Christo apud inferos prædicanti fidem haberent, licet in vita fuissent infideles. Ita veteres quidam apud Allatium p. 243. seq. de libris Ecclesiasticis Græcorum. Epiphanius Tom. 2. pag. 260. Τί οὖν; πάντας ἁπλῶς σώζει ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ Θεός; οὐχὶ, ἀλλὰ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. (p) *Insultant* scripsi pro *insultabant*. (q) Locum hunc obscuriorem ita intelligo: *sed & comminantur nobis superbi illi, quod & imposterum nentiquam morituri, aut potestati nostræ subjiciendi sint, neque unquam iterum sint futuri captivi nostri, qui jam læti in libertate versantur.* (r) ὦ πρῶτον κτῆμα ᾅδου Σατανᾶ.

fieras per lignum prævaricationis, & Paradisi amissionem, & nunc per lignum crucis perdidisti, & periit omnis lætitia tua, dum istum Christum Jesum Regem gloriæ suspendisti, adversum te & adversum me (s) egisti, à modo cognosces, qvanta tormenta, æterna & infinita supplicia passurus es. O princeps malorum omnium Satan, auctor mortis, & origo omnis superbiæ, debueras primum istius Jesu Nazareni causam malam inqvirere, in qvem nullam culpam mortis invenisti. Qvare sine ratione injuste eum crucifigere ausus fuisti, & ad nostram regionem, innocentem & justum perduxisti, & totius mundi noxios, impios, & injustos perdidisti. Et cum loqveretur princeps inferorum ad Satan, tunc Rex gloriæ dixit ad ipsum Principem inferorum Beelzebub: Erit Satan princeps sub potestate tua in perpetua secula substitutus in locum Adæ, & filiorum ejus justorum meorum.

XXIV. Et extendens Jesus manum suam dixit: Venite ad me Sancti mei omnes, qvi creati estis ad imaginem meam, qvi per lignum (t) & diabolum & mortem damnati estis. Modo vivite per lignum crucis meæ, diabolo mundi principe damnato, & morte prostrata. Tunc statim omnes Sancti Dei sub manu altissimi Dei adunati sunt. Tenens autem Dominus Jesus manum

(s) Modo distinguit noster, modo confundit Satanam & principem tartari, principem mortis & principem inferorum Beelzebub. (t) Lignum arboris vetitæ in paradiso.

manum Adæ, dixit ad eum: Pax tibi cum omnibus filiis tuis justis meis. Adam (u) vero genibus Domini Jesu Christi advolutus, lacrymabiliter deprecatus est eum obsecratione humili, cum voce magna dicens: (x) *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectâsti inimicos meos super me. Domine Deus clamavi ad Te, & sanasti me Domine. Eduxisti ab inferis animam meam, salvasti me a descendentibus in lacum. Psallite Domino omnes Sancti ejus, & confitemini memoriæ sanctitatis ejus. Quoniam ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus.* Similiter & omnes sancti Dei genibus Domini Jesu advoluti, una voce dixerunt: Advenisti redemptor mundi, sicut per legem & Prophetas tuos sanctos prædixisti, jam factis adimplesti. Redemisti vivos per crucem tuam, & per mortem crucis ad nos descendisti, ut eriperes nos ab inferis & morte per majestatem tuam. Domine, sicut posuisti titulum gloriæ tuæ (y) in cœlo &

T cre-

(u) Confer Epiphan. T. 2. p. 273. (x) Psalm. XXX. 1. 2. 3. 4. 5. (y) Signum filii hominis in cœlo Matth. XXIV. 30. quod Theophylactus & alii veteres de cruce interpretantur. Vide Vossii theses Theol. p. 228. seq. Possis & intelligere in hoc pseudo Nicodemi loco Crucem in halonibus lunarib⁹ vel solaribus, cujus postremi generis videtur fuisse quæ Constantino M. Imperatori in cœlo apparuit. Narrat enim Eusebius fuisse *ἀμφὶ μεσημβρινὰς ἡλίου ὥρας*, & *ἐν οὐρανῷ ὑπερκείμενον τοῦ ἡλίου σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτὸς συνιστάμενον* lib. 1. de vit. Constant. cap. 28. Similem crucem in cœlo apparuisse refert Nazianzenus Orat. 4. cum Judæi jubente Juliano templum Hierosolymis restaurare volentes

erexisti titulum redemptionis crucem tuam in terris: ita pone, Domine, signum in inferno victoriæ crucis tuæ, ne mors dominetur amplius. Et extendens Dominus Jesus manum suam, fecit signum crucis super Adam, & super omnes Sanctos suos, & apprehendens dextram Adæ, descendit ab inferis. Et omnes Sancti Dei secuti sunt eum. Tunc Propheta ille Regius Sanctus David fortiter clamavit dicens: (z) *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit sibi dextra ejus, & brachium sanctum ejus. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam.* Et omnis multitudo Sanctorum responderunt dicentes: (a) *Hæc est omnis gloria omnibus Sanctis Dei*, Amen, Halleluja. Et posthæc exclamavit Habacuc Propheta (b) dicens: *Existi in salutem populi tui, ad liberandum populos tuos.* Et responderunt omnes Sancti dicentes: (c) Benedictus, qui venit in nomine Domini, Deus Dominus (d) & illuxit nobis. Hic est Deus noster in æternum, & in seculum seculi, ipse reget nos in secula. Amen, Hallelujah. Sic & omnes Prophetæ de suis laudibus sacra referentes, sequebantur Dominum.

XXV.

tempestate horrenda & prorumpentibus è terra ignibus prohibiti fuissent, φῶς ἐν τῷ ὀυρανῷ τὸν ςαυρὸν περιγράφον.
(z) Ps. XCVIII. 1. 2. 3. (a) Ps. CXLIX. 9. (b) Habac. III. 13. ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τὸν χριςόν σου. Male editum erat *existis*. (c) Matth. XXIII. 39. (d) Κύριος ὁ Θεὸς καὶ ἐφάνη ἡμῖν.

XXV. Dominus autem tenens manum Adæ, tradidit Michaeli Archangelo, & omnes Sancti seqvebantur Michaelem Archangelum, & introduxit in Paradiso gratia gloriosa, & occurrerunt eis obviam duo viri vetusti dierum, (e) interrogati autem à Sanctis: Qui estis vos, qvi nobiscum apud inferos nondum fuistis, & in Paradiso corpore collocati estis? Respondens, unus ex eis dixit: Ego sum Enoch, qui verbo (f) translatus sum. Hic iste, qvi mecum est, Elias Thesbites est, qui curru igneo (g) assumtus est. Hic & usqve nunc non gustavimus mortem, sed in adventum Christi reversuri sumus (h) divinis signis & prodigiis præcincti

T 2 ad

...) Bini senes *Enoch* & *Elias*. Nam neque hos ante ...isti adscensionem in cœlestem beatitatem receptos cre...ant veteres nonnulli. Ambrosius lib. 4. de fide ad Gratian. ...slatus erat Enoch, sed non est servus supra Dominum. ...llus enim adscendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Nam & Moysen, licet corpus ejus non apparuerit in terris, nunquam tamen in gloria cœlesti legimus, nisi postquam Dominus sua resurrectionis pignore vincula solvit inferni, & piorum animas elevavit.* (f) Targum Jonathan & Hierosolymitanum ad Gen. V. 24. (g) 4 Reg. II. 11. (h) De Enocho & Elia multi veterum intellexere locum Apocal. XI. 3. Vid. Natal. Alex. ætate 5. V. T. diss. VI. Fevardentium ad Irenæi lib. 4. c. 30. & lib. 5. c. 5. quanquam parum illi expositioni tribuunt Chamier T. 2. lib. 17. cap. 5. Drusius de Henocho c. 16. Rivetus Tom. 1. p. 201. D. Dorscheus in Mysaria Missæ c. 4. §. 46. sq. & p. 568. Pentadecad. Cæterum viderit Aretas quam vere ad laudatum locum Apocalypseos non dubitat sententiam illam de Helia & Henocho redituris & in testimonio suo tempus trium annorum ac dimidii acturis vocare *traditionem concorditer ab Ecclesia receptam*.

ad præliandum cum eo, & ab eo occidi in Jerusalem. Et post triduum & dimidium dierum (i) iterum vivi in nubibus assumendi.

XXVI. Et cum hæc loqverentur sancti Enoch & Elias, ecce supervenit alius Vir miserrimus portans humeris suis signum crucis. Et cum viderunt omnes sancti, dixerunt ad eum: Qvis es tu? Qvia visio tua latronis est, & propter qvod portas crucem humeris? Qvibus respondens ait: Verè dixistis, quia latro fui, omnia mala faciens super terram. Et Judæi crucifixerunt me cum Jesu, & vidi creaturarum mirabilia, qvæ facta sunt per crucem Domini Jesu crucifixi, & credidi eum esse creatorem omnium creaturarum, & Regem omnipotentem, & deprecatus sum eum dicens: *Memor esto mei Domine, dum veneris in regnum tuum.* Statim suscipiens deprecationem meam, dixit ad me: (k) *Amen dico tibi, hodiè mecum eris in Paradiso:* Et dedit mihi signum istud crucis dicens: Hoc porta & ambula in paradiso, & si non dimiserit te ingredi angelus custos (l) paradisi, ostende illi signum crucis, & dices ad eum, qvia Jesus Christus filius Dei, qui nunc crucifixus est, misit me huc ac te. Cum hoc fecissem, dixi ad Angelum custodem Paradisi hæc omnia. Qvi cum hæc à me audivit, statim aperiens introduxit me, & collocavit me ad dextram Paradisi

(i) Apocal. XI, 11. (k) Luc. XXIII. 43. ad quem locum confer Origenem in Johannem p. 420. vid. & supra cap. X. (l) cujus mentio Gen. III. 24.

[illegible]ens : Ecce modicum sustine te hic, ut [illegible]tur omnis generis humani Pater Adam cum omnibus filiis suis sanctis & justis Christi Domini crucifixi. Cum audissent omnia verba latronis, omnes Patriarchæ unâ voce dixerunt: Benedictus es Deus omnipotens Pater æternorum bonorum, & Pater misericordiarum, qui talem gratiam peccatoribus ejus dedisti, & in gratiam Paradisi reduxisti, & in tua spiritualia & pinguia pascua spirituali vita sanctissima collocasti. Amen.

XXVII. Hæc sunt divina & sacra mysteria, quæ vidimus & audivimus. Ego Charinus & Lenthius amplius non sumus permissi narrare cætera mysteria Dei, sicut contestans Michael Archangelus dixit nobis: (m) Euntes cum fratribus meis in Jerusalem eritis in orationibus clamantes, & glorificantes resurrectionem Domini Jesu Christi, quos à mortuis suscitavit secum. Et cum nemine hominum eritis loquentes, & sedebitis ut muti, donec veniat hora, ut permittat vobis ipse Dominus referre suæ divinitatis mysteria. Nos autem jussit Michael Archangelus ambulare trans Jordanem in locum optimum & pingvem, ubi sunt multi, qui nobiscum resurrexerunt in testimonium resurrectionis Christi: quia tantum tres dies permissi sumus à mortuis, qui sur-

(m) Male editum erat *vobis*, ut in superiore capite: *quia es tu?* & *vide creaturarum mirabilia*, pro *vidi*, & *hac porta* pro *hoc*.

surreximus celebrare in Jerusalem Pascha Domini cum Parentibus nostris in testimonium Christi Domini, & baptizati sumus (o) in sancto Jordanis flumine. Et jam à nemine visi sunt. Hæc sunt, qvanta nobis jussit Deus referre vobis, & date illi laudem & confessionem; & pœnitentiam agite, & miserebitur vestri. Pax vobis à Domino Deo Jesu Christo & Salvatore omnium nostrorum. Amen, Amen, Amen. Et postqvam compleverunt omnia scribentes, singulos tomos (p) chartæ scripserunt. Charinus autem qvod scripsit, dedit in manibus Annæ (q) & Caiphæ, & Gamalielis. Similiter & Lenthius qvod scripsit, dedit in manibus Nicodemi & Joseph, & subitò transfigurati sunt candidati nimis (r) & non sunt amplius visi. Scripta autem illorum inventa sunt æqvalia, nihil minus aut majus habentia litera unâ. Ista omnia admiranda Charini & Lenthii dicta audiens omnis Synagoga Judæorum, ad invicem dixerunt: Verè ista omnia à Deo facta sunt, & benedictus Dominus Jesus in secula seculo-

(o) Fabula quæ nititur opinione de absoluta necessitate baptismi ad salutem. (p) i. e. quilibet in peculiari schedio sua scripsit, & tamen deinde uterque deprehensi sunt eadem scripsisse; perinde ut de LXX. fertur Interpretibus, adeo ut ad illos applicarent verba Exod. XXIV. *καὶ τῶν ἐπιλέκτων τοῦ Ἰσραὴλ οὐ διεφώνησεν οὐδὲ εἷς.* (q) Sic recte versio Anglo-Sax. pro nominibus ineptis qvæ in editis latinis reperi, *Renna* & *Chaysa*. Eadem Anglo-Sax. versio pro *Carthius* semper habet *Lenticus*. (r) *λευκοὶ λίαν* ex Marc. IX. 3.

c[illegible]orum Amen. Et exierunt omnes cum magnâ solicitudine, cum timore, & tremore, & percutierunt (s) pectora sua, & abierunt, unusqvisque in propria (t) sua. Hæc omnia qvæ dicta sunt â Judæis in Synagoga eorum, statim Joseph & Nicodemus annunciaverunt Præsidi, & Pilatus scripsit omnia gesta (u) & ea qvæ dicta sunt de Jesu à Judæis, & posuit omnia verba in codicibus prætorii sui publicis.

XXVII. Post hæc ingressus Pilatus templum Judæorum, congregavit omnes Principes Sacerdotum & scribas & legis doctores, & ingressus est cum eis in sacrarium templi, & jussit ut omnes januæ clauderentur, & dixit eis: Auditum habemus, qvod qvandam magnam Bibliothecam (x) habetis in templo isto, propter hoc rogo vos, ut ante nos præsentetur, & cum deportassent illam bibliothecam magnam, à qvatuor ministris, auro & gemmis pretiosis ornatam, dixit Pilatus ad omnes: Adjuro vos

T 4 per

(s) Pro percusserunt. (t) *εἰς τὰ ἴδια* ut Act. XXI. 6. (u) Hæc ipsa scilicet, quæ præsenti libello continentur. Vide qvæ supra p. 214. seq. Cæterum ad Claudium (intellige Tiberium) Imperatorem missa gesta Pilati, addit Versio Anglo Saxonica, atqve hoc loco totum istud Pseud Evangelium concludit. (x) Scripta Mosis & Prophetarum respici puto. Aliam enim bibliothecam in templo Judæorum frustra quæsieris. Sic Alcimus Avitus ep. 2. *utramque Bibliothecam* vocat libros utriusque Testamenti. Similiter & alii Scriptores sequioris ævi. Vide Cangii Glossar. mediæ latin. in *Bibliotheca*, Lambec. l. 2. Bibl. Vindob. p. 747. sq. & 403. Joh. Marcianæum prolegom. 1, ad Bibliothecam divinam Hieronymi.

per Deum Patrem vestrum, qvi fecit ac jussit templum istud ædificari, ne verum mihi taceatis: vos nôstis omnia, qvæ scripta sunt in ista bibliotheca, sed nunc dicitote, si vos in Scripturis invenistis istum Jesum, qvem crucifixistis, esse filium Dei venturum pro salute generis humani, & in qvantis annis temporum debuisset venire, manifestate mihi. Ita conjurati Annas & Caiphas jusserunt exire de Sacrario cæteros omnes, qvi cum ipsis erant, & ipsi clauserunt omnes januas templi & sacrarii, & dixerunt ad Pilatum: Conjurati sumus à te, Judex, per ædificationem templi istius (y) veritatem & rationem manifestum tibi facere. Postqvam crucifiximus Jesum ignorantes Dei filium esse, (z) putantes per aliqvod carmen (a) facere eum virtutes, fecimus Synagogam magnam ad (b) templum istud. Et conferentes ad invicem signa virtutum qvæ fecerat Jesus, multos ex genere nostro testes invenimus, qvi dixerunt post passionem mortis vivum se vidisse, & duos testes, qvorum corpora Jesus à mortuis resuscitavit, vidimus. Qvi multa mirabilia, qvæ fecit Jesus in mortuis, annunciaverunt nobis, qvæ in manibus nostris scripta habemus. Nostraqve consuetudo est, qvod omni anno ante nostram

(y) i. e. per Deum, cujus jussu templum exstructum est. (z) Act. III. 17. (a) Magicum. (b) In editis erat nullo sensu: *Fecimus Synagogam magnam & templum istud*. Sed verborum sententia est, magnam Synodum ab ipsis convocatam ad templum. Sic supra c. 14. *& facientes congregationem magnam* &c.

ſtram Synagogam aperientes iſtam ſanctam bibliothecam teſtimonium Dei exqvirimus, & invenimus in primo libro de ſeptuaginta(c) ubi locutus eſt Michael Archangelus ad tertium filium Adæ primi hominis (d) de qvinqve millibus & qvingentis annis, in qvibus venturus eſſet de cœlis dilectiſſimus Dei filius Chriſtus, & adhuc conſideravimus qvia forſitan iſte eſt Deus Iſrael, qvi dixit ad Moyſen (e) *Fac tibi arcam teſtamenti in longitudinem cubitorum duorum & ſemis, in altitudinem cubiti unius & ſemis, in latitudine cubiti unius & ſemis.* In his qvinqve cubitis & ſemis intelleximus & cognovimus in fabrica arcæ veteris teſtamenti, qvia in qvinqve milibus annorum & ſemis (f) venturus eſſet Jeſus Chriſtus in arca corporis, & ſic Scripturæ noſtræ teſtantur, ipſum filium Dei eſſe, & Dominum & Regem Iſrael. Quia poſt paſſionem ejus nos principes Sacerdotum admirantes ſigna, qvæ propter eum fiebant, aperuimus bibliothecam iſtam, exqvirentes omnes

(c) LXX. libros ſacros ſic fere numerat ex 4. Eſdr. XIV. 47. Iſidorus Hiſpal. l. 1. de offic. Eccleſ. c. 11. Caſſiodorus divin lect. c. 14. Vide & Alcuini locum ap. Lambec. l. 2. de Bibl. Vindob. p. 404. (d) Hæc ex Apocrypho libro Sethi, vel ex parva Geneſi, è qua Syncellus, Cedrenus, & ſimilis furfuris Scriptores non diſſimilia commenta proferunt. Vide & ſupra c. XIX. (e) Exod. XXV. 10. (f) Hanc ſententiam memorat & Heſychius εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν, & probat Joh. Malelas, qui eam Euſebio quoque tribuit lib. 10. Chronogr. T. 1. p. 295. etſi in Euſebii Chronico nihil tale hodie legatur.

generationes usqve ad generationem Joseph, Mariæ matris Jesu, computantes ex semine David esse, invenimus ea, qvæ fecit Dominus, & qvando fecit cœlum & terram, & primum hominem Adam usque ad diluvium, anni duo millia ducenti & duodecim. Et à diluvio usque ad Abraham anni nongenti duodecim. Et ab Abraham usqve ad Moysen anni quadringenti triginta. Et de Moyse usqve ad David Regem anni quingenti decem. Et à David usque ad transmigrationem Babylonis anni qvingenti. Et de transmigratione Babylonis usqve ad incarnationem Christi, anni qvadringenti. Et fiunt simul qvinqve millia & semis (g). & sic apparet, qvod Jesus qvem crucifiximus, Jesus Christus Dei filius est, verus & omnipotens Deus. Amen.

In (h) nomine Sanctæ Trinitatis explicium gesta per Salvatorem Jesum Christum, qvæ invenit Theodosius Magnus Imperator in Jerusalem, in prætorio Pontii Pilati, in codicibus publicis, facta in anno decimo nono Imperatoris Tiberii Cæsaris Romanorum, & Herodis filii Hero-

(g) ad diluv. 2212.
ad Abr. 912.
ad Moys. 430.
ad Dav. 510.
ad Captivit. 500.
ad Christū. 400.
prodeunt anni 4964.
desunt anni 136.

(h) Ad hanc commentitiam subscriptionem quæ in versione Anglo-Saxonica & in Germanicis translationibus huic Pseud-Evangelio præmittitur, conferas licet, quæ supra inter testimonia adduxi ex Joh. Hoornbeckii Miscellaneis sacris p. 227. seq.

Herodis Regis Galileæ, anno decimoseptimo principatus ejus VIII. Calendas Aprilis (i) qvod est XXIII. die mensis Martii, Consultatoriæ Revelationis, in anno CCII. Olympiadis sub Principatu Judæorum, Josephi & Caiphæ: quanta post crucem & passionem Domini historiatus est Nicodemus literis Hebraicis.

EPI-

(i) Vide locum Epiphanii supra pag. 220. Non omittendum porro qvod Johannes Bollandus in Actis Sanctorum ad 4. Febr. pag. 450. testatur in MS. quodam Actis Pilati sive Evangelio Nicodemi tractatum quendam subjici hoc titulo: *Incipit notificatio qualiter Tiberius Cæsar pro ipso* (Christo) *Hierosolymam direxerit. Factum est Tiberio & Vitellio Coss. cum eodem tempore Tiberius Cæsar gubernaret Imperium, necesse fuit ut in partibus Hierosolymorum virum prudentem dirigeret, ut Christum Jesum posset videre Tiberius &c.* Multa, inquit Bollandus, displicent in hoc tractatu, fortassis ab aliqvo ex relatione S. Methodii (quam ibidem paucis interjectis subjicit Bollandus) similive narratione depravato ejusdemque generis cum Evangelio Nicodemi, cui illum compilator ut appendicem in titulo conjunxit.

EPISTOLÆ DUÆ PILATO tributæ. ad Tiberium Imperatorem.

Epiſtola (a) I.

Pontius Pilatus Claudio* Salutem.

NUper accidit & qvod ipſe probavi Judæos per invidiam ſe ſuosque poſteros (b) crudeli

* Supra p. 213.

(a) Qvoniam in Codicibus quibusdam MSS. Evangelii pſeudo Nicodemi Epiſtola pilato adſcripta ſubjicitur, volui & ego utramque quam reperi ſub Pilati nomine Epiſtolam, licet ſine dubio pluriumque confeſſione commentitiam præſenti loco ſubjungere. Prior hæc extat in *Anacephalæoſi* ſive autore qui libris quinque de excidio Hieroſolymitano ſub nomine *Hegeſippi* editis ſubjicitur, & alium recentiorem quam libri illi qvinqve autorem agnoſcit, ut recte notatum illuſtris doctrinæ viro Joh. Frid. Gronovio p. 265. Obſ. in Script. Eccleſ. Ita vero Anacephalæoſeos autor p. 683. *Intenderunt quoque parricidiales manus, atque autorem vitæ interficiendum ad Pilatum deduxere, reluctantemque coeperunt perurgere judicem, in quo tamen non excuſatur Pilatus, ſed Judæorum dementia coacervatur. Quia nec ille adjudicare debuit quem reum minime deprehenderat, nec iſti ſacrilegium parricidio geminare, ut ab his qui ad redimendos & ſanandos eos ſe obtulerant, damnaretur. Quamvis enim idem Pilatus manus laverit, dicens: mundus ſum à ſanguine juſti hujus, vos videritis, nequaquam tamen minus extitit reus, qui gloriam Dominicæ agnoſcens reſurrectionis, prædicare invitus ſtuduit, ſed credere perfidus contempſit, ſicut teſtatur ejusdem Epiſtola Cæſari in hunc modum directa: Pontius Pilatus Claudio* &c. Refertur illa ipſa Epiſtola in Chronico Martini Poloni lib. 4. p. 118. in Ivonis Carnotenſis excerptis Chronicis, tum

deli condemnatione punisse. Deniqve cum promissum (c) haberent Patres eorum qvod illis

paucis mutatis in libro pseudo Marcelli de Actibus Petri & Pauli & magicis artibus Simonis Magi, quem edidit Franciscus Maria Florentinius ad Martyrologium vetus Hieronymianum p. 105. Eandem sed diversis verbis conceptam, ita ut aliam versionem elegantiorem ex eodem Græco fonte te legere existimes, vulgavit Sixtus Senensis lib. 2. Bibl. S. ubi de Pontio Pilato agit, professus se in vetustis Bibl. Vaticanæ monumentis eam reperisse. Ex Sixto repetiit Marianus Victorinus in indice ad S. Hieronymi opera, verbo *Pilatus*. Joh. Reiskius ὁ μακαρίτης de imaginibus JEsu Christi p. 154. & nuper in novantiquis suis relationibus Dn. D. Valentinus Ernestus Lœscherus A. 1702. p. 245. Baronius autem ad A. C. 34. num. 223. ex Pseudo Hegesippo descripsit, non ex Vaticana Bibliotheca, ut tradit Antonius Van Dalen in Diss. de actis Pilati ad calcem libri de Oraculis pag. 611. Vicissim minime differt Epistola Pilati in Orthodoxographis vulgata ab ea qvæ à Sixto edita est, ut affirmat scriptor cætera accuratissimus & cui velut doctori meo in his literis plurimum debeo p. 9. appendice de hæresiarchis. Qvin ante Sixtum Senensem cujus Bibliotheca S. primum lucem adspexit Venetiis A. 1566. Epistolam Pilati iisdem plane verbis editam observo in priore Orthodoxographorum editione à Joh. Heroldo curata Basil. 1555. fol. ac deinde in altera Grynæi A. 1560. Lambecius Lib. 5. commentar. p. 23. & ex eo Nesselius parte 1. p. 349. testantur Pilati Epistolam ad Tiberium Græcè MStam extare in Bibl. Vindobonensi. Ἐπιστολὴ Ποντίου Πιλάτου πρὸς τὸν βασιλέα Τιβέριον περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Η ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως. Ἀναφορὰ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας πεμφθεῖσα Τιβερίῳ Καίσαρι εἰς Ῥώμην. Κρατίστῳ σεβασμίῳ φοβερῷ θειοτάτῳ Αὐγούστῳ Πιλάτος Πόντιος ὁ τὴν Ἀνατολικὴν διέπων ἀρχήν. Μηνῦσαι κέχρημαι πρὸς τὴν σὴν εὐσέβειαν διὰ τῆς δε μοῦ τῆς γραφῆς φόβῳ πολλῷ καὶ τρόμῳ συνεχό-

illis Deus eorum mitteret de cœlo (d) sanctum suum qvi eorum Rex merito diceretur, & hunc se promiserit per virginem (e) missurum ad terras: istum itaqve me Præside in Judæam Deus Hebræorum cum misisset, & vidissent

eum

μενος κράτιστε βασιλεῦ τὴν τῶν ἐνισαμένων καιρῶν φο-σὴν κ.τ.λ. Præter hoc initium nihil edidit Lambecius, sed addit Epistolam istam plane diversam esse ab aliis quatuor ejusdem argumenti Epistolis sub Pilati nomine publicatis. Incertum tamen est num adeo magna sit illa diversitas, quia etiam ex quatuor istis Lambecio jam memoratis & à Sixto Senensi Baronio ac Florentinio pag. 105. 113. ad Martyrolog. editis tres priores non sunt diversæ, sed una eademqve Epistola. Sola quarta, quam infra subjunxi diversæ Epistolæ nomen meretur. Non tamen est prætereundum quod idem Lambecius docet in eodem codice MS. haberi etiam Tiberii Imp. rescriptum ad Pilatum: Τὰ ἀντιγραφέντα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου καὶ πεμφθέντα πρὸς Πόντιον Πιλᾶτον ἀνατολικὴν ἐπέχοντα ἀρχήν. Incipit his verbis: Ἐπειδήπερ βίαιον καὶ ἀδικίας μεςὸν κ.τ.λ. & inter alia refert Mariam Magdalenam ad Tiberium Romam venisse & narratis Christi miraculis Pilatum ob ejus necem accusasse. Qvod idem in Nicephoro lib. 2. & Cedreno à se lectum explodit Baronius ad A. C. 41. num. 20. Annectitur & fabulosa narratio de Pilati & summorum Pontificum Annæ atque Caiphæ interitu, diversa ab iis quæ Suidas in Νέρων. Cæterum cum in ista Pilati Epistola, quam ex Pseudo Hegesippo huc adscripsi, in Pseudo Marcelli & Sixti Senensis exemplaribus aliter quædam expressa legantur. Volui præsenti loco præcipuas illarum varietatum quæ sensum diversum facere videntur, breviter annotare (b) Marcell. addit *Jesum.* (c) Sixt. *ex oraculorum promissis majorum ipsorum autoritate receptis.* (d) Marcell. *filium suum.* (e) Sext. *per virginem juvenculam.*

eum cœcos illuminasse, leprosos mundasse, paralyticos curasse, dæmones ab hominibus fugasse, mortuos etiam (f) suscitasse, imperasse ventis, ambulasse siccis pedibus super undas maris, & multa alia (g) fecisse, cum omnis populus Judæorum eum filium Dei esse diceret, invidiam contra eum passi sunt Principes Judæorum, & tenuerunt (h) eum mihiqve tradiderunt, & alia pro aliis (i) mihi de eo mentientes dixerunt, asserentes istum Magum esse & contra legem eorum agere. Ego autem credidi ita esse, & flagellatum tradidi illum arbitrio eorum. Illi autem crucifixerunt eum & sepulto (k) custodes adhibuerunt. Ille autem militibus meis custodientibus die tertio resurrexit: in tantum autem exarsit neqvitia Judæorum, ut darent pecuniam (l) custodibus & dicerent: Dicite, qvia discipuli ejus corpus ipsius rapuerunt. Sed cum accepissent pecuniam, qvod factum fuerat (m) tacere non potuerunt. Nam & illum surrexisse testati sunt se vidisse, & se à Judæis pecuniam accepisse. Hæc ideo ingessi, ne qvis aliter mentiatur, & æstimet credendum mendaciis Iudæorum.

Epi-

(f) Marcell. *autoritate suscitasse.* (g) *Mirabilia* addit Marcell. & Sixt. (h) Sixt. *adversabantur illi* (i) *Multa* addit Marcell. (k) Marcell. & Sixt. *sepulchro.* (l) Sixt. *magnam pecuniarum vim.* (m) Sixt. *nihilominus tamen publice ubique professi sunt & testantur se visiones Angelorum vidisse.*

Epistola (a) II.

Pilatus Tiberio Cæsari salutem.

DE JEsu Christo qvem tibi plane postre
meis declaraveram, nutu tandem po
acerbum, me qvasi invito & subticente, su
cium sumptum est. Virum hercle ita piu
sincerum nulla unqvam ætas habuit, nec h
tura est. Sed mirus extitit ipsius populi c
tus omniumqve scribarum & seniorum con
sus, suis Prophetis & more nostro Sibyllis
præmonentibus, hunc veritatis legatum cru
fixere, signis etiam super naturam appare
bus, dum penderet, & orbi universo Phil
phorum judicio lapsum minantibus.
gent illius discipuli, (c) opere & vitæ c

(a) Hanc Epistolam primus quod sciam vulgavit Flo
nius in Martyrologium vetustius Romanum sive Hi
mianum, Lucæ editum A. 1668. fol. p. 113. Testatur autem
perisse illam à notatore quodam in antiqua pagina cum
memoratu dignis hinc inde excerptis scriptam circa A.

(b) In Sibyllinis quo hodie habemus & qualia veter
gerunt Christiani, diserta extant de Christi crucifixio
stimonia, sed quam diserta tam etiam conficta ac supp
tia. Quale est lib. 1. p. 188. ἀλλ' ὅταν ἐκπετάσῃ χ
&c. lib. 6. p. 347. ὦ ξύλον ὦ μακαριστὸν ἐφ' ᾧ Θε
τανύσθη, quem versum tanquam Sibyllinum laudat e
Sozomenus lib. 2. c. 1. Vide & lib. 8. Sibyllinor p. 38

(c) Hæc non potuere scribi nisi aliqvo tempore post f
Pentecostes, ut recte observat Tillemontius T. 1. mem
Hist. Eccles. p. 731. Et tamen qui hanc Epistolam supp
vult videri statim postridie passionis eam exaratã à Pilato
te Christi resurrectionem, cujus ideo nullam mentionẽ fac

nentia Magistrum non mentientes, imo in ejus nomine beneficentissimi. Nisi ego seditionem populi prope æstuantem (d) pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille Vir viveret. Etsi tuæ magis dignitatis fide compulsus qvam voluntate mea adductus pro viribus non restiterim sangvinem justum totius accusationis immunem, verum hominum malignitate iniqve in eorum famen (e) (ut Scripturæ (f) interpretantur) exitium pati & venundari. Vale. Qvarto Nonas Aprilis.

(d) Ita scripsi pro verbo nihil quod Florentinius ediderat *extuant*. Sic in Julio Celso de vita Cæsaris passim editum *existimant* pro *æstimant*. Est etiam qui suspicetur legendum *extantem*. (e) Hæc paulo obscuriora agnoscunt viri docti. Forte ut flamen à flando, sic *famen*, à fando, ponitur pro sermone ac voluntate Judæorum Christum accusantium & ad mortem rapientium. Ita sensus fuerit Pilatum agnoscere quod non satis pro viribus restiterit quo minus sanguis justus & innocens effunderetur, sed passus fuerit ad hominum malignorum vocem quantumvis iniquam Christum duci ad supplicium. (f) i. e. ut ex actis, quæ addidi, prolixius intelliges.

Extat etiam in Historia Christi Persice scriptâ ab Hieronymo Xaverio Epistola Pilati ad Imp. Tiberium quam confinxisse videtur Xaverius è loco celebri qvi de Christo legitur lib. XVIII. Antiqvitatum Josephi c. 4. Qvamvis vero nullius est Epistola hæc vel fidei vel autoritatis, tamen ne quid lector desiderare posset eam cum altera qvam sub *Lentuli* nomine idem

Xaverius exhibet, præſenti loco ſubjunxi è verſione latina Ludovici de Dieu.

Moris erat, ut quicquid in univerſo regno fieret, Cæſari & Senatui ſcriberetur, ut quicquid in mundo contingeret, illi ejus cognitionem haberent. Pilatus itaque Cæſari ſcripſit, idque tale
„*eſt:* Hoc tempore in hoc territorio vir qvi-
„dam fuit qvem diſcipuli ejus Deum voca-
„bant, & miracula varia faciebat: qvem
„multi homines viderunt, & in cœlum vivus
„adſcendit, & diſcipuli nunc magna faciunt
„in nomine ejus, & teſtantur eum Deum eſ-
„ſe, & doctorem viæ ſalutis in veritate. *Tiberius ob hoc nuncium extreme lætatus eſt, idemque nuncium Senatui dixit, id eſt cœtui Seniorum & judicum urbis. Scopus ejus erat ut eum quoque pro Deo* * *haberent, qvoniam moris erat, ut hominem pro Deo colerent, niſi Senatus confirmaſſet. Senatus propterea qvod hoc nuncium ad ipſos prius qvam ad Cæſarem non veniſſet, iram conceperunt, & poſtulatum Cæſaris non permiſerunt. Et voluit Deus hoc non fieri, ne eum per potentiam hominum colerent. Vice qvadam Cæſar juſſit, ut quicunque Chriſtum ſequeretur, ei nemo moleſtus eſſet. Alius ille* LENTULUS *nomine, qui ante Pilatum adminiſtrationem iſtius urbis habuit, Senatui ſcripſit:*

„Hoc tempore vir apparuit, & adhuc vi-
„vit, vir præditus potentia magna, nomen
„ejus Jeſus Chriſtus: Homines eum Prophe-
„tam potentem dicunt, Diſcipuli ejus filium
Dei

* Vide ſupra p. 217.

Dei vocant. Mortuos vivificat, & ægros „ ab omnis generis ægritudinibus & morbis sa- „ nat. Vir eſt altæ ſtaturæ proportionate, „ & conſpectus vultus ejus cum ſeveritate, & „ plenus efficacia, ut ſpectatores amare eum „ poſſint, & rurſus timere. Pili capitis ejus „ vinei coloris usque ad fundamentum auri- „ um, ſine radiatione, & erecti, & à funda- „ mento aurium usqve ad humeros contorti ac „ lucidi, & ab humeris deorſum pendentes, bi- „ fido vertice diſpoſiti in morem Nazaræorum. „ Frons plana & pura, facies ejus ſine macu- „ la, qvam rubor qvidam temperatus ornat. „ Aſpectus ejus ingenuus & gratus. Naſus „ & os ejus nullo modo reprehenſibilia. Bar- „ ba ejus multa, & colore pilorum capitis bi- „ furcata: oculi ejus cœrulei & extreme luci- „ di. In reprehendendo & objurgando for- „ midabilis, in docendo & exhortando, blan- „ dæ lingvæ & amabilis. Gratia miranda vul- „ tus, cum gravitate. Vel ſemel eum riden- „ tem nemo vidit, ſed flentem imo. Protra- „ cta ſtatura corporis, manus ejus rectæ & „ erectæ, brachia ejus delectabilia. In lo- „ qvendo ponderans & gravis, & parcus lo- „ qvela. Pulcherrimus vultu inter homines „ ſatos. „

Hæc commentitia Epiſtola ſenſu eodem verbis paulum diverſis edita pridem in Orthodoxographis ſub hoc titulo: *Lentulus Hiero-*

erosolymitanorum præses S. P. Q. Romano S. Porro in fronte MSti codicis membranacei Evangelior. festalium scripti ante annos ducentos qvi extat in Bibl. Jenensi hæc inscribuntur: *Temporibus Octaviani Cæsaris Publius Lentulus Procos. in partibus Judææ & Herodis Regis, Senatoribus Romanis hanc Epistolam scripsisse fertur, quæ postea ab Eutropio reperta est in annalibus Romanorum.* Seqvitur deinde ipsa Epistola aureis literis descripta, & subjecta imagini Servatoris ad prosopographiam hanc affabre depictæ. Utrumqve exemplum Epistolæ, parum vel nihil inter se vel à Xaveriano discrepans exhibet Joh. Reiskius Exerc. 7. de imaginibus Jesu Christi c. 1. Habetur præterea manu exarata in variis Bibliothecis Angliæ, Galliæ, Italiæ & Germaniæ, edita etiam plus simplici vice Germanico idiomate, cæterum aperte spuria atqve ut aut Valla in declaratione adversus donationem Constantini M. improbe ementita, qvemadmodum præter Reiskium late ostendit Augustus Varenius Rostochiensis Academiæ qvondam decus in rationario de Scriptor. Eccles. Sec. I. p. 158. sq. De Eutropio isto vide qvæ dicam infra p. 391. seq.

De

De Scriptis
Qvæ ad
JESUM CHRISTUM
Servatorum nostrum,
tanqvam autorem relata sunt.
Et
De Dictis Ejusdem,
Quæ in quatuor Evangeliis Canonicis non commemorantur.
Notitia & Fragmenta
EVANGELIORUM
Quadraginta circiter
Apocryphorum.

De Scriptis quæ ad JESUM CHRISTUM Salvatorem nostrum tanqvam autorem relata sunt.

I.

IN Constitutionibus * Apostolicis libro VI. cap. 16. dicuntur Simon & Cleobius hæretici antiqvissimi venenatos libros sub Christi & Apostolorum nomine composuisse ac vulgasse. • Quales vero illi fuerint vel qvid continuerint non constat. Hieronymus qvoqve ad Ezech. XLIV. 29. testis est Apocryphis nonnullis Christi nomen fuisse præfixum. *Quærendum cur eadem quæ dicta sunt repetat. Ut videlicet quæ in mentibus hominum sunt vel legendi negligentia vel audiendi contemtu & oblivione deleta, viva voce innoventur, quæ non sit scripta calamo & atramento, sed Spiritu & verbo Dei. Unde & Salvator nullum volumen doctrinæ suæ proprium reliquit, qvod in plerisqve Apocryphorum deliramenta confingunt, sed Patris & suo spiritu qvotidie loquitur in corde credentium.* Prætereo, qvod Papias Hierapolitanus Episcopus jactavit ξένας τέ τινας παραβολὰς τȣ̃ Σωτῆρος καὶ διδασκαλίας novas quas-

* Verba habes supra p. 140.

quasdam Servatoris parabolas ac prædicationes: non enim literis à Christo consignatas sed ἐκ παραδόσεως ἀγράφου sive sola traditione vocis ab Apostolorũ discipulis ad se delatas esse professus est apud Eusebium lib. 3. Hist. Eccles. c. ult. qvi non multum illis videtur tribuere, siquidem addit præ se tulisse eundem & alia quædam μυθικώτερα, & in his regnum Christi Chiliasticum in terris. Specimina qvædam διδασκαλιῶν à Papia servatarum ex Irenæo V. 33. Eusebio aliisqve collegit Halloixius in vita Papiæ, & tomo secundo Specilegii Vir Clarissimus J. E Grabe.

II. S. Augustinus lib. 2. retractationum c. 16. affirmat, se librum primum tetrabibli operis sui de consensu Evangelistarum adversus eos scripsisse, *qvi tanqvam maxime sapientem Christum vel honorant vel honorare se fingunt, & ideo nolunt Evangelio credere, quia non ab ipso illa conscripta sunt, sed ab ejus discipulis qvos existimant ei dignitatem* (a) *qua crederetur Deus, errore tribuisse.* Idem lib. 1. de consensu Evangelistar. c. 7. *Sed illud prius discutiendum est, quod solet nonnullos movere cur ipse Dominus nihil scripserit, ut aliis de illo scribentibus necesse sit credere. Hoc enim dicunt illi vel maxime pagani, qvi Dominum ipsum Jesum Christum culpare aut blasphemare non audent, eique attribuunt excellentissimam sapientiam, sed tamen tanquam homini. - - - Cum ergo quærunt quare ipse non scripserit, videntur parati fuisse*

(a) al. *divinitatem.*

fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripsisset, non quod alii de illo pro suo arbitrio prædicassent. A quibus quæro, cur de quibusdam nobilissimis Philosophis suis hoc crediderint, quod de illis eorum discipulis scriptum memoriæ reliquerunt, cum de se ipsi nihil scripsissent. Nam Pythagoras, quo in illa contemplativa virtute nihil tunc habuit Græcia clarius, non tantum de se, sed nec de ulla re aliquid scripsisse perhibetur. (b) *Socrates autem, quem rursus in activa &c. - - - Quid igitur causa est, cur de istis hoc credant, quod de illis discipuli eorum literis commendarunt, & de Christo nolunt credere, quod ejus de illo discipuli conscripserunt? præsertim cum ab eo cæteros homines sapientia superatos esse fateantur, quamvis eum fateri Deum nolint. An vero illi quos isto multo inferiores esse non dubitant, veraces de se discipulos facere potuerunt, & iste non potuit? Quod si absurdissime dicitur &c.*

III.

(b) Pythagoræ & Socrati plures viros eximios qui nihil scripserunt adjungit Laertius in prooemio sect. 16. Possis & addere Apollonium Tyanensem atque Epictetum de quorum sapientia per solos discipulos eorum admiratoribus constat. Quam vero vanus fuerit iste prætextus infidelium, scripta ipsius Christi desiderantium, patet ex eo quod Moysi de se scribenti fidem habere iidem detrectabant. Non omittendum etiam, quod Origenes lib. 1. contra Celsum p. 34. exprobrat Judæis quod Moysi de se ipso scribenti credentes, nolint Jesu credere *μηδὲν περὶ ἑαυτῦ σύγγραμμα καταλελοιπότι, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις μεμαρτυρημένῳ qui nullum de seipso scriptum reliquit, sed discipulorum suorum in Evangeliis de se habet testimonium.*

III. Idem lib. eod. c. 9. seq. *Aut si aliquos libros se habere dicunt, quos eum scripsisse asserunt, prodant eos nobis. Profecto enim utilissimi & saluberrimi sunt, quos ut ipsi fatentur vir sapientissimus scripsit. Si autem timent eos proferre, utique mali sunt. Porro si mali sunt, non eos sapientissimus scripsit. Sapientissimum autem Christum fatentur. Non ergo Christus tale aliquid scripsit. Ita vero isti desipiunt, ut in illis libris quos eum scripsisse existimant, dicant contineri eas artes* (c) *quibus eum putant illa fecisse miracula quorum fama ubique percrebuit. Quod existimando, seipsos produnt quid diligant & quid affectent. Quandoquidem Christum propterea sapientissimum putant fuisse, quia nescio quæ illicita noverat, quæ non solum disciplina Christiana, sed etiam ipsa terrena Reipubl. administratio jure condemnat. Et certe qui tales Christi libros legisse se affirmant, cur ipsi nulla talia faciunt, qualia illum de libris talibus fecisse mirantur. Quid quod etiam divino judicio sic errant quidam eorum, qui talia Christum scripsisse vel credunt vel credi volunt, ut eosdem* LIBROS AD PETRUM ET PAULUM *dicant, tanquam Epistolari titulo prænotatos: Et fieri potest, ut sive inimici nominis Christi, sive qui ejusmodi execrabilibus artibus de tam glorioso nomine*

(c) Magicas Thomas Campanella p. 215. Atheismi triumphati: *Hinc execravi scelestissimos gentiles, qui librum venditabant de Magia Christi ad Petrum & Paulum scripta, cum Christus nulla pravia præparatione Magorum more, fecerit miracula, neque hi sancti quicquam tale didicerunt, & Paulus fuerit conversus post adscensionem Christi.*

pondus autoritatis dare se posse putaverunt, talia si Christi & Apostolorum nomine scripserunt. In qu fallacissima audacia sic excæcati sunt, ut etiam pueris qui adhuc pueriliter in gradu lectorum Chri anas literas norunt, merito rideantur. Cum en vellent tale aliquid fingere Christum scripsisse ad di pulos suos, cogitaverunt ad quos potissimum scrib potuisse facile crederetur, tanquam ad illos qui ei miliarius adhæsissent, quibus illud quasi secretum d gne committeretur: & occurrit eis Petrus & Paulus, credo quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderunt, quia merita Petri & Pauli etiam propter eundem passionis diem (d) *celebrius & solenniter Roma commendat. Sic omnino errare meruerunt qui Christum & Apostolos ejus non in sanctis codicibus, sed in pictis parietibus quæsierunt. Nec mirum si à pingentibus fingentes decepti sunt. Toto enim tempore quo Christus in carne mortali cum suis discipulis vixit, nondum erat Paulus discipulus ejus - - - quomodo igitur potuit libros, quos antequam moreretur eum scripsisse putari volunt, ad discipulos tanquam familiarissimos Petrum & Paulum scribere, cum Paulus nondum fuerit discipulus ejus. Illud quoque attendant qui Magicis artibus tanta potuisse, & nomen suum ad populos in se convertendos arte ipsa consecrasse delirant, utrum potuerit Magicis artibus tantos Prophetas divino spiritu antequam in terra nasceretur* (e) *impleri, qui de illo talia futura prælocuti*

(d) Vide infra p. 450. & 451. seq. (e) Eodem argumento utitur Eusebius libro 3. demonstr. Evangel. Augustinus XII, 46. contra Faustum Manichæum, Epist. 3, ad Vo-

locuti sunt &c. In eandem sententiam scribit c. 34. *Ita enim volunt & ipsum credi nescio quid aliud scripsisse quod diligunt, nihilque sensisse contra Deos suos, sed eos potius Magico ritu coluisse: & discipulos ejus non solum de illo fuisse mentitos, dicendo illum Deum per quem facta sunt omnia, cum aliud nihil quam homo fuerit quamvis excellentissima sapientia: Verum etiam de Diis eorum non hoc docuisse quod ab illo didicissent.*

IV. Idem Augustinus lib. XXVIII. contra Faustum Manichæum c. 4. *Quod autem putat quærendum esse Faustus, quid de se Jesus ipse prædicaverit, cui non justum videatur? Sed numquid hoc sciri potest nisi discipulis ejus narrantibus? Quibus si non creditur annunciantibus quod de virgine natus*

lusian. (edit. Benedictin. 137.) & alibi: tum ante hos Origenes lib 8. contra Celsum p. 384. Loca Prophetarum miracula Christi prædicentia selegit Illustris Huetius proposit. 9. demonstrat. Evangel. c. 39. Porro Judæis mira cœcitate contra omnium veterum Judæorum autoritatem hodie audentibus negare quod Messias miracula facere debeat, vide quæ opponit Clarissimus Vitringa Observationum sacrarum lib. 2. c. ult. De Magia Christo & Christianis falso objecta consulendus præter Huetium, Kortholtus ὁ μακαρίτης in pagano Obtrectatore lib. 2. c. 4. Mericus Casaubonus libro Anglice edito de credulitate & incredulitate p. 109. seq. Quod Christus de Magia ad Petrum & Paulum scripserit, Juliani blasphemum mendacium vocat Georgius Hornius in Hist. Eccles. N. T. artic. 8. num 8 laudans Cypriani lib. 1. contra Julianum. Sed Cyrillum dicere voluit, qui contra Julianum scripsit, nusquam tamen libri de Magia ad Petrum & Paulum meminit. Quod non animadversum Rev. G. H. Gœzio Hornii vestigia legenti in diss. de scriptis Christi quam juvenis Wittebergæ A. 1687. edidit. § 4.

natus sit, quomodo eis fides habebitur annuncian-bus, quod de se ipse prædicaverit. Si enim pro- fuerint aliqua literæ, quæ nullo alio narrante ips- proprie Christi esse dicantur: undè fieri potuerat, si vere ipsius essent, non legerentur, non acciperen- non præcipuo culmine autoritatis eminerent in Ecclesia, quæ ab ipso per Apostolos succedentibus met Episcopis usque ad hæc tempora propagata dilata- tur, multis in ea jam completis quæ ante prædi- sunt, & usque in finem quæ restant sine dubio futuris atque venturis: quia & illæ literæ si proferren- utique considerandum erat à quibus proferren- Si ab ipso, illis primitus sine dubio proferri potuer- qui tunc eidem cohærebant, & per illos etiam ad os pervenire. Quod si factum esset, per illas commemoravi præpositorum & populorum successi- confirmativa autoritate clarescerent. Quis est tam demens, qui hodie credat esse Epistolam Chri- quam protulerit Manichæus, (f) & non credat vel

(f) Si nimirum hoc forte fuerit ausus. Ex hoc loco non satis firmiter probatur Manichæos revera Epistol- quandam singularem sub Christi nomine jactasse, quan- apud Leonem Magnum quoque sermone 4. de Epiphan. le- gas hæc verba: *Apostolicas paginas quædam auferendo qu- dam inferendo violaverunt Manichæi ipsi, confin- sub Apostolorum nominibus & sub verbis Salvatoris ipsius multa volumina falsitatis.* Hæc Leonis verba accipienda sunt de libris Apocryphis à nescio quibus sutoribus fabula- rum sub Apostolorum nomine scriptis, quos à Manichæis le- ctos notat Augustinus XXII. 79. contra Faustum, & Timothe- presbyter in loca supra p. 138. seq. adducto, ubi titulos illo- rum videas licet. In his Salvator subinde loquens induceba- tur. Cæterum in Evangeliis Matthæi, Marci, Lucæ & Jo-

el dicta esse Christi quæ scripsit Matthæus. Aut si
tiam de Matthæo utrum ipse ista scripserit dubitat,
e ipso quoque Matthæo non potius id credat quod in-
enit in Ecclesia, quæ ab ipsius Matthæi temporibus
sque ad hoc tempus certa successionum serie declara-
ur: & credat nescio cui ex transverso de Perside (g)
ost ducentos vel amplius annos venienti & suadenti:
t illi potius quid Christus dixerit feceritque creda-
ur, cum ipse Apostolus Paulus &c.

V. Idem Epistola (h) ad Ceretium Episco-
um. HYMNUS sane quem dicunt (Priscillani-
tæ) esse Domini nostri Jesu Christi, qui maxime
ermovit venerationem tuam, in Scripturis solet Apo-
rypbis inveniri. Quæ non proprie Priscillanista-
um sunt, sed alii quoque hæretici eis nonnullarum
ectarum impietate vanitatis utuntur, inter se qui-
em diversa sentientes unde suas quisque varias hæ-
eses sunt secuti. Sed scripturas istas habent in sua
iversitate communes, easque illi præcipue frequen-
tare

annis atque Epistolis Pauli; (Acta enim & Epistolas Ca-
holicas, Petri præsertim, uti totum Vetus Test. rejiciebant)
ihil vel inferendo vel auferendo violasse hæreticos istos, sed
antum prava interpretatione scripta illa divina pervertisse
estatur Photius MS. lib. 1. contra Manichæos: Τοῖς ῥήμα-
ιν μὲν καὶ ὀνόμασιν ὐδὲν μέγα παραλλάττοντες, ὐδὲ
ατακιβδηλεύοντες τῦ λόγυ τῦ σχῆμα καθάπερ Ουα-
εντῖνος καὶ ἕτεροι. - - Τὰ ῥητὰ μήτε παρενθήκαις
ήτε προσθήκαις ἀναίδην λυμαινόμενοι δίδωσι. (g) Ita
escribit Manichæum. (h) In editione Benedictinor.
st 237. in Basileensibus desideratur. In Lovaniensi (ex
applemento Parisiensi) 253.

*tare assolent, qui legem veterem & Prophetas Canoni-
cos non accipiunt* (i) - - *Qui etiam in Scripturis Ca-
nonicis Testamenti Novi hoc est in veris Evangeli[is]
& Apostolicis literis non accipiunt omnia, sed q[uae]
volunt, & libros eligunt quos accipiant, aliis im[pro]-
batis. - - - Priscillanistae vero accipiunt omnia [&]
Canonica & Apocrypha simul. Sed quaecunque q[uae]
contra eos sunt in suae perversitatis sensus aliquan[do]
callida & astuta, aliquando ridicula & hebeti ex[po]-
sitione pervertunt - - Habes verba eorum in illo [co]-
dice posita:* Hymnus Domini qvem dixit sec[re]-
te sanctis Apostolis discipulis, qvia scriptum [est]
in Evangelio: (k) *Hymno dicto adscendit in m[on]-
tem*, & qvi in Canone non est positus, prop[ter]
eos qvi secundum se sentiunt & non secund[um]
Spiritum & Veritatem Dei, eo qvod scrip[tum]
est, (l) *sacramentum Regis bonum est abscond[ere],
opera autem Dei revelare honorificum est. Ill[a]
magna eorum ratio cur iste hymnus non sit in Can[one]
- - - Ergo Scripturae Canonicae non pertinent ad Sacra-
mentum Regis. - - Deinde quid causa est, [quod]
eundem hymnum isti secundum Scripturas Canoni[cas]
conentur exponere? Si enim verbi gratia prop[ter]
in isto hymno cantatur & dicitur:* Solvere vol[o &]
solvi volo - - Salvare volo & salvari volo [-]
generari volo (& generare volo) - - Canta[re]
volo (& cantari volo) - - Ornare volo & o[r]-
nari volo - - Lucerna sum tibi, ille qvi me [vi]-
des - - Janua sum tibi qvicunqve me pulsa[s]

Q

(i) Ut Marcionitae & Manichaei quos eodem loco nomi[nat]
Augustinus. (k) Matth. XXVI. 30. (l) Tob. XII. 7.

Qvi vides qvod ago, tace opera mea - - -
iste hymnus non esse in Canone propterea dicitur,
acramentum Regis abscondatur carnalibus, cum
uæ in isto hymno exponuntur, etiam in Canone le-
itur (m) - - *nisi quia* - - *in verbis illius hym-*
uem exponere se simulant, hoc sapiunt, quod alienis
onere timeant.

VI. Licinianus Carthaginis Spartariæ in
rica Episcopus in Epistola ad Vincentium
iscopum Ebositanæ Insulæ, editâ ex MS.
clesiæ Toletanæ à Josepho Saenz de Agvir-
Tom. 2. collectionis maximæ Concilior.
spaniæ pag. 428. seq. vitio vertit Vincentio
od LITERAS sub Christi nomine confictas
COELO, † ut fingebant nugivenduli, DE-
APSAS non rejecerit, sed tanqvam veras &
nuinas amplexus fuerit. Scripsit Licinianus
e sub extremum seculi à Christo nato sexti
ca A. C. 584. Verba ejus hæc sunt: *In id*
minime contristati sumus, quod literas cujusdam
as ad nos direxistis sicut tua indicant literæ suscepe-
& de tribunali populis eas feceris adnunciari.
o enim mox à te transmissas accepi, in præsentia
ius perlatoris exordium literarum ipsarum legens,
non patienter ferens, nec dignum ducens nænias
as perlegere, statim scidi & eas in terram projeci, ad-
rans quod his credulus fueris & post Prophetarum
ticinia & Christi Evangelia Apostolorumque
ejus

(m) Hoc per singula ibidem Augustinus demonstrat. † ...ile delirium de literis ab Elia Propheta è cœlo scriptis ad ...gem Joramum, legitur in Seder Olam Rabba & apud Da...em Kimchi ad 2. Paralip. XXI. 12.

ejus Epistolas, nescio cujus hominis literas sub nomine Christi factas, ejus esse credideris, ubi nec sermo elegans, nec doctrina sana poterit reperiri. In principio ipsius Epistolæ legimus, ut dies Dominicus colatur. Quis enim Christianus non propter ipsum diem, sed propter resurrectionem Domini nostri JEsu Christi, quod in ipso à mortuis resurrexit, reverendissimum non habeat? Sed quantum sentio, ideo novus iste prædicator hoc dicit, ut nos judaizare compellat, ut nullus sibi in eodem die necessaria victus præparet aut viam ambulet. Sed hoc quam pessimum sit, sanctitas tua perpendat. Utinam populus Christianus si die ipso Ecclesiam non frequentat, aliquid operis faceret & non saltaret * - - *Absit ergo à sanctitate tua hoc credere, ut Epistolæ nunc nobis mittantur à Christo. Sufficiat enim quod locutus est in Prophetis, per seipsum, & per suos Apostolos. Nam & his non literas transmittebat è cœlo* * * *sed Spiritu S. eorum corda replebat. Exceptis enim decem præceptis, quæ in tabulis lapideis mirabiliter data sunt, ad nullum Prophetarum aut Apostolorum Epistolæ missæ sunt de cœlo. Non igitur credas quæ nunquam facta leguntur, quæ etsi facta essent, post prædicationem Evangelii jam necessaria non sunt. Et, si forte ipsum nomen novum te delectavit, quia ipsa Epistola, sicut simulator scripsit, de cœlo descendit super altare Christi in memoria* (n) *S. Petri Apostoli, scito diabolo ...*

* Augustinus tractat. 3. in Joh. *Quanto melius fœminæ eorum lanam facerent, quam illo die in summæniis saltarent. Absit, fratres, ut illos dicamus servare sabbatum.*
** Ad Paulum Apostolum de cœlo locutus est Act. IX. & sq. (n) In templo in memoriam S. Petri Romæ exstructo

esse figmentum, & omnem Scripturam Divinam, Epistolam aut Epistolas esse cælestes & ad nos de calo fuisse transmissas. Medio seculo octavo Adelbertus (o) Episcopus Gallus, ejusdem argumenti, nescio an eandem (p) sub nomine Christi Epistolam jactavit, qvæ in Hierosolymam sit delapsa. Vide Acta Synodi Romanæ sub Zacharia A. 745. habitæ actione 2. T. 6. Concil. edit. Labbeanæ p. 1560. (q) Hæc ipsa Epistola est quã vulgavit illustris doctrinæ vir

X Ste-

(o) De hoc Adelberto sive Aldeberto confer Bonifacii Martyris & Archi Episc. primi Moguntini Epistolam 135. ad Zachariam Pontificem. Edidit Bonifacii Epistolas Nic. Serarius Mogunt. 1605. 4. (p) Sane utraque à commendatione diei Dominicæ incipit & pleraque alia videntur convenire. (q) Titulus Epistolæ hic ibidem refertur: *In Dei nomine incipit Epistola Domini nostri Jesu Christi filii Dei qua in Hierosolyma cecidit, & per Michael Archangelum inventa est ad portam Ephrem, & per manus sacerdotis nomine Leora Epistola ista relecta fuit & exemplata: & transmisit eam ad Hieremiam civitatem ad alium sacerdotem nomine Talasium, & ipse Talasius transmisit eandem ad Arabiam civitatem ad alium sacerdotem Leobanium, & ipse Leobanius transmisit Epistolam istam ad Vetsaviam civitatem quam recepit Macherius sacerdos Dei & transmisit in montem sancti Michael Archangeli. Et ipsa Epistola per manus angeli Domini pervenit ad Romanam civitatem ad locum sepulcri Sancti Petri ubi claves regni cælorum constituta sunt: & duodecim papati qui sunt in Romana civitate triduanas fecerunt vigilias, & in jejuniis & orationibus permanserunt diebus ac noctibus.* Sequitur inde: *Zacharias sanctissimus ac beatissimus Papa dixit: Pro certo, fratres charissimi, iste Aldebertus in insaniam est conversus, & omnes qui hac utuntur scelerata Epistola, more parvulorum absque memoria mentium sunt, & muliebribus sensibus insaniunt.*

Stephanus Baluzius in appendice Actor. veterum T. 2. Capitularium Regum Francorum p. 1396. ex schedis Petri de Marca Archi Episcopi Parisiensis, descriptam ex qvodam veteri codice Hispaniæ Tarraconensis, qvanqvam in notis ad Capitularia p. 1137. illam diversam esse suspicatur, qvod Capitulum in quo ejus mentionem fieri putat editum fuit A. 789. in Capitulari (r) Aquisgranensi can. 76. T. 1. p. 239. repetitum in Capitulari Caroli M. lib. 1. c. 73. p. 715. & in appendic. Reginonis c. 1. Sed qvanquam in illo Capitulo Epistola memoratur, qvam transacto anno (hoc est A. C. 788.) aliqvi dixerunt de cœlo lapsam, fieri tamen potest ut vel de alia Epistola ibi sermo sit, quam de edita à Balluzio, vel qvod magis credo, ut eandem Epistolam diversis temporibus jactaverint atque in lucem produxerint alii, itemqve alii. Sed ut hanc ipsam qvam Adelbertus commendavit Epistolam eandem plane à Baluzio editam esse lector cognoscat, eam una cum barbarismis atqve hiatibus suis hoc loco integram describam. *In nomine Domini. Incipit Epistola Salvatoris Domini nostri Jesu Christi Filii Dei*

(r) Verba Capitularis hæc sunt: *Pseudepigrapha & dubia narrationes vel quæ omnino contra fidem Catholicam sunt, ut Epistola pessima & falsissima, quam transacto anno dicebant aliqui errantes & in errorem alios inducentes quod de cælo decidisset, nec credantur nec legantur, sed comburantur, ne in errorem per talia scripta Populus mittatur, sed soli Canonici libri & Catholici tractatus & sanctorum auctorum dicta legantur & tradantur*

Dei quæ in Hierosolymis cecidit, Michael ipsam deportavit, & inventa est ad portam Efrem per manus sacerdotis nomine Eros. Et ipsa Epistola ad Erim civitatem directa est ad alium sacerdotem nomine Leopas. Leopas vero direxit ipsam Epistolam ad Cappadociam. Et tunc collecti sunt XV. Episcopi in unum, & triduanum jejunium fecerunt, in vigiliis & orationibus insistentes, simulqve & omnes Presbyteri, Diacones, Clerici, & omnes populi tam è viris quam mulieribus collecti sunt in unum, & ploraverunt ubi inventa est & à Domino directa Epistola. Carissimi fratres, audite & auscultate qualem nobis Epistolam direxit Dominus è cælo, non tantum nisi ut corrigamus nosmet ipsos de omni cæcitate hujus seculi, antequam veniat ira furoris Domini super nos. Denique non pro aliud nisi sanctum diem Dominicum custodiendum & decimas fideles Deo reddendum, sicut scriptum est: (s) Die Dominico sedentes in foro, & causas judicandi otiosas. Venationes in eodem die non colligere. Pecora in eodem die non mulgentes, sed pauperibus vestris aut comparibus non habentes distribuere. Boves tuos in eodem die non mittas laborare. Propter qvod non custoditis diem Dominicum, veniat super vos judicium Domini. Et propterea lugebunt & - - - - generaliter periculum terræ & captivas animas ducet - - - - - - - ubi erit fletus & stridor dentium. Nescitis miseri qvia - - - - - terram mare

(s) In Epistola puta, cujus verba deinceps seqvuntur sed mutila ac truncata, cum per se tota barbara & solœca esset

mare & omnia qvæ in eis sunt ornam - - - -
- - - tea Adam de limo terræ plasmavi & ed
- - - - - - - - - - - - - - bit omnis peccatus in
terra, donec - - - - - - (t) ——— Nihil ali
ud operantes in die Dominico nisi ad Ecclesi
concurrere, solemnitates Domini audire, &
post hæc infirmos visitare, mortuos sepelire
tribulantes consolare, discordantes pacificare
crucem Christi in omnibus venerare, depo
nētes nitidas vestes, in saccis & ciliciis & cine-
re versari, sicut Ninivitæ fecerunt, & sic libe-
rati sunt ab ira furoris mei. Miseri populi cur
non timetis, ut possitis evadere iram meam.
Corrigite vos anteqvam veniat ira mea super
vos & omnes habitantes in terra, qvi noluīt cu-
stodire mandata mea & diem sanctum *Domini*-
cum colere & venerare. Ponite miseri mor-
tem ante oculos vestros die noctuqve, quia ne-
scitis qua hora auferātur à vobis animæ vestræ
& deducantur à Diabulo in gehenna ignis, ubi
nulla erit reqvies nisi fletus & ululatus. Ad-
moneo vos per Epistolam istam ut custodiatis
omnia quæ dixi vobis. Quod si non custodie-
ritis, mittam super vos lapides calidos, ignem
& flammam producentes cum magno ponde-
re qvi consumant vos usqve ad - - - - - - - anei
qvi deglutiant homines aut velut passer triti-
cum ita devoret vos infernus - - - - - - - - os
serpentes pinnatas malas & pessimas qvi devo-
rent - - - - tributio. Si non egeritis pœni-
tenti-

(t) Hoc loco multa deesse notat Balluzius.

tentiam & - - - - - - - -, in quibus bibitis (u) vos & filii vestri - - - (x) ——— Dico vobis conjuratio fidelis populi, permaneat in vobis gratia mea qui sum Deus vester. Vigilando & orando vel eleemosynas faciendo, facta mala relinquendo, homicidia relaxando, viduas & orphanos diligendo, pro peccato vestra semper orando, mala pro malo non reddendo, diem sanctum Domiuicum custodiendo, compari tuo caritatem & fidem perfectam tenendo. Si hæc feceritis, in regno meo eritis mecum regnaturi in secula seculorum Amen. Filii parentes non maledicant, neque parentes filios, quia maledictio patris & matris eradicat fundamenta domus filiorum. Ecce fideliter iterũ dico vobis, ad Ecclesias meas cum oblationes frequenter venite. Lectiones divinas intento corde audite ut salvi esse possitis. Qui dissimulaverit ad fontes aut ad arboribus aut ad petra fuerit invent⁹ sacrificare, aut ad sepulcra mortuorum præsumserit incantare, aut in quolibet locis tergere (y) anathemabo eum & perebit inferno inferiori, quia omnis incantator non habebit partem in regno meo. Ille tamen qui dimiserit sanctum diem Dominicum, & non coluerit eum sicut oportet, anathemabo eum. Maleficos, divinos, incantatores, auguriatores fugite. Jejunium observate. Vestras decimas

(u) *bibitis* pro *vivitis* ut in vett. inscriptionibus *bixit* pro *vixit*. (x) Heic iterim multa desunt notante Baluzio. (y) *auguriare*.

mas de quantum habueritis, in Ecclesias meas ponite. Estote assidue sine peccato. Recordate tabulas Moysi famulo meo & legem & præcepta quæ dedi ei ad prædicandum in populis ut timeant me & custodiant illam. Moneo vos per Epistolam istam ut in Ecclesias meas nullus sit, non vir, non mulier, qui præsumat fabulare aut verbosare aut sedere (z) aut ante Missa egredere, donec compleantur sollemnia, anathema sit. Anima illa tale non colligam in paradiso meo. Amen dico vobis, si non corrigeritis vosmet ipsos, mittam super vos brucus (a) & locustas, qui comedant fructus vestros, & lupos rapaces, qui comedant vos, quia non custodistis diem sanctum Dominicum. Qui ipsum non custodierit maledictus erit. Die Dominico non levare vestimenta, non caput neque capillos tondere. Qui hæc fecerit, anathema sit. Si custodieritis mandata mea, avertam faciem meam à vobis & non mittam in domibus vestris omnem malitiam & amaritudinem & infirmitatem. Si quis tamen in die Dominico aut causas voluerit committere vel intentiones facere, aut rixas commiserit, mittam in eis pustellas, accessiones & langores, & omne genus infirmitates. Et pro eo quod non concurritis ad Ecclesias meas, sed magis ad mercimonia vel ad silvam vel otiū, & per plateas sedere, fabulas vanas loquere

(z) Stantibus enim orandum & auscultandum (a) βρούχους.

quere, & me non timere & Ecclesias meas non venerare, propter hoc tradam vos in fame & in manus gentium (& non pluam super vos) incredulorum, paganorum, qui Epistolam istam non custodiunt. Jam enim vobis ante legem meam mandavi, sed minime custodistis diem sanctum Dominicum. Propterea mittam gladium meum super vos quia non custodistis hæc omnia. Amen dico vobis, Crucifixus fui propter vos & resurrexi die Dominica, adscendi ad dextram Dei, & requiem dedi omnibus die Dominico. In ipso feci cœlum & terram, solem & lunam, mare & omnia quæ in eis sunt. Et postea Adam de limo terræ plasmavi & die Dominico sanctificavi & dedi requiem in ipso, ut bene agant & sine pressura sint & requiescant per omnia. Sacerdotibus meis præcepi per Epistolas & libros ut legem istam fideliter narrent, ut die Dominico & festivitates meas fideliter custodiant, quia pagani sunt in terra, qui non custodiunt legem meam. Et si non custodieritis omnia quæ præcepi vobis, mittam super vos tribulationes & grandines & tempestates & siccitatem, qui exterminet fructum operum vestrorum, & non habebitis partem mecum, neque cum angelis meis neque cum martyribus meis. Amen dico vobis, si non custodieritis sanctum diem Dominicum mittam super vos fame & frigore & æstum gravem in messes & in vineas vestras

 sive

ſive omnes labores veſtros, & ad alios demonſtrabo & vobis non dabo quia decimas veſtras de quantum habuiſtis dare noluiſtis Inde ad decimum revertatur. Amen dico vobis, Die Dominico obſervate cum omni diligentia, ſicut nec ipſas oleras in hortibus veſtris die Dominico colligatis. Si hæc feceritis, vos mulieres, mittam ſuper vos ſerpentes pinnatas qui comedant & percutiant mamillas veſtras. Amen dico vobis, ſi non cuſtodieritis ſanctum diem Dominicum, omnia mala mittam ſuper vos. Nam ſi cuſtodieritis mandata mea & feceritis ea, dabo vobis benedictionem meam, & multiplicabo labores veſtros uſque ad abundantiam & uſque ad meſſem, & uſque ad vindemiam & pomiferum, & totam ſubſtantiam, & quæcunque petieritis dabo vobis. Amen dico vobis, ſi non cuſtodieritis mandata mea, omnia mala habebitis, & addam vobis malum ſuper quod habuiſtis. Et ſi fuerint Presbyteri aut Diaconi ubicunque invenerint Epiſtolam iſtam, legant & aperiant illam ad omne populum frequenter admoneant ut recedant ab iniquis ſuis operibus. Et omnis qui hoc audierit & non crediderit anathema ſit. Ego ſum Dominus Deus veſter qui crucifixus fui propter vos, ut cuſtodiatis voſmet ipſos. Per ipſam Epiſtolam quæ oſtenſi vobis, ſuſcipite illam & toto corde ſine dubio credite & audite frequēter quia non fuit ab homine ſcripta neque ab angelo neque ab Archangelo, niſi de verbo

meo

meo & de ſvavitate mea, qvia vera eſt ſcripta & à ſupremo throno transmiſſa fuit, ut credatis. Et ſi vos emendare nolueritis, parate vos ad pœnam menſe Novembrio. Sic erit grandis metus ſuper vos. Vermis, focus, & flamma, qvatenus alios comedat vermis, & alios cremet ignis, & cæterorum ut credatis qvia mundus iſte judicatus eſt in grandi ruina. Juro vos per Epiſtolam iſtam qvia aliam vobis nunqvam mittam anteqvam veniat judicium meũ ſuper vos. Educ Epiſtolam iſtam per univerſum populum denuntiare. *Finit. ut clarus & pius Dominus noſter Jeſus Chriſtus inſpirare & liberare dignetur Amen. Cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

VII. Incertum eſt an ſub Chriſti nomine venditata fuerit alia qvædam Epiſtola cœlitus ut ajebant delapſa,* de qva Sigebertus Gemblacenſis in Chronico ad A. C. 1032. *Iſtiusmodi decretum à Franciæ Epiſcopis datum eſt ſervari ſubjectis ſibi populis. Unus eorum dicit cœlitus ſibi delatas eſſe literas, quæ pacem monerent renovandam in terra, quam rem mandavit cæteris, & hæc tradenda dedit populis:* Arma qvisqve non ferret, direpta non repeteret, ſui ſangvinis vel cujuslibet proximi ultor minime exiſtens, percuſſoribus cogeretur indulgere. Jejunium in pane & aqva omni ſexta feria ſervarent, & in ſabbato à carne & liqvamine abſtinerent, ſoloqve hoc contenti jejunio, in omnium peccatorum remiſſionem, nullam ſibi ſcirent adjiciendam

X 5 pœ-

* Ut liber Elceſaitarum de quo Euſeb. VI. 38. Hiſt. Eccleſ. & Theodoritus hæret. fab. II. 3.

pœnitentiam, & hæc servare sacramento firmarent, qvod qvi nollet, Christianitate privaretur, & exeuntem de seculo, nullus visitaret, nec sepulturæ tràderet. *Alia quoque importabilia quamplura dedere* (a) *mandata, quæ oneri visa sunt replicare. Hanc mandatorum novitatem cum multi cupidi novarum rerum libentius justo amplecterentur, Gerardus Cameracensis Episcopus qui solus Lotbariensium appendebat ad Parochiam Francorum, nullius hortatu potuit adduci ad hac suscipienda, sed singula capitula refellebat, dicens genus humanum ab initio trifariam esse divisum, in orantibus, pugnatoribus, agricultoribus* (b) *& unum duorum & duos unius egere auxilio, ideo debere arma ferre & rapinas reddi pro auctoritate legis & gratia, ultorum percussi vel occisi non exacerbari cogendo, sed secundum Evangelium ei reconcilliari. Jejunium in sexta vel septima feria nec omnibus unum esse imponendum, quia non est una omnibus possibilitas: nec omnes hoc uno jejunio contentos esse, quia non est una omnium pœnitentium qualitas. Hac sacramento firmare, vel sacramenti violationem perjurio augere, non esse utile: His contradicentes excommunicari, infirmis visitationem vel mortuis sepulturam negari, esse detestabile. Sufficere authentica Patrum decreta & super his neglectis impositum congruenter pœnitentiæ modum.* Qvin Glaber Radulphus (ut observatum Rev. D. Ittigio (c) ubi de

(a) Literæ nempe ab Episcopo illo jactatæ. (b) Sive in Ecclesiasticos, civiles ac militares. (c) In Heptade dissertationum subjecta Appendici Exercitatt. de Hæresiarchis p. 112.

de pseudepigraphis Christi agit) lib. 4. Hist. c. 5. Francica ejusdem temporis Concilia describens, Epistolæ cœlitus delatæ ne meminis qvidem, sed tantum dicit totam multitudinem ut præsulum suorum præceptis obediret paratissimam fuisse, non minus *quam si vox demissa è cœlo hominibus in terra loqueretur.*

VIII. Aliud exemplum geminæ imposturæ idem Vir præstantissimus observat ex Dodechino Abbate monasterii S. Dysibodi (d) narrante qvod A. C. 1096. post multa qvæ tum contigerunt portenta, Petrus qvidam claustris suis egressus totum orbem commoverit, Epistolam qvandam circumferens qvam cœlitus lapsam asserebat, ut his artibus Christianos ad Hierosolymam occupandum excitaret. Prætereo commenta alia * recentiora eodem loco à Rev. Ittigio observata, & statim ab omnibus simulac prodita sunt explosa atqve rejecta. Neqve diutius immorabor regulæ capitibus XXXI. comprehensæ, qvæ inscribitur *Regula S. Salvatoris, data divinitus ab ore Jesu Christi, devotæ sponsæ suæ Brigittæ*, atqve inter opera Brigittæ Svecicæ medio seculo decimo qvarto claræ prodiit Romæ 1557. fol. ut alias jam editiones silentio involvam. Nolo etiam hoc loco inserere Epistolam qvam à Christo ad verbum ut ajunt dictatam Baptistæ de Varanis legas in ejus vita editam à Dan. Papebrochio T. 7. Act. Sanctorum Maji p. 494.

IX.

(d) In Continuatione Chron. Mariani Scoti T. 1. scriptor. German Joh. pistorii p. 462. * Adde Epistolam Christi ad Concil. Constantiense quam è Bibl. Brunsvic. Andreæ profert Flacius

IX. LITURGIAM Salvatoris nostri Æthiopica lingua Joh. Michael Wanslebius Ordinis Dominicani Monachus in Europam attulit, & ad calcem opusculorum Æthiopicorum Job. Ludolfi Lond. 1661. impressorum ipso inconsulto adjunxit, multis vitiis in latina versione contaminatam, ut qveritur vir excellentissim⁹ Commentario ad Hist. Æthiopicam p. 341. ubi eandem Æthiopice & latine emendatius recusam exhibet. Idem p 346. observat qvod Liturgia Domini nostri dicatur, non qvod ille haberetur autor, ut Wanslebio visum, sed qvia singillatim in ejus honorem fuerit destinata. Sic & liturgias qvæ sub Mariæ, Petri, Matthi, Jacobi, Johannis, Marci & aliorum Apostolorum Apostolicorumqve virorum nomine veniant, putat ita dictas vel qvod in eorum festis recitarentur, vel alioqvi in eorum qvorum nomen præ se ferunt honorem denominatæ fuerint. Confer qvæ adversus γνησιότητα illarum Liturgiarum disserunt Johannes Bona (e) lib. 1. rerum liturgicarum c. 8. Rich. Simon in supplemento ad Leonem Mutinensem c. 18. & in not ad Gabrielem Philadelph. p. 204 sq. 248. 288. sq. Nicolaus Nourrit⁹ (le Nourry) in Apparatu ad Bibl. Patrum, Natalis Alex. & alii ex ipsis Romanæ Ecclesiæ sociis, ne Reformatos memorem Mornæum, Cocum, Rivetum, Caveum, & ex nostris Johannem Gerhar-

in Catalogo testium Veritatis. (e) Hic tamen Liturgiam Jacobi genuinam esse contendis, qvod facit etiam Leo Allatius diatriba singulari quæ extat in ejus συμμίκτοις.

hardum τὸν μακαρίτην Confessionis Cathol. lib. 1. part 2. c. 8. D. Dorscheum in mysaria Missæ c. 7. §. 17. seq. & Rev. D. Ittigium in Heptade dissertationum p 222. seq.

X. Apud Johannem VIII. 6. in historia adulteræ, de qva infra in fragmentis Evangelii Nazaræorum dicturus sum, mentio fit scripturæ cujusdam à Christo in terram exaratæ. ὁ δὲ Ἰησοῦς κάτω κύψας τῷ δακτύλῳ ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν. & 8. καὶ πάλιν κάτω κύψας ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν. *Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra - - & iterum se inclinans scribebat in terra.* In codice Græco MSto Evangeliorum qvo in Hungaria apud Illustrem Paulum Eu-)esvvaldium Baronem usum se testatur eruditissimus Wagenseilius commentario ad Sotam pag. 33. legitur τῷ δακτύλῳ ἔγραφεν ἑκάστου αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας, cujus glossematis vestigium extat apud Hieronymum lib. 2. adversus Pelagianos p. 194. *Jesus inclinans se digito scribebat in terra. Eorum videlicet qui accusabant & omnium peccata mortalium. Secundum quod scriptum est in Propheta* (Jerem. XVII. 13.) *relinquentes autem te in terrâ scribentur.* Confer Haymonem & Rabanum ad Johannis locum, à qvorum sententia non valde diversus Ambrosius Epist. 78. ad Studium. *Hoc prævidens*, inqvit, *Dominus Jesus inclinato capite scribebat in terra. Quid scribebat nisi illud Propheticum* Jerem. XXII. 29. seq.) *Terra, terra, scribe hos viros abdicatos.* Idem Epistola 76. ad eundem Studium:

um : *Et scribebat in terra. Quid? utique dice* (Matth. VII. 3.) *festucam quæ in oculo est frat tui vides, trabem autem quæ in oculo tuo est, n vides.* Mihi quidem maxime probatur Be (f) sententia existimantis Christum nihil ali scripsisse digitis, quam ore quæ statim proloc tus (g) esse dicitur verba : *Qui sine peccato e primus in eam lapidem mittat.* Etsi sunt qui cu Euthymio (h) plane nihil à Christo scriptu esse existimant, sed tandumodo simulatu scribentis gestum, tanquam ad ea, quæ dixisse Pharisæi, parum attendentis. Hoc qui sen runt, addiderunt apud Johannem μὴ προσποι μενος *dissimulans*, se nimirum intelligere leg peritorum & Pharisæorū verba, quod in qu que codicibus reperisse se Beza testatur. Se ut prætercam, in plurimis libris MSS. hoc om ti, non video cur dissimulasset Servator qu mox clara voce prodidit. Nec prætereundu quod de Menedemo Eretriate, quem ἐπισκώ πτην καὶ παῤῥησιαστὴν vocat, narrat Laërtius li 2. sect. 127. observatum etiam doctissi

Cl

(f) Eandem sententiam Ambrosio tribuit Joh. Wil mus Hilliger in Exercitatione de scriptione Christi in te §. 18. Sed in Ambrosii lib 3. de Spiritu S. c. 2. etsi loc Johannis laudatum hoc tamen neutiquam in mentem i venisse reperio. (g) Sic de Zacharia Luc. I. 63. ἔγρα λέγων, Juvencus : *tabulas cum scribere tentat, implicit solvit per verba sonantia linguam.* (h) Hic solus è Gr historiam mulieris adulteræ explanavit : ut notavit Six Senensis quem de hoc ipso Johannis loco videas licet lib Bibl. S. p. 89. seq. & Joh. Eusebium Nierenbergium lib. de Origine Scripturæ S. cap. 1.

Clerico ad Hammondum: μειρακίε γ̃ν καταθρασυνομένε, εἶπε μὲν ἐδὲν, λαβὼν δὲ κάρφ☉ διέγραφεν εἰς τ̃ἔδαφ☉ περαινομένε σχῆμα, ἕως ὁρώντων πάντων συνὲν τὸ μειράκιον τὴν ὕβριν ἀπελλάχθη. *Cum adolescens audacter adversus illum inferretur, dixit quidem nihil, caeterùm sumta festuca, pingebat in pavimento ejus, qui muliebria pateretur figuram, donec spectantibus omnibus adolescens insigni contumelia notari se intelligens abscessit.*

XI. Solet etiam à Sixto Senensi & aliis nonnullis qvi de scriptis Christo tributis agendum in se susceperunt afferri qvod Paulus 2. Cor. III. 3. Corinthios vocat *Epistolam Christi*, φανερέμενοι ὅτι ἐςὲ Ἐπιςολὴ χριςῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν ἐγγεγραμμένη ἐ μέλανι ἀλλὰ πνεύματι Θεῦ ζῶντ☉. Nimirum qvemadmodum Philosophus apud Laërtium & Stobæum dixit formæ elegantiam esse πάσης Ἐπιςολῆς συςατικωτέραν *praestare quâvis Epistola commendatitia*, ita & Apostolus hoc loco negat se indigere literis systaticis, cum luculentissimæ & haud inficiandæ Epistolæ commendatitiæ instar apud omnes sibi sint Corinthii, qvos ad Christianismum conversos rectè possit Epistolam suam, sive potius Epistolam Christi ipsius, suo tamen scriptam ministerio appellare, non inscriptam chartæ perituræ atramento delebili, neqve tabulis lapideis insculptã ut olim lex; sed potentia divina & spiritu Dei impressam cordibus. Clemens Alex. III. 12. pædagog. p. 262. d. ϰοινοί δε μὲν οἱ λογικοὶ νόμοι οἱ παρακλητικοὶ λόγοι

ἐκ

ὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις δακτύλῳ γεγραμμένας Κυρίε, ἀλλ' ἐν καρδίαις ἀνθρώπων ἐναπογεγραμμένοι ταῖς μόνον φθορὰν ὐκ ἐπιδεχομένας. Simili phrasi librum electionis ὐ μέλανι ἀλλὰ χάριτι scriptum eleganter dixere Chrysostomus ac Theophylactus: & legem cordi inscriptam Apostolus Rom. II. 15. de qua loquendi formula consulendæ Menagii notæ ad Laërtii lib. 6. sect. 5. Josephus quoque lib. 2. contra Apionem p. 1072. de legibus divinis loquens, Τοιγαρῦν, inquit, ἀπὸ τῆς πρώτης εὐθὺς αἰσθήσεως αὐτὺς ἐκμανθάνοντες ἔχομεν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἐγκεχαραγμένυς. De eadem phrasi ex scriptoribus Græcis ac latinis veteribus multa idem clariss Johañes Clericus in arte Critica part. 1. p. 241. parte 2. p. 720.

XII. Superest ut paucis agam de EPISTOLA Christi alia, non improprie ita dicta, sed quam vere, ac si Nicephoro lib. 2. c. 7. credimus, ἰδίαις χερσὶ AD ABGARUM (h) Edessæ

(h) Ita scribendum videtur hoc nomen. Ita occurrit in numis Antonini Pii, Severi & Gordiani, & in inscriptione qvam edidit Sirmondus ad Sidonium Apollinarem p. 50. Equidem apud Dionem lib. 40 p 129. apud Xiphilinum in Antonino Caracalla & Avito sive Pseud Antonino p. 332. & 351. edit. Rob Steph. apud Herodianum, Procopium Cæsariensem aliosque Ἄυγαρ☉. Sed hæc non major diversitas est quam inter Δαβίδ & Δαυίδ. Edessenorum Reges communi nomine Abgaros h. e. magnos Arabum lingua appellari, uti eorum filios Asgaros sive parvos, ex Pocockio observat Illustris Ez. Spanhemius dissertationibus de usu ac præstantia numismatum p. 421. seq. qvas vide itidem p 86. seq Abgarorum regulorum sive toparcharum Edessæ seriem quæ ex veteribus scriptoribus constat, exhibuit Clarissimus

ſæ (i) Regem ſcripſiſſe dicitur. Eam præmiſſa Abgari ad Chriſtum Epiſtola primus (k) ex Archivis Edeſſenis protulit Euſebius libro primo Hiſt. Eccleſ. cap. 13.

Οὐδὲν δὲ οἷον καὶ αὐτῶν ἐπακοῦσαι τῶν Ἐπιστολῶν ἀπὸ τῶν ἀρχείων ἡμῖν ἀναληφθεισῶν, καὶ τόνδε αὐτοῖς τοῖς ῥήμασιν ἐκ τῆς Σύρων φωνῆς μεταβληθεισῶν τὸν τρόπον.

Verſio Rufini.

Hæc in archivis publicis Edeſſenæ civitatis in qua Abgarus regnavit, ita deſcripta reperimus in his chartis quæ geſta Regis Abgari ſervata antiquitus continebant. Et ut evidens dictorum veritas fiat, ipſarum exemplaria Epiſtolarum ex Syrorum lingva (l) translata ponemus.

Y Ex-

E. Grabe in notis ad T. 1. Spicilegii Patrum p. 314. ſeq. Joh. Reiskius lib. de imaginibus Jeſu Chriſti p. 24. ſeq. & ante utrumque Henricus Valeſius ad Excerpta Peireſciana p. 101. quo in loco vir ſummus contendit nomen hoc ſcribendum eſſe Ἄγβαρος vel Ἄκβαρος. Idem tamen non modo in notis ad Euſebium p. 31 affirmat minime contemnendam eſſe alteram ſcripturam Ἄβγαρος, ſed & illam in Euſebii ſui textum conſtanter recepit. (i) Edeſſam intellige non Macedonicorum Regum cœmeterium, ſed civitatem Osdröenæ in Syria provinciæ, de qua viri docti ad Stephanum Byz. & qui numos urbium ac coloniarum illuſtrarunt Joh. Valens & Harduinus. De Edeſſæ fatis per ſequiora ſecula, hinc inde mentio apud Gregor. Abulfarajum, Johannem Malelam & alios Chronicorum ſcriptores. Neſcio utrum lucem adſpexerint Franciſci Griſendi Memoriæ Edeſſenæ ſive hiſtoria de Archi Epiſcopatu & Eccleſia civitatis Edeſſæ, quarum meminit Proſper Mandoſius in Bibl. Romana T. I. pag. 345. (k) Niſi hoc ante Euſebium forte fecerat Julius Africanus, ut ex Georgii Syncelli p. 359. colligit laudatus Grabe. (l) Non

Ἀντίγραφον Ἐπιςολῆς γραφείσης ὑπὸ Ἀβγάρȣ Τοπάρχȣ Ἰησȣ̃, καὶ πεμφθείσης αὐτῷ δι᾽ Ἀνανία ταχυδρόμȣ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Exemplar Epistolæ scriptæ à Rege Abgaro vel Toparcha ad Jesu, & missæ Hierosolymam per Ananiam (m) *cursorem.*

Ἄβγαρος Τοπάρχης Ἐδέσσης Ἰησȣ̃ Σωτῆρι ἀγαθῷ ἀναφανέντι ἐν τόπῳ Ἱεροσολύμων χαίρειν. Ἤκȣςαί μοι τὰ περὶ σȣ̃ καὶ τῶν σῶν ἰαμάτων, ὡς ἄνευ φαρμάκων καὶ βοτανῶν ὑπὸ σȣ̃ γινομένων. Ὡς γὰρ λόγος τυφλȣ̀ς ἀναβλέπειν ποιεῖς, χωλȣ̀ς περιπατεῖν, καὶ λεπρȣ̀ς καθαρίζεις, καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα

Abgarus Uchaniæ (n) filius Toparcha, Jesu salvatori bono(o) qui apparuit in locis Hierosolymorum, Salutem. Auditum (p) mihi est de te & de sanitatibus quas facis, quod sine medicamentis aut herbis fiant ista per te, & qvod verbo (q) tantum cœcos facis videre, & claudos

crediderim, ab ipso Eusebio. (m) In testamento Ephræmi Syri: πέμψας δι᾽ ἀγγέλων αἰωνίων ηὐλόγησε τὴν πόλιν ἑδράσας αὐτῆς τὰ θεμέλια. Qvo in loco idem doctissimus Grabe Tom. I. spicileg. p. 2. scribit αἰωνίαν ηὐλόγησε τὴν πόλιν. Sed præstat cum Rev. D. Ittigio in Heptade dissertationum pag. 100. legere: δι᾽ ἀγγέλȣ Ἀνανία. (n) Οὐχάμȣ. Vide Vales. ad Euseb. (o) MS. Bodlejanum quod inspexit Clariss. Grabius: ἀγαθῷ ἰατρῷ. Quod videtur esse ab aliquo qui nomen σωτὴρ non aliò sensu intellexit, ratus incredibile esse quod à regulo Ethnico pro salvatore generis humani statim Dominus habitus fuerit. (p) Matth. IV. 24. *Et abiit fama ejus in totam Syriam.* (q) Legit Rufinus: ὡς γὰρ λόγῳ &c.

μαῖα καὶ δαιμόνια ἐκβάλλεις, καὶ τοὺς ἐν μακρονοσίᾳ βασανιζομένους θεραπεύεις, καὶ νεκροὺς ἐγείρεις. Καὶ ταῦτα πάντα ἀκούσας περὶ σοῦ κατὰ νοῦν ἐθέμην τὸ ἕτερον τῶν δύο, ἢ ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ποιεῖς ταῦτα, ἢ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ ποιῶν ταῦτα. Διὰ τοῦτο τοίνυν γράψας ἐδεήθην σου σκυλῆναι πρός με, καὶ τὸ πάθος ὃ ἔχω θεραπεῦσαι. Καὶ γὰρ ἤκουσα ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι καταγογγύζουσί σου, καὶ βούλονται κακῶσαί σε. Πόλις δὲ μικροτάτη μοι ἐστὶ καὶ σεμνὴ ἥτις ἐξαρκεῖ ἀμφοτέροις. (t)

ambulare, & leprosos mundas, & immundos spiritus ac Dæmones ejicis, & eos qui e longis ægritudinibus afflictantur curas & sanes, mortuos quoque suscitas. Quibus omnibus auditis de te, statui in animo meo unum esse è duobus, aut quia tu sis Deus (r) & descenderis de cœlo ut hæc facias, aut quod filius Dei sis qui hæc facis. Propterea ergo scribens rogaverim te ut digneris usque ad me fatigari, & ægritudinem meam, (s) qua jam diu laboro, curare. Nam & illud comperi, quod Judæi murmurant adversum te, & volunt tibi insidiari. Est autem civitas mihi parva quidem sed honesta, quæ sufficiat utrisque.

(r) Simile judicium Act. XIV. 6. XXVIII. 11. Marc. XV. 39. Vide & Joh. III. 2. (s) Podagrâ laborasse Abgarum tradit Procopius lib. 2. de bello Persico c. 12. (p. 65. edit. Hœschelii) Cedrenus p. 145. addit lepram nigram. Unde fallitur Lud. de Dieu ad Xaverianam historiam Christi p. 610. (t) Hoc loco in quibusdam Eusebii codicibus sequuntur hæc

Τὰ ἀντιγραφέντα ὑπ' Ἰησοῦ διὰ Ἀνανία Ταχυδρόμου Τοπάρχῃ Ἀβγάρῳ.

Ἄβγαρε, μακάριος εἶ πιστεύσας ἐν ἐμοὶ μὴ ἑωρακώς με. Γέγραπται γὰρ περὶ ἐμοῦ, τοὺς ἑωρακότας με μὴ πιστεύσειν μοι, ἵνα οἱ μὴ ἑωρακότες αὐτοὶ πιστεύσωσι καὶ ζήσωνται. Περὶ δὲ οὗ ἔγραψάς μοι ἐλθεῖν πρὸς σὲ, δέον ἐστὶ πάντα δι' ἃ ἀπεστάλην ἐνταῦθα πληρῶσαί με. καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι, οὕτως ἀναληφθῆναι πρὸς τὸν ἀποστείλαντά με. Καὶ ἐπειδὰν αναληφθῶ, ἀποστελῶ σοι τινὰ τῶν μαθητῶν μου, ἵνα ἰάσηταί σου τὸ πάθος,

Exemplum rescripti ab Iesu per Ananiam cursorem, ad Abgarum Toparcham.

Beatus es quia credidisti in me cum ipse me non videris. Scriptum est enim de me (u) quia hi qui me vident non credent in me, & qui non vident me (x) ipsi credent & vivent. De eo autem quod scripsisti mihi, ut veniam ad te, oportet me omnia, propter quæ missus sum huc explere, & posteaquam complevero, recipi ad eum à quo missus sum. Cum ergo fuero assumptus, mittam

verba, non lecta Rufino, & quæ Eusebii haud esse Valesius affirmat se pro certo habere: Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔγραψε τῆς θείας αὐτὸς τέως μικρὸν αὐγασάσης ἐλλάμψεως. Ἄξιον δὲ καὶ τῆς πρὸς τοῦ Ἰησοῦ αὐτῷ διὰ τοῦ αὐτοῦ γραμματοκομιστοῦ ἀποσταλείσης ἐπακοῦσαι ὀλιγοστίχου μὲν πολυδυνάμου δὲ Ἐπιστολῆς τοῦτον ἐχούσης καὶ αὐτῆς τὸν τρόπον. (u) Es. VI. 9. Matth. XIII. 13. (x) Es. LII. 15. Sane cum his Prophetæ locis sensui Epistolæ magis convenit quam cum loco quem plerique hic respici putant Joh. XX. 29.

καὶ ζωήν σοι καὶ τοῖς σὺν σοὶ παράσχηται. tam tibi aliqvem ex discipulis meis (y) ut curet ægritudinem tuam, & vitam tibi atqve his qvi tecum sunt (z) præstet. (a)

Y 3 Has

(y) Apud Cedrenum & in MS. Bodlej. quod inspexit Grabius, additur: ὀνόματι Θαδδαῖον. Hunc nempe post Christi adscensionem à Thoma Apostolo ad Abgarum missum esse ejusque morbum curasse ex iisdem archivis Edessenis refert eodem loco Eusebius. Confer quæ infra ad nonum librum Abdiæ. (z) Vales. *tuisque omnibus*: h. e. non tantum propinquis ac familiaribus sed etiam subditis, si audimus Montacutium parte 2 Origg. Ecclesiast. p 61. (a) Constantinus Porphyrogenneta in narratione de Edessena Christi imagine edita à Combefisio manipul. rer. CPolitanar. p. 81. Cedrenus p. 145 M. S. Bodlejanum Grabio & aliud Vindobonense Lambecio lib. V commentarior. p. 9. inspectum addunt hæc verba: καὶ τῇ πόλει σου γενήσεται τὸ ἱκανὸν πρὸς τὸ μηδένα τῶν ἐχθρῶν κατισχῦσαι αὐτῆς. In Epistola Christi ad Abgarum qualem ex Bibl. D Joh. Elichmanni Arabice & latine, ab Eusebiana in multis discrepantem & plurimum interpolatam edidit Lud. de Dieu ad Xaverianam historiam Christi p. 612. additamentum illud ita exprimitur: *Et ubicunque collocaveris hanc Epistolam meam, non valebit potestas hostium adversantium & oppugnantium accedere ad te, & erit civitas tua benedicta propter te in æternum.* Hoc Epistolæ ἀκροτελεύτιον antiquis ignotum & sibi suspectum esse profitetur Procopius, videtur tamen respicere Ephræm Syrus in testamento, verbis supra ad lit. m. allegatis. Aperte laudat Darius Comes in Epistola ad Augustinum quæ inter Augustinianas edit. Lovan. est 263. Benedictin 230. in Basileensibus & aliis antiquioribus desideratur: *Affuit DEus Regi, sanatus est, & amplificato petitionis munere per Epistolam non modo salutem ut supplici, sed etiam securitatem ut Regi transmisit. Jussit insuper & urbem ab hostibus in perpetuum esse ac semper im-*

Has Epistolas ita ut ab Eusebio prolatæ sunt in Archivis extitisse Edessenis, non puto esse dubitandum. Neqve quicquam in illis continetur indignum Christo, neque si pro genuinis habeantur error aliquis ex illis confirmari poterit. Merito tamen assensus sustinendus est (b) ubi de primis originibus & vetustate

munem. Procopius addit Edessenos constanter hoc Christi literis annexum asseverare & Epistolam eo modo descriptam in vicem φυλακτηρίε sive amuleti in portis urbis suæ posuisse. Ab eventu etiam comprobatum affirmat Evagrius IV. 27. Hist. quanquam non diu post Evagrii mortem imperante Phoca Edessam à Persis captam esse constat. Epist. ad Abgarum αὐτόγραφον deinde dicitur pervenisse CPolin sub Romano Argyropulo, cumque ibi diu in magna veneratione fuisset; temporibus Andronici Comneni tandem sublatum esse furto. Vide quæ ex Zonara, Cedreno & Niceta Choniate Rev. D. Ittigius in Heptade dissertat. p. 104. 105. Sigillum quoque Epistolæ huic à Christo subjectum memorat Cedrenus his verbis: Ἐπιθεὶς ἐν τῷ τέλει καὶ σφραγῖδα γράμμασιν ἑβραϊκοῖς ἐνσημανθεῖσαν ἑπτὰ, ἅτινα μεθερμηνευόμενα ταῦτα δηλοῦσι, Θεοῦ Θεαθὲν θαῦμα θεῖον. *Dei spectatum Divinum miraculum.* Lambecius in MS. Vindobonensi reperit subjectas has septem siglas X. Υ. X. E. Υ. P. A. Verum hisce recentiorum commentis non plus fidei habendum est quam fabulæ de imagine Christi per portitorem Epistolæ delineata & Abgaro reddita, quam præ cæteris diligentissime refellit Johannes Reiskius de imaginibus Jesu Christi Exercitat. 1. (b) Rich Simon. l. 1. Hist. Crit. N T. c. 3 p. 24. *Je veux croire que ces lettres ont été trouvées en effet dans les archives de la ville d'Edesse. Mais il ne faut pas ajouter foy avec trop de facilité aux premiers origines des Eglises. Chacune eleve son antiquité le plus qu'il luy est possible, & l'on ne fait même aucun scrupule a*

te ſingulari Eccleſiarum confirmanda agitur. Quo enim majorem autoritatem ſibi conciliarent & remotiorum jactare poſſent antiquitatem inprimis laborare ſolebant, ut interdum non dubitarent etiam falſa monumenta ſupponere, veris deſtituti. Plurimum etiam me movet Auguſtini ratio XXVIII. 4. contra Fauſtum Manichæum: *Si prolatæ fuerint aliquæ literæ quæ ipſius proprie Chriſti dicantur, unde fieri poterat, ut ſi vere ipſius eſſent, non legerentur, non acciperentur, non præcipuo culmine autoritatis eminerent in ejus Eccleſia quæ ab ipſo per Apoſtolos ſuccedentibus ſibimet Epiſcopis usque ad hæc tempora propagata dilatatur.* Hoc cum minime factum ſit, nec primis tribus ante Euſebium ſeculis, qvibus altum ubique de his Epiſtolis ſilentium, neque etiam poſt, Gelaſio (c) inſuper Apocryphis illas audacter adſcribente: malo illis accedere, qui Chriſto literas haſce ſuppoſitas eſſe arbitrantur, ut faciunt ex ipſis Romanæ Eccleſiæ ſociis Laurentius Valla, Deſ. Eraſmus, Melchior Canus, Rob. Bellarminus, Franciſcus Coſterus, Nic. Rigaltius, Adrianus Bailletus & Rich. Simon; præcipue vero Natalis Alexander &, Ludovicus Elias du Pin. (d) E Proteſtantibus pauciſſimi qui-

ces occaſions de ſuppoſer des Actes, lors qu'on n' en a de vrais. (c) In loco quem adduxi ſupra p. 138. (d) Ad horum argumenta reſpondere conatus eſt Tillemontius p. 993. & 1112. ſqq. T. 1. memor. Hiſt. Eccleſ. Reſpondit etiam Grabius notis ad Tomum primum ſpicilegii, ſed dubito an alteruter ex aſſe ſatisfecerit vel paucis rationib9 hoc loco è majore minus concludentium numero à me ſelectis. Idem dixerim

qvidam fuerunt qvi non pseudepigraphis accenserent, Rich. Montacutius Origg. Eccles. parte 2. p.63. Samuel Parkerus in libro Anglico qvo autoritatem divinam religionis Christianæ demonstrandam sibi sumpsit §.16.p.215 seq.& Viri doctissimi Gvil. Caveus in limine Historiæ literariæ scriptorum Ecclesiasticorum atq; Joh. Ernestus Grabe in spicilegio. Adversus horum argumenta, præstantissimi Cavei præsertim, vide quæ prolixe disputant Samuel Basnage Exercitatt. ad Baronium p 431. seq & Philippus Jacobus Hardtmannus de rebus gestis Christianorum sub Apostolis p.299. ne dicam de Exercitatione qvam adversus eundem eruditissimum virum de Epistola Christi ad Abgarum Lipsiæ A. 1693. edidit Johannes Christophorus Frauendorfius, Naumburgensis.

XIII.

de Abbate Gallo Fayditio in commentario ad compendium sermonis sui die Polycarpi habiti p.66. seq. Nam Gretserum qvidem prætereo, qui Casauboni argumentis modestissime propositis responsurus, petulantissime insultat lib. de imaginibus manu non factis c.3.p.314.seq. Argumentis autem quæ adversus autoritatem Epistolæ ad Abgarum minime dixi valere, merito accenseri potest quod in Lud. Morerii Dictionario etiam bonæ editionis leges Eusebium ipsum totam illam historiam tantum referre tanquam ex aliorum relatione. Verba Eusebii enim extremum capitis 12. lib. I. τῆς δὲ περὶ τὸν Θαδδαῖον ἱστορίας ἡμῖν λεχθείσης non ita intelligenda sunt, sed ut Valesius recte vertit: *Historia de Thaddæo, cujus supra mentionem fecimus*; Nam paulo ante dixerat Eusebius: Καὶ Θαδδαῖον δὲ - - περὶ ὃ καὶ ἱστορίαν ἐλθοῦσαν εἰς ἡμᾶς αὐτίκα μάλα ἐκθήσομαι.

XIII. Athanasius Kircherus in China illustrata p. 1. & in prodromo Copto c. 3. meminit lapidis A. C. 782. ut præ se fert inscripti characteribus Sinicis & Syriacis, repertique in villa Sanxuen prope urbem Siganfu Regionis Xensi metropolin A. C 1625. In hoc monumento inter alia (e) refertur Christum circa meridiem in cœlos ascendentem, XXVII. doctrinæ suæ tomos reliquisse. Minime autem dubium videtur Rev. Ittigio (f) in diss. de Patribus Apostolicis §. 1. quin autor inscriptionis quisquis ille fuerit ad Canonicos N. T. libros respexerit, quos Christi spiritus Evangelistis & Apostolis scribendos dictavit. Nam si quatuor Evangelia, Actorum librum, Apostolorum Epistolas numero unam & viginti, & Apocalypsin Johanneam computemus, viginti septem doctrinæ a Christo relictæ tomos habebimus.

(e) Verba monumenti latine redditi hæc sunt: *Animaus spiritalibus in illo tempore cum jam succurrisset, potenia negotia hûc consumasset, se ipso elevatus medio die ascendit in cælum: Scripturarum remanserunt bis decem eptem tomi, aperta est Originalis conversio* (translatio Syiaca) *ut possent homines rationales ingredi* (libros illos ntelligere.) (f) Idem quoque observavit Kircherus.

DE DICTIS CHRISTI
Servatoris nostri,
Quæ in quatuor Evangeliis Canonicis non extant.

I.

S. Johannes (a) Evangelium suum obsignaturus testatur præter ea quæ hactenus descripserit, etiam alia multa fecisse Christum, quæ si singula literis mandentur, nec mundus ipse (b) libros omnes sit comprehensurus. Qui

(a) Joh. XXI. 25. (b) Apocryphæ Petri Πράξεις apud Isidorum Pelus. lib. 2. Epist. 99. ἃ ἐχωρήσαμεν ἐγράψαμεν, ὁ δὲ κόσμος ἐδὲ τὰ γραφέντα ἐχώρησεν· ὁ γὰρ φιλοχρήματος ἐκ ἐχώρησε τὸν τῆς ἀκτημοσύνης λόγον, ἐδ' ὁ λαγνὸς τὸν περὶ σωφροσύνης, ἐχ ὁ θυμώδης τὸν περὶ πραότητος. Similiter Origenes quo hyperbolen effugiat ait hoc à Johanne dici non propter multitudinem sed magnitudinem rerum scribendarum p. 46. Philocaliæ. At nihil majus scribi potuit illis quæ scripsit Johannes. Tum hyperbole ejusmodi trita apud omnes Scriptores, etiam sacros. Præter Gen. XI. 4. Num. XIII. 24. Dan. IV. 17. Joh. VII. 19. quæ loca quatuor laudavit Grotius, vide Sirach. XLVII. 16. (21.) ubi de Davide: *Terram operuit anima tua, & implevisti eam parabolis ænigmatum.* Talmudici in tractatu de Sabbato: *si omnia maria essent atramentum, & omnes junci calami, & totum*

Qvibus verbis non tantum ei sermo est de Servatoris miraculis, qvorum alio loco diserte meminit, (c) & qvem respiciens Carolus M. Imperator lib 4. de imaginibus c. 10. *Advertant*, inqvit, *hoc de miraculis, non de Epistolis, de signis, non de constitutionibus intelligi posse.* Nam qvis dubitet ad res gestas Christi non min⁹ sermones & dicta pertinere qvam facta atqve miracu-

lum pergamenum, & omnes homines scribæ, non sufficerent ad describendas profunditates Principum sive Regum. Similem formulam in Jalkut & Schalscheleth Haccabala observavit Buxtorfius florileg. Hebr. p. 105. 106. Eadem utitur Muhamed in Corano agens de innumerabili multitudine admirandorum operum Dei, adhibuit etiam recentior Exjudæus Antonius Margarita, detestatus pertinaciam Judæorum scriptis Christianis quantumvis plurimis moveri se non sinentium. Euripides apud Stobæum Eclog. Phys. c. 7. ὐδ' ἅπας ἂν ὐρανὸς Διὸς γράφοντος τὰς βροτῶν ἁμαρτίας ἐξαρκέσειεν. Laërtius lib. 10. sect. 9. de multitudine amicorum Epicuri: ὅιτε φίλοι τοσῦτοι τὸ πλῆθος, ὡς μηδ' ἂν πόλεσιν ὅλαις μετρεῖσθαι. Confucius apud Lambecium VII. p. 354. *Si de perfecti viri agamus magnitudine, orbis universus non potest eam capere ac sustentare.* Theodoritus prologo historiæ religiosæ: Εἰς γὰρ τὴν τοιαύτην συγγραφὴν ὐδὲ ἅπας ἂν ὁ βίος ἀρκέσειεν. Æthicus p. 117. *Hæc sunt flumina Oceani occidentalis famosa. Nam si ejus flumina omnia requirantur, nec charta nec manus sufficeret.* Tzetzes ad Lycophronem v. 53. Ἀλλ' ἅπερ ὁ Τζέτζης θελήσω γράφειν τὰς ἱστορίας πλατέως, καὶ τὺς ἀκροατὰς ἀντὶ σαφηνείας μᾶλλον θολώσω, καὶ βιβλιοθήκης ἂν Πτολεμαΐυ ἐν χρείᾳ γενοίμεθ' ὡς ἐναποθεῖναι τὰ γραφησόμενα. (c) ἄλλα σημεῖα Joh. XX. 30.

racula? Sane Lucas (d) Evangelii sui arg
mentum breviter delineaturus dicit libro il
priore se complexum *quacunque Jesus & fece
& docuerit.* Atqve ridiculum fuerit affirmar
Christum nihil aliud dixisse, nullum aliud p
tulisse verbum præter eą qvæ in qvatuor Eva
geliis ἐνδιαθήκοις continentur. Nihil tame
dixisse vel fecisse præter ea quæ scripta sun
qvod scire nostra intersit ad salutem, satis con
firmat idem Johañes, dum *hæc autem scripta sunt,*
(e) inqvit, *ut credatis, quia Jesus est Christus fili
Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.*

II. Lucas (f) Evangelista docet Christum
discipulis binis Emauntem proficiscentibus ex
posuisse Scripturas omnes propheticąs de se
agentes, facto à Mosis scriptis initio. Hic ser
mo ejus à multis non immerito anxie deside
tus & à Luca fortasse auditus, (g) nusqva
extat. Apud eundem Lucam (h) Paul
Apo

(d) Act. 1. 1. (e) Joh. XX. 31. (f) Luc. XXIV. 27. (g)
Sunt enim qui putant alterum ex discipulis, cujus nomen Lu
cas præterit, fuisse Lucam ipsum. Quanquam *Si*
mavult Origenes lib. 2. contra Cels. p. 98. & 102. pro qu
in sermone 1. de tempore inter Ambrosianos perperam leg
tur *Amaon.* Alii *Nathanaëlem*, Cleopæ socium fuisse susp
cantur. (h) Act. XX. 35. Ad eadem verba alludit Clemens i
Corinth. §. 2. μᾶλλον (MS. Alex. ἥδιον teste Grabi
διδόντες ἢ λαμβάνοντες. Constitut. Apostol. IV. 3.
additur etiam aliud Christi dictum: Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριο
μακάριον εἶπεν εἶναι τὸν διδόντα ἤπερ τὸν λαμβ
νοντα. Καὶ γὰρ εἴρηται πάλιν ὑπ᾽ αὐτοῦ· καὶ

tolus : Δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενέντων, ιvημονεύειντε τὸν λόγον τῦ Κυρίυ Ἰησῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε·

χῦσιν καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνυσιν ἢ δυναμένοις βοηθεῖν ἑαυτοῖς καὶ λαμβάνειν παρ' ἑτέρων βυλομένοις: *quandoquidem & Dominus beatiorem esse dixit eum qui at quam qui accipit ; sed & ab eo etiam dictum est : Va is qui habent , & simulantes* (paupertatem) *accipiunt, nt qui cum sibi possint suppetias afferre , ab aliis accipere olunt.* Turrianus in præfat. ad Constitutiones : Εὐθάλιος ὁ Σύλκης Ἐπίσκοπος τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ύγχρονος, τὸ τῦ Κυρίυ ἐν ταῖς πράξεσι, μακάριον ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, παρειλῆφθαι ησὶν ἐκ τῆς διδαχῆς τῶν Ἀποστόλων · ἤτοι ἐκ παραδόσεων μετ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον διὰ Κλήμεντος υγγραφεισῶν καὶ καλυμένων διαταγῶν. Neque vero sensit Euthalius Paulum vel Lucam ex Clementi tributis onstitutionibus dictum illud petiisse, quo nihil absurdius icere potuisset, sed ex διδαχαῖς sive traditionibus Apostolis in Constitutionum opus deinde utcunque collectis. Oecuienius è Chrysostomi homil. 65. in Acta cum dixisset : ως ἀγράφως παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι, subjungit iam sed minus verisimilem conjecturam, verba nempe illa on ita prolata à Christo, sed ex verbis Christi, quæ extant pud Evangelistas, per ratiocinationem collecta. Cum iim divitem jussit vendere sua quæ haberet & dare paupebus Luc. XVIII. 22. re ipsa docuisse quod beatius sit dare iam accipere. At diserte vocantur verba illa λόγος sive ίγοι τῦ Κυρίυ, quos lubet jam etiam illustrare quibusdam ternorum suffragiis Plutarchus 2. adversus Colotem ex picuro : εὖ ποιεῖν ἥδιόν ἐστι τῦ πάσχειν. Epicurus erum apud Plutarchum lib. de differendo cum Principiis : τῦ εὖ πάσχειν τὸ εὖ ποιεῖν ὐ μόνον κάλλιον ἀλλὰ ὶ ἥδιον εἶναι· χαρᾶς γὰρ ὐδὲν ὕτως γόνιμον ὡς χάρις·

εἶπε· *Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν.* *Oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: beatius est magis dare quam accipere.* Quæ verba in Evangeliis etiam ab ipso Luca omittuntur, Paulo ex conversatione cum discipulis Christi innotuerunt.*

III. Aliis quæ feruntur Christi dictis minor est autoritas, quia minus certis testimoniis constat ita à Christo fuisse prolata. Triplicis autem generis dicta Christo tributa observavi. Aut enim in paucis quibusdam Evangeliorum Canonicorum codicibus adsuta sunt, ex Apocryphis ut par est credere Evangeliis: aut allegantur à Patribus, verba Evangelistarum non recte memoria tenentibus aut de industria interpolantibus, aut interpolato codice usis: aut denique à vetustis scriptoribus è traditione vel Apocryphis scriptis tanquam Christi dicta proferuntur. Primi generis tria illustria exempla in præsenti adducam. Post Lucæ VI. 5. non tantum in uno Codice Græco Rob. Stephani sed & in vetustissimo illo Græco-latino quem Cantabrigiensi Academiæ donavit Theodorus Beza, hæc verba leguntur: Τῇ *αὐτῇ ἡμέρᾳ θεασάμενός τινα ἐργαζόμενον τῷ σαββάτῳ, εἶπεν αὐτῷ· Ἄνθρωπε, εἰ μὲν οἶδας τί ποιεῖς, μακάριος*

* Seneca VI. 29. de beneficiis: *Quanto hoc honestius vero est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuat, nunquam desideret.* Idem Epist. 81 dixit *gaudere magis sapientem dato quam alium accepto.* Alia vide apud Grotium ac Priceum.

εῖ. Εἰ δὲ μὴ οἶδας, ἐπικατάρατος καὶ παραβάτης εἶ τοῦ νόμου. *Eodem die cum quendam conspexisset operantem sabbato, dixit ei: Heus tu, si quidem ipse nosti quid agas, beatus es: sin autem non nosti, execrabilis es & legis transgressor.* Beza annotavit hæc in Ecclesia non legi, neque sibi videri sapere majestatem aut etiam veritatem Evangelicam. Laudat deinde locum Marci II. 28. unde colligas Viro illi docto visum pugnare cum veritate Evangelica, qvod transgressorem sabbati execrabilem Dominus appellasset. Contra Grotius postquam narrationem hanc spuriam esse contenderat, quod neqve Metaphrastæ veteres nec qvi ad hunc locum scribunt ejus meminissent historiæ: *Quin pugnat*, inqvit, *cum perpetuo Christi instituto, qvi doctorem hic agens nemini legis Hebrææ gratiam fecit. Erat enim ea potestas cœlesti regno ipsius reservata.* Antonius vero Loisellus (i) Advocatus Parisiensis

(i) En ejus verba è Gallico à me translata: *Absurdum prima fronte videtur affirmare quod recte agat qui opus famulum fecerit die Sabbati sciens, at qui nesciens idem faciat, pessime. Potius enim excusatione dignum esse eum qui nesciens malum committit, & contra hoc ipso male facere, qui sciverit. Verum considerantes Servatorem nostrum frequenter in sermone suo uti parabolis atque ænigmatis, animadvertemus, quod significare verbis his voluerit, hominem illum, si jam esset ex suorum numero, atque per prædicationes vel Johannis vel suas ita ad se conversus, ut sciret jam nihil amplius esse sabbatum, ipsumque hominis, non hominem sabbati causa factum esse; neutiquam peccare, utpote jam liberatum à lege atque immunem. Contra si in veteri adhuc instituto legi obnoxius*

sis p. 20. seq. Opusc. ex eodem Marci loco bonum ac congruentem veritati Evangelicæ sensum in his verbis ostendere conatur, suffragante Paulo Colomesio Observationum sacrarum p. 143. Qvicqvid vero hujus sit, videtur Apocrypho aliqvo Evangelio (k) adsutum, qvale fuit Ægyptiorum vel Nazaræorum. Nam qvod idem Grotius à Marcionita qvodam adjectum suspicatur, & Antonius Arnaldus in dissertatione de MSto Bezæ adversus Richardum Simonem, audacter affirmat sapere Manichæorum & Marcionitarum manus atqve officinam, vix ac ne vix qvidem poterit probari. In Marcionis qvidem Evangelio non fuisse, manifeste patet ex Epiphanio & Tertulliano (l) qvi hæreti-

versaretur, utique reum fieri violata adversus conscientiam suam legis atque peccatum grave admittere, quandoquidem peccatorum nostrorum magnitudo ex instituto atque conscientia nostra ponderatur. (k) Richardus Simon lib. 1. Hist. Crit. N. T. c. 30. p. 376. *Fortassis historia hæc petita est ex vetusto quodam libro Apocrypho in quo primis Christianismi seculis inter Christianos pervulgata fuit, ut ab Apostolis forte ipsis vel eorum discipulis tradita putaretur. Itaque illi qui tot in locis codices MStos Novi Test. interpolare ausi sunt, hunc solum in finem, ut omnibus intelligibiles redderent, non dubitarunt etiam id genus narratiunculas adsuere quas veras esse arbitrabantur. Quod si plures nobis essent codices ante Hieronymum scripti, in Occidentalibus præsertim Ecclesiis, plures etiam ejusmodi additiones innotescerent nobis, quas in præsenti ignoramus, omnibus propemodum monumentis illius generis destituti.* Confer ejusdem viri eruditissimi diss. de MStis N. T. parti tertiæ Hist. Crit. N. T. subjectam p. 20. seq. & p. 14. novas Observationes in N. T. p. 31. (l) Afferunt loca

retici illius corruptiones Evangelio Lucæ illatas ita diligenter annotarunt, ut diversas qvoqve lectiones codicum qvibus usus fuit ei interdum imputasse videantur. Qvomodo itaq; hanc tanti momenti additionem prætermisissent? Præterea certum est illam narrationem proficisci potuisse ab aliqvo qvi à Manichæi pariter & Marcionis hæresi esset alienissimus. Neqve Johannes Saubertus vir harum literarum haud imperitus ausus est hæreticorum corruptionibus tribuere hoc assumentum, contentus *otiosi tantum ingenii figmentum* appellare prolegomenis ad varias lectiones Evangelii Matthæi p. 21.

IV. Post Marci XVI. 8. Beza testatur in uno se vetusto codice Græco eadem manu in ipso contextu adscripta reperisse hæc verba: Πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπέστειλε δι' αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας. *Omnia autem quæ ipsis fuerant imperata celeriter Petro & ipsius comitibus renunciarunt. Postea vero etiam Jesus ipse ab Oriente ad occidentem per eos sacrum illum & incorruptum æternæ salutis nuncium promulgavit.* Idem assumentum in antiquissimo codice Bibl. Regis Galliæ num. 2861. reperisse se testatur Rich. Simon lib. 1. Hist.

 Crit.

Luc. VI. Tertullianus lib. 4. contra Marcionem c. 12 Epiphanius hæresi Marcionitar. T. 1. p. 323. sed de illo additamento ne γρύ.

Crit. N. T. c. XI. p. 114. non vero tanquam textum, licet insertum contextui, ut idem notat dissl. de MSS. N. T. p. 28. sed tanqvam scholion, præmissis verbis: φέρεταί πυ καὶ ταῦτα, Et hæc in aliquibus codicibus reperiuntur. Deinde post additionem illam adscriptam: Ἔστιν δὲ καὶ ταῦτα φερόμενα μετὰ τὸ, ἐφοβοῦντο γάρ. Ἀναστὰς δὲ κ. τ. λ. *Post verba* ἐφοβοῦντο γάρ (quæ sunt postrema versus octavi capitis ultimi Marci) *in quibusdam sequitur* Ἀναστὰς δὲ κ. τ. λ. versus nonus nempe, usqve ad capitis finem, ut in vulgatis codicibus habetur. Aliam additionem post ejusdem capitis versum 14. memorat Hieronymus lib 2. adversus Pelagianos p. 193. *In quibusdam exemplaribus, & maxime in Græcis codicibus juxta Marcum in fine ejus Evangelii scribitur*: Postea cum accubuissent undecim, apparuit eis Jesus & exprobravit incredulitatem & duritiam cordis eorum, quia his qvi viderant eum resurgentem non crediderunt. Et illi satisfaciebant dicentes: Seculum istud iniqvitatis & incredulitatis substantia (m) est, qvæ non

(m) Hæc verba Johannes Crojus in Observationibus ad Novum fœdus c. 14. p. 111. affirmat ita Marcionistarum & Manichæorum redolere impietatem, & voces ipsas præ se ferre, ut certum sit ea ex Evangelio secundum Thomam aut secundum Philippum esse desumta. Sed nihil tale vidit Hieronymus, neque necessarium est verba hæc ex hæreticorum illorum sensum exponi. Græce videtur scriptum fuisse sic: Κἀκεῖνοι ἀπελογοῦντο, λέγοντες. Οὗτος ὁ αἰὼν τῆς ἀνομίας καὶ ἀπιστίας ὑπόστασίς ἐστιν, οὐκ ἐῶσα τὰ ὑπὸ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ δύναμιν

non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco jam nunc revela justitiam tuam. *Cui si contradicitis, illud certo renuere non debetis, Mundus* (n) *in maligno positus est &c.* Vicissim versus duodecim postremos capitis XVI. Marci, plures codices Græci olim desiderarunt. Euthymius cum versum octavum exposuisset, *Φασὶ δέ τινες τῶν ἐξηγητῶν ἐνταῦθα συμπληρῦσθαι τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, τὰ δὲ ἐφεξῆς προσθήκην εἶναι μεταγενεστέραν, χρὴ δὲ καὶ ταύτην ἑρμηνεῦσαι μηδὲν τῇ ἀληθείᾳ λυμαινόμενον.* Similes notas in duobus MStis Codicibus Bibl. Regis Christianissimi & Bibl. Colbertinæ à librariis, cum ad versum nonum capitis ultimi Marci pervenere, adscriptas observavit Rich. Simonius libri 1. Hist. Crit. N. T. p. 121. *Ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων ἕως ὧδε πληρῦται ὁ Εὐαγγελιστής. Ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ταῦτα φέρεται· Ἀναστὰς δὲ κ. τ. λ.* Idem p. 120. & c. 33. p. 426. & 428. seq. monet in capitulorum notatione respondente Canonibus Eusebianis, MStos codices plerosqve nullum exhibere numerum duodecim versibus postremis Marci respondentem. De iisdem (o) Hieronymus rogatus

μιν καταλαμβάνεσθαι. Οὐκῦν ἀποκαλύψεις νῦν ἄρτι τὴν δικαιοσύνην σου. Jam si ὑπόστασις ἀπιστίας ita accipiatur ut 2 Cor. XI. 17. ὑπόστασις καυχήσεως, nihil restabit in hoc loco Manichæismi. (n) 1. Joh V. 19. (o) Non de additamento quod paulo ante adduxi ex lib. 2. adversus Pelagianos, licet de illo locum Epistolæ ad Hedibiam accipiunt Sixtus Senensis lib. 7. Bibl. S. p. 743. & Cæsar Baronius ad A. C. XXXIV. num. 185. aliique.

ab Hedibia ita scribit Epist. CXLIX qv. 3. *Quæ causa sit ut de resurrectione Domini & apparitione Evangelistæ diversa narraverint, in quibus primum quæris, cur Matthæus dixerit* (XXVIII. 1.) Vespere autem sabbati *&c. & Marcus:* (XVI. 9.) Cum autem resurrexisset. *Hujus quæstionis duplex solutio est. Aut enim non recipimus Marci testimonium quod in raris fertur Evangeliis, omnibus Græcis libris pene hoc capitulum in fine non habentibus, præsertim cum diversa atque contraria Evangelistis cæteris narrare videatur. Aut hoc respondendum, quod uterque verum dixerit* &c. Chrysostomum qvoqve non meminisse hujus capituli notavit Euthymius: *μηδὲ τὸν χρυσόστομον ὅλως μνημονεῦσαι αὐτῶν* uti ex duobus MSS. Euthymii codicibus edidit Simonius lib. 3. Hist. Crit. N. T. p. 422. castigans interpretem Hentenium, in cujus versione legas nullum plane interpretem verba illa exposuisse; Qvod falsum esse vel Theophylactus & Catenæ Græcæ in Marcum autor docet. Porro in Oratione secunda de resurrectione Christi quæ fertur sub nomine Gregorii Nysseni, sed autorem habet Hesychium presb. Hierosolymitanum, sub cujus nomine edita est à Combefisio T. 1. auctarii novi Bibl. Patrum, similiter legas: *ἐν μὲν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις τὸ κατὰ μάρκον Εὐαγγέλιον μεχρὶ τοῦ, ἐφοβοῦντο γὰρ, ἔχει τὸ τέλος. Ἐν δὲ τοῖς, πρόσκειται καὶ ταῦτα, ἀναστὰς δὲ κ. τ. λ.* Qvod si jam causa inqviratur, unde factum sit ut in codicibus multis versus duodecim postre-

md

mi in Evangelio Marci desiderati fuerint, atq; inde alio veluti supplemento eoqve diverso a variis pensati; dicendum, fortassis illos vel similis ingenii Christianos, qvi apud eundem Evangelistam XIII. 32. sustulerunt verba ἐδὲ ὁ υἱὸς, ut Arianorum objecta evaderent, etiam sustulisse capitulum postremum, qvo effugerent calumnias Porphyrii, Juliani & aliorum infidelium. Neqve causa est ob qvam hæc ratio tam absurda videatur Maldonato, cum ex Hieronymi verbis ad Hedibiam appareat non temere hæc ita conjici. Cæteroqvi versus duodecim postremos Marci non minus genuinos esse qvam verba ἐδὲ ὁ υἱὸς in loco XIII. 32. & universum Marci Evangelium, satis confirmat tantus codicum Græcorum, Latinorum, Syr. Arab. Gothic. Anglosax. consensus, testimonia Irenæi lib. III. c. 11. Victoris Antiocheni, & aliorum veterum (p) laudata Kortholdo τῷ μακαρίτῃ lib. de variis Scripturæ editionibus p. 85. Vide & D. Gerhardum in Harmonia, & lib. 2. Confess. Cathol. p. 116 seq. Glassium Philol. sacr. p. 162. sq. ac Clariss. Basnagium in Hist. Eccles. Gallice edita T. 2. lib. 1. c. 2.

V. Post Matthæi XX. 28. in Codice antiqvissimo, qvem Academiæ Cantabrigiensi donatum à Beza dixi, hæc leguntur Græce & latine:

Ὑμεῖς δὲ ζητεῖτε ἐκ μικρᾶ αὐξῆσαι καὶ ἐκ μεί- | *Vos autem quæritis de minimo crescere, &*

(p) Illis adde si placet Constitutt. Apost. lib. 8. c. 1.

μείζον@ ἔλαττον (q) εἶναι. Εἰσερχόμενοι δὲ καὶ παρακληθέντες δειπνῆσαι, (r) μὴ ἀνακλείνεσθαι (s) εἰς τοὺς ἐξέχοντας τόπους, μήποτε ἐνδοξότερός σου ἐπελθῇ, καὶ προσελθὼν δειπνοκλήτωρ (t) εἴπῃ σοι, ἔτι κάτω χώρει, καὶ καταισχυνθήσῃ. Ἐὰν δὲ ἀναπέσῃς εἰς τὸν ἥττονα τό-

de magno minui. Introeuntes autem & rogati cœnare, ne discubueritis in eminentioribus locis, ne forte dignior superveniat & accedens cum invitator dicat tibi: Ad huc deorsum accede, & confundaris. Si autem discubueris in minimum locum, & superveniat minor te, dicet tibi inferi

πον

(q) Ex MS. Bezæ qui uncialibus literis exaratus est, verbis nullo spatio distinctis & omni accentuum adminiculo ut solent antiquissimi Codices Græci, destitutis, non potest definiri, num uno verbo legendum sit ἐλαττονεῖναι ut legit Rich. Simon lib. 1. Hist. Crit. N. T. p. 369. an ἔλαττον εἶναι ut Colomesius p. 80. Observatt. sacr. quod probant etiam collectores Variarum Lectionum in N. T Oxoniensi quod Halæ Saxonum nuper recusum est, & Hammondus ad caput Matthæi XX. Bezæ tamen qui primus additamentum hocè codice suo vulgavit licentiam miror, qui edidit ἐλαττοῦσθαι. Nam ELATTONEINAI distincte legi in MS certum est, atque ita exhibent qui Varias lectiones N. T. collegerunt in Tomo sexto polyglotton Londinensium, & Mareschallus ad versionem Anglo Sax. pag 497. ne dicam de aliis qui hos sequuntur, ut Joh. Saubertus Var. Lect in Matthæum pag. 173. (r) Beza δειπνῆσαι. (s) pro ἀνακλίνεσθε vitiose scriptum notat Hammondus. Beza edit ἀνακλίνεσθε, atque ita Colomesius. Mareschallus ex Rob Sheringami Apographo ἀνακλείνεσθαι. (t) Hoc vocabulo usus etiam Artemidorus Aristophanius apud Athenæum lib. 4. notante Colomesio.

που, καὶ ἐπέλθῃ σοῦ ἥττων, ἐρεῖ σοι ὁ δειπνοκλήτωρ, σύναγε ἔτι ἄνω· Καὶ ἔσαι σοι τοῦτο χρήσιμον.

tator cœnæ : collige adhuc superius, & erit hoc tibi utile.

Idem additamentum in vetuſto Corbejenſi codice manu exarato verſionis latinæ ante Hieronymianæ Matthæi reperit Johannes Marcianæus (u) & Richardus Simon : (x) in translationis veteris Anglo Saxonicæ MSS. Oxonienſi, Cantabrigienſi, Benedictino, Hattonianoque Thomas Mareſchallus. Legit etiam Juvencus (y) qvi ante Hieronymum ſcripſit, lib. 3. Hiſt. Evangelicæ.

At vos ex minimis opibus transſcendere vultis,
Et ſic è ſummis lapſi comprenditis imos.
Si vos quisque vocat cœnæ convivia ponens
Cornibus (z) *in ſummis devitet ponere membra*
Quisque ſapit, veniet forſan ſi nobilis alter,
Turpiter eximio cogetur cedere cornu
Quem tumor inflati cordis per ſumma locarat.

(u) Confer Joh. Marcinæi animadverſiones ad veterem ante-Hieronymianam Matthæi verſionem latinam Gallice ſeorſim editas Paris 1695. 120. Idem Marcianæus eodem anno veterem illam verſionem latinam vulgaverat ad fidem duorum codicum MSS. congregationis S Mauri & prolegomenis notisque illuſtraverat. (x) In novis obſervationibus de textu & verſionibus N. T. p. 31. Vide & ejusdem lib. 2. Hiſt. Critic. N. T. p. 32. (y) Hoc primus quod ſciam obſervavit ſingularis & elegantisſimæ doctrinæ Vir Paulus Colomeſius. (z) In ſtibadio ſive lecto ſemirotundo, quales fuere in qvibus cibum capiebant veteres, duo primi loci erant duo cornua, dextrum ac ſiniſtrum. Vide Salmaſium p 886. ad Solin. edit. Ultraj. & ad Lampridii Heliogabal. T. I. p. 832.

Sin contentus erit mediocria prendere cana
Inferiora dehinc si mox conviva subibit,
Ad potiora pudens transibit strata tororum.

Leo Magnus in Epistola 55. (edit. Quesnelli 76.) ad Pulcheriam Augustam, priorem hujus additamenti partem sibi non ignotam fuisse testatur his verbis: *Sicut filius hominis non venit ministrari sed ministrare. Et tamen hæc illis tum insinuabantur, qui de pusillo volebant crescere, & de infimis ad summa transire.* Marcianæus quoque notat priorem illam partem tantum extare in MS. latino antiquissimo Matthæi codice Bibl. S. Germani de Pratis, reliqua vero à verbis *Introeuntes autem* &c. quæ è Luc. XIV. 8. assuta videntur, desiderari. Ex his quæ jam dicta sunt manifestum videtur in quibusdam Novi fœderis codicibus veteris vulgatæ ante Hieronymianæ additionem isto in Matthæi loco fuisse, licet hoc audacter negavit Antonius Arnaldus in diss. de MSto Bezæ, Simonio opposita: Deinde falli virum Clarissimum Johannem Clericum qvi in animadversionibus ad Hammondum ex hoc additamento inter alia colligit MStum Bezæ non tam continere ipsa verba Evangelistarum, qvam Paraphrastæ qvi subinde supplet qvod deesse videtur, & minus Græca in puriorem orationem convertit, ut fecit autor Paraphraseos in Enchiridion Epicteti.

VI. Ex infinitis exemplis (a) qvibus veteres Ecclesiæ Scriptores dicta Christi ex Evangeliis

(a) Plura collegit Daniel Heinsius prolegom. ad Exerci-

geliis non iisdem verbis qvibus hodie in Evangelistarum codicibus extant, verum interpolata adducunt, memoriæ plerumqve vitio, vel qvod verborum curam susq; deqve haberent, vel qvod apertiora reddere vellent, vel qvod interpolatis codicibus essent usi; hæc pauca seligere volui. In Epistola secunda qvæ tribuitur Clementi Romano §. 8. Λέγει γάρ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, (b) εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν. Irenæus lib. 2. c. 64. *Et ideo Dominus dicebat ingratis existentibus in eum, si in modico fideles non fuistis, quod magnum est, quis dabit vobis?* Confer cum his Lucam (ex qvo plura testimonia in illa Clementis Epistola laudantur) cap. XIV. vers. 10. 11. 12.

VII. Origenes Commentar. in Matth. XVII. 21. p. 308. Καὶ Ἰησοῦς γοῦν φησὶ, διὰ τοὺς ἀσθενοῦντας ἠσθένουν, καὶ διὰ τοὺς πεινῶντας ἐπείνων, καὶ διὰ τοὺς διψῶντας ἐδίψων. *Ait siquidem JEsus: propter infirmos infirmus fui, & propter esurientes esurii, & propter sitientes sitii.* Hunc locum ex Apocrypho qvodam Evangelio depromtum putat illustris Huëtius in notis, sed ex Evangelista genuino additionibus qvibusdam inter-

 polato

tationes sacras, cui addas Joh. Crojum Observatt. in Novum fœdus cap. 18. seqq. (b) Clarissimus J. E. Grabe ad Irenæum p. 193. conjicit hæc petita esse ex Evangelio secundum Ægyptios. Fatetur tamen ipse rem esse incertam, & convenire locum Lucæ.

polato hauſtum contendit Rich. Simon, qve[m]
vide in novis obſervatt. ad N. T. p. 3. Senten[tia]
eadem certe continetur Matth. XXV. 35. ſeq[q].

VIII. Clemens Alex. lib. I. Strom. p. 3[..]
Αἰτεῖσθε γὰρ, φησι, τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μ[ικρὰ]
ὑμῖν προστεθήσεται. Origenes lib. de O[rat.]
§. 2. & 43. Καὶ αἰτεῖτε τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ [ἐπί-]
γεια ὑμῖν προστεθήσεται. *Petite magna, & par[va]*
vobis adjicientur. Et petite cœleſtia, & terrena
vobis adjicientur. Ab editore libri Origenis ad-
notatum eſt, forte hæc petita eſſe ex Evangelio
Nazaræorum, qvod ſæpius laudet Origenes.
Eadem conjectura probatur doctiſſimo Gra[bio]
T. I. ſpicilegii p. 14. Sed qvia alibi Orig[enes]
Evangelium Nazaræorum laudans dubiam [ej.]
autoritatem præfatur, iſtis autem in locis non
tantum ſine præcautione laudat, ſed & reli-
qvis S. Scripturæ dictis verba hæc præmittit,
magis inclino in eam ſententiam ita lecta eſſe
ab illo in interpolato qvodam Matthæi codice
VI. 33. qvem reſpicit etiam lib. 7. contra Cel-
ſum p. 362. ἔμαθε γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μηδὲν μικρὸν,
τουτέστιν αἰσθητὸν ζητεῖν, ἀλλὰ μόνα τὰ μεγάλα καὶ
ἀληθῶς θεῖα ὅσα συμβάλλεται διδόμενα ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ πρὸς ὁδεῦσαι ἐπὶ τὴν παρ' αὐτῷ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐ-
τοῦ λόγου ὄντος Θεοῦ μακαριότητα. Lib. de Ora-
tione §. 53. Πᾶς τοιγαροῦν ὁ τὰ ἐπίγεια καὶ μικρὰ
αἰτῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, παρακούει τοῦ ἐντειλαμένου ἐπου-
ράνια καὶ μεγάλα αἰτεῖν ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἐπίγειον μηδὲ
μικρὸν χαρίζεσθαι ἐπισταμένου Θεοῦ.

IX.

IX. Autor Moralium (c) qvæ referuntur ad Basilium M. regula 38. & Olympiodorus in c. 1. Ecclesiastæ, responsionem Christi ad Martham Luc. X. 42. his exponunt verbis: ὀλίγων δέ ἐςι χρεία ἢ ἑνὸς Hieron. Epist. ad Eustochium de custodia virginitatis: *Pauca autem necessaria sunt aut unum.* Idem moralium autor in regulis fusius disputatis interrogat. 20. ὀλίγων δέ ἐςι χρεία ἢ ἑνός. ὀλίγων μὲν, δηλονότι τῶν πρὸς παρασκευὴν, ἑνὸς δὲ, τοῦ σκοποῦ ὥςε τὴν χρείαν ἐκπληρωθῆναι.

X. Restant deniqve dicta Christo tributa, qvæ aliunde qvam ex qvatuor Evangeliis genuinis petita sunt, & veteribus scriptorib⁹ laudantur vel ex Apocrypho qvodam, sed cujus nomen non addunt, Evangelio, vel ex traditione. Horum pleraqve collegit præstantissimus Grabius T. 1. spicilegii pag. 12. seq. qvibus nonnulla adjungam. Nihil imprimis celebrius est præcepto: *Estote probi numularii* sive *trapezitæ.* Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι, qvod ad Christum (d) referunt scriptor Κλημεντίων homil.

(c) Vide Crojum Obs. in N. T. p. 139. seq. (d) Alii simpliciter laudant tanqvam dictum aliqvod Scripturæ, ut Constitutionum Apostolicarum autor lib. 2. c. 36. Clemens Alex. 1. Strom. p. 354. Origenes in Matth. XXII. 23. p. 489 Pamphilus initio Apologetici pro Origene, Palladius de vita Chrysost. c 4. Nicephorus X. 26. Alii Apostolicam vocem vocant, ut Dionysius Alex. apud. Euseb. VII. 7. Pauli esse ait Cyrillus Alex. ad Es. III. 3. p. 56. & lib. 4 ad Joh. VII. 12. p. 407. & lib. 1. contra Nestorium p. 2. Ex Evangelio Nazaræorum petitum esse conjiciunt Usserius prolegom. ad

homil. 2. num. 51. homil. 3. num. 50. & hom. 18. num. 20. Apelles hæreticus ap. Epiphan.

XLI.

Ignat. c. 8. §. 7. Valesius ad Euseb. p. 142. & ad Socrat. p. 43. Huetius ad Origenem p. 114. seq. Qvamvis Joh. Cr. Obs. in N.T. c. 28 p. 213. Svicerus in Obs. sacris pag. 143. & in thesauro T. 2. pag. 1283. suspicantur veteres hæc verba collegisse è parabola Christi Matth. XXV. 27. 27. & Luc. XIX. 13. & 23. Sed si sententiam tantum colligendo excepissent, mirum est in eadem verba tot & tantos scriptores conspirare. Itaqve eruditissimus Cotelerius ad Const. Apostol. II. 36. à quo loca Patrum quamplurima hoc dictum vel laudantium vel ad illud alludentium observata sunt, ex traditione sive non scripta sive in qvodam melioris notæ Apocrypho (quale sane fuit Evangelium Nazaræorum) relata putat vulgatum fuisse, Divino Novi Test. oraculo pronunciari: *Estote probi Trapezitæ.* Hæc verba aliquem adnotasse ad Matthæum vel Lucam: alium ad Pauli 1. Thess. V. 21. alium forte ad 1. Joh. IV. 1. Hinc modo tanquam Evangelica, modo tanquam Christi, modo ut Apostolica, & Pauli, allegata fuisse. Equidem à Cyrillo Alex. tribus in locis, Pamphilo in Apolog. pro Origene & Basilio in principium Prov. cum verbis 1. Thess. V. 21. conjunguntur, & Rufinus apud Euseb. VII. 7. pro *estote probi trapezitæ* scripsit, *omnia legite & quæ bona sunt, tenete*, quomodo eundem ad Thessalonicenses locum laudat Augustinus de natura & grat. c. 39. In Constitutionibus Apostolicis & à Dionysio Alexandrino dictum γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται ad sacerdotes & τὺς δυνατωτέρυς restringitur, (male hoc de Dionysio Alex. contra Stapletonum negat Chamierus Panstratiæ T. 1. lib. 16. cap. 2. §. 20.) sed alii rectius idem spectare affirmant ad Christianos qvoscunque. Porro usurpant idem effatum aut ob oculos habent præter loca jam indicata Const. Apost. II. 37. Clemens Alex. lib. 6. Strom p. 655. lib. 7. p. 754. Origenes homil. 3. in Leviticum & homil. 12. (Hieronymo 9.) in Jeremiam paulo post medium, & homil. 19. sub. fin. homil. 2. in Ezech paulo post init. & T. 12. in Matth. non longe à principio & à

XLII. 2. Origenes Tom. 19. ad Joh. VIII. 20.
168. Hieronymus sub extremum Epistolæ 152.
Chry-

Matthæi XXIII. 37. item homil. 1. in Lucam, quem locum imitatur Ambrosius initio Commentar. in illud Evangelium. Idem Origenes Tom. 25. ad Joh. VIII. 46. & Tom. 32. ad XIII. 20. Athanasius Epist. ad solitarios circa principium, & homilia ad Matth. XXI. 8. T. 2. p. 662. Cyrillus Hierosol. Catechesi 6. sub fin. Basilius M. homil. in principium Proverbior. ante med. & ad Es. I. 22. III. 2. V. 20. Greg. Naz. Carmine Jambico 18. p. 218. Ambrosius in Lucæ XIX. 45. & autor commentariorum Ambrosio tributorum in Epist. ad Philem. Paulinus Nolanus Epistola 4. Hieronymus lib. 1. Apologiæ adversus Rufin. c. 4. & lib. 3. in Epist. ad Ephes. IV. ult. & V. 10. & ad Philem. 5. Cæsarius sive quisquis autor (nam è Palladio, qui post Cæsarium vixit, in vita Chrysost. c. 4. locum illum effictum observat Cotelerius) resp. ad quæst. ult. Cyrillus Alex in Joh. lib. 3. p. 374 Procopius Gazæus in Leviticum p. 331. Joh. Cassianus collat. 2. c. 9. Gregorius Papa XXXIII. 26. moral. Damascenus Orth. fid. IV. 18. Epiphanius Diaconus serm. panegyr. ad synodum generalem septimam, Petrus Siculus hist. Manichæor. sub init. Theodorus Studita serm. Catechet. 125. Eodem simili utitur Philo Judæus libro de Judice p. 557. ὁ δικάζειν εἰσιὼν καθάπερ ἀργυραμοιβὸς ἀγαθὸς διαιρείτω καὶ διακρινέτω τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων. Cebes in tabula: διὰ τοῦτο τὸ δαιμόνιον κελεύει μὴ θαυμάζειν ὅ, τι ἂν πράττῃ αὕτη, μηδὲ γίγνεσθαι ὁμοίους τοῖς κακοῖς τραπεζίταις. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὅταν μὲν λάβωσι τὸ ἀργύριον παρὰ τῶν ἀνθρώπων, χαίρουσι καὶ ἴδιον νομίζουσιν εἶναι. Ὅταν δὲ ἀπαιτῶνται, ἀγανακτοῦσι &c. Synesio quoque Epist. 5. hæretici dicuntur πονηροὶ τραπεζῖται, οἱ καθάπερ νόμισμα τὸ δόγμα τὸ θεῖον παραχαράττοντες.

Chrysostomus serm. cur in Pentecoste A[illegible] Apostolorum legantur, paulo post init. Soc[illegible] tes III. 16. Hist. Eccles. Joh. Cassianus coll[illegible] I. 20. & Autor vitæ Syncleticæ apud Cotel[illegible] 1. monument. Eccles. Gr. p. 269.

XI. Aliud Christi dictum commemo[illegible] Barnabas in Epistola num. 4. his verbis: *N[illegible] enim proderit nobis omne tempus vitæ nostræ & fi[illegible] si non odio iniquum & futuras tentationes habea[illegible] sicut dicit filius Dei: Resistamus omni iniquita[illegible] odio habeamus eam.* Hugo Menardus suspica[illegible] hæc Barnabā vel ab ipso Christo vel ab aliq[illegible] ejus discipulo accepisse, nisi forte ex Apocry[illegible] pho aliquo petitum fuit Evangelio, perinde [illegible] alterum Christi dictum quod extat in eadem Epistola num. 7. ὄυτω, φησὶν, οἱ θέλοντές με ἰδεῖν καὶ ἅψασθαί μου τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλι[illegible] βέντες καὶ παθόντες λαβεῖν με. *Sic, inquit, qui volunt me videre, & ad regnum meum pervenire, debent per afflictiones ac tormenta possidere me.*

XII. Apud Clementem Alex. lib. 6. p. 636. seq. Petrus (incertum (e) quo in Apocrypho libro) hæc ad Apostolos dixisse Dominum testatur: Ἐὰν μὲν οὖν τις θελήσῃ τοῦ Ἰσραὴλ μετανοῆσαι, καὶ διὰ τοῦ ὀνόματός μου πιστεύειν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἀφεθήσονται αὐτῷ αἱ ἁμαρτίαι. (f) Μετὰ

(e) Verisimile est Clementem hoc hausisse ex κηρύγματ[illegible] sive prædicatione Petri, ex qua in præcedentibus etiam nonnulla repetit. (f) Ita distinguenda esse hæc verba recte ob[illegible] servarunt Viri doctissimi Joh. Pearsonius ad Acta Apostolo[illegible]

Μετὰ δώδεκα (g) ἔτη ἐξέλθετε εἰς τὸν κόσμον, μή τις εἴπῃ, οὐκ ἠκούσαμεν. *Si quis ergo velit ex Israël duci pœnitentiâ, & per nomen meum credere in Deum, remittentur ei peccata. Post duodecim annos egredimini in mundum, ne quis dicat: non audivimus.* Eusebius lib. 5. c. 18. Hist. Ἔτι δὲ ὡς ἐκ παραδόσεως τὸν Σωτῆρά φησι προστεταχέναι τοῖς αὐτοῦ Ἀποστόλοις, ἐπὶ δώδεκα ἔτεσι μὴ χωρισθῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ. *Adhuc tanquam ex veterum traditione refert Dominum Apostolis suis præcepisse, ne intra duodecim annos Hierosolymis excederent.* Excerpit illo in loco nonnulla ex Apollonio seculi secundi Scriptore, qvi contra Montani hæresin scripsit.

XIII. In Epistola secunda qvæ jam ab antiqvissimis temporibus legitur sub nomine Clementis Romani ad Corinthios, num. 4. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἡμῶν πρασσόντων, εἶπεν ὁ Κύριος, ἐὰν ἦτε μετ᾽ ἐμοῦ συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μου, (h) καὶ μὴ ποιεῖτε τὰς ἐντολάς μου, ἀποβαλῶ ὑμᾶς καὶ ἐρῶ ὑμῖν, (i) ὑπάγετε ἀπ᾽ ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἐργάται ἀνομίας. *Idcirco nobis hæc facientibus dixit Dominus: si fueritis mecum congregati in sinu meo, & non fece-*

p. 62. Guil. Caveus in Hist. literar. ubi de Petro agit, & J. E. Grabe in spicilegio T. 1. p. 67. (g) Henricus Dodwellus de jure Laicor. sacerdotali p. 204. existimat hanc revelationem respici Act. XIII. 2. Quo in loco fateor nullum me illius videre vestigium, etsi Apostolos per duodecim annos Hierosolymis mansisse non obstante persecutione Act. VIII. 14. puto ex Luca qvoque probabile videri. (h) Similis locus Jerem. XXII. 24. (i) Confer Matth. XVII. 23. Luc. XIII. 27.

feceritis mandata mea, abjiciam vos, & dicam vobis: Discedite à me, nescio vos unde sitis, operarii iniquitatis. Et num. 5. λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Ἔσεσθε ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων. (k) Ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος αὐτῷ λέγει. Ἐὰν οὖν διασπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ ἀρνία;. Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ. Φοβείσθωσαν τὰ ἀρνία τοὺς λύκους μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτά. Καὶ ὑμεῖς μὴ φοβεῖσθε τοὺς ἀποκτέννοντας ὑμᾶς, καὶ μηδὲν (l) ὑμῖν δυναμένους ποιεῖν, ἀλλὰ φοβεῖσθε τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὑμᾶς ἔχοντα ἐξουσίαν ψυχῆς καὶ σώματος τοῦ βαλεῖν εἰς γέενναν πυρός. *Ait enim Dominus: Eritis velut agni in medio luporum. Respondens autem Petrus ei dicit: Si ergo lupi agnos discerpserint? Dixit JEsus Petro: Ne timeant agni post mortem suos lupos; & vos nolite timere eos qui occidunt vos, & postea nihil vobis possunt facere, sed timete eum qui postquam mortui fueritis, habet potestatem animæ & corporis ut mittat in gehennam ignis.* Et num. 8. Ἄρα οὖν τοῦτο λέγει. Τηρήσατε τὴν σάρκα ἁγνὴν καὶ τὴν σφραγίδα (m) ἄσπιλον, ἵνα τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπολά-

(l) Ibid. v. 28. Dandamis apud Palladium de Brachmanibus pag. 24. Ἐὰν δέ μου τὴν κεφαλὴν ἀφέλῃ Ἀλέξανδρος, τὴν ψυχὴν οὐκ ἀπολέσει, ἀλλὰ μένει αὐτὴ μόνη σιωπῶσα, ἡ δὲ ψυχὴ πρὸς τὸν δεσπότην ἀπελεύσεται.

(m) Baptismus σφραγίς, ut circumcisio Rom. IV. 11. Vide & 2. Cor. I. 22. Eph. I. 13. IV. 30. Sigillum illud immaculatum servatur abstinendo ab injustitia 2. Tim. II. 19. In eadem Epistola Clementis paulo ante: τὴν σάρκα ἁγνὴν τηρήσαντες καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου φυλάξαντες ληψόμεθα ζωὴν αἰώνιον.

λάβητε. (n) *Hoc ergo dicit Dominus: Servate carnem castam, & sigillum immaculatum, ut recipiatis vitam aeternam.*

XIV. Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Judaeo p. 267. Διὸ καὶ ὁ ἡμέτερος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν. Ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρινῶ. *Quocirca & Dominus noster JEsus Christus* (o) *dixit: in quibus vos deprehendero, in eis etiam judicabo.*

Aa XV.

(n) Ita habuerunt verba quae in Apocrypho Evangelio (Aegyptiorum forte) legit Clemens, etsi ipse applicans illa ad se & Corinthios scripsit ἀπολάβωμεν. (o) Gemina plane verba, *Dei per Prophetam* vocat Elias Cretensis in resp. ad Dionysium Monachum Tom. 1. juris Graeco Romani p. 337. & autor regulae solitariorum c. ult. Ita Clemens Alex. in libro quis dives salvetur §. 40. de Deo Patre loquens ait: ἐφ' οἷς γὰρ εὕρω ὑμᾶς, φησὶν, ἐπὶ τούτοις καὶ κρινῶ, licet Joh. Fellus Oxoniensis Episc. in editione sua ibi annotavit petitum esse ex Evangelio Apocrypho. Prophetae Ezechieli adscribit Johannes Climacus in scala paradisi gradu 7. p. 159. & vita B. Antonii c. 15. in vitis Patrum p. 41. Confer Ezech. VII. 3. 8. XVIII. 30. XXIV. 14. XXXIII. 20. Christo tribui à Nilo apud Anastasium Sinaitam qv. 3 p. 43. conjicit Clarissimus Grabius Tom. spicileg. p. 327. quia post verba ὅσον γὰρ εὕρω σε, τοιοῦτον σε κρινῶ subjungit, φησὶν ὁ Κύριος. Sed verba φησὶν ὁ Κύριος Prophetae sunt, non Nili, ut patet ex lib. 2. Consultationum Zachaei & Apollonii c. 18. Tom. 10. Spicilegii Dacheriani *Nolo dubites, praesentia semper non praeterita Deus censet. Hoc enim ait: In qua via te invenero, in ea te judicabo, dicit Dominus.* Memoratur idem dictum in Apophthegmatibus Patrum à Cotelerio editis Tom. 1. monument. Ecclesiae Graecae p. 675. ad quem locum in notis p. 821. seq. plures veteres scriptores il-

XV. Apud Irenæum (p) lib. I. adver Hæreses cap. 17. hoc dictum Christi refert: Πολλάκις ἐπεθύμησα ἀκοῦσαι ἕνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν ἐροῦντα. *Sæpius concupivi audire unum ex sermonibus istis, & non habui qui diceret mihi.* Neqve omittendum qvod Irenæus hæc verba refert inter ea, qvæ in genuinis Evangeliis occurrentia hæretici falsis interpretationibus suis depravarint. Ἔνια δὲ, dixerat paulo ante, καὶ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κειμένων εἰς τοῦτον τὸν χαρακτῆρα μεθαρμόζουσι. *Quædam autem etiam eorum quæ in Evangelio posita sunt, in hunc characterem* (sensum hæreticum) *transfigurant.*

XVI. Idem Irenæus lib. 5. c. 33. *Quemadmodum presbyteri* (q) *meminerunt, qui Joannem dis-*

sud laudantes, inusitata plane, sed viro illi doctissimo solenni diligentia observantur Basilius M. Epist. ad Chilonem, Amphilochius Orat. de pœnitent. p. 106. Hieronymus Epist. 46. ad Rusticum c. 4. Gennadius Scholarius lib. de vitæ termino & prædestinat. p. 21. Johannes Damascenus I 14. & II. 86. parall. allegans verba Clementis Alexandrini, Balsamon ad Canonem Neocæsariensem 12. Testamentum XL Martyrum ap. Lambec. lib. 4. p. 99. Theodorus Studita catechesi 7. Joh. Geometra &c. Cæterum non putem Apocryphum Ezechielis librum ab autore vitæ Antonii vel Joh. Climaco inspectum esse, sed potius ex Prophetia Ezechielis qualis hodie extat sententiam ab aliquo exsculptam, & deinde pluribus repetentibus invaluisse, licet non eadem plane verba apud Ezech. leguntur. Deinde nisi Justinum Martyrem memoriæ lapsum dicere velimus, qui solus verba illa Christo tribuit, & plus simplici vice in allegandis scriptoribus hallucinatus est, probabile sane fuerit ab eo lecta esse in Apocrypho aliquo Evangelio. Sensus idem Cohel. XI. 3. (p) Græca servat Epiphanius XXXIV. 8. (q) Papias potissimum, cujus dis-

discipulum Domini viderunt, audisse se ab eo, quemadmodum de temporibus illis (r) *docebat Dominus, & dicebat:. Venient dies in quibus vineæ nascentur singulæ dena millia palmitum habentes, & in uno palmite* (s) *dena millia brachiorum, & in uno brachio palmitis* (t) *dena millia flagellorum,* (u) *& in unoquoque flagello dena millia botruum, & in unoquoque botro dena millia acinorum, & unumquodque acinum expressum dabit viginti quinque metretas vini.* (x) *Et cum eorum apprehenderit aliquis sanctorum*

 bo-

pulum Irenæum vocat Hieron. Epist. 29. ad Theodorum. Atque is præ cæteris innui videtur quoties ad presbyteri vel presbyterorum traditionem provocat, quod sæpius facit Irenæus. (r) Regni puta millenarii in terris (s) Loquendi genus quale Es. XXX 26. cui loco addes ubi lubebit Menass. ben Israelidem III.6. de resurrect. mortuor. Vir Clarissimus Thomas Hyde in libro de Schachiludio & Nerdiludio producit Indi cujusdam votum in hanc sententiam: *O Rex, mille annos in regno vivito, & Regina mille annos in toro ejus sit, & sit quilibet annus mille mensium, & quilibet mensis mille dierum, & quilibet dies mille horarum, & qualibet hora mille annorum.* In Epistola lectu dignissima Ebn Tophail quæ sub Philosophi αὐτοδιδάκτȣ nomine Arabice & latine à præstantissimo Pocokio edita est, p. 167. Hai Ebn Yokdam videt *Essentiæ hujus mundi esse septuagies millenas facies, & unicuique faciei septuagies millena ora, & unicuique ori septuagies millenas linguas, quibus laudat essentiam unius illius veri entis, illamque sanctificat & celebrat indefinenter.* (t) Ita legendum videtur pro *in uno vero palmite.* (u) Flagella vitis vocantur unde prodeunt botri. Plinius XVII 23. *De cætero putatione omni flagella qua proxime tulerunt recidantur.* Et paulo ante eodem capite: *Prima falce sex pedes à terra recidatur, flagello infra relicto & nasci coacto incurvatione materia.* (x) His

botrum, alius clamabit: Botrus ego melior sum, me sume, per me Dominum benedic. Similiter granum tritici decem millia spicarum generaturum & unumquodque granum quinque bilibras similæ è terra munda: (y) *& reliqua autem poma & semina & herbam secundum congruentiam iis consequentes: & omnia animalia iis cibis utentia, quæ à terra accipiuntur pacifica & consentanea* (z) *invicem fieri,* sub-

jungere liceat quæ de convivio in diebus Messiæ parando tradunt Judæi apud Bartoloccium T. 1. Bibl. Rabbin. p. 519. seq. Christianum Gersonem in Talmude lib. I. cap. 16. Husium Theol. Judaic. p. 230. seq. &c. Sed nec ipsos Judæos hæc ad literam intelligere patet, & præ se ferunt etiam è Christianis Viri insignes D. Joh. Adam Scherzerus in Operæ pretio Orientali, Wagenseilius præf. ad Sota, & Joh. Henricus Wolfius in fabula Judaica de portentosæ magnitudinis ave, quibus merito assentior, etsi fatendum est Mysticas quas dant Judæi expositiones sive morales, sive Physicas, sive Theologicas, esse plerumque durissimas & longe petitas, ut ostendit Guil. Henricus Vorstius in bilibra veritatis p. 175. seq. 393 seq. ipsisque inspectis quilibet sanus affirmabit. (y) Secundum Judæos frumenta producent in diebus Messiæ placentas, fricabunt se invicem & dejicient similam in terram. Vide Raymundum Martini in pugione fidei part. 3. dist. 3. c. 15. & ibi Voisinii notas, Galatinum X. 4. de arcanis Cathol. ver. Quibus Clarissimus Grabius T. 2. spicilegii p. 231 addit hæc R. Davidis Kimchi in Oseæ XIV. 8. *Sunt qui exponunt ista verba: vivent tritico, quod futura sit mutatio natura in tritico, quando venturus est ille Goël sive Messias.* Recte vero idem Vir doctus observat totam hanc ῥῆσιν quam in præsenti loco Papias apud Irenæum Christo tribuit, ab ejus simplici gravitate & charactere dictorum quæ genuini quatuor Evangelistæ consignarunt adeo diversam esse, ut vix sibi persuadere possit illam ex ore Servatoris nostri promanasse. (z) Confert Irenæus eodem capite loca Es. XI. 6. seq. &

ſubjecta hominibus cum omni ſubjectione. Hæc autem & Papias (a) Joannis auditor, Polycarpi autem contubernalis, vetus homo per ſcripturam teſtimonium perhibet in quarto librorum ſuorum : ſunt enim illi quinque libri conſcripti. Et adjecit dicens : Hæc autem credibilia ſunt credentibus. Et Juda, inquit, proditore non credente & interrogante : Quomodo ergo tales genituræ à Domino perficientur? dixiſſe Dominum : Videbunt qui venient in illa.

XVII. Pſeudo Linus de paſſione Petri Apoſt. *Unde Dominus in myſterio* (b) *dixerat : ſi non feceritis dextram ſicut ſiniſtram & ſiniſtram ſicut dextram, & quæ ſurſum ſicut deorſum & quæ ante ſicut retro, non cognoſcetis regnum Dei.*

XVIII. Præter hæc dicta Chriſto tributa, qvæ calamo meo ſeſe obtulere, adhuc alia qvædam ex Evangeliis ſecundum Hebræos, ſecundum Ægyptios, aliisqve, veteres proferunt. Ea habes in notitia Evangeliorum Apocryphorum quam hic infra ſubjeci.

LXV. 25. (a) Græca apud Euſebium III. 39. Hiſtor. Ταῦτα δὲ καὶ Παπίας Ἰωάννου μὲν ἀκουστὴς, Πολυκάρπου δὲ ἑταῖρος γεγονὼς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτυρεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν αὐτοῦ βιβλίων. Ἔστι γὰρ αὐτῷ πέντε βιβλία τεταγμένα. (b) i. e. verbis obſcurioribus & plenis myſterii, de tollendo diſcrimine inter Judæos & gentiles.

Notitia & Fragmenta Evangeliorum (XL. fere *) Apocryphorum, Ordine Alphabetico dispositorum.

I. EVANGELIUM SECUNDUM (a) ÆGYPTIOS.

S. Clemens Romanus Epist. II. §. 12.

Ἐπερωτηθεὶς αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπό τινος, πότε ἥξει αὐτοῦ ἡ βασιλεία; Interrogatus à qvadam (b) ipse Dominus, qvando venturum esset

* Titulos collegi quinquaginta, sed ex his plures tituli interdum unum tantum, ut ostendi, designant scriptum. Itaqve numerus ita contrahendus fuit, ut singulis genuinis Evangeliis dena circiter responderent Apocrypha Evangelia. (a) Laudatus Vir J. E. Grabe in spicilegio Patrum T. 1. p. 31. sq. existimat hoc Evangelium compositum à Christianis Catholicis in Ægypto, anteqvam Lucas Alexandriæ suum scriberet: Et hoc imprimis respexisse Lucam cum in limine Evangelii affirmat, plures ante se de rebus Christi scribere conatos fuisse. Meminit hujus Evangelii etiam Origenes supra p. 131. & ex eo Hieronymus in loco statim afferendo, tum Titus Bostrensis & Theophylactus initio suorum in Lucam commentariorum. (b) A Salome, ut docet Clemens Alexandr. lib. 3. Strom. p. 465. ubi hunc locum ex Evangelio secundum Ægyptios petitum testatur.

...πεν. (ὅταν τὸ τῆς αἰσχύνης ἔνδυμα πατήσητε, καὶ) ὅταν ἔσαι τὰ δύο ἕν, καὶ τὰ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ.

ſet regnum ejus, dixit: *(cum pudoris indumentum conculcaveritis*, (c) *&)* Cum duo erunt unum, (d) & qvod foris ut qvod intus, & maſculum cum fœmina, neqve mas (e) neqve fœmina.

Clemens Alexandrinus lib. III. Strom. (f) p. 445.

Τῇ Σαλώμῃ ὁ Κύριος πυνθανομένῃ μέχρι τίνος οἱ ἄνθρωποι ἀποθανοῦνται; μέχρις ἄν, εἶπεν, ὑμεῖς αἱ γυναῖκες τίκτετε - - . Φαμένης γὰρ αὐτῆς καλῶς οὖν ἐποίησα μὴ τεκοῦσα, ἀμείβεται λέγων ὁ Κύριος, πᾶσαν φάγε βοτάνην, τὴν δὲ πικρίαν ἔχουσαν μὴ φάγῃς.

Salomæ interroganti qvoadusqve homines morientur? dixit Dominus, qvoadusqve vos mulieres paritis. Cumqve ea dixiſſet, recte ergo feci, qvæ non peperi, excipit Dominus, dicens: omni herba veſcére, (g) eâ autem qvæ habet amaritudinem, ne veſcaris.

(c) Hæc inſerui ex eodem Clemente Alex. Pudoris indumentum conculcare quid ſit, intelliges è Gen. II. 25. & III. 22. (d) Joh. X. 16. (e) Gal. III. 28. Luc XX. 39. (f) Adde p. 452. & 453. d. & excerpta ex Theodoti ἀνατολικῇ διδασκαλίᾳ p. 799. (g) Gen. II. 16.

Idem p. 452.

Φασὶ γὰρ, ὅτι αὐτὸς εἶπεν Σωτὴρ. Ἦλθον καταλῦσαι τὰ ἔργα τῆς θηλείας· θηλείας μὲν, τῆς ἐπιθυμίας, ἔργα δὲ, γένεσιν καὶ φθοράν.

Ajunt (h) ipsum Servatorem dixisse: Veni ad dissolvendum opera fœminæ. (i) Fœminæ qvidem, cupiditatis, opera vero, generationem & interitum.

S. Epiphanius hæresi LXII. qvæ est Sabellianorum num. 2. p. 514.

Τὴν δὲ πᾶσαν αὐτῶν πλάνην καὶ τὴν τῆς πλάνης αὐτῶν δύναμιν ἔχουσιν ἐξ Ἀποκρύφων τινῶν, μάλιστα ἀπὸ τοῦ καλουμένου Αἰγυπτίου Εὐαγγελίου, ᾧ τινες τὸ ὄνομα ἐπέθεντο τοῦτο, ἐν αὐτῷ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα ὡς ἐν παραβύστῳ μυστηριωδῶς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἀναφέρεται; ὡς αὐτοῦ δηλοῦντος τοῖς

Hunc autem errorem omnem ejusqve firmamentum ex Apocryphis qvibusdam hauserunt, præsertim ab Ægyptiorum Evangelio, hoc enim illi nomen qvidam indiderunt, in qvo pleraqve sunt hujus generis, qvæ ex persona Salvatoris clam atqve occulte velut myste-

Μα-

(h) Hæretici puta, conjugio inimici, ex Evangelio secundum Ægyptios ista proferunt. Conf. Grotium ad Matth. XX 20. Bonum tamen sensum illa admittere Clemens docet, licet non eandem tribuit huic Evangelio autoritatatem, quam τοῖς παραδεδομένοις ἡμῖν τέτταρσιν Εὐαγγελίοις. Vide p 465. (i) Evam intelligit Joach. Camerarius vir doctissimus procem. commentar. ad Novum Test.

...αθηταῖς, τὸν αὐτὸν εἶ-
...χι Πατέρα, τὸν αὐτὸν
...ναι υἱὸν, τὸν αὐτὸν εἶναι
...γιον Πνεῦμα.

ria proponuntur, qvasi discipulis ipse declaret eundem esse Patrem & filium & Spiritum S.

S. Hieronymus Procemio in commentarios super Matthæum.

Plures fuisse qvi Evangelia scripserunt, & Lucas Evangelista testatur - - & perseverantia usqve in præsens monumenta declarant, qvæ à diversis autoribus edita diversarum hæreseon fuere principia, (k) ut est illud juxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartho-

Aa 5

(k) Hoc est, varii hæretici iis usi sunt ad dogmata sua confirmanda, uti Evangelio secundum Ægyptios Encratitæ, Julius Cassianus, Valentiniani & Sabelliani. Cæterum hoc idem Evangelium sub *Marci* nomine confictum putat Baronius, parum verisimili conjecturâ, ad A. C. 44. num. 48. Adhuc certius falluntur qui apud Epiphanium hæres. LI. num. 16. & similibus locis κατ' Αἰγυπτίους exponendum putant de Evangelio secundum Ægyptios, nam ut recte Petavius, nihil aliud quam Ægyptiorum mensium rationem verba illa respiciunt. Neque audiendos puto qvi Evangelium secundum Ægyptios confundunt cum Evangelio Basilidis. Licet enim Basilides Alexandrinus in Ægypto potissimum sparsit hæreses suas teste Eusebio l. 4. hist. c. 7. tamen Evangelium secundum Ægyptios antiquius fuit quam ut Basilidem autorem habere potuerit. Præcipue vero absurda est Anonymi cujusdam suspicio apud Sandium interpretatt. paradox p. 115. qui verba Christi Matth. XXVIII. 19. quibus baptizare jubet in nomine Patris, Filii & Spiritus S. intrusa & Matthæo adsuta esse nugatus est ex Evangelio Apocrypho secundum Æpyptios. Vide quæ falsæ illi conjecturæ opposuit Eduardus Stillingfleet in Vindiciis S. Trinitatis Anglice editis p. 173. seq.

tholomæum, duodecimqve Apostolorum, Basilidis atqve Apellis ac reliqvorum, qvos enumerare longissimum est, cum tantum in præsentiarum hoc necesse sit dicere, extitisse qvosdam qvi sine spiritu & gratia Dei conati sunt magis ordinare narrationem, qvàm historiæ texere veritatem.

II. EVANGELIUM ÆTERNUM.

IN Apocalypsi Johannis XIV. 6. mentio fit Evangelii æterni, (a) sive æternum validi, qvod qvale sit, statim additur vers 7. ut nempe (misso cultu creaturarum & Idolorum) DEum unum colant omnes gentes, & ipsi gloriam tribuant, futuro certissimo ac præsenti vindici suorum adversus inimicos. Hæc plana & facilis expositio loci Johannei se non probavit iis, qvi aliud perfectius qvoddam Evangelio Christi Evangelium hic à Johanne promitti vel olim somniarunt vel adhuc somniant. Sic medio Seculo XIII. à fratribus mendicantibus *confictus* & in lucem editus est liber sub nomine *Evangelii æterni* sive *Evangelii regni*, & *Evangelii Spiritus S.* per qvod Evangelium Christi perinde ut lex Mosis, evacuandum esset. Autor fuerit ne *Joannes de Parma* Minoritarum generalis, an alius qvidam, non facile dixerim. Hoc con-

(a) Scioppius in literis ad Tossanum exponit *æternis temporibus taciti, nunc autem patefacti.* Vide monumenta Palatina part 2. p. 437. 446. Sed parum mihi videtur in hunc locum qvadrare interpretatio.

constat, damnatum esse Alexandro IV. Pontifice, ita tamen ut secreto si posset fieri & sine fratrum scandalo combureretur, qvemadmodum refert Matthæus Paris ad A. 1257. p. 939. Itaq; in bullario magno Laërtii Cherubini nulla ejus condemnationis mentio occurrit, in qvo bulla tamen adversus librũ Guilelmi de Amore, mendicantium adversarium, descripta legitur T. 1. p. 137. De pseud Evangelio ipso plura ne addam, faciunt qvi fuse de illo egerunt Nicolaus Eymericus directorii inqvisitor. part. 2. qv. 9. sect. 4. Edvvardus Stillingfleet de fanaticismo Ecclesiæ Romanæ p. 239. seq. Petrus Jurieu in præjudicio decimo adversus Papismum, aliiqve, novissime etiam Rev. Joh. Andreas Schmidius in singulari diatriba de Pseud-Evangelio æterno Helmstadii A. 1700. vulgatâ. Sat superqve præterea notus est alius qvidam nostra ætate A. 1699. Germanico (b) editus idiomate & à fœmina ut ajunt compositus libellus, sub titulo *Evangelii æterni* de ἀποκαταστάσει omnium rerum creatarum, liberationeqve futura hominum pariter damnatorum & dæmonum, in qvo Origenianum illud dogma novis & antiqvis adstruitur (c) argumentis. Non

(b) Anglice prodierat libellus ejusdem argumenti Lond. 1697. 8. autore *Jana Leade* hoc titulo: *A revelation of the everlasting Gospel message* &c. (c) Ea oppugnata videas licet cùm ab aliis tum à Ferd. Helfreicho Lichtscheid, Joh. Wernero Pistorio, & qvem primo loco nominare debebam summe Rev. Ministerii Hamburgensis Seniore Joh. Winck-

Non diu post succenturiatus est huic libello ingens veluti commentarius qvidam à D. Jo. Wilhelmo Peterſenio, in qvo magno & laborioso conatu idem agit. Qvantum vero Origenes ipse re serio expensâ huic tribuerit dogmati, patet ex ejus libro 6. contra Celsum p. 301. (293.) ubi affirmat οὐκ ἀκίνδυνον *non absque periculo* illam propalari doctrinam, διὰ τοὺς μόγις φόβῳ αἰωνίου κολάσεως κἂν συστέλλοντας ἐπὶ τὸ χύσιν τῆς κακίας, *quod plerique vix metu æternorum suppliciorum moveantur, ut non præcipites ruant in omne genus criminum.*

III. EVANGELIUM S. ANDREÆ.

INter Apocrypha rejicitur à Gelasio, ut dixi supra p. 137. Sed & Apocrypha sub Andreæ nomine reprobat Innocentius I. in loco adducto à me p. 11. & Augustinus lib. 1. contra adversar. legis & Prophetarum cap. 20. cujus hæc sunt verba: *Sane de Apocryphis iste posuit testimonia, quæ sub nominibus Apostolorum Andreæ, Johannisque conscripta sunt. Quæ si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia quæ ab illorum temporibus per Episcoporum successiones certissimas usque ad nostra & deinceps tempora perseverat, & immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus Deorum locutus vocavit terram à solis ortu usque ad occasum.* De Evangelio sub Andreæ nomine confícto loqvi Augustinum sensit Joh. Gerhardus Theologus

lero in præf. ad Joh. Henr. Horbii τοῦ μακαρίτου Conciones quadragesimales.

ogus præstantiss. prolegomenis in Matthæum. Sed possunt etiam Augustini pariter & Innocentii verba intelligi de Actibus sub Andreæ nomine jampridem suppositis, de quibus suo loco sum dicturus. Vide Rev. Ittigii Appendicem de hæresiarchis p. 125. & 130. seq. Andream du Saussay de gloria S. Andreæ lib. 2. c. 8. p. 148.

IV. APELLIS EVANGELIUM.

MEmoratur à Beda in limine comentarii in Lucæ Evangelium, & ante Bedam ab Hieronymo proem. commentarii in Matthæum, cujus verba habes supra p. 336. Videtur autem Apelles non singulare Evangelium condidisse, sed vetera ac genuina Evangelia corrumpendo atque interpolando (a) commisisse, ut quemadmodum Marcion (b) novi Evangelii autor habere-

(a) Simili ratione novi Evangelii autores possunt dici quilibet hæretici aliam & pugnantem cum Evangelio divino doctrinam proferentes. Ἐυαγγελιζόμενοι ἡμῖν παρ' ὃ ἐυηγγελίσαντο ἡμῖν οἱ Ἀπόστολοι Galat. I. 8. Eo sensu etiam recentiores quidam scriptores Evangelii novi titulo ediderunt libellos, quibus adversariorum suorum dogmata falsa & vero Evangelio contraria voluerunt ostendere. Cujus generis est liber gallicus qui inscribitur *l'Evangile nouveau du Cardinal Pallavicin.* Renati Rapini è Societate Jesu *Evangelium Jansenistarum*, editum Parisiis A. 1682. 12. Pauli Tarnovii dissertatio adversus *novum Evangelium* sive persvasionem pestilentissimam de salute æterna per externum cultum & mortuum fidei simulacrum impetranda, Rostoch. 1624. (b) De quo infra suo loco.

beretur. Id colligo ex Origenis Epistola ad charos suos in Alexandria, contra eos qui libros ejus ipso adhuc vivente adulteraverant, T. I. Opp. edit. Basil. A. 1557. p. 881. in Rufini Apologia pro Origene: *Videte quali purgatione (adversarius) disputationem nostram purgavit: tali nempe quali purgatione Marcion Evangelia purgavit vel Apostolum, vel quali successor ejus post ipsum Apelles. Nam sicut illi subverterunt Scripturarum veritatem, sic & iste sublatis quæ vere dicta sunt ob nostri criminationem inseruit quæ falsa sunt.* Apelles apud Epiphanium XLIV. 2. οὕτως γὰρ, φησιν, ἔφη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, γίνεσθε δόκιμοι τραπεζῖται· χρῶ γὰρ, φησιν, ἀπὸ πάσης γραφῆς ἀναλέγων τὰ χρήσιμα. *Sic enim ait, Christus in Evangelio dixit, Estote probi argentarii. Utere, inquit, omnibus ex Scriptura quavis utilia seligens.*

V. EVANGELIUM DUODECIM APOSTOLORUM.

S. Ambrosius Commentar. in S. Lucam proœmio.

SIc & nunc in Novo Testamento multi Evangelia scribere conati sunt, quæ boni numularii non probaverunt. Unum autem tantummodo (a) in quatuor libros digestum ex omnibus arbitrati sunt eligendum. Et aliud qvidem fertur (b) Evangelium qvod duodecim

(a) Quatuor Evangelistas, qui propter consensum faciunt unum Evangelium. (b) Hæc Ambrosius ex Origene

cium scripsisse dicuntur. Ausus est etiam Basilides Evangelium scribere, qvod dicitur secundum Basilidem. Fertur etiam aliud Evangelium qvod scribitur secundum Thomam. Novi aliud scriptum secundum Matthiam. Legimus aliqua ne legantur, legimus ne ignoremus, legimus non ut teneamus, sed ut repudiemus, & ut sciamus qvalia sint in qvibus magnifici isti cor exaltant suum. Sed Ecclesia cum qvatuor Evangelii libros habeat, per universum mundum Evangelistis redundat: hæreses cum multa habeant, unum non habent. Multi enim nunc conati, sed Dei gratiâ destituti sunt. Pleriqve etiam ex qvatuor Evangelii libris in unum (c) ea qvæ venenatis putaverunt assertionibus convenientia, referserunt. Ita Ecclesia quæ unum Evangelium habet, unum Deum docet: Illi autem qvi alium Deum Veteris Test. alium Novi asserunt, ex multis Evangeliis non unum Deum sed plures fecerunt.

S. Hieroymus (d) lib. III. adversus Pelagianos, sub init.

In Evangelio juxta Hebræos qvod Chaldaico qvidem sermone sed Hebraicis literis scriptum est, qvo utuntur usqve hodie Nazareni

cujus locum habes supra p. 331. ubi & laudatum testimonium Titi Bostrensis. (c) Vide quæ infra de Evangelio Tatiani. (d) Aliud Hieronymi testimonium ex proemio commentar. in Matth. vide supra p. 337.

reni, secundum Apostolos, (e) sive ut plerique autumant juxta Matthæum, qvod & in Cæsareensi habetur Bibliotheca, narrat historia: *Ecce mater Domini & fratres ejus dicebant ei: Johannes Baptista baptizat in remissionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis: Quid peccavi ut baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi ignorantia est.* Et in eodem volumine: *Si peccaverit*, inqvit, *frater tuus in verbo, & satis tibi fecerit, septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus ejus: septies in die? Respondit Dominus & dixit ei: Etiam ego dico tibi, usque septuagies septies.* (Conf. Matth. XVIII. 22.

Theophylactus ad idem S. Lucæ procemium.

Τίνες ἦσαν οἱ πολλοὶ οὗτοι οἱ ἐπιχειρήσαντες; Οἱ ψευδαπόστολοι. Πολλοὶ γὰρ συνέγραψαν Εὐαγγέλια δῆθεν, οἷόν ἐστι τὸ κατ' Αἰγυπτίους καὶ τὸ ἐπιγραφόμενον τῶν δώδεκα.

Quinam fuerunt multi illi qvi (Evangelia scribere) attentarunt? Pseud-Apostoli. Multi enim tunc conscripserunt Evangelia, uti est qvod vocant Evangelium secundum Ægyptios, & qvod inscribitur Evangelium secundum duodecim.

VI.

(e) Hoc loco diserte docet Hieronymus pro eodem se habere Evangelium secundum XII. Apostolos, & Evangelium juxta Hebræos & Evangelium Nazaræorum. Perperam itaque priora duo sic distinguit Beda in loco qvem exhibeo infra sub titulo Evangelii secundum *Hebræos*, ut Evangelium XII. Apostolorum inter scripta Apocrypha ab hæreticis

VI. EVANGELIUM S. BARNABÆ.

MEmoratur à Gelaſio & in veteri Stichometria, ut videre licet ſupra p. 137. & 144. Fuere itidem nonnulli qvi Matthæi Evangelium à Barnaba ex Hebraico Græce translatum affirmarent, ſi fidem habemus Caſaubono Exerc. XV. contra Baron. c. 12. p. 343. etſi qvo vetere autore hoc affirmet, neſcire ſe teſtatur Rev. Ittigius diſſertat. de hæreſiarchis ſeculi Apoſtol. pag. 77. Videtur autem Caſaubono aliisqve hoc affirmantibus in mente fuiſſe, qvod apud Theodorum Lectorem lib. 2. ſub init. Cedrenum, Joëlem in Chronographia Nicephorum lib. 16. c. 37. Sigebertum Gemblacenſem ad A. C. 489. itemqve alios legas ſub Zenonis imperio in inſula Cypro repertum S. Barnabæ corpus, & ſuper pectore ejus Evangelium (a) S. Matthæi, (b) *ἰδιόγραφον τοῦ Βαρνάβα, ipſius Barnabæ manibus ſcriptum.*

VII. EVANGELIUM S. BARTHOLOMÆI.

MEmoratur Hieronymo & Gelaſio ſupra p. 337. & 137. Bedæ qvoqve initio ſui in Lucam

Pſeud-Evangeliſtis profecta, Evangelium vero ſecundum Hebræos inter ſcripta Eccleſiaſtica referat Confer præſtantiſſimi J. E. Grabii ſpicilegium Patrum parte 1. p. 15. ſeq. (a) *Ebraicum* fuiſſe, addit Sigebertus. Quod Rev. Ittigius p. 79. refellit ex relatione Alexandri Monachi apud Lipomannum & Surium in vitis Sanctorum die XI. Junii narrantis ex Evangelio cum Barnabæ reliqviis invento & in Imperatoris palatio

eam commentarii. Eusebius lib. 5. Hist. c. 10. & ex eo Hieronymi interpres Græcus Sophronius, & Nicephorus lib. 4. c. 32. narrant Hebraicum Matthæi Evangelium à Bartholomæo in Indiam delatum & ibi à Pantæno inventum fuisse. Hieronymus c. 46. Catalogi, ubi de Pantæno: *In India reperit Bartholomæum de duodecim Apostolis, adventum Domini Jesu juxta Matthæi Evangelium prædicasse, quod Hebraicis literis scriptum revertens Alexandriam secum retulit.* Sunt qvi toti huic narrationi parum tribuunt, (a) aliis sufficit annotasse qvod Matthæi αὐτόγραφον (b) in India non reperit Pantænus. At Clarissimus Vir J. E. Grabius parte 1. Spicilegii Patrum p. 128. haud absurde suspicatur illud ipsum Matthæi Evangelium ab aliqvibus Bartholomæo adscriptum fuisse, qvod hic illud commendasset & interpolasset forte prologoqve auxisset. Atqve ex illo prologo petitum videri qvod laudat Dionysius non-Areopagita lib. de mystica Theologia c. 1. & ex eo Nicetas Paphlago Orat. encomiastica in Bartholomæum ap. Combefis. T. 1. auctar. noviss. p. 398. & si recte memini Autor vitæ Bartholomæi, Græce & latine editæ in thesauro ascetico Petri Possini. οὕτω γοῦν ὁ θεῖος Βαρθολομαῖός φησι,

posito, quotannis aliquid recitatum fuisse in Palatii Oratorio quinta feria Paschatos. *(b) Non *Marci*, ut Græci in Synaxario. Vide Combefisium auctar. noviss. Bibl. Patrum T. 1. p 489. (a) Lud. Elias du Pin in dissertatione adjecta tomo sexto Bibliothecæ Scriptorum Ecclesiast. p. 38. b. (b) Rich. Simon lib. 1. Hist. Crit. N. T. p. 40. seq.

σι, καὶ πολλὴν τὴν Θεολογίαν εἶναι καὶ ἐλαχίστην, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον πλατὺ καὶ μέγα, καὶ αὖθις συντετμημένον. *Sic igitur divinus Bartholomæus ait, & copiosam esse Theologiam & minimam, atque Evangelium tum amplum & magnum, tum rursus concisum.* Ex Evangelio qvidem Bartholomæi verba illa hausta esse, aliis etiam viris dictis (c) in mentem venit; qvanqvam Balthasar Corderius in notis ad Dionysium mavult Dionysium illa accepisse ex qvadam Bartholomæi Epistola, qvales Apostoli de rebus divinis privatim consulti plures fidelibus impertiverunt temporum injuria postea perditas atq; memoriæ nostræ subtractas. Veteres autem Dionysii commentatores Maximus (d) & Pachymeres ἀγράφως παραδοθεῖσαν χρῆσιν *sententiam scripto non traditam* esse contendunt.

VIII. BASILIDIS EVANGELIUM.

MEmorant Origenes proœmio in Lucam, & ex eo Ambrosius itemq; Hieronymus. Habes supra p. 131. & p. 340. & 337. Idem Origenes tractat. 26. in Matthæum, exponens Verba Christi XXIII. 34. 35. *Videndum*, inqvit, *ne forte oporteat ex libris secretioribus qui apud Judæos feruntur ostendere verbum Christi, & non solum Christi sed etiam discipulorum ejus; Stephani*

(c) Vide Rev. Ittigium p. 124. Appendic. de hæresiarchis, & Joh. Dallæum lib 1. de scriptis Dionysii c. 27. (d) Contraria quidem sententia legitur in editis Maximi codicibus, sed illos recte emendavit Combefisius ad Nicetam pag. 496.

quoque Martyris (*Act. VII.* 51. 52.) *& Pauli Apostoli;* 1. *Thess. II.* 15. *& Hebr. XI.* 37.) *Fertur ergo in Scripturis non manifestis, servatum esse Esaiam* (a) *& Zachariam occisum* (b) *& Ezechielem.* (c) *Arbitror autem circuisse in melotis in pellibus caprinis Heliam, qui in solitudine & montibus vagabatur.* (d) *Sed pone aliquem abdicare Epistolam ad Hebræos, quasi non Pauli,* (e) *nec non & secretum* (f) *abjicere Esaiæ: sed quid faciat in sermone Stephani, vel Pauli ad Thessalonicenses de Prophetis interfectis prolatos, vel ipsius Domini nostri. Aut quomodo abdicet illud* (2. *Tim. III.* 8.) *Nec enim scimus in libris Canonizatis historiam de Jamne & Mambre* (g) *resistentibus Moysi. Si autem adjiciant & quod* (1. *Cor. II.* 9.) *positum est,* (h) qvæ oculus non vidit, nec auris audivit, *numquid pote-*

(a) Vide loca veterum laudata Drusio lib. 10. c. 19. Observ. sacr. & Gatakero in Adversar. p. 454. Serræ figuram antiquam exhibet Matthias Zimmermannus libro, fiunt non nascuntur Christiani p. 354. (b) Supra p. 121. seqv. (c) Epiphan. de vit. Prophetar. (d) 4. Reg. I. 8. (e) Hoc à quibusdam olim factum esse docent Eusebius lib. 6. c. 20. Hist. & Hieron. in Catal. de Script. Eccles. ut præteream aliorum veterum sententias qvas in medium adduxit & expendit Frid. Spanhemius in libro de Autore Epistolæ ad Hebræos. (f) Librum Apocryphum qvi inscribebatur *Anabaticus Esaiæ.* De hoc dicturus sum alibi Deo propitio in libro quo colligam Apocrypha & Pseud Epigrapha Vet. Test. antiquis memorata. (g) Vide quæ supra ad Evang. pseudoNicodemi c. 5. (h) Verba hæc ex Apocryphis Eliæ petita esse notant præter Origenem Hieronymus ad Es. 64. & Epist. 101. Syncellus in Chron. & Zacharias Chrysopolitanus. Vide Grotium ad 1. Cor. 2. 9. & Coteler. ad Const. Apost. 6. 17. p. 346. seq.

poterit hæc omnia aliquis abdicare? Hæc omnia diximus discutientes sermonem, non ignorantes, quoniam multa secretorum facta sunt à quibusdam impiis & iniquitatem in excelsum loquentibus, & utuntur quibusdam fictis Hypythiani, (i) *aliis autem qui sunt* (k) Basilidis. *Oportet ergo caute considerare ut nec omnia secreta quæ feruntur in nomine Sanctorum suscipiamus, propter Judæos qui forte ad destructionem veritatis Scripturarum nostrarum quædam finxerunt confirmantes dogmata falsa: nec omnia abjiciamus quæ pertinent ad demonstrationem Scripturarum nostrarum. Magni ergo viri est audire & adimplere quod dictum est,* omnia probate & qvod bonum est tenete. (1. Thess. V. 21.)

Eusebius lib. IV. Hist. Eccles. c. 7.

Προσχήματι δὲ ἀποῤῥητοτέρων τὸν Βασιλείδην εἰς τὸ ἄπειρον τεῖναι τὰς ἐπινοίας, δυσσεβοῦς αἱρέσεως ἑαυτῷ τερατώδεις ἀναπλάσαντα μυθοποιΐας. - - Κατῆλθεν εἰς ἡμᾶς ἐν τοῖς τότε γνωριμωτάτου συγγραφέως Ἀγρίπ-

Basilidem vero prætextu arcanioris doctrinæ (significat Irenæus (l)) in immensum tetendisse mentis impiæ cogitatum, dum prodigiosa fabularum figmenta sibimet comminisceretur. - - Per-

(i) Forte *Cerinthiani*. (k) Hoc loco non videtur respicere Origenes Evangelium τὸ κατὰ Βασιλείδην quod memorat etiam Beda initio commentarii sui in Lucam: sed potius Prophetias *Cham*, *Barcaba* & *Parchor* sive *Barcob*, quas à Basilidianis jactatas & usurpatas testantur Clemens Alex. lib. 6. Strom. p. 641. 642. Agrippa Castor apud Eusebium in verbis hic adductis, & Epiphanius XXVI. 2. Adde Coteler. ad Const. Apost. lib. 6. c. 8. p. 336. (l) Irenæus lib. 1. c. 23.

Ἀγρίππα Κάστορ@ ἱκανώτατ@ κατὰ Βασιλείδου ἔλεγχ@, τὴν δεινότητα τῆς τ' ἀνδρὸς ἀποκαλύπτων γοητείας. Ἐκφαίνων δ' οὖν αὐτοῦ τὰ ἀπόῤῥητα, φησὶν αὐτὸν εἰς μὲν τὸ Εὐαγγέλιον τέσσαρα πρὸς τοῖς εἴκοσι συντάξαι βιβλία. Προφήτας δὲ ἑαυτῷ ὀνομάσαι Βαρκαββᾶν καὶ

venit ad nos liber celeberrimi scriptoris id temporis Agrippæ Castoris, confutationem Basilidis validissimam continens, in qva hominis præstigiæ ac fraudes deteguntur. Dumqve cuncta ejus arcana profert in lucem, XXIV. libros in Evangelium (m) ab il-

Bar-

(m) Idem ex Eusebio refert Hieron. de script. Eccles. c. 21. ut Nicephorum lib. 4. c. 2. aliosque recentiores omittam. Ex libro XIII. horum commentariorum quædam afferuntur in Archelai & Manetis disputatione p. 101. seq. edit. Laurentii Alexandri Zacagnii. E libro XXIII. (Ἐξηγητικῶν ut vocant) Clemens Alex. quædam repetit lib. 4. Strom. p. 506. Utraque loca exhibuit Clariss. Grabe in spicilegio Patrum parte 2. p. 39. quare eis describendis supersedeo. Idem p. 38. lapsus memoriæ arguit doctiss. Caveum quod in Hist. literar. Scriptorum Ecclesiasticor. scripserat Basilidis Odas memorari ab Origene in Catena in Jobum à Paulo Comitolo latine versa. Sed licet in Catena Græcolatina in Jobum à Patricio Junio edita nihil tale, in Comitoli tamen latina editione Venetiis vulgata p. 345. diserte memorantur *Basilidis Odæ & Valentini Psalmi*, quem locum primus indicavit Colomesius in paralipomenis de Ecclesiasticis Scriptoribus pag. 219. Incertum autem est an Basilides hæc 24. Volumina commentariorum scripserit in Evangelium Matthæi an in aliud è quatuor Canonicis, an in totam Evangelicam Historiam, an in Evangelium secundum Ægyptios, an in suum ipsius Evangelium, ut suspicatur Valesius Vir summus. Sed potuit etiam Origenes hos libros commentariorum in Evangelium appellare Evangelium Basilidis.

Βαρκὼφ, καὶ ἄλλες ἀνυπάρκτες τινὰς ἑαυτῷ συστησάμενον. Βαρβάρες τε αὐτοῖς εἰς κατάπληξιν τῶν τὰ τοιαῦτα τεθηπότων ἐπιφημίσαι προσηγορίας.

lo conscriptos esse memorat, ipsumque sibi Prophetas confinxisse Barcabam & Barcoph, aliosqve nonnullos qvi nunqvam extitissent, iisqve barbara qvædam nomina imposuisse, ad percellendos eorum animos qvi hujusmodi rerum admiratione capiuntur.

IX. CERINTHI EVANGELIUM.

S. Epiphanius hæresi LI. quæ est Alogorum num. 7. post allata verba Lucæ: Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν, Qvoniam qvidem multi conati sunt &c. *subjungit* p. 428.

ἵνα τινὰς μὲν ἐπιχειρητὰς δείξῃ, φημὶ δὲ τὲς περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ τὲς ἄλλες.

Ut nonnullos, qvi id conati fuerunt, indicaret, Cerinthum videlicet, Merinthum (a) & alios.

(a) Merinthum à Cerintho distinguit idem Epiphanius p. 427. c & hæresi XXVIII. num. 8. fatetur se nescire utrum à Merintho diversus Cerinthus, an ipse alio nomine μήρινθος hoc est *laqueus* vocatus fuerit, quod sane videtur verisimile. Nihil enim frequentius est, quam hæreticorum nomina in opprobrium ita deflecti, uti Adoxium dixere pro Eudoxio, pro Photino Photioque Scotinum, Atychen pro Eutyche, Catagnosticos pro Gnosticis, Anoëtum pro Noëto. Similia nominum ludibria etiam apud profanos scriptores occurrunt, ut pro Platone Σάθων, pro Democrito Δημόκηρ-

Cerinthum Matthæi Evangelio (b) *usum innuit idem Epiphanius hæresi XXX. Ebionitarum c. 14. T. 1. p. 138. Alogos autem Cerintho S. Johannis Evangelium absurde tribuentes refellit hæresi LI. num. 3. seq. T. 1. p. 42. Idem XXX. 3. 6. 12. in hæresi Ebionitarum meminit Evangelii Joannis, nescio à quo Hebraice translati* T. 1. p. 127. & 137.

X. DE-

τος, vel Ληρόκριτος pro Antidoro Σανίδωρος, pro Chrysippo Chesippus, pro Timæo Ἐπιτίμαιος, pro Alexino Ἐλεγξῖνος, Phreantles pro Cleantho, pro Labieno Rabienus. Hisce gemina sunt in Christianorum scriptis, Dormitantius pro Vigilantio, pro Eusebio Asebius, pro Athanasio Satanasius, Coprianus pro Cypriano, Asebastenus, Atactus, Amacarius pro Sebasteno, Eutacto, Macario. Etiam Ἀβυλλαν dici hac ratione pro Sibylla notavit Cotelerius ad Const. Apost. lib. 5. c. 7. Addamne his recentiorum quædam, ut sunt Infaustus Socinus & Maledictus Spinosa pro Fausto & Benedicto, pro Cardano Κέρδαινος, pro Aristotele (quod dictum Luthero & Werdenhagenio) Narristoteles. Majoris momenti est quod in sacris libris ejusmodi annominationes observantur. Nam Apocalyps. IX. 11. Apollo est Ἀπολλύων. Et in scriptis Prophetarum passim videas nomina Idolorum pariter & qui Judæos vexarunt Regum ita proferri ut in dedecus & ignominiam deflexa esse facile appareat. Talia sunt Beelphegor, Beelzebub, Baalpharasim, Beseth, Misraim, Nabuchodonosor, Evilmerodach, Chusanrasathaim, Chodorlaomor Nechaus &c. Sed & φαίνων sive Saturnus Græcis à splendendo dictus, Aquilæ eadem ratione dicitur σκοτασμός, Amoso Prophetæ כיון vocabulo à caligine ducto, etiamnum enim Arabibus כאן est caligare. Vide Salmasium Epist. ad Joh. Crojum, post Hottomannianas p. 480. Vicissim boni ominis causa Manichæus, qvem μανίᾳ sive furori cognominem Cathol. contendebant, discipulis suis erat fundens manna Mannicheus, ita enim scribendum apud autorem prædest. c. 46.

X. DESPOSYNORUM (a) NARRATIO DE GENERE CHRISTI.

Julius Africanus in Epistola ad Aristidem, apud Eusebium lib. I. Hist. Eccles. c. 7. p. 23. Postqvam dixisset Herodem ignobilitatis suæ conscientia stimulatum omnia veterum familiarum Israeliticarum monumenta concremasse, (b) hæc subjungit:

Ὀλίγοι δὴ τῶν ἐπιμελῶν ἰδιωτικὰς ἑαυτοῖς ἀπο-

Pauci tamen antiqvitatis suæ studiosi priva-

(a) Huic narrationi parum tribuunt Casaubonus Exerc 1. ad Baron. p. 27. Valesius ad hunc locum Eusebii, & Henr. Dodwellus diss. I ad Irenæum, cujus verba adscribam: *Dominum ipsum an viderint Judæ ἀπόγονοι* (Hegesippo apud Euseb. lib. III. c. 20. & 32. memorati) *& eodem quo Simeon ut videtur anno passi, incertum est. Vidisse tamen, utcunque juniores, verisimile est. Iidem illi fortasse cum Africani* δεσποσύνοις, *siquidem vera fuisset illa quam venditat eorum nomine traditio. Sed mihi fateor suspectam & traditionem illam & ipsos* δεσποσύνους. *Nec enim satisfacit responsio illa Africani de conciliandis Evangelistarum genealogiis: & de eorum traditione ita timide loquitur Africanus*, εἰ καὶ μὴ, inquit, ἐμμάρτυρός ἐστι licet nullo testimonio fide digno fulta est) *quasi conscius esset merito facturum, si quis lector illos nollet traditionis testes admittere. Et loca ubi egerint Nazara & Cochaba suspecta sunt, ne forte alios non habuerint traditionis illius testes, quam hæreticos Nazarenos seu Ebionitas seu Elcesaitas, quos illorum vicorum incolas fuisse testatur Epiphanius* (hæresi XIX. 1. XXX. 2. & XVIII. 1.) *Quod mihi*

ἀπογραφὰς, ἢ μνημονεύσαντες τῶν ὀνομάτων, ἢ ἄλλως ἔχοντες ἐξ ἀντιγράφων, ἐναβρύνονται σωζομένης τῇ μνήμῃ τῆς εὐγενείας. Ὧν ἐτύγχανον οἱ προειρημένοι Δεσπόσυνοι καλούμενοι, διὰ τὴν πρὸς τὸ σωτήριον γένος συνάφειαν. Ἀπό τε Ναζάρων καὶ Κωχαβὰ κωμῶν Ἰουδαϊκῶν τῇ λοιπῇ γῇ ἐπιφοιτήσαντες, καὶ τὴν προειρημένην γενεαλογίαν ἔκ τε τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν εἰς ὅσον ἐξικνοῦντο ἐξηγησάμενοι.

tos ſtirpis ſuæ commentarios vel qui nomina ipſa memoriter callerent, vel ex archivis deſcriptos penes ſe habentes, inprimis gloriabantur qvod avitæ nobilitatis memoriam conſervaſſent. Ex qvorum numero erant hi de qvibus ſupra dixi (c) ob propinqvitatem generis qva Servatori noſtro juncti erant *Δεσπόσυνοι* appellati. Qvi è Nazaris & Cochaba, Judææ vicis, in varias regiones diſperſi ſupradictam generis, ſeriem ex

fateor eo vel ipſo nomine eſſe ſuſpectius, quod nullum adducat Catholicum traditionis ſuæ ſeu in ſcriptis ſeu etiam orali traditione teſtem, nullum qui primâ aut ſecundâ etiam ſucceſſione vixerit, ipſe alioqui ab illis temporibus remotior, quam ut hiſtoriam ſe antiquiorem ſuâ poſſet fide præſtare. (b) Vide ſupra pag. 66. 67. (c) Apud eundem Euſeb. pag. 22. Οὐδὲ μὴν ἀναπόδεικτον ἢ ἐσχεδιασμένον ἐστὶ τοῦτο. τοῦ γοῦν Σωτῆρος οἱ κατὰ σάρκα συγγενεῖς εἴτ᾽ οὖν φαυνητιῶντες εἴθ᾽ ἁπλῶς ἐκδιδάσκοντες παρέδοσαν καὶ ταῦτα. *Neque vero id certa ratione deſtitutum aut temere confictum eſt. Cognati enim Servatoris noſtri ſive ad oſtendendam generis ſui nobilitatem, ſive ut ſimpliciter rem docerent veraci utique ſermone*

ex Ephemeridum libro (d) qvam poterant fidelissime exposuerunt.

XI. EBIONITARUM EVANGELIUM.

S. Epiphanius in hæresi Ebionitarum XXX. 13.

Ἐν τῷ γοῦν παρ᾽ αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ κατὰ Ματθαῖον ὀνομαζομένῳ οὐχ ὅλῳ δὲ πληρεστάτῳ ἀλλὰ νενοθευμένῳ, καὶ ἠκρωτηριασμένῳ, Ἑβραϊκὸν δὲ τοῦτο καλοῦσιν, ἐμφέρεται, ὅτι ἐγένετό τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὃς ἐξελέξατο ὑμᾶς. Καὶ ἐλθὼν εἰς Καφαρναοὺμ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ ἐπικληθέντος Πέτρου,

Igitur in eo qvod penes illos est, Matthæi Evangelio, qvanqvam ne integrum qvidem illud habent, sed adulteratum ac mutilum, idqve ipsum Ebraicum vocant, ita scriptum est: Fuisse certum hominem nomine Jesum, annorum circiter triginta, (a) qvi nos elegerit: qvi Capharnaum veniens in Simonis cognomi-

hæc nobis tradiderunt (d) E commentariis suis privatis, quæ servabant, Genealogicis. Ejusmodi *librum Originis Christi* videtur Viro Clariss. Johanni Clerico allegare Matthæus in limine Evangelii sui, ex quo primores versus sedecim capitis primi expresserit. Sed verba Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ non magis sunt allegantis scriptum alienum, quam apud Marcum ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου, & in libro Tobiæ: Βίβλος λόγων Τωβίτ. (a) Luc. III. 23.

τρυ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπε, παρερχόμενος παρὰ τὴν λίμνην Τιβεριάδος ἐξελεξάμην Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον υἱοὺς Ζεβεδαίου καὶ Σίμωνα, καὶ Ἀνδρέαν καὶ Θαδδαῖον ᾗ Σίμωνα τὸν Ζηλώτην, καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην, καί σε τὸν Ματθαῖον καθεζόμενον ἐπὶ τοῦ τελωνίου ἐκάλεσα, καὶ ἠκολούθησάς μοι. Ὑμᾶς οὖν βούλομαι εἶναι δεκαδύο Ἀποστόλους εἰς μαρτύριον τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ᾗ ἐξῆλθον πρὸς αὐτὸν Φαρισαῖοι, καὶ ἐβαπτίσθησαν, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἶχεν ὁ Ἰωάννης ἔνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφῦν αὐτοῦ. Καὶ τὸ βρῶμα αὐτοῦ, φησι, μέλι ἄγριον, οὗ ἡ γεῦσις ἦν τοῦ

ne Petri ædes ingressus est, apertoqve ore suo dixit: Cum secundum Tiberiadis (b) lacum transirem, Johannem & Jacobum, Zebedæi filios elegi, & Simonem & Andream & Thaddæum, & Simonem Zelotem, & Judam Iscarioten, & te Matthæum ad telonium (c) sedentem vocavi, ac me ipse secutus es. Volo itaqve duodecim vos Apostolos esse ad testimonium Israelis. Et erat Johannes baptizans, & exierant ad eum Pharisæi, & baptizati sunt, & omnis Hierosolyma. Ipse autem Johannes habebat vestimentum de pilis camelorum (d) & zonam pelliceam circa lumbos suos: & cibus

Μα-

(b) Matth. IV. 18. (c) Matth. IX. 9. (d) Vide Bochartum I. Hierozoici p. 78. & Tho. Munkerum ad Mythographos latinos T. I. p. 37.

μάννα, ὡς ἐγκρὶς ἐν ἐλαίῳ. Ἵνα δῆθεν μεταστρέψωσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς ψεῦδος, καὶ ἀντὶ ἀκρίδων ποιήσωσιν ἐγκρίδας ἐν μέλιτι. ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίου ἔχει. Ὅτι ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἦλθεν Ἰωάννης βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ὃς ἐλέγετο εἶναι ἐκ γένους Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως, παῖς Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ, καὶ ἐξέχοντο πρὸς αὐτὸν πάντες. καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ἐπιφέρει, ὅτι τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος ἦλθε καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἠνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθούσης καὶ εἰσελ-

ejus erat mel sylvestre cujus sapor erat Mannæ similis, velut lagani frixi cum oleo. Qvod eo faciunt ut veritatis sermonem in mendacium commutent, & pro eo qvod est ἀκρίδας, (c) hoc est locustas, ἐγκρίδας hoc est epichyta mellita substituant. Porro Evangelium illorum sic incipit: Factum est in diebus Herodis Regis Judææ ut veniret Johannes baptizans baptismo pœnitentiæ in Jordane fluvio, qvem ferebant ex genere esse Aaronis Sacerdotis, filius Zachariæ & Elisabethæ, & egrediebantur ad illum omnes. Tum longe postea subjungit: Baptizato populo venit & Jesus, & à Johanne baptiza-

(c) Matth. III. 5. ubi locustas Johannis cibum nemo amplius mirabitur vel in dubium vocabit, qui legerit quæ de hoc argumento commentatus est Vir illustris doctrinæ Jobus Ludolfus.

σελθέσης εἰς αὐτόν. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα· σύ μου εἶ ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. καὶ πάλιν, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. καὶ εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα, ὃν ἰδὼν, φησιν, ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτῷ. σὺ τίς εἶ Κύριε, καὶ πάλιν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν. οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα.

tus est. Cumqve cendisset ex aqva pertì sunt cœli, & dit Spiritum Dei S ctum columbæ spe descendentis & in trantis in sese. Et vox reddita de cœlo cens: Tu es filius m dilectus, in te mi complacui. Et iterum: Ego hodie genui te. Statimq; eo in loco lux ingens (f) affulsit.

καὶ τότε

(f) Hugo Grotius ad Matth. III. 16. *Ignem eodem hoc tempore in Jordane apparuisse diserte prodit Justinus in colloquio cum Tryphone* (p. 315.) *ex tradita haud dubie fama. Nam & in Ebionaeorum Evangelio quod idem erat cum Nazaraeorum, praeter si qua Ebion ὑποθέσεως χάριν interpolavit, ita legebatur, & idem reperitur in liturgia Syrorum*, (ap. Severum Alexandriuum, sive Antiochenum potius, de ritibus baptismi p. 88.) *in hujus historia narratione circa baptismum.* Operæ pretium quoque fuerit, de præsenti loco consulere eruditissimi Dodwelli diss. 2. ad Irenæum §. 9. ubi inter alia recte negat Justinum illud accepisse ex hoc Ebionitarum Evangelio. Quia enim paululum diversa est ejus narratio, ex traditione alia hoc potius accepisse videtur. En Justini verba: Καὶ τότε ἐλθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἔνθα ὁ Ἰωάννης ἐβάπτιζε, κατελθόντος τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. Καὶ ἀναδύντος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ὡς περιστερὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπιπτῆναι

καὶ τότε, φησὶν, Ἰωάννης προσπεσὼν αὐτῷ, ἔλεγε, δέομαί σου, Κύριε· σύ με βάπτισον. Ὁ δὲ ἐκώλυεν αὐτῷ, λέγων: ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρέπον πληρωθῆναι πάντα.

Qva conspecta Johannes sic eum alloqvitur: Tu qvis es (g) Domine? Rursumqve lapsa vox de cœlo: Hic est filius meus dilectus, in qvo mihi complacui. Ad hæc Johannes ad ejus pedes accidens: Qvæso: inqvit, Domine, tu me ipse baptiza. At ille prohibebat eum dicens: Sine, ita enim decet nos implere omnia.

Et post pauca:

Ὁ μὲν γὰρ Κήρινθος καὶ Καρποκρᾶς τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου διὰ τῆς γενεαλογίας βούλονται παριστᾶν ἐκ σπέρματος Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας εἶναι τὸν Χριστόν. οὗτοι δὲ ἄλλα τινὰ διανοοῦνται. Παρακόψαντες γὰρ τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γενεαλογίας,

Cerinthus enim & Carpocrates, eodem Matthæi, ut qvidem volunt, Evangelio freti, ex ejus initio Christiqve genealogia probare nituntur, Christum è Josephi & Mariæ semine esse procreatum. Illi contra aliud omnino statuunt. Nam omni illa genealogia amputata

π' αὐτὸν ἔγραψαν οἱ Ἀπόστολοι αὐτοῦ τούτου τοῦ χριστοῦ ἡμῶν. (g) Aliter genuinus Matthæus III, 14. quem locum cum Joh I, 33. ita conciliaverim, ut non tantum post baptismum, sed & antea etiam Spiritum S. in Christum descendere viderit Johannes Baptista.

ας, ἄρχονται τὴν ἀρχὴν ποιεῖσθαι ὡς προεῖπον, λέγοντες: ὅτι ἐγένετό, φησιν, (h) ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ Ἀρχιερέως Καϊάφα, ἦλθέ τις Ἰωάννης ὀνόματι βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ ποταμῷ Ἰορδάνῃ, καὶ τὰ ἑξῆς.

unde diximus initium deducunt. Factum est in diebus Herodis Regis Judææ, sub Principe Sacerdotum Caipha, ut veniret quidam Johannis nomine baptizans baptismo pœnitentiæ in Jordane fluvio &c.

Idem num. 16.

Καὶ ἐλθόντα καὶ ὑφηγησάμενον, ὡς τὸ παρ' αὐτοῖς Εὐαγγέλιον καλούμενον περιέχει, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὰς θυσίας, καὶ ἐὰν μὴ παύσησθε τοῦ θύειν, οὐ παύσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ ὀργή.

Et qvi venerit, atqve hoc qvod est in illorum Evangelio docuerit: Ego, inqvit, ad abroganda sacrificia veni, & nisi sacrificare desieritis, Dei in vos ira non cessabit.

Idem num. 21. testatur Ebionitas in Evangelio suo verba Christi Luc. (i) XXII. 15. ita legisse:

μη

(h) Ex hoc loco apparet quam diversum fuerit illud Apocryphum Evangelium ab Evangelio genuino Matthæi.

(i) Matthæi Evangelium potissimum sequebantur Ebionitæ, sed quale habebant Hebræi Nazaræi. Hinc solum Matthæum ab illis recipi, perinde ut à Cerinthianis, tradit Epiphanius hæresi XXX. num. 3. Neque adeo mirum est ex illo Evangelio proferri quæ in Matthæo nostro non leguntur, sed quæ in Luca vel aliis occurrunt Evangelistis, vel in nullis è quatuor extant. Nam neqve Nazaræorum illud idem erat cum

μὴ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα κρέας τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν; *Numquid desiderio desideravi comedere carnem hoc Pascha vobiscum?* Receptam Lucæ lectionem confirmat Marcion apud eundem Epiphanium p. 344. Videntur etiam Ebionitæ supposuisse Protevangelium Jacobi. Vide qvæ supra p. 42.

XII. ENCRATITARUM EVANGELIUM.

ENcratitas præter actus Andreæ, Johannis, Thomæ, etiam aliis qvibusdā Apocryphis usos fuisse testatur Epiphanius hæresi XLVII. num. 1. inter qvæ fuisse (a) Evangelium Tatiani dubium non est. Idem Epiphanius hæresi XLVI. num. 1. ubi de Tatiano: ἀπὸ τούτου γὰρ inqvit, κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἐγκρατῖται λεγόμενοι τοῦ ἰοῦ μετεσχηκότες ὑπάρχουσι. Λέγεται δὲ τὸ διὰ τεσσάρων Εὐαγγελίων ὑπ' αὐτοῦ γεγεννῆσθαι, ὅπερ κατὰ Ἑβραίους τινὲς καλοῦσι. *Ab hoc Encratitarum orta successio est, quibus venenum illud adspersum. Ferunt opus illud quod ex quatuor Evangeliis contextum est, quodque secundum Hebræos nonnulli vocant, ab eo esse conscriptum.* Tatiani Evangelio usos non modo qvi ejus sectæ fuere, sed & alios Catholicos in illa Syriæ parte qvam Eu-

nostro Matthæo, ut infra in ejus fragmentis apparebit, & Ebionitæ interpolando non minus quam demendo sibi in illo indulsisse aliquid videntur. (a) Etiam Evangelio Ægyptiorum usos fuisse Encratitas colligebam supra p. 337. ex testimoniis Clementis Alexandrini.

phrates allicit, diserte testatur Theodoritus lib. I. hæretic. fab. cap. 20. Si vero Epiphanius existimavit Tatiani Evangelium idem fuisse cum eo qvod ab aliis *secundum Hebræos* vocatur, fugit illum ratio. Nam Hieronymus non innuit se vidisse Evangelium Tatiani, at Evangelium secundum Hebræos in Græcum latinumqve sermonem se vertisse testatur. Alia argumenta attuli infra in Tatiano. Forte fefellit Epiphanium qvod in utroqve Evangelio (Ebionitarum & Tatiani) genealogias resectas esse observasset. Nisi falso hoc affirmavit de Evangelio Ebionitarum Epiphanius. Non video enim qvem in finem genealogias illi amputassent, qvi Christum verum & nudum hominem esse volebant. Utut autem ista se habeant, difficile enim est hæreticorum veterum sensus rationibus semper asseqvi, certe Ebionitarum Evangelium rectius Epiphanius dixisset cum eo convenire qvod à nonnullis vocatum est secundum Hebræos.

XIII. EVANGELIUM EVÆ.

S. Epiphanius hæresi XXVI. qvæ est Gnosticorum, num. 2.

Ἄλλοι δὲ οὐκ αἰσχύνονται, λέγοντες Εὐαγγέλιον Εὔας. Εἰς ὄνομα γὰρ αὐτῆς δῆθεν ὡς εὑρούσης τὸ ὄνομα τῆς γνώσεως

Alii Evangelium *Evæ* sine ullo pudore jactitant. Sub hujus enim nomine utpote qvæ cognitionis no-

ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ λαλήσαντος αὐτῇ ὄφεως σπορὰν ὑποτίθενται.

men à serpente qvocum collocuta est dicerit, perfidiæ suæ semina sparserunt.

Idem num. 3.

Ὁρμῶνται δὲ ἀπὸ μωρῶν μαρτυριῶν καὶ ὀπτασιῶν, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐπαγγέλλονται. Φάσκουσι γὰρ οὕτως. Ὅτι ἔστην ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ, καὶ εἶδον ἄνθρωπον μακρὸν καὶ ἄλλον κολοβὸν, καὶ ἤκουσα ὡσεὶ φωνὴν βροντῆς καὶ ἤγγισα τοῦ ἀκοῦσαι, καὶ ἐλάλησε πρός με, καὶ εἶπεν. Ἐγὼ σὺ καὶ σὺ ἐγὼ, καὶ ὅπου ἐὰν ᾖς ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι, καὶ ἐν ἅπασιν εἰμὶ ἐσπαρμένος. Καὶ ὅθεν ἐὰν θέλῃς συλλέγεις με, ἐμὲ δὲ συλλέγων ἑαυτὸν συλλέγεις. Καὶ ὢ τῆς τοῦ διαβόλου διασπορᾶς!

Stolidis porro testimoniis ac visis in illo suo qvod præ se ferunt Evangelio utuntur. Ita enim inqviunt: *In arduo monte constiteram, cum ecce video procerum hominem & mutilum alium. Inde vocem tonitrui instar exaudio. Propius igitur ad audiendum accedo, tum me hunc in modum est allocutus: Ego idem sum ac tu,* (a) *& tu idem atque ego, & ubicunque tu es, illic ego sum, ac per omnia sum dispersus. Et undecunque volueris, me colligis, me vero colligendo temetipsum colligis.* O doctrinam à neqvissimo Dæmone profectam!

Idem num. 5.

Διὸ καὶ ἐν Ἀποκρύ-

Propterea in Apo-

(a) ὁ Θεὸς τὸ πᾶν.

φοις ἀναγινώσκοντες, ὅτι εἶδον δένδρον φέρων δώδεκα καρποὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ. καὶ εἶπέ μοι. Τοῦτό ἐστι τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὃ αὐτοὶ ἀλληγοροῦσιν εἰς τὴν κατὰ μῆνα γινομένην γυναικείαν ῥύσιν.

cryphis legunt: *Vidi arborem duodecim fructus quotannis ferentem, & dixit mibi: hoc est lignum vitæ.* Idipsum de menstruis mulierum profluviis interpretantur.

XIV. EVANGELIA GNOSTICORUM. (a)

S. Epiphanius hæresi XXVI. num. 8.

Καὶ τὰ μὲν βιβλία αὐτῶν πολλά. Ἐρωτήσεις γάρ τινας Μαρίας ἐκτίθενται, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν προειρημένον Ἰαλδαβαὼθ, εἰς ὄνομα δὲ τοῦ Σὴθ πολλὰ βιβλία ὑποτίθενται. Ἀποκαλύψεις δὲ τοῦ Ἀδὰμ ἄλλας λέγουσιν. Εὐαγγέλια δὲ ἕτερα εἰς ὄνομα τῶν Μαθητῶν συγγράψασθαι τετολμήκασιν.

Cæterum libri penes illos qvam plurimi sunt. Nam interrogationes qvasdam Mariæ venditant, alii de eo qvem diximus Jaldaboth, & sub Sethi nomine compluresl ibros supposititios obtrudũt. Sed & Adami revelationes alias, & alia item Evangelia falsa Discipulorum nomine conscribere sunt ausi.

Confer quæ adduxi p. 2. & 150. & quæ infra de Evangelio perfectionis.

XV.

(a) Gnosticorum nomen latissime patet, ita ut huc etiam referenda sint quæ dixi de Evangeliis Basilidis, Apellis, Valentini &c. Præter Evangelium Evæ, de quo paulo ante.

XV. EVANGELIUM SECUNDUM HEBRÆOS.

Beda Venerabilis initio commentarii in Lucam.

QVo manifestissime proœmio significat (Lucas) eam sibi maxime causam Evangelii fuisse scribendi, ne Pseudo Evangelistis facultas esset falsa prædicandi, qvi ut eorum hodieqꝫ monumenta testantur, sub nomine Apostolorum, perfidiæ conati sunt inducere sectas. Deniqve nonnulli Thomæ, alii Bartholomæi, qvidam Matthiæ, aliqvi etiam duodecim Apostolorum titulo reperiuntur falso inscripta prænotasse. Sed & Basilides atqve Apelles, qvorum unus trecentos sexaginta qvinqve cœlos, alter duos invicem contrarios Deos inter alia nefanda dogmatizabant, Evangelia sui nominis errore fœda reliqvisse. Inter qvæ notandum qvod dicitur Evangelium juxta Hebræos, (a) non inter Apocryphas sed inter Ecclesiasticas numerandum historias. Nam & ipsi sacræ Scripturæ interpreti Hieronymo pleraqve ex eo testimonia usurpare, & ipsum in latinum græcumqve visum est transferre sermonem.

 Fal-

(a) Hoc loco Beda perperam distinguit Evangelium secundum Hebræos (quod idem esse non dubito cum Evangelio Hebraico Nazaræorum) ab Evangelio duodecim Apostolorum; Pro eodem enim habet Hieronymus supra pag. 349. Vicissim Epiphanius Evangelium secundum Hebræos male confundit cum Tatiani Evangelio διὰ τεσσάρων, ut notavi paulo ante disserens de Evangelio Encratitarum.

Falsa vero Evangelia Lucas primâ mox præfatione refellit.

Stichometria vetus laudata supra p. 144. *Evangelium secundum Hebræos testatur fuisse* στίχων βσ. *Versuum* 2200. Plura de hoc dixi infra num. XXXV.

XVI. EVANGELIA QVÆ FALSAVIT HESYCHIUS.

HÆc in Gelasii decreto notantur. Sed vide qvæ monui supra pag. 137. Hieronymus præfat. in Evangelia ad Damasum: *Prætermitto eos codices quos à Luciano & Hesychio nuncupatos paucorum hominum asserit perversa contentio, quibus utique nec in toto Veteri Instrumento post LXX. Interpretes emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendasse, cum multarum gentium linguis Scriptura ante translata doceat falsa esse quæ addita sunt.*

XVII. S. JACOBI MINORIS PROTEVANGELIUM ALIUD JACOBI MAJORIS.

QVod supra habes p. 39. Ibi dicta consulas licet & addas qvæ p 149. Aliud Jacobi majoris Evangelium in Hispania A. 1595. repertum de qvo hæc Franc. Bivarius p. 57. in not. ad commentitium Chronicon Lucio Dextro suppositum A. C. 37. *Cæterum magno Dei munere factum est, ut A.* 1595. *in monte Ilipulatano Granatensi, qui nunc à re dicitur mons sanctus, non solum cineres sacri & ossa præstantissimorum D. JACOBI discipulorum,* (Thesiphontis & Cæcilii) *reperta fuerint, sed etiam*

etiam XVIII. libri in areis seu plumbeis tabulis exarati, de quibus non pauci à S. Apostolo compositi leguntur, præsertim unus cui titulus de missa Apostolorum cum suo Ceremoniali, & alter de historia Evangelica; Quo videas beatum Apostolum ut sanctum Christi Evangelium suis communicaret discipulis, non eguisse Evangelio Matthai: Ille præsertim, qui secretioribus Domini actionibus præsens fuit. Hoc Evangelium cum aliis libris ibi inventis rejectum & damnatum est A. 1682. ab Innocentio XI. Vide T. 7. Act. Sanctor. Maji p. 285. & 393.

XVIII. LIBER INFANTIÆ SALVATORIS.

HIc qvoque à me exhibitus est, & duplex qvidem, unus Græcè mutilus p. 159. alter ex Arabico translatus, integer p. 168. Vide & qvæ p. 149. & infra, num. XXII.

XIX. S. JOHANNIS DE TRANSITU S. MARIÆ.

DE hoc libro Apocrypho qvi etiamnum græce extat in variis Bibliothecis, videbis ubi lubebit qvæ dixi p. 45. p. 60. & p. 138. Petrum item Lambecium lib. 4. commentar. de Bibl. Vindob. p. 132. & 244. & lib. 5. p. 24. In codice Colbertino MS. 453. annectitur huic scripto alter sub nomine ejusdem S. Johannis Theologi commentarius itidem Apocryphus *de JEsu Christo & ejus descensu ex cruce* hoc titulo: ὑπόμνημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν ἀ-

καθήλωσιν αὐτοῦ, συγγραφεῖσα (a) παρὰ τοῦ ἁγίου Θεολόγου. Allegat Cangius in glossario, voce προτομὴ & alibi.

XX. JUDÆ THADDÆI EVANGELIUM.

Vide infra num. XXXVII. in THADDÆO.

XXI. EVANGELIUM JUDÆ ISCHARIOTHÆ.

S. Irenæus lib. 1. contra hæreses c. 35.

ALii autem rursus Cain à superiore principalitate dicunt & Esau & Core & Sodomitas, & omnes tales cognatos suos confitentur: & propter hoc à factore impugnatos, neminem ex eis male acceptos, Sophia enim illud quod proprium ex ea erat abripiebat ex eis ad semetipsum. Et hæc Judam proditorem diligenter cognovisse dicunt, & solum præ cæteris cognoscentem veritatem, perfecisse proditionis mysterium; per quem & terrena & cœlestia omnia dissoluta dicunt. Et confinctionem (b) afferunt hujusmodi, *Judæ Evangelium* illud vocantes. Jam autem & collegi eorum conscriptiones, in quibus dissolvere opera hysteræ adhor-

(a) Ita perperam pro συγγραφέν. Quod vero inscribitur ὑπόμνημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, forte ita factum est, quoniam Apocalypsis Johannis incipit his verbis: Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ χριστοῦ. (b) Confictum opus.

hortantur, hysteram autem fabricatorem cœli & terræ vocant.

S. Epiphanius eadem de Cainistis memorans hæresi XXVIII. num. 1. Evangelii Judæ meminit his verbis:

Καὶ τούτου ἕνεκεν τὸν Ἰούδαν ἀκριβῶς τὰ περὶ τούτων ἐπεγνωκέναι λέγουσι. Καὶ τοῦτον γὰρ θέλουσιν εἶναι συγγενῆ ἑαυτῶν καὶ ἐν γνώσεως ὑπερβολῇ τὸν αὐτὸν καταριθμοῦσιν. Ὥστε καὶ συνταγμάτιον φέρειν ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ ὃ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰούδα καλοῦσι.

Propterea Judam accurate omnia hæc habuisse perspecta memorant. Qvem qvidem affinem esse suum jactitant, eidemqve excellentem qvandam vim cognitionis attribuunt. Qvod usqve adeo defendunt, ut ejus nomine inscriptum opusculum circumferant qvod *Judæ Evangelium* appellant.

B. Theodoritus lib. 1. Hæretic. Fabular. cap. 15.

Καὶ τὸν προδότην δὲ Ἰούδαν μόνον ἐκ πάντων τῶν Ἀποστόλων ταύτην ἐσχηκέναι τὴν γνῶσιν φασὶ (οἱ Καϊνοὶ) καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς προδοσίας ἐνεργῆσαι μυστήριον. Προφέρουσι δὲ αὐτοῦ καὶ

Sed & proditorem *Judam* solum ex omnibus Apostolis dicunt hanc cognitionem habuisse (Caini) & ideo proditionis Mysterium peregisse. Proferunt etiam illius *Evangelium*

Ευαγγέλιον, ὅπερ ἐκεῖνοι συντεθείκασιν. Ἐκεῖνος γὰρ εὐθὺς τὴν ἀγχόνην ἔλαβε τῆς προδοσίας μισθόν.

qvod ipsi composuerunt, nam ille laqveum mox induit mercedem proditionis.

XXII. LEUCII EVANGELIUM.

MAnu exaratum extare hoc Pseud Evangelium Oxoniæ in Bibliotheca Collegii corporis Christi testatur Clarissimus J. E. Grabe ad Irenæum lib. 1. c. 17. ubi hæc profert ex capite, *quomodo JEsus discendus erat literas: Et cæpit Magister imperiose eum docere, dicendo: dic Alpha. JEsus vero dixit ei: tu mihi dic prius quid sit beta, & ego dicam tibi quid sit Alpha, & ob hæc Magister iratus percussit JEsum, & postquam percussit eum, mortuus est.* Qvantum ex hoc fragmento colligere licet, fortassis haud diversum est hoc Pseud Evangelium ab Evangelio Infantiæ de qvo num. XVIII.

XXIII. EVANGELIA QUÆ FALSAVIT LUCIANUS.

HÆc qvoqve in Gelasiano decreto notantur. Verum vide qvæ observavi supra pag. 137. & Hottingerum fasciculo dissertatt. pag. 230. 231.

XXIV. XXV. XXVI. TRIA MANICHÆORUM EVANGELIA.

De qvibus egi p. 140. seq. & in præsenti ado

lo locum ex Anathematismis Manichæorum qvæ post Cotelerium T. 1. Patr. Apostol. p. 537. vulgavit Jacobus Tollius in insignibus Itineris Italici: p. 142.

Ἀναθεματίζω πάντα τὰ δόγματα καὶ συγγράμματα τοῦ Μάνεντος, καὶ τὸ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ βιβλίον, καὶ πάσας τὰς Μανιχαϊκὰς βίβλους οἷον τὸ νεκροποιὸν αὐτῶν Εὐαγγέλιον ὅπερ ζῶν καλοῦσι, καὶ τὸν θησαυρὸν τοῦ θανάτου ὃν λέγουσιν θησαυρὸν ζωῆς. Καὶ τὴν καλουμένην μυστηρίων βίβλον ἐν ᾗ ἀνατρέπειν πειρῶνται νόμον καὶ προφήτας. Καὶ τὴν τῶν ἀποκρύφων (a) καὶ τὴν τῶν ὑπομνημονευμάτων, καὶ τὴν γεγραμμένην Ἀδᾳ καὶ Ἀδειμάντῳ κατὰ Μωύσεως καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. καὶ τὴν λεγομένην ἑπτάλογον Ἀγαπίου, καὶ τὴν Ἀριστοκρί-

Anathematizo omnes opiniones ac libros Manetis atq; Epistolarum illius volumen cunctaq; scripta Manichaica: veluti mortiferum eorum *Evangelium* qvod *vivum* appellant, ac thesaurum mortis qvem dicunt thesaurum vitæ, & librum titulo Mysteriorum, in qvo legem ac Prophetas evertere nituntur, & librum Apocryphorũ & alium Commentariorum, item ab Ada & Adimanto conscriptum adversus Moysen Prophetasqve alios, nec non librum Agapii, Heptalogum nomine, Aristo-

του

(a) Forte legendum conjunctim ἀποκρύφων ἀπομνημονευμάτων, ut falsi Actus intelligantur qvos sub Apostolorum nominibus Manichæi jactarunt.

τοῦ βίβλον ἣν ἐπέγραψε Θεοσοφίαν, ἐν ᾗ πειρᾶται δεικνῦναι τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Μανιχαϊσμὸν ἓν εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα. Καὶ ἵνα πιθανὰ δόξῃ λέγειν καθάπτεται καὶ τοῦ Μάνεντος ὡς πονηροῦ. - - - Ἀναθεματίζω τὸν πατέρα Μάνεντος Πατέκιον οἷα ψεύστην καὶ ψευδοῦς πατέρα, καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα Κάροσσαν, καὶ Ἱέρακα καὶ Ἡρακλείδην καὶ Ἀφθόνιον τοὺς ὑπομνηματιστὰς καὶ ἐξηγητὰς τῶν τούτου συγγραμμάτων καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἅπαντας. Σισίννιον τὸν διάδοχον τῆς τούτου μανίας, Θωμᾶν τὸν συνταξάμενον τὸ κατ' αὐτὸν λεγόμενον Εὐαγγέλιον, Βουδᾶν, Ἑρμᾶν, Ἄδαν, Ἀδείμαντον, Ζαρούαν, Γαβριάβιον, Ἀγάπιον, Ἱλάριον, Ὀλύμπιον, Ἀριστό-

critiqve opus qvo[d] Theosophiam id e[st] Dei sapientiam inscripsit, in qvo ostendere conatur Judaismum, Paganismum, Christianismum & Manichaismum unũ esse idemqve dogma, utq; probabilia videatur dicere, Manetem qvoqve arguit tanqvam malum. - - - Anathematizo patrem Manetis Patecium ut mendacem & mendacii patrem, itidem ipsius matrem Carossam & Hieracem, Heraclidem, Aphthonium, qvi commentarios ac expositiones in illius libros conscripserunt, & reliqvos ejus discipulos omnes Sisinniũ Manetis insaniæ successorem, Thomam qvi *Thomæ* dictum *Evangelium* composuit, Budam Hermam, A-

κριτον

κριτον, Σαλμαῖον, Ἰνναῖον, Πάαπιν, Βαραίαν. dam, Adimantum, Zaruam, Gabriabium, Agapium, Hilarium, Olympium, Aristocritum, Salmæum, Innæum, Paapim, Baræam.

XXVII. MARCIONIS EVANGELIUM.

De hoc dictum infra est in Evangelio S. Pauli. Hic tantum adscribam verba Irenæi lib. III. c. 12. *Hi qui à Marcione sunt, non habent Evangelium, hoc enim quod secundum Lucam decurtantes gloriantur se habere Evangelium.* & Tertulliani lib. 4. contra Marcionem c. 3. *Connititur ad destruendum statum eorum Evangeliorum quæ propria & sub Apostolorum nomine eduntur, vel etiam Apostolicorum, ut scilicet fidem quam illis adimit, suo* (Lucæ interpolato) *conferat.*

XXVIII. LIBER DE S. MARIA ET OBSTETRICE.

Vid supra p. 108. in notis.

XXIX. XXX. MARIÆ INTERROGATIONES MAJORES ET MINORES.

Liber duplex Apocryphus à Gnosticis jactatus teste Epiphanio hæresi XXVI. c. 8. qui ex illis nonnulla affert sed tam turpia obscœna ac plena blasphemiæ, ut illa describere merito abhorruerim.

XXXI.

XXXI. LIBER DE NATIVITATE SALVATORIS.

Rejicitur à Gelaſio ſupra p. 137.

XXXII. XXXIII. XXIV. LIBER TRIPLEX DE NATIVITATE S. MARIÆ.

Qvorum tertium latine habes ſupra p. 19. ſeq. de reliqvis dixi p. 2. ſeq.

LIBER TRANSITUS S. MARIÆ.

Jam ſupra ſub nomine S. JOHANNIS commemoratus fuit, num. XIX.

XXXV. EVANGELIUM MATTHÆI Hebraicum quo uſi NAZARÆI.

Euſebius lib. 3. Hiſt. Eccleſ. cap. 39.

Περὶ δὲ τοῦ Ματθαίου ταῦτα (τῷ Παπίᾳ) εἴρηται. Ματθαῖος μὲν οὖν Ἑβραΐδι διαλέκτῳ τὰ

De Matthæo ſic habet Papias: Matthæus qvidem, inqvit, Hebraico (a) ſer-

λό-

(a) Papiæ ſubſcribunt Irenæus, Origenes & alii veteres quamplurimi, pridem laudati à multis, & nuper diligentiſſime à Rev. D. Ittigio p. 71. ſeq. diſſ. de hæreſiarchis. Inter recentiores è Proteſtantibus qvoq; hæc Patrum autoritas movit Bullingerum, Caſaubonum, G. Joh. Voſſium, Salmaſium, Colomeſium, Bynæum, Caveum, Stephanum Lemonium, Henr. Dodwellum, Seldenum, Barthium, Georgium Calixtum, Conradum Hornejum, aliosqve, ut Evangelium à Matthæo primitus Hebraice ſcriptum eſſe crederent; imo græce ſcripſiſſe, *novum delirium* vocat Iſ. Voſſius pag. 36

για συνεγράψατο, ἡρ-
ίνευσε δ' αὐτὰ ὡς ἠδύ-
]ο ἕκαςος. Κέχρηται
ὁ αὐτὸς μαρτυρίαις

mone divina scripsit
oracula, interpreta-
tus est autem unus-
qvisqve (b) illa prout

ἀπὸ

pendicis de LXX. Interpretibus. Ut tamen assensum sus-
erent suum etiam inter Romanarum partium scriptores
asmus, Cajetanus, Valesius, non plane nullas causas illis
sse ostenderunt ad Matthæum Flacius, Calovius, Goma-
s, Jacobus Capellus: tum Chamierus T. 1. panstratiæ lib. 2.
;. Kortholtus de variis Bibliorum editt. p. 66. seq & præ-
Ittigium laudato loco Joh. Henricus Majus examinis Hi-
riæ Criticæ Simonianæ c. 5. & 7. & 9. Nempe suspicio est
n plane injusta nec temeraria, Papiam, & post eum alios
angelium Hebraicum quod ad Matthæum referebant Na-
ræi, cum genuino Matthæi Evangelio confudisse, ut no-
bo infra. (b) Ex hoc loco Simonius lib. 1. Hist. Crit.
T. p. 95. seq. conjicit plures Evangelium Matthæi ex
braico Græce vertisse, tam Orthodoxos (quales Nazaræi
oque ipsi videntur) quam hæreticos Cerinthianos, Car-
cratianos & Ebionitas. Neque ullam Papiæ innotuisse
nslationem ab Apostolorum aliquo sive Jacobo sive Jo-
nne, sive Paulo sive Luca denique Evangelista composi-
u: Sed inter plures versiones demum interjecto tempore
am ab Ecclesia recepisse autoritatem. Perspicue tamen
ic viri eruditi asserto contrariatur quod Papiæ æquales vel
am antiquiores Clemens Romanus, Barnabas, Justinus
artyr, tum Papiæ discipulus Irenæus loca Evangelica iis-
m verbis laudant quibus in Græcis nostris Matthæi codici-
s leguntur. Deinde ex fragmentis hisce constabit Evan-
lium Nazaræorum diversum fuisse ab Evangelio Matthæi
æco quod habemus. Quod vero idem Simonius pag. 81.
irmat Evangelium Matthæi Græce versum videri, ante-
am Nazaræi Evangelium illud interpolassent, nemo non
et conjecturam esse parum verisimilem, & ut ὑποθέσει
erviretur, excogitatam.

ἀπὸ τῆς Ἰωάννε προτέρας Ἐπιςολῆς, καὶ τῆς Πέτρε ὁμοίως. Ἐκτέθειται δὲ καὶ ἄλλην ἱςορίαν περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἁμαρτίαις διαβληθείσης ἐπὶ τοῦ Κυρίε, ἣν τὸ καθ' ἑβραί-

potuit. Porro idem Papias testimoniis ex priore Joañis Epistola & ex priore itidem Petri desumptis utitur. Aliam qvoqve exponit historiam de muliere (c) qvæ multorum

(c) Baronius ad A. C. 99. num. 6. hanc diversam esse putat ab adultera de qua Johannes octavo capite. *Nam cum Papias multorum criminum dicat fœminam illam accusatam, Johannes vero habeat unius tantum facinoris, nempe quod deprehensa esset in adulterio, insimulatam, plane diversam ab illa fuisse significare videtur. Quod si unam eandemque fuisse mulierem dicere magis placet, tunc illud affirmare necesse est per Evangelium secundum Hebraos Evangelium Johannis Hebraice versum Papiam intellexisse, quod Hebraice translatum Tiberiade in gazophylacio Judaorum asservatum autor est Epiphanius haresi 30. num. 3. 6. 12.* Verum neutra Baronii opinio erudito lectori se probabit. Non posterior, quia veteres cum Evangelium secundum Hebræos memorant, haud aliud intelligunt Evangelium nisi quod Matthæi nomine Hebraice circumferebatur. Non prior, quia mulier in adulterio deprehensa eadem potuit etiam multorum ante commissorum similium scelerum pariter accusari. Itaque de eadem utrinque sermonem esse non dubitant Rufinus Eusebii interpres, Erasmus, Camerarius, Jansenius, Simonius, Drusius, Beza, Grotius, aliique. Drusii verba in quæsitis per Epistolas Epist. 26. hæc sunt: *Fallor, aut intelligit Papias narrationem illam de muliere adultera qua abest non solum à libris Græcis veteribus, sed etiam in editione Syra, ut suspicari merito quis possit ex Evangelio illo ad Hebraos in nostra exemplaria eam dimanasse. Nihil affirmo.* Sane Eusebium qui in Evangelio ad Hebræos extare monet, in Evangelio Johannis

ως Εὐαγγέλιον περι- criminum coram Do-
έχει. mino accusata est.
Quæ quidem in Evangelio secundum Hebræos
scripta habetur.

D d S. Igna-

nis non legisse, recte notat Pearsonius Vindic. Ignatii parte 2. cap. 9. Neque historiam de adultera in Johanne legit Origenes vel Nonnus Johannis Metaphrastes, neque Theophylactus, neque Chrysostomus, quanquam hujus homiliâ 60. in Johannem p. 389. b. in latina versione habetur: *an lapidanda esset adultera.* Verum Græca verba περὶ ἀφέσεως γυναικὸς respiciunt mulierem Luc. VII. 47. Ad Eusebii Canones harmonicos provocat Seldenus lib. 3. de uxore Hebræa c. 11. & Kortholtus p. 83. seq. de variis Biblior editionibus, at in decimi canonis numero 86. non ad historiam adulteræ sed ad præcedentes versiculos respici contendit Simonius lib 1. Hist. Crit. N. T. p. 150. Idem Kortholtus Theologus præstantissimus provocat ad Cyrillum Alexandrinum, sed in Græco nihil habetur ad hanc pericopen illustrandam, quæ vero in latinis editionibus Cyrilli leguntur, addita sunt à Jodoco Clichtoveo. Omitto quod nulla historiæ hujus mentio in Leontii commentario græco in Johannem quem inspexit Maldonatus, neq; in Catena Græca XXIII. Interpretum ad Johanem à Balthasare Corderio edita, neque in alia Catena MS. de qua Simonius lib. 3. hist. Crit. N. T. p. 435. Memoratur tamen historia de adultera diserte in harmoniis antiquissimis quas habemus sub nomine Tatiani & Ammonii Alexandrini, licet dubium videtur, utrum adhuc supersit harmonia qualem olim scripsit Tatianus, nec desunt qui eum Evangelio ad Hebræos quoque usum fuisse putant ad harmoniam suam concinnandam, uti Ammonium Tatiani vestigiis subinde institisse. Memorat & eandem pericopen autor Synopseos Scripturæ quæ extat inter opera Athanasii, verum ut Seldeno pridem observatum, ita memorat ut in aliquibus tantum codicibus hæc lecta tacite innuat: ἐν ταῦθα τὰ περὶ τῆς κατηγορηθείσης ἐπὶ μοιχείᾳ. Memorat itidem Euthymius, sed in

in exactioribus exemplaribus deesse vel obelo confossa esse notat. Sane in codicibus Græcis quibusdam MStis desideratur, & in plurimis extat verum non iisdem semper verbis concepta, miram enim lectionis varietatem Beza se observasse testatur, & notata interdum obelo vel asterisco, vel addita Critica observatione : ὅτι ἐν τισιν ἀντιγράφοις οὐ κεῖται. Vel hâc, quam in MS. Regis Galliæ reperit Simonius & Cotelerius : τὰ ὀβελισμένα ἐν τισιν ἀντιγράφοις οὐ κεῖται, οὐδὲ Ἀπολιναρίῳ, ἐν δὲ τοῖς ἀρχαίοις ὅλα κεῖται. Μνημονεύουσι τῆς περικοπῆς ταύτης καὶ οἱ Ἀπόστολοι πάντες ἐν αἷς ἐξέθεντο διατάξεσιν εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας. Respicit Constitutt. Apostol. lib. 2. c. 24. ubi hujus historiæ mentio extat. Hieronymus 2. adversus Pelagianos: *In Evangelio secundum Johannem in multis & Græcis & latinis codicibus invenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud Dominum*. In Græcolatinis & latinis qui hodie extant MStis codicibus occurrit omnibus, quantum ex testimonio virorum doctorum qui bibliothecas perreptarunt intelligere potui. Legerunt etiam Ambrosius, Augustinus, Idacius Clarus adversus Varimadum p. 296. Prosper, Sedulius, Gregorius M. Beda, Alcuinus, Hincmarus, Rabanus. Haymo & alii latini. Apud Juvencum non memini me legere, sed is multa etiam alia Evangelistarum capita omittit. In lectionariis Ecclesiæ Græcæ extat ad diem 1. Aprilis, quo celebratur Mariæ Ægyptiacæ memoria, legiturque ἐπὶ τῶν ἐξομολογουμένων γυναικῶν. Habent editiones Græcæ N. T. typis impressæ omnes quas consului, ut latinas, Anglo-Saxonicam, & alias occidentales versiones, ritualia Ecclesiæ Romanæ in Sabbato ante Dominicam 4. Quadragesimæ, & Evangelia Anglo-Saxonica Seldeno inspecta prætercam. Syriaci codices MSti antiquissimi & editiones Widmanstadii, Tremelli, Trostii &c. non habent, at habet codex Syriacus Jacobi Usserii, ex quo descripserunt Ludovicus de Dieu in notis ad Johannem, Anglii Polyglottis, Ægidius Gutbirius in præstantissimo suo Novo Test. Syriaco, Dillherrus in Eclogis sacris p. 203. &c. Neque

tamen

tamen omittendum, quod in eodem Usserii codice Syriaco prænotatur, lectionem de muliere peccatrice in codicibus quo vulgo utitur Ecclesia Syriaca non extare. Nec extat in Gothica versione Ulphilæ. Habet vicissim hanc pericopen versio Arabica Evangelistarum edita Romæ A. 1590. fol. tum ab Erpenio vulgata in Belgio, & ab Anglis ad Romanæ fidem recusa in Polyglottis, sed & codex Arabicus in Bibliotheca Arundeliana qui Erpeniano junior est annis, ut notat Seldenus, quinquaginta quinque. In alio tamen Arabico quem inspexit Simonius 2. Crit. N. T. p. 190. desideratur. Extat in duobus MSS. Coptis. In Æthiopica quoq; & Persica translatione suo illam loco Angli exhibuerunt, quanquam in codice versionis Persicæ Vaticano (quem Agræ A. 1605. ex codice A. 1388. exarato transscriptum suppeditavit cura Francisci Xaverii) legitur capite Johannis non octavo sed decimo. In Græcis quibusdam κεφαλαιομετρίαις MStis Evangelii Johannis teste Simonio habetur etiam· κεφάλαιον περὶ τῆς μοιχαλίδος, tum in Codicibus ipsis nonnullis itidem Græcis caput hoc non legitur tantum sed & singulari numero inter capita in margine notatur. Si vero quæras unde contigerit in libris quibusdam & versionibus antiquis desiderari, & jam olim fuisse desideratum, respondebo, id non evenisse, ideo qvod non vere sit Johannis, aut ex Evangelio ad Hebræos illuc insertum, cum nulla sit ratio quare hoc factum fuerit, & historiam de eadem muliere cum paulo aliis circumstantiis narraverit Apocryphum ad Hebræos Evangelium: sed ideo potius, quoniam essent nonnulli qui historiam hanc putarent perditæ vitæ hominibus, si publice in Ecclesia legeretur, ansam præbere cogitandi, quasi impune ipsis liceret in libidinibus suis se volutare. Hoc diserte testatur Augustinus lib. 2. de adulterinis conjugiis ad Pollentium c. 7. *Sed hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli modicæ vel potius inimici veræ fidei, credo metuentes peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud quod de adulteræ indulgentia dominus fecit, auferrent de codicibus suis, quasi permissionem peccandi tribuerit, qui dixit* deinceps noli peccare: *aut ideo non debuerit mulier à medico Deo illius,*

lius peccati remissione sanari, ne offenderentur insani. In libello Niconis de fide Armenorum: ἀλλὰ καὶ τὴν ἱστορίαν τὴν διδάσκουσαν ἡμᾶς προσηνέχθη τῷ Ἰησοῦ γυνὴ ἡ μοιχευθεῖσα, τοῦ δὲ εἰπόντος, ὅστις οὐχ ἥμαρτε βαλέτω λίθον ἐπ' αὐτὴν, ἀνεχώρησαν ἅπαντες, καὶ οὐδὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ κατακέκριται, ἐκβάλλουσι, βλαβερὸν εἶναι λέγοντες τοῖς πολλοῖς τὴν ταύτην ἀκρόασιν. *Sed & historiam quæ nos docet quod mulier adultera &c. ejiciunt, hanc recitationem vulgo esse noxiam dicentes.* Johannes quoque Gregorius Anglus in præfatione ad Observationes sacras narrat se à quodam Armenorum sacerdote accepisse, quod illi pericopæ de adultera in Evangelio locum non concedunt, sed ad finem rejiciunt tanquam suspectam. Antequam ad alia pergam, noto Grotium memoria lapsum in notis ad Johannem, cum ait: *hanc historiam in Nazaræorum Hebræo fuisse, satis ex Hieronymo constat.* Nunquam enim hoc tradit Hieronymus, sed Eusebius in loco laudato. Addit porro idem Grotius se credere, *quod omissa fuerit scribi ab ipsis Apostolis*, hoc est, ut intelligo, ab ipsis Apostolorum temporibus, non demum à Novatianis) *quod facile inde calumnia arripi posset traducendi Christianos apud Magistratus, quasi eversentes publica judicia quibus stare videtur Reip. salus*, Clarissimi Clerici objectionibus, quibus vult probare indignum Christo esse responsum Scribis & Pharisæis impertitum, occurri potest, si ponemus illud redditum esse non legitimo Magistratui, sed hypocritis, quibus non erat integrum capitali supplicio mœcham afficere. Hi cum malitiose ex Christo quærerent, quid cum ea agendum esset, erant à Christo monendi, quod ipsi essent rei ejus criminis propter quod vellent severi judicis partes sibi præpostere vindicare.

S. Igna-

S. Ignatius Epistolâ ad Smyrnæos, c. 3.

Ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς, λάβετε, ψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε, ὅτι

Versio Antiqua.

Ego enim & post resurrectionem in carne ipsum vidi (a) & credo existentem. Et quando ad eos qvi circa Petrum venit, ait ipsis: (b) Adprehen-

(a) In Græco MS. Florentini, οἶδα *novi*, quomodo legunt præter interpolatorem Epistolæ Ignatianæ Eusebius lib. 3. Hist. c. 36. Theodoritus dialogo 1. Rufinus interpres Eusebii, Freculphus. Eamque lectionem probant Grotius ad Matth. XXVIII. 17. Halloixius in vita Ignatii pag 385. Pearsonius, Is. Vossius, Cotelerius &c. (b) Hæc unde hauserit Martyr Antiochenus, nescire se fatetur Eusebius, οὐκ οἶδα, inquit, ὁπόθεν ῥητοῖς συγκέχρηται. Sed Hieronymus in Catalogo Scriptorum Eccclesi. ubi de Ignatio agit: *Scripsit, & ad Smyrnæos (& proprie ad Polycarpum commendans illi Antiochensem Ecclesiam) in qua & de Evangelio quod nuper à me translatum est, super persona Christi ponit testimonium, dicens: Ego vero & post resurrectionem in carne eum vidi* (Sophron. εἶδον, ita & Nicephorus III. perperam utique, nisi quis cum Cotelerio suspicetur totum istum locum atque adeo hæc quoque verba non Ignatii sed Apocryphi Evangelii esse, quod tamen vix mihi credibile videtur) *& credo quia sit. Et quando venit ad Petrum & ad eos qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpate me & videte quia non sum dæmonium incorporale* (ita legendum etiam apud Sophron. ἀσωματικὸν, non ut vulgo editur *corporale*, σωματικόν. Confer Steph. Lemonii notas ad Varia sacrap. 418. Halloixium Tom. 1. Vitar. pag. 386.) *Et statim tetigerunt eum & crediderunt.*

Idem

ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον. Καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἥψαντο καὶ ἐπίστευσαν

dite, palpate me & videte qvoniam non sum dæmonium incorporeum

Idem Hieroymus procemio in librum XVIII. Esaiæ: *Cum enim Apostoli cum putarent spiritum, vel juxta Evangelium quod Hebraeorum lectitant Nazaræi, incorporale dæmonium, dixit eis: quid turbati estis &c.* Origenes in procemio librorum περὶ ἀρχῶν non ex Evangelio Nazaræorum sed ex διδαχῇ Petri laudat idem dictum: *Si vero quis velit nobis proferre ex illo libello qui Petri doctrina appellatur, ubi Salvator videtur ad discipulos dicere, quod non sit dæmonium incorporeum: primum respondendum est ei, quoniam ille liber inter Ecclesiasticos non habetur, & ostendendum quia neque Petri est ista scriptura, neque alterius cujusquam qui Spiritu Dei fuerit inspiratus. Quod etiamsi ipsum concederetur &c.* Hieronymi sententiæ assentiuntur Drusius lib. 4. Observ. sacr. cap. 22. Valesius ad Eusebium pag. 56. & Rich. Simon. lib. 1. Hist. Crit. N.T. pag. 74. aliique. Johanni Dallæo autem de scriptis Ignatii p. 338. & Matthæo Larroquano in observationibus ad Pearsonianas Ignatii Vindicias p. 281. ex hoc ipso loco petentibus argumentum quo Epistolas non Ignatii genuinas sed illi suppositas esse ostendant, quod nempe indignum Apostolico viro sit ad Apocryphorum lacunas deflectere maluisse quam uti verbis Lucæ XXIV. 39. His inquam viris doctis, illique argumento non difficulter obviam iri potest, non quidem ut cum Nicolao Vedelio Exerc. in Epist. ad Smyrnenses c. 2. contendamus ad Lucæ verba Ignatium respexisse, hoc enim collatio utriusque credere vix permittit, sed ut Clementis Romani in Epist. ad Corinthios, Barnabæ & aliorum virorum Apostolicorum exemplo observemus, non fuisse illa ætate inauditum vel inusitatum verba quædam vel ex Apocryphis Evangeliis, vel ex memoria producere, quæ ab Apostolis vel illorum discipulis oretenus accepta narrataq; meminerant. Confer Casaubonum Exerc. 16. ad Baron. num. 126. & Joh. Pearsonium Vindic. Ignatii parte 2. p. 102. seq. edit. prima.

σαν κρατηθέντες τῇ σαρκὶ αὐτȣ͂ καὶ τῷ πνεύματι.

poreum. Et confestim ipsum tetigerunt & crediderunt convicti carne ipsius & Spiritu.

Eusebius lib. III. Histor. c. 27. ubi de Hæresi Ebionitarum.

Οὗτοι δὲ τȣ͂ μὲν Ἀποστόλȣ πάσας τὰς Ἐπιστολὰς ἀρνητέας ἡγȣ͂ντο εἶναι δεῖν, ἀποστάτην ἀποκαλȣ͂ντες αὐτὸν τȣ͂ νόμȣ. Εὐαγγελίῳ δὲ μόνῳ τῷ καθ' Ἑβραίȣς

Hi Epistolas quidem Pauli prorsus rejiciendas esse censebant, desertorem illum Legis vocantes: solum autem Evangelium (a) illud qvod se-

Dd 4 λεγο-

Quoniam itaque ex Apostolicorum virorum consuetudine notissimum esse Ignatio potuit, tale aliquid post resurrectionem è Christi ore fuisse prolatum & auditum, quis demum jure miretur hoc eum in tam molesto itinere, inter manus militum ex memoria potius quam ex scripto Lucæ, discipuli Apostolorum, voluisse depromere? (a) Neque tamen illud integrum sed passim mutilatum & interpolatum atque adeo à genuino Matthæo & ab Evangelio Nazaræorum diversum. Vide quæ dicta sunt paulo ante p. 347.* 348.* & infra ad locum Hieronymi ex lib. 3. adversus Pelagianos. Idem observatum Clarissimo Grabio ad hæc Irenæi III. 11. p. 220. *Ebionei etenim eo Evangelio quod est secundum Matthæum solo utentes ex illo ipso convincuntur non recte præsumentes de Domino* De Symmachi Ebionitæ commentariis in Matthæum ex Eusebii VI. 17. mentionem facit Hieronymus in Catalogo, Nicephorus V. 12. Abbas Urspergensis &c. Ab Hieronymi, Rufini aliorumque sententia diversus abit sed citra causam ut existimo, vir summus qui verba Eusebii ἐν οἷς δοκεῖ πρὸς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἀποτεινόμενος Εὐαγγέλιον τὴν δεδηλωμένην αἵρεσιν κρατύνειν, ita in-

λεγομένῳ χρώμενοι τῶν λοιπῶν σμικρὸν ἐποιοῦντο λόγον.

cundum Hebræos dicitur amplexi reliqua parvifaciebant. *Eadem ex Eusebio repetunt Theodoritus lib. 2. c. 1. hæretic. fab. Nicephorus III. 13. &c.*

Idem Eusebius lib. IV. Hist. Eccles. c. 22. ubi de Hegesippo seculi secundi Scriptore.

Rufini versio.

Ἔκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίους Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Συ-

Disseruit autem & de (b) Evangelio se-

cia-

terpretatur: *in quibus adversus Evangelium Matthæi acriter disputans supradictam hæresin adstruere videtur.* Malim reddere: *ad Evangelium Matthæi fusius disserens.* Neque enim verisimile est Ebionitam disputasse acriter adversus Evangelium quod solum recipiebat. Neque audiendus Marius Mercator qui in appendice ad contradictionem duodecimi anathematismi Nestoriani T. 2. edit. Garnerianæ p. 128. ait Ebionem Matthæi Marci & Lucæ Evangelistarum auctoritatem secutum. Perinde ut falluntur fortassis qui apud Irenæum loco laudato per hæreticos qui *Jesum separant à Christo & Marci præferunt Evangelium*, intelligunt Cerinthum ejusque sequaces nam solo *truncato Matthæi Evangelio*, & illa quidem parte quæ apud Marcum non extat & à Tatiano aliisque hæreticis repudiabatur genealogia, usum Cerinthum testatur Epiphanius XXVIII. 5. adde XXX. 14. & Philastrium cap. 36. (b) Græca Eusebii rectius expressit Valesius: *Nonnulla item ex Hebræorum Evangelio & Syriaco & ex Hebraica lingua profert in medium, satis per hæc aperte significans se ex Hebræis ad Christi fidem transiisse. Alia quoque ex Judaicis traditionibus scripto minime comprehensis petita commemorat.* Evangelium Hebræorum & Syriacum unum idemque esse colligo ex loco

ριακοῦ καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἑβραΐδος διαλέκτου τινὰ τίθησιν, ἐμφαίνων ἐξ Ἑβραίων ἑαυτὸν πεπιστευκέναι, καὶ ἄλλα δὲ ὡς ἂν ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύει.

cundum Hebræos, & Syros, & qvædam etiam de lingua Hebræa disputavit, & Judaicarum traditionum meminit, per qvæ indicat se ex Hebræis ad fidem Christi venisse.

Utrum Tatianus Evangelio Nazaræorum usus sit in sua Harmonia, expendi infra in Tatiano. Vide & quæ paulo ante, ubi de Evangelio secundum Hebræos.

Clemens Alexandrinus lib. I. Strom. p. 380.

Κἂν τῷ καθ' Ἑβραίους Εὐαγγελίῳ, ὁ θαυμάσας βασιλεύσει, γέγραπται, καὶ ὁ βασιλεύσας ἀναπαύσεται.

Et in Evangelio secundum Hebræos scriptum est: *Qui admiratus fuerit regnabit, & qui regnaverit requiescet.*

Idem lib. 5. Strom. p. 578.

Οὐ γὰρ φθονῶν, φησὶ, παρήγγειλεν ὁ Κύριος ἔν τινι Εὐαγγελίῳ. Μυστήριον ἐμὸν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ οἴκου μου.

Neqve enim invidens, inqvit, præcepit Dominus in aliqvo Evangelio: (a) *Mysterium meum mihi & filiis domûs meæ.*

Hieronymi quem produco infra ex libro ejus tertio adversus Pelagianos. (a) Nescio an hic locus petitus sit ex Evangelio secundum Ægyptios, quo itidem alibi Clemens utitur, ut vides supra p. 336.

Origenes homilia XV. in Jeremiam T. 1. edit. Huetianæ p. 148.

Ἐι δὲ τις παραδέχεται τὸ ἄρτι ἔλαβέ με ἡ μήτηρ μου τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ ἀνήνεγκέ με εἰς τὸ ὄρος.

Si qvis autem hoc admittat: *Novissime acceperat me mater mea Spiritus Sanctus*, (b) &

(b) Balthasar Corderius vertit: *Spiritum Sanctum*, sed malui Hieronymum sequi, qui in nominativo reddidit. Quam interpretationem certissime confirmat ipse Origenes in Johannem, loco quem statim subjunxi. Tum Spiritus S. Christum baptizandum, vocat filium, in loco Evangelii Nazaræorum, quem afferam paulo post ex Hieronymo in Es. XI. 2. Notum quod רוח Hebræis est fœmininum, & ex Cabbalistarum sententia tertium in Divinis est *mater* matris, (Ecclesiæ) Vide Hinkelmanni τοῦ μακαρίτου detectionem fundamenti Bohemiani p. 22. Guil. Henr. Vorstii bilibram Veritatis pag. 367. 371. seq. Hallensium Observationes selectas Tom. 1. p. 368. Pseudo Hermeti Deus est ἀῤῥενόθηλυς, & ex Platonicis ipsi Synesio, quantumvis Christiano. Qua de re adeundus Casaubonus p. 73. ad Baron. & Joh. Rualdus animadversione 42. ad Plutarchum pag. 132. Similiter Dii Ægyptiorum, Chaldæorum, Phœnicum: quemadmodum notat Joh. Crojus in specimine conjecturarum ad loca Irenæi, Origenis &c. pag. 123. & 34 editionis primæ, sed & Græcorum Dii Romanorumque de quibus Illustris Cuperus ἀποθεώσει Homeri pag. 227. seq. ut Æones Valentinianorum ἀῤῥενοθήλεις taceam, de quibus idem Crojus pag. 65. cui præter Interpretes Irenæi & Tertulliani addes ubi libebit & examinabis observata scriptoris libri gallici *le Platonisme devoilé* pag. 70. 84. seq. 93. &c. Vetus formula *sive Deus sive Dea es*, apud Brissonium pag. 54. Dii Patres & Deæ matres, id. pag. 44. Dii πατρῷοι & μητρῷοι, Valesius p. 18. ad Harpocrationem. Θεοὶ & Θεαὶ, sive ut Orpheus apud

ὄρ☉ τὸ μέγα τὸ Θαβὼρ, adduxit me in montem
καὶ τὰ ἑξῆς. magnum Thabor, &c.

Idem

Proclum vocat Θέαιναι, δαίμονες & δαιμονίδες, Τιτᾶνες & Τιτανίδες, Anculi & Anculæ, Diis in sole masculis respondentes Deæ σεληνίοι. Vide Proclum in Timæum lib. 1. pag. 15. lib. 2. p. 67. seq. lib. 5. pag. 291. 294. Eandem Ethnicorum de sexu in divinis opinionem ostendunt tot nomina Dearum Diis respondentia Mater Deûm, Idæa Mater, Rhea, Latia &c. Saturno: Juno, Diana, Pallas Ἀθήνη sive Minerva, Jovi: Terra, Ceres, Cælo: Isis Osiridi, Thetys Oceano, Maja Vulcano, Luna Soli, Mola & Nerie Marti, Salacia Neptuno, Quirino Hora, Jurite Quiritio, ut innumera alia Dearum nomina omittam. Inde ἱερὸς γάμ☉, de quo Pythagorici & Orphici. Observes etiam in veteribus inscriptionibus non tantum sacra posita *Diis Manibus*, sed etiam *Maniabus*, uti *Mairabus* (μοίραις) notavit Claudius Dausquejus pag. 107. Operis præstantissimi de Orthographia. Si vero quæras quid sibi velit illa in divinis sexûs diversitas, qua de re Hipparchus Stagirita Aristotelis discipulus & propinqvus scripsit teste Svida τί τὸ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ παρὰ Θεοῖς, καὶ τίς ὁ γάμ☉; Primum quidem removerim eorum deliria, qui Deos corporeos forma humana esse sibi persuadebant, quos explodit Cicero de natura Deorum: deinde dixerim sapientiores ex Ethnicis hoc ipso voluisse, Deum solum hoc ad generationem rerum conferre quod in animatis mas & fœmina. Aut sub Deorum marium nomine potentiam Dei effectricem, sub Deabus vero materiam eos consideraſſe. His adde Pythagoræorum de numeris Philosophiam, quibus unitas ἀριθμῦ πατὴρ, δυὰς μήτηρ, ex his ortus numerus tertius ἀῤῥενόθηλυς. Sed & unarium virtute ἀῤῥενόθηλυν appellabant iidem Pythagoræi, ut docet autor Theologumenon Arithmeticæ p. 7. Quid vero Christiani, quibus Spiritus S. pro matre Christi habitus fuit? Ad hoc videntur adducti fuiſſe verbis Evangelii Nazaræorum, vel

Idem Tomo 2. in Johannem p. 58.

Ἐὰν δὲ προσίεταί τις τὸ καθ᾽ Ἑβραίους Εὐαγγέλιον, ἔνθα αὐτὸς ὁ

Qvod si qvis Hebræorum Evangelium proferat, in qvo Ser-

Σω-

vel quod verba Matth. III. 17. *hic est filius meus dilectus*, tribuerent non Patri sed Spiritui S. Quod libenter arripuere hæretici, non Valentiniani tantum sed & alii, qui Spiritum S. inferioris naturæ esse volebant, quo sensu Helcesaitæ Spiritum S. vocare non dubitarunt *sororem Christi*. Adde Epiphanium hæresi 19. num. 4. Eo refer quod Judæus scriptor Philo, in libro de profugis pag. 358. reddens rationem quare nomen σοφίας sit fœmininum, cum tamen ejus δύναμις & πράξεις sint masculæ, respondet, omne quod infra Deum est, licet reliquis omnibus præstet, vocari θῆλυ, tanquam δευτέραν ἔχον χώραν. Cæterum Spiritum S. pro matre Christi haberi à Christianis tradunt etiam Muhamedani apud Levinum Warnerum in compendio Historico de Christo p. 11 quod à quibusdam sed perpaucis factum est, uti non defuere nec hodieque desunt è Socinianis & Anabaptistis quibus Spiritus S. Christi hominis est proprie dictus Pater. Vide Comarum ad Matth I. 20. & Pearsonium ad Symbolum pag. 296. Si vero cui lubeat paradoxa quædam & φορτικὰ ex veteribus circa ista cognoscere, is hæc quæso consideret. Methodius in Convivio decem virginum pag. 82. editionis Combefisianæ ait costam Adami, ex qua prodiit Eva, fuisse Spiritum S. Autor Constitutionum Apostol. lib. 2. c. 26. & 28. Deum Patrem confert cum Episcopo, Filium cum Diacono, & Spiritum S. cum Diaconissa, quo nomine merito reprehenditur ab Usserio p. 107. seq. Prolegom. ad Ignatium, à Beveregio ad Synodicum pag. 119. à Petavio ad Epiphan p. 349. Prætereo quod non optima fide ex Hieronymo tradit Sandius sub Cingalli nomine latens p. 56. à Victorino Petavionensi Deum Patrem collatum Isaaco, Spiritum S. Rebeccæ, & p. 19. problematis paradoxi de Spiritu S. C. Marium Victorinum Afrum & Hieronymum ex Evangelio secundum

Σωτήρ φησιν· ἄρτι ἔλα-
βέ με ἡ μήτηρ μου τὸ ἅγι-
ον πνεῦμα ἐν μιᾷ τῶν
τριχῶν μου, καὶ ἀπένεγ-
κέ με εἰς τὸ ὄρος τὸ μέ-
γα Θαβώρ; ἐπαπορήσει
πῶς μήτηρ Χριστοῦ τὸ διὰ

vator ipse hæc dicit: *Modo accepit me mater mea Spiritus Sanctus uno capillorum meorum, & me in montem magnum Thabor portavit*, is dubitavit qvomodo Spi-

τοῦ

Hebræos docuisse Spiritum S. esse Christi matrem, & ob id רוח Hebræis esse fœmininum. Et p. 29. fuisse antiquissimam hæresin quæ in Trinitate tertiam personam fœminam coluerit, ut Simoniani Helenam, alii alias, quidam etiam Mariam. Et in appendice ad nucleum Hist. Eccles. pag. 15. ad sententiam Ptolemei & Colarbasi ac eorum quibus Ecclesia tertium in Trinitate erat, referendum videri quod Hali ben Aibdalcharim scribit de Christianis: *dixerunt illi quod trini sint qui Trinitatem conficiunt: Pater scilicet & Filius & Mater. Atque hosce nominant tres* ὑποστάσεις *seu personas - - - Alii eorum sunt quibus Pater ipse Spiritus S. est in Trinitate, Maria Virgo Mater & Jesus filius.* Confer Seldenum syntagm. 2. de Synedr. cap. 4. Longe magis ferendum est quod matrem familias de qua Luc. XV. 8. Interpretes quidam exponunt de Spiritu S. Neque enim ibi ad sexum sed ad curam ac sollicitudinem respiciunt. Vide Rev. D. Speneri necessitatem ac possibilitatem veri practicique Christianismi Germanice editam patte 2. p. 153. Certe Deus atque adeo Spiritus Sanctus μήτε ἄῤῥεν μήτε θῆλυ, *neque masculus neque fœmina est*, ut recte Irenæus lib. 1. c. 10. atque ut ex pseudo Hieronymo de assumptione Mariæ observat Casaubonus, Spiritus Hebraice fœminino genere dicitur, latine masculino, græcè neutro. Quare neque hinc ullam potuit ansam arripere fanatici dogmatis, Guilelmus Postellus, si verum est quod multi prodiderunt eum docuisse quod Spiritus S. muliebrem sexum redempturus eundem assumpsetit in Guilelmina quadam Boëma, vel in virgine nescio quâ Veneta nomine Johanna.

τοῦ λόγου γεγεννημένον πνεῦμα ἅγιον, εἶναι δύναται. Ταῦτα δὲ καὶ τοῦτο οὐ χαλεπὸν ἑρμηνεῦσαι. Εἰ γὰρ ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ φθάνει τὸ ἀδελφὸς Χριστοῦ ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ τούτου θειότερα, οὐδὲν ἄτοπον ἔσται μᾶλλον πάσης χρηματιζούσης μητρὸς Χριστοῦ διὰ τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι μητέρα.

ritus Sanctus qui per verbum (c) factus est, mater Christi esse possit. Sed hæc atqve hoc non est difficile interpretari. (d) Si enim is qvi facit voluntatem Patris qvi in cœlis est, ejus est & frater & soror & mater (e) & fratris Christi nomen non solum ad genus humanum venit, sed etiam ad ea qvæ illo diviniora sunt, (f) nihil jam absurdum alienumq; erit, plus etiam qvam omnes reliqvos qvi ideo qvia Patris qvi in cœlis est voluntatem faciant Christi mater appellantur, matrem esse sanctum Spiritum.

S. Hieronymus lib. XI. Commentar. in Esaiæ XL. 11. *Hebræi asserunt, nec de hac re apud eos ulla dubitatio est, Spiritum S. lingua sua appellari*

(c) Ita Origenes intellexit locum Joh. 1. 3. Vide illustris Huetii Origeniana p. 41. seq. Similiter Eusebius II. 23. & III. 6. de Ecclesiastica Theologia. (d) Imo Æthiopem dealbari ab Origene, lateremq; lavari recte sentit vir doctus. (e) Matth. XII. 49. (f) Angelos, ex Origenis quidem mente.

lari genere fœminino, illudque quod in Psalmo septuagesimo septimo (a) *dicitur:* Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa, *illi sic intelligunt, his videlicet animabus quæ Spiritum Sanctum consecutæ sunt. Nec non & illud:* (b) sicut oculi ancillæ in manibus Dominæ suæ, *animam interpretantur ancillam, & dominam Spiritum Sanctum. Sed & in Evangelio quod juxta Hebræos scriptum Nazaræi lectitant, Dominus loquitur:* modo tulit me mater mea Spiritus Sanctus. *Nemo autem in hac parte scandalizari debet quod dicatur apud Hebræos spiritus genere fœminino, cum nostra lingua appelletur genere masculino, & Græco sermone, neutro. In divinitate enim nullus est sexus.*

Idem lib. 2. commentar. in Michæ VII. 6. *Qui legerit Canticum Canticorum, & sponsum animæ Dei sermonem intellexerit, credideritque Evangelio quod secundum Hebræos editum nuper transtulimus, in quo ex persona Salvatoris dicitur:* Modo tulit me mater mea Sanctus Spiritus in uno capillorum meorum, *non dubitabit dicere sermonem Dei ortum esse de Spiritu, & animam quæ sponsa sermonis est, habere socrum sanctum Spiritum, qui apud Hebræos genere dicitur fœminino - - Et ne forte dubites verbum & filium Dei nasci de Spiritu Sancto, Gabrielis ad Mariam verba considera:* (c) Spiritus S. veniet super te *&c.*

Idem Hieronymus lib. 4. commentar. in Esaiæ XI. 2. *Illud quod in Evangelio Matthæi omnes*

(a) Ps. LXVIII. 11. (b) Ps. CXXIII. 2. (c) Luc. I. 15.

nes quærunt Ecclesiastici & non inveniunt ubi scriptum sit: Qvoniam Nazaræus vocabitur, (d) *eruditi Hebræorum* (e) *de hoc loco assumptum putant.* - - - *Super hunc igitur florem* (f) *qui de trunco & radice Jesse per Mariam virginem repente consurget, requiescet Spiritus Domini, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter*, (g) *nequaquam per partes ut in reliquis sanctis, sed juxta Evangelium eorum quod Hebræo sermone conscriptum legunt Nazaræi,* descendit super eum omnis fons Spiritus Sancti. - - - *Porro in Evangelio cujus supra fecimus mentionem, hæc scripta reperimus:* Factum est autem cum adscendisset Dominus de aquâ, descendit fons omnis Spiritus Sancti & reqvievit super eum, & dixit illi: (h) Fili mi, in omnibus Prophetis exspectabam te ut venires & reqviescerem in te, tu es enim reqvies mea, tu es filius meus primogenitus, qui regnas in sempiternum.

Ori-

(d) Matth. II. 23. (e) Nazaræi. Confer Rich. Simonem lib. 1. Hist. Crit. N. T. p. 265. Alii putant in loco Matthæi respici Judic. XIII. 5. Ναζὶρ Θεȣ̃, vel allegoricam quandam alterius loci interpretationem. Vide præter interpretes, Huetium demonstrat Evangel. pag. 779. edit. optimæ Lipsiensis & Chevræana Tom. 1. p. 384. seq. (f) נצר (g) Coloss. II. 9. (h) Spiritus S. nempe, quem Christi matrem in eodem Evangelio vocari jam intelleximus. Apud genuinum vero Matthæum III, 17. post Spiritum S. qui columbæ instar descenderat, auditur demum vox de cœlo, quæ adeo non ejus qui jam in Christo quiescebat, sed Dei Patris τȣ̃ ἐν ȣ̓ρανοῖς esse rectius existimatur. Abrahamo illa vox tribuitur in alio non minoris quam Evangelium Nazaræorum anti-

Origenes (i) tractatu VIII. in Matthæi XIX. 19.

Scriptum eſt in Evangelio qvodam qvod dicitur ſecundum Hebræos, ſi tamen placet alicui ſuſcipere illud non ad autoritatem ſed ad manifeſtationem propoſitæ qvæſtionis. Dixit, inqvit, ad eum alter divitum: Magiſter, qvid bonum faciens vivam? dixit ei: Homo, leges & Prophetas fac. Reſpondit ad eum: Feci. Dixit ei, vade vende omnia qvæ poſſides & divide pauperibus, & veni ſeqvere me. Cœpit autem dives ſcalpere caput ſuum & non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Qvomodo dicis, legem feci & Prophetas, qvoniam ſcriptum eſt in lege: (k) Diliges proximum tuum ſicut teipſum, & ecce multi fratres tui filii Abrahæ amicti ſunt ſtercore, morientes præ fame, & domus tua plena eſt multis bonis, &

quitatis libro, ſed itidem Apocrypho, quod inſcribitur teſtamentum duodecim Patriarcharum, in teſtamento Levi, §. 18. Οἱ οὐρανοὶ ἀνοιγήσονται καὶ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς δόξης ἥξει ἐπ' αὐτὸν ἁγίασμα (Spiritus S.) μετὰ φωνῆς πατρικῆς ὡς ἀπὸ Ἀβραὰμ πατρὸς Ἰσαάκ. Vocem ipſam ſic expreſſit Juvencus: *placet hac mihi gloria prolis.* (i) Illuſtris Huetius p. 252. Origenianorum putat hunc locum à latino interprete veteri, quem Rufino & Hieronymo juniorem putat, eſſe adjectum. Sed cum Hieronymus autor ſit, Origenem ſæpius uti Evangelio juxta Hebræos, ſuſpicor potius in Græcis codicibus quos Huetius inſpexit præſentem locum eſſe omiſſum, quam ſine cauſa ab interprete, & præter morem additum. (k) Levit. XIX. 18.

non egreditur omnino aliqvid ex ea ad eos. Et conversus dixit Simoni discipulo suo sedenti apud se: Simon fili Joannæ, facilius est camelum intrare per foramen acus, qvam divitem in regnum cœlorum.

Eusebius lib. III. Hist. Ecclesiasticæ c. 25.

Rufini versio.

Ἐν τοῖς νόθοις -- τινὲς καὶ τὸ καθ' Ἑβραίους Εὐαγγέλιον κατέλεξαν, ᾧ μάλιστα Ἑβραίων οἱ τὸν Χριστὸν παραδεξάμενοι χαίρουσι.

Qvidam his sociant etiam Evangeliū qvod dicitur secundum Hebræos, qvo præcipue utuntur illi Hebræi qvi Christum suscipere videntur, sed in Ecclesia ei contradicitur.

S. Hieronymus in Catalogo Scriptorum Eccles. ubi de S. Jacobo.

Καὶ τὸ Εὐαγγέλιον δὲ τὸ ἐπιγραφὲν καθ' Ἑβραίους, ὅπερ ὑπ' ἐμοῦ νῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ῥωμαϊκὴν γλῶτταν μετεβλήθη, ᾧ καὶ Ὠριγένης πολλάκις κέχρηται, μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος λέγει. Ὁ δὲ Κύριος δεδωκὼς σινδό-

Evangelium qvoq; qvod appellatur secundum Hebræos, & à me nuper in Græcum (e) latinumq; sermonem translatum est, qvo & Origenes sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris refert: Dominus autem

cu-

(e) Mirum est quod Hieronymus Græce verterit (si modo vertit) librum qui jam Græce antea extabat & ab Origene aliisque Græce lectus fuerat.

να τῷ δȣλῳ τȣ̃ ἱερέως ἀπελθὼν πρὸς Ἰάκωβον ἤνοιξεν αὐτῷ. Ὠμωμόκει γὰρ Ἰάκωβος μὴ γεύσασθαι ἄρτȣ ἐξ ἐκείνης τῆς ὥρας ἀφ᾽ ἧς πεπώκει τὸ ποτήριον Κύριος, ἕως ȣ̓ ἴδῃ αὐτὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Αὖθις δὲ μικρὸν ὕστερον, Φέρετε φησὶν ὁ Κύριος τράπεζαν καὶ ἄρτον. Εὐθὺς δὲ προστίθεται, λαβὼν ἄρτον εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ δεδωκὼς Ἰακώβῳ τῷ δικαίῳ, λέγει αὐτῷ· Ἀδελφέ μȣ, ἔσθιε τὸν ἄρτον τὸν σὸν, ἠγέρθη γὰρ ὁ υἱὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ ἐκ νεκρῶν. *Sophronii versio.*

cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum (f) & apparuit (g) ei. Juraverat enim Jacobus se non comesturum panem ab illa hora qva biberat calicem Domini, (h) donec videret eum resurgentem à mortuis. Rursusqve post paululum: Afferte, ait Dominus, mensam & panem. Statimq; additur: tulit panem & benedixit ac fregit & dedit Jacobo Justo, & dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, qvia resurrexit filius hominis à mortuis.

(f) Vide quæ notavi infra p. 593. Sedulius Scotus non seculi V. sed seculi IX. scriptor in 1. Cor. XV. 7. *Deinde Jacobo, Alphai filio, qui se testatus est à cœna Domini non comesurum panem, usque quo videret Christum resurgentem, sicut in Evangelio secundum Hebraos legitur.* (g) Græcus interpres male legit *aperuit*, quia vertit ἤνοιξε. (h) Græcus interpres legit: *qua biberat calicem Dominus.* Cæterum de tota hac narratione confer si placet Montacutium T. 2. Origg. Eccles. p. 450. & 481. & qui cum Hesselio, Estioque pro falsa eam habet Rev. D. Ittigium diss. de hæresiarchis pag. 82.

Idem in eodem Catalogo, ubi de S. Matthæo.

Ματθαῖος ὁ καὶ Λευῒς Ἀπόστολος ἀπὸ τελωνῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πρῶτος διὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντας Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ γράμμασιν καὶ ῥήμασιν Ἑβραϊκοῖς συνέταξεν, ἀγνοουμένου τοῦ μετὰ ταῦτα εἰς Ἑλληνικὸν τοῦτο μεταφράσαντος. Τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν ἄχρι σήμερόν ἐστιν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Καισαρείας τῇ παρὰ Παμφίλου μάρτυρος περισπουδάστως κατασκευασθείσῃ. Ἐμοὶ δὲ παρὰ τῶν Ναζαραίων τῶν ἐν Βεροίᾳ τῆς Συρίας τοῦτο κεχρημένων ἄδεια παρεσχέθη τούτου μεταγραφῆς.

Matthæus qvi & Levi, ex publicano Apostolus primus in Judæa propter eos qvi ex circumcisione crediderunt, Evangelium Christi Hebraicis literis verbisq; composuit, qvod qvis postea in Græcum transtulerit non satis certum est. Porro ipsum Hebraicum (h) habetur usqve hodie in Cæsariensi Bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissime confecit. Mihi qvoqve à Nazaræis qvi in Beroea urbe Syriæ hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit.

Idem

(h) Non ait Hieronymus Hebraicum Codicem in Bibliotheca Cæsareensi se inspexisse, quod vero à Nazaræis accepit & latine vertit, aliud fuit à Matthæi Græco genuino quo Ecclesia utitur Evangelio, ut ex his fragmentis patet. Idem quoq; scriptum fuit literis quidem sed non verbis Hebraicis. Syro enim sive Chaldæo sermone illud exaratum fuisse testatur idem Hieronymus in loco statim afferendo adversus Pelagianos.

Idem libro 3. adversus Pelagianos cap. 1.

In Evangelio juxta Hebræos qvod Chaldaico qvidem Syroqve sermone sed Hebraicis literis scriptum est, qvo utuntur usqve hodie Nazareni, secundum Apostolos (i) sive ut pleriqve autumant juxta Matthæum, qvod & in Cæsariensi habetur Bibliotheca, narrat historia: *Ecce mater Domini & fratres ejus dicebant ei: Johannes Baptista baptizat in remissionem peccatorum, eamus & baptizemur ab eo.* (k) *Dixit autem eis: quid peccavi* (l) *ut vadam & baptizer ab eo? Nisi forte hoc ipsum quod dixi ignorantia est.* Et in eodem volumine: *si peccaverit*, inqvit, *frater tuus in verbo, & satis tibi fecerit*, (m) *septies in die suscipe eum. Dixit illi Simon discipulus ejus: septies in die? respondit Dominus & dixit ei: etiam ego dico tibi, usque septuagies septies.*

Idem lib. VI. commentar. in Ezechiel. XVIV. 7.

Et in Evangelio qvod juxta Hebræos Nazaræi legere consueverunt, inter maxima

 ponitur

(i) Vide supra p. 340. (k) Ex hoc loco apparet Evangelium Nazaræorum non modo diversum fuisse à genuino Evangelio Matthæi, sed & ab Evangelio Ebionitarum, ex quo vide quæ de baptismo Christi protuli p 337. (l) Confer quæ ex Apocrypha Pauli prædicatione habes infra p 880. (m) Satisfacere h l idem est ac culpam fateri & testari pœnitentiam. Ita præter Plautum, Terentium & Ciceronem hoc vocabulo utuntur Cæsar de bello gallico lib. I c 41. l. 5. c. 54. lib. 6. c. 9. Suetonius in Cæsare c. 73. Tiber. c. 27. & in

ponitur crimina qvi fratris sui spiritum contristaverit.

Idem lib. I. commentar. in Matthæi VI. 11.

In Evangelio qvod appellatur secundum Hebræos pro supersubstantiali pane reperi *Mahar* quod dicitur crastinum, (n) ut sit sensus panem nostrum crastinum, id est futurum da nobis hodie.

Idem

Claudio c.38. Martialis & alii. Vide Brissonium de Formulis p.716. Grotium T.3. Opp. Theol p.700. seq. Desiderium Heraldum digress. ad Tertull. lib. 2. c.4. Gerh. Titium de phrasibus Patrum p. 169. (n) Recte vetus interpres latinus vocabulum ἐπιούσιος reddiderat *quotidianum*, h. e jugem, sive continuum, ut explicat versio Gothica Ulphilæ, quam probat Wagenseilius in Sota p.1122. Colomesius Obs. S. p. 3. & Ægidius Strauchius ὁ μακαρίτης in breviario Theolog. p. 594. qui exponit: *panem, insequentem usque diem.* Autori operis imperfecti in Matth. homil. 14. *idem* est panis in crastinum paratus & panis quotidianus, καθημερινὸς sive ἐφήμερος uti ex Jacob. II. 15. vocabulum ἐπιούσιος à Chrysostomo exponitur. Hieronymus nimis Grammatice pro quotidiano dixit *super substantialem*, quod potest eodem sensu exponi, ex cujus substantia aliquid supersit etiam in crastinum, licet non ignoro etiam ab ipso Hieronymo tum hoc ipso in Matthæum loco, tum in commentar. ad Tit. II, 14. alias ejus vocis exhiberi interpretationes. De quibus videbis ubi lubebit præter interpretes Matthæi & Lucæ Casaubonum XVI, 39. ad Baron. Svicerum in Observationibus sacris & in thesauro voce ἐπιούσιος, Simplicium Verinum sive Salmasium in libro adversus Grot. pag. 109 seq. Kortholtum in dissertatione antiSalmasiana & Balth. Stolber-

Idem lib. 2. ad Matthæi XII. 13.

In Evangelio qvo utuntur Nazareni & Ebionitæ, (o) qvod nuper in Græcum (p) de Hebræo sermone transtulimus, & qvod vocatur à plerisqve Matthæi authenticum (q) homo iste qvi aridam habet manum cæmentarius scribitur, (r) istiusmodi vocibus auxilium precans: Cæmentarius eram manibus victum qværitans, precor te Jesu ut mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos.

Idem lib. 4. ad Matthæi XXIII. 35.

In Evangelio qvo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ, filium Jojadæ (s) reperimus scriptum.

 Idem

gii Exercitatt. pag. 220. seq. Adeundi insuper de prima illa quam probavi interpretatione Abr. Scultetus ll. 32. Exerc. Evangel. Angelus Caninius de locis Hebraicis N. T. Cap. 14. Tan. Faber lib. 2. Epist. pag. 183. Rich. Simon. lib. 1. Hist. Crit. N. T. p 76. lib. 2. p. 30. 337. 491. & lib. 3. p. 394. qvibus accedit eximius Jenensium Æsculapius Georg. Wolfgangus Wedelius Exerc. Medico Philolog. IV. 3. (o) In multis tamen diversum videtur fuisse Evangelium quo usi sunt Ebionitæ ab Evangelio Nazaræorum. Vide quæ notavi p 360. p. 367. (p) Idem testatur Hieronymus alio loco quem descripsi paulo ante p. 356. & Beda, supra pag. 351. & ex Beda Zacharias Chrysopolitanus. (q) Ex hoc loco non abs re colligas hoc Nazaræorum Evangelium confusum fuisse ab Hieronymo atque ita ab aliis cum genuino Matthæi Evangelio, quod ab illo Hebraice primitus scriptum tot veteres sunt testati. Vide p. 356. & p. 366. & p. 668. (r) Plurimum huic traditioni tribuit Montacutius lib. 2. Origg. Eccles. p. 117. (s) Probat hanc lectionem Rich. Simon. lib. 1. Hist. Crit. N. T. p. 85. Vide quæ supra p. 120. seq.

Idem eodem libro IV. ad Matth. XXVII. 16.

Iſte (Barrabas) in Evangelio qvod ſcribitur juxta Hebræos, filius Magiſtri eorum interpretatur, qvi propter ſeditionem & homicidium fuerat condemnatus.

Et ad Matth. XXVII. 5.

In Evangelio cujus ſæpe fecimus mentionem, ſuperliminare templi infinitæ magnitudinis fractum eſſe atqve diviſum legimus.

Idem lib. 3. Commentar. ad Epheſ. V. 4.

Verum & hæc à ſanctis viris penitus propellenda, qvibus magis convenit flere atqve lugere, ut in Hebraico qvoqve Evangelio legimus Dominum ad diſcipulos loqventem: Et nunqvam, inqvit, læti ſitis, (t) niſi cum fratrem veſtrum videritis in charitate.

S. Epiphanius hæreſi XXX. Ebionitarum num. 3.

Καὶ δέχονται μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον. Τούτῳ γὰρ καὶ αὐτοὶ ὡς καὶ

Atqve Evangelium illi qvidem ſecundum Matthæum admittunt, qvo ſolo Cerin-

thus

(t) Hunc locum reſpiciens Franciſcus Vavaſſor p. 285. de ludicra dictione, *in Evangelio quodam Hebraico*, inquit, *diſcipulos Chriſtus à lætitia deterret atque avocat*.

οἱ κατὰ Κήρινθον χρῶνται μόνῳ· Καλοῦσι δὲ αὐτὸ κατὰ Ἑβραίους, ὡς τὰ ἀληθῆ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι Ματθαῖος μόνος Ἑβραϊστὶ καὶ Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ ἐποιήσατο τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἔκθεσίν τε καὶ κήρυγμα.

thianorum (u) instar utuntur, idq; ipsum secundum Hebræos appellant. Etenim vere illud affirmare possumus, unum ex omnibus Novi Testamenti scriptoribus Matthæum Hebraice ac literis Hebraicis Evangelicam historiam ac prædicationem exposuisse.

Idem eadem hæresi num. 6. commemorans libros Hebraicos à Josepho (vv) qvodam in Gazophylacio Judæorum Tiberiensium repertos.

Ὁ Ἰώσηπος λεληθότως τολμήσας ἤνοιξε καὶ εὗρεν οὐδὲν χρημάτων, πλὴν βίβλους τὰς ὑπὲρ χρήματα· Ἀναγινώσκων δὲ ἐν ταύταις ὡς ἤδη ἔφην τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἑλλά-

Josephus clam ausus aperire, nil pecuniarum reperit, sed libros duntaxat pecuniis omnibus præstantiores. Qvos dum evolvit, forte in illud incidit de qvo dictum est (x) Jo-

(u) Vide quæ supra p. 344. (w) Hunc Josephum Ti[b]eriensem Is. Vossius & alii viri docti suspicati sunt esse au[ct]orem Hypomnestici quod manu exaratum occurrit in variis [b]ibliothecis. Sed juniorem esse qui Hypomnesticon illud [c]omposuit, argumentis non contemnendis ostendit meritis[si]mus de hisce literis senex Guil. Caveus in parte altera Histo[r]iæ literariæ scriptorum Ecclesiasticorum ad A. C. 420. (x) [M]eminerat Evangelii Matthæi Hebraici, Evangelii Johannis

...ᾶ εἰς Ἑβραΐδα φωνὴν μεταληφθὲν ηὕρετο, καὶ τὰς τῶν Ἀποστόλων πράξεις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Ἑβραϊκὸν φυτὸν ἐκ τούτων ἀναγνοὺς πάλιν τὴν διάνοιαν ἐτρύχετο κ. τ. λ.

annis Evangelium è Græco in Hebraicum translatum una cum Apostolorum Actibus. Ad hæc Matthæi quoque Hebraicum fœtum sive Evangelium invenit. Qvibus lectis rursus ejus animus affici cœpit &c.

Idem hæresi XXIX. Nazaræorum, num. 9.

Ἔχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον πληρέστατον (y) Ἑβραϊστί. Παρ᾽ αὐτοῖς γὰρ σαφῶς τοῦτο καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγρά-

Est vero penes illos Evangelium secundum Matthæum Hebraice scriptum & qvidem integerrimum.

& libri Actorum Apostolicorum Hebraice versi supra num. 3. Unde & hoc loco paulo post τὸ Ἑβραϊκὸν φυτὸν non est *genealogia Hebraica*, ut vult Petavius, sed integrum Evangelium, integer *fœtus*, sive liber Hebraice scriptus sub nomine Matthæi. Confer Rev. Ittigium de hæresiarchis p 73. Evangelii Johannis & Actorum Hebraice versorum tertia vice meminit Epiphanius eadem hæresi num. 12. (y) Non assentior iis qvi legunt οὐ πληρέστατον. Huic enim repugnat lectioni verba quæ seqvuntur. Cæterum puto vocabulum πληρέστατον eo solum spectare, quod non versionem, sed ipsum Originarium Hebraicum Matthæi habuerint Nazaræi. Utrum vero mutilatum qvemadmodum ipse meminit, interpolatumve, aut num erraverit in eo Epiphanius quod Hebraicum illud Nazaræorum Evangelium, Matthæi genuinum & Originarium esse existimaverit, alia quæstio est ex ante dictis facile dijudicanda.

ἐγράφη. Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἔτι σώζεται. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ τὰς γενεαλογίας τὰς ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἄχρι χριστοῦ περιεῖλον.

Hoc enim certissime prout Hebraicis literis initio scriptum est, in hodiernum tempus usqve conservant. Verum illud nescio num genealogias illas amputarint, qvæ ab Abraamo ad Christum usqve perductæ sunt.

Theodoritus lib. 2. hæretic. fabular. c. 2.

Οἱ δὲ Ναζωραῖοι Ἰουδαῖοι εἰσὶ τὸν χριστὸν τιμῶντες ὡς ἄνθρωπον δίκαιον καὶ τῷ καλουμένῳ κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίῳ κεχρημένοι.

Nazaræi autem sunt Judæi qvi Christum tanqvam justum hominem venerantur, & Evangelio qvod dicitur secundum Petrum (z) utuntur.

Za-

(z) Cum solus Theodoritus hoc tradat, adversus omnium antiquorum testimonia, non vana suspicio est eum memoria lapsum hoc loco nominasse Evangelium Petri pro Evangelio secundum Hebræos, nisi dicere velis *Evangelium secundum Hebræos* quod plerique Matthæo tribuunt, dictum etiam fuisse *Evangelium Petri*, uti Hieronymus illud appellavit *Evangelium secundum Apostolos*, supra pag. 340. Fuit quidem etiam Evangelium quoddam Petro tributum, de quo infra suo loco, sed illud ab Evangelio secundum Hebræos ni fallor diversum fuit. Jacobi Prot Evangelium à quibusdam cum Evangelio secundum Hebræos confusum esse notavi supra pag. 64. Johannes Drusius pag. 30. præteritorum in Novum Test. agens de Evangelio secundum Hebræos: *Ajunt extare manuscriptum Cantabrigiæ in Bibliotheca Collegii S. Benedicti.* Similiter Sandius pag. 5. nuclei Hist. Ecclesf. ex phil. Labbei Bibl. nova MSS. *Extat Evangelium Nazaræorum Parisiis in Bibl. Regia num.* 451. Sed non ego credulus illis.

Zacharias Chrysopolitanus (a) in proœmio ad commentarium in Harmoniam Evangelicam T. XIX. Bibl. Patrum ed. Lugd. p. 738. post allata verba Bedæ quæ habes supra p. 351.

Cum igitur præter qvatuor libros Evangelii, qvintum qvo utuntur Nazaræi recipiat Ecclesia, (b) non absonum videtur, Evangelium compendiose nos recipere in uno opere Theophili Episcopi vel Tatiani seu Ammonii Alexandrini, aut alius cujuslibet, congruo componentis ordine unam ex qvatuor narrationem.

De Evangelio Matthæi quod Hebraicum super Barnabæ cadavere repertum esse Sigebertus tradit, dixi supra p. 341. Narrat rem etiam Suidas in θύïνα, *sed Hebraicum fuisse non addit:* Ἐπὶ Ζήνωνος βασιλέως εὑρέθη ἐν Κύπρῳ τὸ λείψανον Βαρνάβα τοῦ Ἀποστόλου τοῦ συνεκδήμου Παύλου, ἔκειτο δὲ ἐπὶ τῷ στήθει Βαρνάβα τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ἔχον πτυχία θύïνα.

*Librum de Infantia Salvatoris sub nomine Mat*thæi Evangelistæ MStum extare in Bibl. Regis Christianissimi, notavi supra p. 149.

XXXVI

(a) Latine scripsit sub initium Seculi à Christo nato XII.
(b) Fefellit Bedam & Zach. Chrysopolitanum auctoritas Hieronymi qvi Evangelium illud latine vertit.

XXXVI. S. MATTHIÆ EVANGELIUM.

Ad locum Origenis qvem descripsi p. 131. Eusebii p. 132. Hieronymi p. 337. Ambrosii pag. 340. Gelasii pag. 136. & Bedæ pag. 351.

XXXVII. NARRATIO SUB JUSTINIANO IMP. REPERTA DE GENERE CHRISTI.

Extat apud Svidam in Ἰησοῦς, & ex officinis hæreticorum Manichæorum vel Gnosticorum prodiisse videtur Montacutio pag. 308. seq. apparatus ad Origines Eccles. (pag. 235. seq. Analector.) Conveniunt sane qvæ ex Manichæorum Apocryphis refert Augustinus XXIII. 9. contra Faustum, ut notavi supra p. 19. ubi etiam monui eandem narrationem (a) memorari Glycæ p. 212. c. Annalium, & in Epist. 53. MS. jamq; addo in Bibl. Cæsarea bis exstare MS. (b) Græce hoc titulo: Κατάθεσις Ἰουδαίου ὁμολογήσαντος τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ζῶντος εἶναι καὶ τῆς ἁγίας ἀχράντου καὶ θεοτόκου Μαρίας τῆς μετὰ τὸ γεννῆσαι μεινάσης παρθένου.

(a) *Depositionem testimonii.* Quo sensu Horatius: *Quicquid habes age, Depone tutis auribus.* - lib. 1. Od. 27. (b) Lambec. lib. 4. p. 158. & 175. lib. 6. p. 362. Imbonatus Bibl. Latino Ebr. p. 272.

Θεῦς. Latine pridem vertit Robertus Groseteste Lincolniensis, cujus versio manu exarata habetur in variis Angliæ Bibliothecis, atqve inde puto esse qvod apud Joh. Baleum de scriptoribus Anglorum legas Svidam à Lincolniensis latine translatum, hoc enim de toto Svidæ Lexico ægre mihi persuadeo. Post Robertum eadem narratio latine reddita est à Lauro Qvirino Cretensi, (c) Patricio Veneto, qvi floruit tempore Nicolai V. circa A. C. 1453. Ex alia versione, sua ipsius fortassis, Joh. Petrus Valerianus illam latine subjecit editioni Lactantii excusæ Venetiis 1509. fol. affirmans se *in Judaicam perfidiam manifestarium ex Suida testimonium producere, ex quo deprehenditur quod ipsi quoque Jesum Christum Sotera nostrum Dei filium esse non inficiantur.* Prodiit deinde latine Parisiis, & à Mich. Neandro Græcè cum nova versione iterum edita est Basileæ ante Protevangelium Jacobi, tum à Nic. Glasero in Apocryphis Græce & latine excusis Hamburgi A. 1614. 8. Prætereo editiones Svidæ Græcas Mediolanensem, Aldinam ac Basileensem, tum latinam Hieron. Wolfii & Græcolatinam Æmilii Porti, qvas universas longis parasangis post se relinquet & eruditorum expectationem superabit nova qvæ jam Cantabrigiæ sub prelo est Svidæ editio, autore insignis ingenii atqve eruditionis viro Ludolpho Neocoro, Germano. Confutationem Apocrypha

(c) Vide Phil. Labbei Bibl. nov. MSS. p. 230.

phæ hujus narrationis scripsit Johannes (d) Hentenius subjectam Commentario Euthymii Zigabeni in IV. Evangelistas per eundem Hentenium latine verso Paris. 1547. 8. Inscribitur: *Confutatio Judaica cujusdam imposturæ de legali Jesu Christi sacerdotio, ex Suida desumpta.* Et sub initium statim, *prodiit*, inqvit Hentenius, *ante aliquot annos fictitius quidam de legali Christi sacerdotio libellus, qui tanto plausu à plurimis exceptus est, ut non modo in Italia, sed & secundo Lutetiæ, & tertio in Germania typis sit recusus* &c. Habes eandem Hentenianam confutationem etiam in Bibl. Patrum edit. Lugdunensis T. XIX. p. 728.

XXXVIII. EVANGELIUM NICODEMI.

Latine occurrit supra p. 213. seq. ubi dicta vide, si placet, & qvæ infra in Addendis.

XXXIX. EVANGELIUM S. PAULI.

Apostolus ipse plus vice simplici mentionem Evangelii sui facit, ut Rom. II. 16. Galat. I. 8. & 2. Tim. II. 9. *κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου*

(d) Perperam Hieronymum Hentenium appellat Ant. Possevinus in Apparatu, qui addit, propter hanc narrationem inter libros prohibitos Svidam explosum fuisse à Paulo IV. Pontifice.

μου. Ex qvibus locis proclive erat colligere, ſcriptum fuiſſe à Paulo Evangelium. Sed nihil tale tradunt veteres, qvi autores nobis ſunt Lucam aſſiduum ſectatorem Pauli fuiſſe, & Evangelium à Paulo prædicatum literis mandaſſe: Ita Irenæus lib. 3. cap. 1. (a) cujus locum Græce deſcripſit Euſebius lib. 3. cap. 4 φασὶ δὲ, inqvit, ὡς ἄρα τοῦ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίου μνημονεύειν ὁ Παῦλος εἴωθεν, ὁπηνίκα ὡς περὶ ἰδίου τινὸς Εὐαγγελίου γράφων ἔλεγε, κατὰ τὸ Εὐαγγελιόν μου. Magis etiam audacter Hieronymus in Catalogo: *quotiescunque in Epiſtolis ſuis dicit Paulus* juxta Evangelium meum, *de Lucæ ſignificat volumine.* Marcionitæ hinc ideo ſolum Lucæ Evangelium amplectebantur, rejectis Matthæo, Marco, Johanne, ſed autorem illius qvarti uniciqve ſui Evangelii dicebant non Lucam eſſe, ſed Paulum, cujus ſolius etjam Epiſtolis non tamen omnibus nec integris ſub nomine Ἀποστολικοῦ utebantur. Iidem Lucæ Evangelium mire truncatum depravatum & interpolatum habebant, qvo ſuis congruere facerent hæreſibus, uti teſtantur Irenæus lib. 1. c. 29. Origenes lib. 2. contra Celſum pag. 77. Tertull. contra Marcion. Epiphanius hæreſi 42. qvi duo poſtremi, Epiphanius præcipue Marcionis corruptiones Evangelio Lucæ illatas prolixe enarravit. Cæterum

(a) Vide etiam Irenæum lib. 3. c. 14. Tertull. lib. 4. contra Marcionem c. 2. & cap. 5.

rum Marcionitarum sententiam solum Pauli sive Lucæ Evangelium recipientium autor dialogorum adversus Marcionitas Origeni adscriptorum dialogo 1. & Theophylactus in Epist. ad Galatas cap. 1. vers. 7. recte refellunt ex eo, qvia qvatuor Evangeliorum divinorum Matthæi, Marci Lucæ & Johannis summa est in rebus ac dogmatibus tum inter se tum Pauli cum scriptis conformitas, neqve aliud in illis Evangelium continetur, qvam qvod Paulus ore suo prædicavit & scriptis suis docuit. Neq; vero Apostolus, qvando Evangelii sui facit mentionem, ad scriptum aliqvod vel à se vel à Luca Evangelium respicit, sed ita vocat doctrinam de Christo, qvacunqve ratione (b) sive prædicando sive per literas à se traditam, τὸ Ἐυαγγέλιον ἐυαγγελισθὲν ὑπ' ἀυτȣ̃ Galat. I. 11. Ita Epistolam Pauli ad Corinthios, Evangelium vocare non dubitat Clemens Romanus, in Epistola I. ad eosdem scripta num. 47. Similiter Epistolas Pauli Evangelium vocat Origenes tomo 17. in Matthæum & in Johannem commentariis, ut Nysseni aliorumq; loca prætercam notata à Patricio Junio & Coteterio notis in Clementem. (c) Itaqve Paulum

 Evan-

(b) Similiter scripta quælibet V. T. veniunt sub nomine Legis. Vide Grotium ad Rom. III. 19. & Joh. X. 34. ubi laudatur Ps. LXXXII 16. & Joh. XV. 25. ubi laudatur Ps. XXXV 19. & 1. Cor. XIV. 21. ubi laudatur Es. VIII. 20. (c) Adde locum Theodori Balsamonis in Epist. de Rasophoris edita à Coteterio 3. monument. pag. 486. ubi dictum Pauli

Evangelium vocat Johannes Chrysostomus homilia LXVIII. in Matthæum, qvem locum sine causa sollicitavit Rittershusius p.520. in Salvianum, etsi videtur ejus conjecturam firmare interpres vetus Anianus.

XL. EVANGELIUM (a) PERFECTIONIS.

S. Epiphanius Hæresi XXVI. qvæ est Gnosticorum num. 2.

Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπίπλαστον εἰσάγουσιν ἀγώγιμόν τι ποίημα,

Sunt & ex iis nonnulli qvi adulterinum qvoddam & adscitium

ῷ ποιη-

1. Cor. VII. 31. *præterit figura hujus mundi*, vocat Εὐαγγελικὸν ῥῆμα. (a) Joachimus Camerarius vir summus sub initium notarum ad novum fœdus suspicatur hoc Evangelium perfectionis quo usi sunt Basilidiani aliique Gnostici, idem esse cum Evangelio Philippi de quo infra. Sed in eadem hæresi XXVI. num. 13. memorans tanquam novum aliqvod fraudis Gnosticorum specimen Evangelium Philippo tributum Epiphanius, videtur sane ab aliis quorum ante jam mentionem fecit atque adeo ab Evangelio perfectionis illud distinguere. Tatianus quoque scripserat librum περὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα καταρτισμοῦ *de perfectione secundum Salvatorem* quem memorat Clemens Alex. lib.3. Strom. pag.460. Etiam de Elcesæis Theodoritus lib. 2. Hæreticar. fabularum cap. 7. Τὸν δὲ Ἀπόστολον παντελῶς ἠρνήθησαν καὶ Βίβλον δέ τινα συντεθείκασιν ἣν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἔφασαν πεπτωκέναι. Ταύτης τὸν ἀκηκοότα ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνειν παρ' ἣν ὁ χριστὸς ἔδωρῆ-

ᾧ ποιητεύματι ἐπέθεντο ὄνομα Εὐαγγέλιον τελειώσεως τοῦτο φάσκοντες. Καὶ ἀληθῶς οὐκ Εὐαγγέλιον τοῦτο· ἀλλὰ πένθους τελείωσις. Πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ θανάτου τελείωσις ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποσπορᾷ τοῦ Διαβόλου ἐμφέρεται.

scriptum (b) venditant, qvod opus *perfectionis Evangelium* inscribunt, cum revera non Evangelium sed doloris sit ac luctus perfectio. Universa qvippe consummataqve mortis acerbitas in eo Diaboli fœtu continetur.

XLI. EVANGELIUM S. PETRI.

DE hoc Origenis locum exhibui p.41. Eusebii p. 132. itemqve alium p.801. Hieronymi p.802. Theodoriti, qvi illud cum Evangelio Nazaræorum confundit p.370. tum locum Gelasii p.137. Evangelium Infantiæ qvoqve

Ff 2

ϛατο. *Apostolum* (Paulum) *prorsus repudiarunt*, & *librum quendam composuerunt quem de cælis lapsum ajebant. Hunc qui audisset, remissionem peccatorum consequi præter eam quam Christus dedit.* Ejusdem libri Helcesaitarum de cœlo lapsi meminit Eusebius lib. 6. Hist. c. 38.

(b) Ita malui quam *poëma* quod habent Cornarius & Petavius. In Græco sane est ποίημα, sed id vocabuli non tantum de poeticis sed quibuscunq; scriptis usurpari, ostensum à me est lib. 1. Bibl. Græcæ cap. 1. Quæ significatio huic præsertim loco convenit, quia mox ab Epiphanio etiam ποιήτευμα vocatur. Sic Evangelium Judæ Ischariotæ à Cainistis olim tributum, *confinctionem* dixit Irenæi interpres lib. 1. c. 35.

qve à qvibusdam Petro tributum fuit, qvam recte, videbis pag. 153. 154. Superest ut adscribam tertium Eusebii locum de Evangelio Petri ex lib. 6. Histor. c. 12. ubi agit de Serapione (c) Episcopo Antiocheno qvi floruit circa A. C. 190. Ἕτερός τε συντεταγμένος αὐτῷ λόγος περὶ τοῦ λεγομένου κατὰ Πέτρον Εὐαγγελίου, ὃν πεποίηται ἀπελέγχων τὰ ψευδῶς ἐν αὐτῷ εἰρημένα διά τινας ἐν τῇ κατὰ Ῥωσὸν (d) παροικίᾳ, προφάσει τῆς εἰρημένης γραφῆς εἰς ἑτεροδόξους διδασκαλίας ἀποκείλαντας. Ἀφ' ἧς εὔλογον βραχείας παραθέσθαι λέξεις, δι' ὧν ἣν εἶχε περὶ τοῦ βιβλίου γνώμην προτίθησιν οὕτω γράφων· Ἡμεῖς γὰρ ἀδελφοὶ καὶ Πέτρον καὶ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους ἀποδεχόμεθα ὡς Χριστόν. Τὰ δὲ ὀνόματι αὐτῶν ψευδεπίγραφα ὡς ἔμπειροι παραιτούμεθα; γινώσκοντες ὅτι τὰ τοιαῦτα οὐ παρελάβομεν. Ἐγὼ γὰρ γενόμενος παρ' ὑμῖν ὑπενόουν τοὺς πάντας ὀρθῇ πίστει προσφέρεσθαι, καὶ μὴ διελθὼν τὸ ὑπ' αὐτῶν προφερόμενον ὀνόματι Πέτρου Εὐαγγέλιον, εἶπον. Ὅτι εἰ τοῦτό ἐστι μόνον τὸ δοκοῦν ὑμῖν παρέχειν μικροψυχίαν, ἀναγινωσκέσθω. Νῦν δὲ μαθὼν ὅτι αἱρέσει τινὶ ὁ νοῦς αὐτῶν ἐνεφώλευεν ἐκ τῶν λεχθέντων μοι, σπουδάσω πάλιν γενέσθαι πρὸς ὑμᾶς, ὥστε ἀδελφοὶ προσδοκᾶτέ με ἐν τάχει. Ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ καταλαβόμενοι ὁποίας ἦν αἱρέσεως ὁ Μαρκιανὸς καὶ ἑαυτῷ ἠναντιοῦτο μὴ νοῶν ἃ ἐλάλει, ἃ μαθήσεσθε ἐξ ὧν ὑμῖν ἐγράφη. Ἐδυνήθημεν γὰρ παρ' ἀλ-

(c) De hoc Serapione agit Halloixius in Patrum Orientalium vitis T. 2. (d) Urbem in Cilicia Syriæ Antiochenæ. Vide Valesium ad Euseb. & Holstenium ad Steph. Byz.

ἄλλων τῶν ἀσκησάντων αὐτὸ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον τουτέστι παρὰ τῶν διαδόχων τῶν καταρξαμένων αὐτοῦ οὓς Δοκητὰς (e) καλοῦμεν (τὰ γὰρ πλείονα φρονήματα ἐκείνων ἐστὶ τῆς διδασκαλίας) χρησάμενοι (f) παρ᾽ αὐτῶν διελθεῖν, καὶ εὑρεῖν τὰ μὲν πλείονα τοῦ ὀρθοῦ λόγου τοῦ Σωτῆρος, τινὰ δὲ προσδιεσταλμένα, ἃ καὶ ὑπετάξαμεν ὑμῖν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ Σεραπίωνος. Rufinus: *Sed & ille liber venit ad nos, quem* (Serapion) *scribit de Evangelio Petri, ubi arguit quædam falsa in eo conscripta, emendare cupiens fratres qui erant apud Rhosum, qui per occasionem Scripturæ ipsius in hæresin declinabant. Dignum tamen mihi videtur pauca quædam de ejus libello inserere, ex quibus innotescat quæ fuerit ejus de ipsa scriptura sententia. Scribit ergo in quodam loco ita: Nos enim, fratres, & Petrum & alios Apostolos recipimus sicut & Christum. Quæ autem sub eorum nomine falsa ab aliis conscripta sunt, velut gnari eorum sensus ac sententiæ declinamus, scientes quod talia nobis non sunt tradita. Ego enim cum essem apud vos, putabam omnes rectæ fidei esse inter vos, & non decurso libello* (g) *qui mihi offerebatur, in quo, nomine Petri, Evangelium ferebatur, dixi: Si hoc est solum quod inter vos inimicitiam simultatemque videtur inferre, legatur Codex. Nunc autem comperto quod hi qui codicem illum legi debere asse-*

(e) Qui Christum non vere sed tantum κατὰ δόκησιν sive specietenus incarnatum & passum esse contendebant. (f) *Mutuati ab illis, copiam legendi nacti sumus.* Vales. Sed Dodwellus p. 364. ad Irenæum: χρείας *excerpentes, illud Evangelium potuimus enarrare.* (g) En negligentiam in re magni momenti non parvam.

asserunt prospectu cujusdam occultæ hæreseos hoc fieri poposcerunt, sicut mihi dictum est, festinabo iterum venire ad vos. Nos enim novimus, fratres, cujus hæreseos fuerit Martianus, qui etiam sibi ipsi contrarius extitit, non intelligens quæ loqueretur: quæ etiam vos discetis ex his quæ scripta sunt vobis investigata per nos ab illis qui hoc ipsum Evangelium secundum illius traditionem didicerant & successores extiterunt sententiæ ejus quos nos Docetas vocamus, quia in hac ipsa doctrina illorum sunt quamplurimi sensus & ab ipsis mutuati. Nam certum est quod plurima secundum recti rationem sentiant de Salvatore, alia vero aliter, quæ & subjecimus. Hæc Serapion scribit. Hieronymus in Catalogo S. E. ubi de Serapione: *Composuit & alium de Evangelio quod sub nomine Petri fertur librum ad Rhosensem Ciliciæ Ecclesiam, quæ in hæresin ejus lectione diverterat.* Sophronius: συνέταξε καὶ ἄλλο περὶ τοῦ Εὐαγγελίου ὅπερ ἐπ' ὀνόματι Πέτρου φέρεται καὶ (g) πρὸς τὴν ἐν Ῥόσῳ τῶν Κιλίκων Ἐκκλησίαν βιβλίον, ἥτις εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ ἐξετράφη, καὶ τινας εἰς ἀνάγνωσιν τῆς τούτου αἱρέσεως μετήνεγκεν. Ab hoc supposito Petri Evangelio longe diversum est quod extat & inter libros Canonicos ab Ecclesia semper receptum fuit Evangelium Marci, de quo idem Hieronymus c. I. Catalogi ubi de Petro Apostolo: *Sed & Evangelium juxta Marcum, qui auditor ejus & interpres fuit, hujus dicitur.* Tertullianus lib. 4. contra Marcionem cap. 5. *Ea-*

(g) Hoc καὶ videtur esse tollendum.

Eadem autoritas Ecclesiarum Apostolicarum cæteris quoque patrocinabitur Evangeliis, quæ proinde per illas & secundum illas habemus, Johannis dico & Matthæi, licet & Marcus quod edidit, Petri affirmetur, cujus interpres Marcus. Nam & Lucæ digestum (h) *Paulo adscribere solent. Capit, Magistrorum videri quæ discipuli promulgarint.* Confer Papiam apud Euseb. III. 39. Irenæum III. 11. cujus verba repetit idem Eusebius V. 8. Clementem ap. Euseb II. 15. & VI. 14. Origenem ap. Euseb. VI. 25. Hist. Eusebium ipsum lib. 3. demonstrat. pag. 120. Hieronymum proœmio in Matthæum, Isidorum Hispalensem VI. 2. Originum. &c.

XLII. EVANGELIUM S. PHILIPPI.

S. Epiphanius hæresi XXVI. qvæ est Gnosticorum, num. 13.

Προσφέρουσι δὲ εἰς ὄνομα Φιλίππου τοῦ ἁγίου μαθητοῦ Εὐαγγέλιον πε-

Præterea Evangelium qvoddam sub *Philippi* (a) sanctissimi

Ff 4 πλασ-

(h) i. e. Evangelium de quo supra num. XXXIX. (a) Apostoli an Diaconi nomine, incertum. Apud veteres enim hi duo Philippi passim confunduntur, ut dixi infra ad librum decimum Abdiæ. Equidem Act. XXI. 8. ubi mentio Φιλίππου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, diserte additur fuisse unum è septem diaconis. De eodem VIII. 12. ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ. Fieri tamen

πλασμένον, ὅτι, φησὶν ἀπεκάλυψέ μοι Κύριος τί τὴν ψυχὴν δεῖ λέγειν ἐν τῷ ἀνιέναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ πῶς ἑκάστῃ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀποκρίνεσθαι. Ὅτι ἐπέγνων ἐμαυτὴν, φησὶ, καὶ συνέλεξα ἐμαυτὴν πανταχόθεν, καὶ οὐκ ἔσπειρα τέκνα τῷ Ἄρχοντι, ἀλλὰ ἐξερρίζωσα τὰς ῥίζας αὐτοῦ καὶ συνέλεξα τὰ μέλη τὰ διεσκορπισμένα, καὶ οἶδά σε τίς εἶ· Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, τῶν ἄνωθέν εἰμι· Καὶ οὕτως φησὶν, ἀπολύεται. Ἐὰν δέ, φησὶν, εὑρεθῇ γεννήσασα υἱὸν, κατέχεται κάτω, ἕως ἂν τὰ ἴδια τέκνα δυνηθῇ ἀναλαβεῖν καὶ ἀνελκύσαι εἰς ἑαυτήν. Καὶ ταῦτά ἐστι τὰ ληρώδη αὐτῶν καὶ μυθώδη.

Christi discipulino[...] ne circumferunt, in qvo ista narrantur: Mihi, inqvit, Dominus aperuit, qvibus anima verbis uti, cum in cœlum ascendit, ac qvem admodum unicuiqve cœlestium Virtutum respondere debeat. Nimirū: Ego me ipsam agnovi, atqve undiqvaqve collegi: neqve Principi (b) filios genui, sed ejus radices exstirpavi ac dissipata membra in unum coëgi, teqve adeo qvi sis novi, sum enim è cœlestium numero. Atqve hoc modo, inqviunt, illa dimittitur. Si autem sobolem propagasse reperitur, tamdiu infra detinetur, donec

potest ut Gnostici ex his locis quibus Evangelium non scriptum sed prædicatum à Philippo innuitur, ansam Evangelii scripti Philippo supponendi capientes, illud nihilominus postea non Diacono sed Apostolo adscripserint.
(b) Principi seculi hujus, malo Principio, conjugiique & generationis, ut illi affirmabant, autori. Confer eundem Epiphan. in hac ipsa hæresi, num. 5.

nec filios suos recipere potuerit (c) & ad semetipsam attrahere. Hæ sunt nugæ illorum ac somnia.

Timotheus presbyter, itemqve Leontius in locis supra p. 139. & p. 142. adductis inter libros qvos finxerint sibi Manichæi, referunt etiam τὸ κατὰ Φίλιππον Ἐυαγγέλιον. Utrum vero aliud habuerint Manetis discipuli, ac qvo usi sunt Gnostici, qvemadmodum viris doctis qvibusdam videntur habuisse aliud Evangeliũ Thomæ, ab Evangelio Thomæ Gnosticorum: an commenta Gnosticorum arriserint etiam Manichæis, & ab iis recepta vel interpolata fuerint, velut rem facti, testimoniis veterum non satis definiendam in medio relinqvo.

XLIII. SIMONIANORUM EVANGELIUM.

P*Ræfatio Arabica* (d) *ad Concilium Nicænum:* Sibi autem perfidi isti Simonitæ Evangelium effinxerunt, qvod in qvatuor tomos secantes librum qvatuor angulorum & cardinum mundi appellarunt. *Adde quæ supra* p. 140. *ex Constitutt. Apostol. lib. VI. cap.* 16.

(c) Donec & filiorum animæ in corpora per generationem detrusæ, post mortem iterum adscendant. (d) Tom. 2. Concilior. edit. Labbeanæ p. 386.

XLIV. EVANGELIUM SECUNDUM SYROS.

VIdetur idem fuisse cum Evangelio Hebraicis literis scripto qvo usi sunt Nazaræi, ut notavi supra p. 361. & p. 367. ad loca Eusebii & Hieronymi qvi de illo mentionem soli qvod sciam è veteribus faciunt.

XLV. TATIANI EVANGELIUM.

DE hoc Epiphanii Verba exscripsi paulo ante num. XII. notans Tatiani Evangelium male ab eo confusum esse cum Nazaræorum Evangelio. Nam hoc fuit antiqvius, jam ante Tatianum celebre, lectumq; Hegesippo, Papiæ, & aliis vetustioribus. Præterea hoc ad unum autorem referebatur Matthæum, illud præ se ferebat nomen διατεσσάρων, qvod ex qvatuor Evangeliis collectum esset atqve contractum. Hoc Syriace literis Hebraicis scriptum erat, Tatiani Græce: Hoc multa complectebatur qvæ in nullo extabant de qvatuor Evangeliis, Tatianus multa qvidem truncaverat, (ut genealogias & alia qvæ Dominum ex semine David secundum carnem natum ostendunt) sed aliunde qvædam assuisse, à nullo veterum arguitur.

Ambro-

Ambrosii locum qvo Tatiani Evangelium perstringit, vide supra p. 340.

B. Theodoritus lib. I. Hæreticar. Fabular. cap. 20.

Οὗτος (ὁ Τατιανὸς) καὶ τὸ διὰ τεσσάρων καλούμενον συντέθεικεν Εὐαγγέλιον, τάς τε γενεαλογίας περικόψας καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα γεγεννημένον τὸν Κύριον δείκνυσιν. Ἐχρήσαντο δὲ τούτῳ οὐ μόνοι οἱ τῆς ἐκείνου συμμορίας, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς Ἀποστολικῆς ἑπόμενοι δόγμασι, τὴν τῆς συνθήκης κακουργίαν οὐκ ἐγνωκότες, ἀλλ' ἁπλούστερον ὡς συντόμῳ τῷ βιβλίῳ χρησάμενοι. Εὗρον δὲ κἀγὼ πλείους ἢ διακοσίας βίβλους τοιαύτας (a) ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίαις τετιμημένας, καὶ πάσας συναγαγὼν ἀπεθέμην καὶ τὰ τῶν τεττάρων Εὐαγγελιστῶν ἀντεισήγαγον Εὐαγγέλια.

Hic (Tatianus) Evangelium qvod Diatessaron dicitur composuit, amputatis genealogiis & aliis omnibus qvæ Dominum ex semine David secundũ carnem natum ostendunt. Eoqve usi sunt non modo qvi ejus erant sectæ, sed ii etiam qvi Apostolica dogmata seqvebantur, compositionis fraudẽ non cognoscentes, sed simplicius tanqvam compendiario libro utentes. Nactus sum etiam ipse libros hujusmodi supra ducentos in honore habitos in Ecclesiis nostris, qvos omnes in unum congestos seposui, & pro his qvatuor Evangelistarum Evangelia introduxi.

Vi-

(a) Innuit se ducenta exempla Evangelii Tatiani reperisse,

Victor Capuanus in præfatione ad Anonymi (b) Harmoniam Evangelicam Tatiano (c) à se tributam, & latine recensitam: *Ex historia quoque ejus* (Eusebii (d)) *comperi, quod Tatianus vir*

adeoque falluntur qui hunc locum intelligunt de ducentis Evangeliis vel aliis libris Apocryphis ab evang. Tatiani diversis. (b) Victor ipse in eadem præfat. *Cum fortuito in manus meas incideret unum ex quatuor Evangelium compositum, & absente titulo non invenirem nomen autoris &c.* (c) Extat in Orthodoxographis utriusque editionis & in Bibl. Patrum sub splendido nomine Tatiani. Sed capite quinto habet genealogiam Christi, adeoque Tatiani non est, ut ex aliis quoque argumentis jam multi observarunt. Etiam versio antiqua Theotisca Harmoniæ Tatiani cujus spem edendæ fecerunt viri insignes Franciscus Junius, Bonav. Vulcanius, Joh. Schilterus, Frid. Rostgaardus, sed quam brevi debebimus Clarissimo Greiphswaldensium Professori Joh. Philippo Palthenio, neutiquam refert illam quam hoc nomine venditavit Victor Capuanus, sed alteram quæ in iisdem Orthodoxographis & in Bibl. Patrum latine occurrit sub nomine Ammonii Alexandrini, ex versione Ottomari Luscinii. Verum nec illa harmonia, sive Synopsis potius Evangelica Ammoniana, Tatiano recte tribuitur, ut contra Baronium ad A.C. 174. num. 9 aliosqve ejus vestigiis insistentes ostenderunt Valesius ad Eusebium p. 84. W. E. Tentzelius in diss. selectis part. 1. p. 224. & Nic. le Nourry diss. in Tatianum c 3. qui licet ad Valesii argumenta respondere conatur, in ejus tamen concedit sententiam: denique autor alter anonymus dissertationis eruditæ (Abbas de Longverüe, ut accipio) quam præclaræ libri Tatianei adversus gentes editioni subjecit Wilhelmus Worth. pag. XXI. (d) Eusebius lib. 4. 29. Ὁ μέντοιγε πρότερος αὐτῶν (Ἐγκρατιτῶν) ἀρχηγὸς ὁ Τατιανὸς συνάφειάν τινα καὶ συναγωγὴν, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως τῶν Εὐαγγελίων συνθεὶς τὸ διὰ τεσσάρων τοῦτο προσωνόμασεν. Rufinus: *Veruntamen prior eorum autor Tatianus collationem quandam faciens Evangeliorum, nescio quomodo composuit Evangelium unum ex quatuor, quod diatessaron nu-*

vir eruditissimus & orator illius temporis clarissimus unum ex quatuor compaginaverit Evangelium, cui titulum Diatessarius (e) *imposuit - - licet profanis im-minavit, quod etiam nunc habetur à multis.* Non videtur Eusebius ipse Tatiani opus vidisse, uti nec Hieronymus. Zachariæ vero Chrysopolitani ætate jam interierat, ut ipse testatur his verbis, ex quibus merito colligas Harmoniam à Victore commendatam ei inspectam, nec tamen habitam pro Tatiani genuina: *Tatianus etiam vir eruditissimus eleganti eloquentia præditus, cujus commendationem B. Hieronymus in libro de illustribus viris non tacuit, & unum ex quatuor, ut Ecclesiastica narrat Historia, compaginavit Evangelium. - - Sane hujus hæresiarchæ si superesset opus Evangelicum, quod S. Justini Martyris lateri adhærens fortassis explicuit, in eo Domini Jesu verba diligenter amplecti, secure legere ovibus ejus vocem cognoscentibus nihil prohiberet.* His postremis verbis manifesto alludit ad verba Victoris Capuani & deinde per totum opus expositione illustrat hanc ipsam Harmoniam capitibus 181. constantem, quam pro Tatianea sed & ipse incertus ac hæsitans Victor venditaverat. (e) Ita scripsi pro *Diapente*, quod vulgo legitur, & pro quo viri docti Casaubonus ad Baron. XIII. 2. pag 211. & Ittigius de hæresiarchis p. 201. malunt διὰ πάντων, quod nescio quomodo mihi videtur à Victoris ingenio abhorrere. Illud vero *diapente* falsum esse, ex Eusebio, Victore ipso aliisque quorum loca adscripsi, certum est, licet Grotio initio notar. ad Matthæum, G. I. Vossio diss. de genealogia Christi p. 17. Simonia l. I. Hist. Crit. N. T. p. 74. & 149. hæc lectio arrisit, quia putabant Tatianum præter quatuor Evangelia rationem quoque habuisse Evangelii ad Hebræos, quod tamen probari nullo idoneo testimonio potest. Cæterum *diapente* factum ex abbreviata scriptura *diatess.* Ex Tatiani porro harmonia Thomas Mareschallus p. 411. Observationum ad Evangelia Anglosaxonica suspicatur exemplaribus quibusdam Evangelistarum invectam fuisse olim confusionem, de qua queritur Hieronymus præfat. ad Damasum, ut in Marco plura Lucæ atque Matthæi, atque ita in aliis, quæ aliis propria sunt, invenirentur.

implicitus erroribus, non inutile tamen exhibens studiosis exemplum, hoc Evangelium ut mihi videtur solerti compaginatione disposuit. Et forsitan ille beati Justini adhaerens lateri, illius eruditionis merito hoc opus explicuit. Arbitror enim propterea non Ammonii sed hujus esse editionem memorati voluminis, quod Ammonius Matthaei fertur relationi, Evangelistarum reliquorum relationem discretos annexuisse sermones: Hic vero S. Lucae principia sunt assumpta, licet ex maxima parte Evangelio S. Matthaei reliquorum trium dicta conjunxerit, ut jure ambigi possit, utrum Ammonii an Tatiani inventio ejusdem operis debeat aestimari.

XAVI. EVANGELIUM THADDÆI.

MEmoratur hoc in qvibusdam Gelasiani decreti editionibus & Judam Thaddæum Apostolum respicit, nisi vitiose scriptum *Thaddaei* pro *Matthiae* ut conjiciebam supra p. 136. seq. Vel nisi fortassis intelligendus potius Thaddæus è LXX. discipulis unus, qvem Thomas Apostolus Edessam ad Abgarum Regem misisse fertur κήρυκα καὶ Ευαγγελιστὴν τῆς περὶ τȣ͂ χριςȣ͂ διδασκαλίας. Apud Eusebium l. 1. Hist. c. 13.

XLVII. EVANGELIUM S. THOMÆ.

PRæter ea qvæ de hoc protuli testimonia qvamplurima p. 131. seqq. habes verba Bedæ p. 351. & anathematismi Manichæorum p. 354. & Theodosii Grammatici locum ex commentariis ejus ineditis ad Dionysium Thracem,

de

descriptum infra, ubi ago de Apocalypsi altera Apocrypha Johannis. Expendi etiam supra ante librum infantiæ inter alia sententiam virorum doctorum qvi duplex Evangelium sub S. Thomæ nomine olim fuisse statuerunt, aliud qvo Gnostici, itemq; aliud qvo deinde Manichæi sunt usi. Adde qvæ paulo ante de Evangelio S. Philippi.

XLVIII. VALENTINI EVANGELIUM.

Autor Appendicis, sive ipse potius Tertullianus de præscriptionibus adversus hæreticos c. 49. *Evangelium habet etiam suum* (Valentinus) *præter hæc nostra.* Qvibus verbis Valentino tribui videtur qvod tribuendum erat Valentinianis. A Valentino enim ipso nullum Evangelium scriptum fuisse, ex Tertulliani c. 38. recte colligunt viri clarissimi J. E. Grabe T. 2. spicilegii Patrum p. 49. & Joh. Franciscus Buddeus de hæresi Valentiniana p. 423. Sed respexit sine dubio autor appendicis VERITATIS EVANGELIUM, de qvo Irenæus lib. 3. adversus hæreses cap. XI. *Hi vero qui sunt à Valentino iterum existentes extra omnem timorem suas conscriptiones proferentes plura habere gloriantur quam sint ipsa* (qvatuor) *Evangelia: Siquidem in tantum processerunt audaciæ, ut quod ab his non olim conscriptum est* Veritatis Evangelium *titulent, in nihilo conveniens Apostolorum Evangeliis, ut nec Evangelium quidem sit apud eos sine blasphemia. Si enim quod ab eis profertur* Veritatis *est* Evangelium, *dissimile est autem hoc illis quæ ab Apostolis nobis tradita sunt, qui volunt possunt*

possunt discere, quemadmodum ex ipsis Scripturis Galat. 1, 8.) ostenditur, jam non esse id quod Apostoli tradituum est, Veritatis Evangelium. Ex hoc libro petita esse conjicio qvæ ex Valentinianorum libro profert Epiphanius hæresi XXX. num. 5, & 6. Sed qvoniam res incerta, locus prolixus, Epiphanii codices obvii, illa præsenti loco duxi prætermittenda.

XLIX. EVANGELIUM VIVUM.

DE hoc Manichæorum Evangelio mentio facta p. 138. seq. 141. & 354. Adde locum Photii cod LXXXV, ubi Heracliani Chalcedonensis libros XX. contra Manichæos memorat. Ἀνατρέπει δὲ τὸ παρὰ τοῖς Μανιχαίοις καλούμενον Εὐαγγέλιον καὶ τὴν Γιγάντειον βίβλον καὶ τοὺς θησαυρούς. Καταλέγει καὶ ὅσοι πρὸ αὐτοῦ κατὰ τῆς τοῦ Μανιχαίου συνέγραψαν ἀθεότητος, Ἡγεμόνιόν τε --- καὶ τὸν Διόδωρον ἐν εἴκοσι καὶ πέντε βιβλίοις τὸν κατὰ Μανιχαίων ἀγῶνα ἀγωνισάμενον, ὃς διὰ μὲν τῶν πρώτων βιβλίων ἑπτὰ τὸ τοῦ Μανιχαίου ζῶν Εὐαγγέλιον ἀνατρέπει. Οὐ τυγχάνει δὲ ἐκείνου, ἀλλὰ ἀνατρέπει τὸ ὑπὸ Ἀδδα γεγραμμένον ὃ καλεῖται μόδιον.

L. HIERONYMI XAVERII Historia Christi Persice scripta.

ANno Christi 1600. in gratiam Echebaris magni Magoris hanc historiam Lusitanico idiomate, ut videtur, primum ab se conceptam, Persica lingva conscripsit Hieronymus Xaverius Soc. Jes. Francisci cognatus, laudatissimo haud dubie instituto, nisi qvod Apocryphas fabulas & in-

incertas narrationes una cum ſacra Hiſtoria Evangelica infidelibus propinatas nemo cordatus probare poſſit. Perſicum exemplar cum incidiſſet in manus Ludovici de Dieu viri præſtantiſſimi, illud latina verſione illuſtratum & animadverſionibus caſtigatum edidit Lugduni Batavor. 1639. 4. Ejusdem Xaverii Hiſtoriam Petri in notitia Actuum Apoſtolicorũ infra recenſebo, ubi de hoc ipſo Evangelio Xaveriano nonnulla obſervata invenies. Alia recentiorum ſcripta commemorare ſuperſedeo, qvale eſt Donati Calvi Bergamenſis *Proprinomium Evangelicum* Italica lingva editum Venetiis A. 1677. de qvo agit Celeberrimus Wagenſeilius libro de Norimberga pag. 167. & in ſynopſi hiſtoriæ univerſalis parte 2. p. 88. ſeq.

RATIONES QUÆDAM ALLEGORICÆ (a) VETERUM

Qvare non ſint plura nec pauciora quàm quatuor Evangelia.

Ad Locum S. Irenæi (b) lib. 3. c. 11.

Græca ex Alex. Moro in limine notarum ad N.

Neqve autem plura numero qvam hæc

 T. qua

(a) Vera ratio eſt, quia quatuor illa ſola genuina ſunt & ab Eccleſia univerſali conſenſu omnium ſeculorum approbata, reliqua omnia conficta ac proinde rejecta. Alias cauſas parum ſolidas quærere, ingenio abundare ſuo eſt, ut ſi quis rationem velit reddere quare ſint quinq; libri Moſis, vel quatuordecim Epiſtolæ Pauli, licet & hoc non defuerunt qui fecerint, ut notavi infra ante Epiſtolam ſuppoſititiam ad Laodi-

T. quæ præstantissimus J. E. Grabe in sua Irenæi edit. contulit cum resp. ad Anastasii qu. 144. *& Germani CPol. Theoria rerum Ecclesiasticar. p.* 146.

Ἐπειδὴ -- τέσσαρα κλίματα τῦ κόσμυ, ἐν ᾧ ἐσμὲν, εἰσὶ, καὶ τέσσαρα καθολ-

sunt neqve rursus pauciora capit (c) esse Evangelia. Qvoniã enim qvatuor regiones (d) mundi sunt in qvo sumus & qvatuor principales Spiritus (e) & disseminata est Ecclesia super omnem terram,

censes. (b) Hic primus quaternarii Evangelistarum numeri ex veteribus quos habemus meminit, ut recte notavit H. Dodwellus diss. 1. ad Irenæum §. 40. Singulos tamen genuinos Evangelistas ante Irenæum legerunt & laudarunt Papias, Justinus Martyr aliiq;, uti quaternarium Evangelium diserte confirmant Irenæi æquales vel paulo minores Tatianus, Tertullianus, Clemens &c. Cæterum de Canone N. T. & auctoritate quatuor Evangeliorum agere non est præsentis instituti, & donec plenissima eo de argumento Viri Clarissimi Joh. Millii in prolegomenis ad N. T. tractatio lucem adspiciat, possunt de hoc argumento videri Johannes Clericus in diss. 3. ad Harmoniam Evangelicam, Jacobus Basnage Hist. Eccles. libro VIII. Stephanus Nye in historica recensione & Apologia *Canonis* N. T. adversus Amyntorem Joh. Tolandi, Nehemius Grew in Cosmologia Sacra lib. 5. c. 1. ut velut notiores omittam Huetium in demonstratione Evangel. Rich. Simonem ejusque examinatorem Joh. Henr. Majum in Historia Critica N. T. Philippum Jacobum Hartmannum de gestis Christianorum sub Apostolis c. 12. Christianum Kortholtum libro de Canone &c. (c) ὐκ ἐνδέχεται. Non capit, sive admittit rei natura, non est congruens. Eodem sensu *capit*, supra in loco Tertullianeo p. 376. (d) Augustin. lib. 1. de consensu Evangelistar. c. 2. Isidorus Hispalensis VI. 2. Originum, Theophylactus præf. ad Matthæum. Confer quæ supra p. 377. ubi de Evangelio Simonianorum. Similis est veterum allegoria de Cruce Domini, quâ cœlum sustentatur, terra constringitur, oriens tangitur, occidens sublevatur, ut ait Julius Firmicus pag. 28. (e) Quatuor venti Cardinales.

θολικὰ πνεύματα, κατέσπαρται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐπὶ πάσης τῆς γῆς, στύλος δὲ καὶ στήριγμα Ἐκκλησίας τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πνεῦμα ζωῆς, εἰκότως τέσσαρας ἔχειν αὐτὴν στύλους, πανταχόθεν πνέοντας τὴν ἀφθαρσίαν καὶ ἀναζωπυροῦντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξ ὧν φανερὸν, ὅτι ὁ τῶν ἁπάντων τεχνίτης λόγος ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβιμ καὶ συνέχων τὰ πάντα, φανερωθεὶς τοῖς ἀνθρώποις ἔδωκεν ἡμῖν τετράμορφον τὸ Εὐαγγέλιον ἑνὶ δὲ πνεύματι συνεχόμενον. Καθὼς ὁ Δαβὶδ αἰτούμενος αὐτοῦ τὴν παρουσίαν φησίν· Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, ἐμφάνηθι. Καὶ γὰρ τὰ χερουβὶμ τετραπρόσωπα. καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰκό-

columna autem & firmamentum Ecclesiæ (f) est Evangelium & spiritus vitæ, consequens est, quatuor habere eam columnas (g) undique flantes incorruptibilitatem & vivificantes homines. Ex quib⁹ manifestum est, quoniam qui est omnium artifex verbum, qui sedit super Cherubim & continet omnia, declaratus hominibus, dedit nobis quadriforme Evangelium, quod uno Spiritu continetur. Quemadmodum & David postulans ejus adventum ait: (g) *Qui sedes super Cherubim, appare.* Et enim Cherubim quadriformia, (h) &

Gg 2 τὰ

(f) Ita intellexit locum 1. Tim. III. 16. (g) Tanquam οἶκον Θεοῦ, in eodem Pauli loco v. 15. (g) Ps. LXXIX. 3. (h) Sic Chrysostomo in homilia de Circo dicitur τετράθυρον ἅρμα τῶν Εὐαγγελίων, ubi sine causa quidam rescribunt τετράορον. In eadem homilia τὸ Εὐαγγελίου τετράθυρον appellatur. Veluti *quadruplex Evangelii janua.* Sed & Hieronymo Epist. 103. ad Paulinum Evangelistæ sunt *quadriga Domini & verum Cherubim*: & Augustino lib. 1. c. 7. de con-

νες τῆς πραγματείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον ζῶον, φησὶ, ὅμοιον λέοντι &c.

formæ ipsorum imagines sunt dispositionis filii Dei. *Primum enim animal*, inqvit (i) *simile leoni*, efficabile ejus & prin-

sensu Evangelistar. *sancta quadam quasi Domini quadriga.*

(i) Apoc. IV. 7. ad quem locum, ut & alterum Ezech. I. 10. præter interpretes confer Casaubonum Exerc. XIII. 1. contra Baron. Svicerum in ζῶον, Bochartum I. Hieroz, III. 5. & Gatakerum lib. 2. Cinni c. 10. Cæterum animalia hæc à multis post Irenæum ad quatuor Evangelistas applicata sunt, aliter tamen ab aliis; nam cum Irenæus *Matthæo* hominem *Johanni* tribuat leonem, bovem *Lucæ* & *Marco* aquilam; Hieronymus lib. 1. adversus Jovinian. & in c. 1. Ezech. & proœm. in Matthæum, *Johanni* aquilam tribuit, *Lucæ* bovem, *Marco* leonem & *Matthæo* hominem. Quam sententiam sequitur Fulgentius homil. in natalem Christi, Eucherius Lugdunensis l. 1. instructionum, Sedulius, Theodulphus Aurelianensis, Petrus de Riga & alii recentiores quamplurimi, non latini tantum sed & Græci, ut patet ex Germano Patriarcha CPolitano in Theoria Ecclesiastica pag. 160. seq. tum vulgus omne pictorum, de quibus Joh. Molanus histor. sacrarum imaginum III. 15. & 28. Neque aliud videtur innuere Ambrosius præf. in Lucam, etsi quatuor animalium figuras ad ipsum refert Servatorem *qui homo, quoniam natus ex Maria est, Leo quia fortior, Vitulus quia hostia, Aquila quia resurrectio est:* singulos enim Evangelistas docens singula horum copiosius & plenius descripsisse, haud obscure eos recenset hoc ordine ut homo respondeat *Matthæo, Marco*, Leo, *Lucæ* bos, & aquilæ *Johanni*. Contra Augustinus lib. 1. de consensu Evangelistar. c. 6. & tractatu 36. in Joh. *Lucæ* bovem, Aquilam *Johanni* & ipse tribuit, sed leonem refert ad *Matthæum*, ad *Marcum* hominem. Deniq; Athanasius in Synopsi Scripturæ sub extremum, (T. 2. p. 155.) *Matthæum* confert homini, *Marcum* vitulo, leoni *Lucam* & *Johannem* aquilæ. Irenæi sententiam Augustino improbatam amplectitur autor veteris octostichi apud Barthium XI. 23. Adversar. & Theophylactus præf. in Marcum

principale & regale significans: *Secundum vero simile Vitulo*, sacrificalem & sacerdotalem ordinationem significans: *Tertium vero animal habens faciem quasi humanam*, qvi est secundum hominem, adventum ejus manifeste describens: *Quartum* vero *simile aquilæ volantis*, Spiritus in Ecclesiam advolantis gratiam manifestans. Et Evangelia igitur his consonantia, in qvibus insidet Christus Jesus. Aliud enim illam qvæ est à Patre principalem & efficabilem & gloriosam generationem ejus enarrat, dicens sic: (k) *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Et: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. (l) Propter hoc & omni fiducia plenum est Evangelium istud, talis est enim persona ejus. Id vero qvod est secundum Lucam, qvoniam qvidem sacerdotalis characteris est, à Zacharia sacerdote sacrificante Deo inchoavit. Jam enim saginatus parabatur vitulus, qvi pro inventione minoris filii (m) inciperet

Vide & si placet, dissertationem Jacobi Thomasii τοῦ μακαρίτου de insignibus IV. Evangelistarum, Lips. 1667. (k) Joh. I. 1. (l) Hoc loco στιγμὴν in verbis Johannis faciunt præter Irenæum Clemens Alex. Theophilus Antiochenus, Tertullianus, Origenes, Lactantius, Augustinus. At Epiphanius in Ancorato num. 75. illam distinctionem reprehendit tanquam hæreticam. Sane placuit hæreticis Valentino & Heracleoni. Cæterum vulgatam interpunctionem, *factum est nihil quod factum est*, præter Epiphanium probant Theodorus Mopsuestenus, Joh. Chrysostomus, Hilarius, Nonnus, Acacius CPol. in Epist. ad Petrum Fullonem aliiqve. Diversus ab his omnibus abit Gregorius Nyssenus 1. contra Eunom. qui legit: *sine ipso factum est nihil quod factum est in ipso*. (m) Isaaci. Gen. XXII. 13.

peret mactari. Matthæus vero eam qvæ est secundum hominem generationem ejus enarrat: *Liber*, dicens, *generationis JEsu Christi, filii Abraham.* Et iterum: *Christi autem generatio sic erat.* Humanæ formæ igitur hoc Evangelium: Propter hoc & per totum Evangelium, humiliter sentiens & mitis homo (n) servatus est. Marcus vero Prophetico Spiritu ex alto adveniente hominibus initium fecit: *Initium*, dicens, *Evangelii, quemadmodum scriptum est in Esaia Propheta*: volatilem & pennatam imaginem Evangelii monstrans, propter hoc & compendiosam præcurrentem annunciationem fecit: Propheticus enim character est hic. Et ipsum autem verbum Dei illis qvidem qvi ante Moysen fuerunt Patriarchis secundum divinitatem & gloriam colloqvebatur: his vero qvi sub lege, sacerdotalem & ministerialem actum præbebat: post deinde nobis, homo factus, munus cœlestis Spiritus in omnem misit terram, protegens nos alis suis. Qvalis igitur dispositio filii Dei, talis & animalium forma: & qvalis animalium forma, talis & character Evangelii.

Τετράμορφα γὰρ τὰ ζῶα, τετράμορφον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ πραγματεία τοῦ Κυρίου. Καὶ διὰ τοῦτο τέσσαρες ἐδόθησαν

Qvadriformia autẽ animalia & qvadriforme Evangelium, (o) & quadriformis dispositio Domini, (p) & propter

(n) Propterea & hoc Evangelium præ cæteris amplectebantur Ebionæi. (o) Similiter τετράμορφον Εὐαγγέλιον vocat Theophylactus præf. in Marcum. (p) En novam ratio-

καθολικαὶ διαθῆκαι τῇ ἀνθρωπότητι, μία μὲν &c. pter hoc qvatuor data sunt testamenta humano

nem quare τετρα Ευαγγέλιον sive ut Eusebio III, 19. Hist. & Theodorito Epist. 130. dicitur, sacra Evangeliorum tetractys Deo placuerit. Eâdem utuntur & alii, quemadmodum Clarissimo Grabio quoque observatum suis ad Irenæum notis. Methodius Convivio 10. virginum pag. 131. edit. Combefisianæ: Διὰ τοῦτο καὶ Ευαγγέλια τέσσαρα παραδέδοται, τετράκις εὐαγγελισαμένου τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ παιδαγωγήσαντος τέσσαρσι νόμοις, per *Adamum* puta, per *Noam*, per *Moysen* & *Apostolos*. Clemens Alex. in eclogis ex Propheticis §. 52. memorat quatuor διαθήκας sub *Adamo*, sub *Noa*, sub *Abraamo* & *Moyse*. Arnobius in Ps. CXVIII. 159. legem *Naturæ*, *Circumcisionis*, *Moysis* & *Christi*: S. Anastasius & Germanus CPol. pactum cum *Noa*, *Abraamo*, *Moyse* & *Apostolis*. Alias conjecturas de quaternario Evangeliorum numero exponit Theophylactus præf. in Matthæum. Forte enim, inquit, totidem accepimus, διότι τὰς τέσσαρας καθολικὰς ἀρετὰς ἐκ τούτων μανθάνωμεν *ut quatuor virtutes Cardinales fortitudinem, prudentiam, temperantiam & justitiam ex illis addiscamus*. Aut διότι καὶ τέσσαρα ταῦτα περιέχει, ἤγουν δόγματα, ἐντολὰς, ἀπειλὰς καὶ ἐπαγγελίας, *quoniam hæc quatuor iisdem continentur, dogmata, præcepta, minæ & promissiones*. Poterat longe plura afferre, quæ de præstantia quaternarii numeri notavit Philo Judæus variis in locis. Ut omittam quæ de eadem habent Nicomachus Gerasenus & autor Theologumenon Arithmeticæ, vel ex recentibus Johannes Meursius in denario Pythagorico, & Petrus Bungus de mysteriis numerorum. Unum non est omittendum, quod S. Maximus & ex eo Theophanes homil. 5. propterea affirmat esse quatuor Evangelia, ὅτι τέσσαρά εἰσιν καὶ τὰ στοιχεῖα, *quia quatuor quoque sunt elementa*. Sed si tres vel quinq; vel etiam centum essent libri Evangelici, non deforent similes bellæ rationes, quare tot non plures nec pauciores esse debeant. Itaque illas quidem mittemus, & insigni alio ejusdem Theo-

mano generi, unum quidē ante cataclyſmum ſub Adam, ſecundum vero poſt cataclyſmum ſub Noe, tertium vero legislatio ſub Moyſe, qvartum vero qvod renovat hominem & recapitulat in ſe omnia qvod eſt per Evangelium, elevans & pennigerans homines in cœleſte regnum. His igitur ſic ſe habentibus, vani omnes & indocti & inſuper audaces qvi fruſtrantur ſpeciem Evangelii, & vel plures qvam dictæ ſunt, vel rurſus pauciores inferunt perſonas Evangelii: qvidam ut plus videantur, quam eſt veritatis, adinveniſſe, qvidam vero ut reprobent diſpoſitiones Dei.

ACTA,

phylacti, aut Chryſoſtomi potius homil. 1. in Matthæum loco præſentem *συναγωγὴν* concludemus: *Ἀλλὰ λέγεις μοι, ὅτι οὐκ ἤρκει εἷς Εὐαγγελιστής; ἄκουε τοίνυν ὅτι ἤρκει μὲν, ἀλλ' ἵνα δειχθῇ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια, διὰ τοῦτο τέσσαρες συνεχωρήθησαν γράψαι. Ὅταν γὰρ* &c. *Jam quod dicis, nonne ſufficiebat unus Evangeliſta: Audi, ſufficiebat quidem, ſed ut uberius veritas demonſtraretur, quatuor conſcribere permiſſi ſunt. Nam cum videris quatuor qui non in unum locum convenerunt ſimul, aliis & aliis in locis vitam egiſſe, & de iiſdem rebus quaſi ex uno ore ſcripſiſſe, non admiraberis Evangelii veritatem, ſed fateberis quod ex Spiritu S. locuti fuerint. Et ne mihi dicas quod non conſonent in omnibus. Quæ enim ſunt illa in quibus diſſonant? Num unus dicit, natus eſt Chriſtus, alius negat? Num unus dicit Chriſtum reſurrexiſſe, alius non reſurrexiſſe? Minime, concordes enim ſunt in his quæ magis neceſſaria ſunt & præcipua. Igitur ſi in præcipuis non in diverſa abeunt, quid miraris ſi in minimis videantur variare? Nam hac de cauſa quod non in omnibus conſonant, magis vera loquuntur. Alioqui ſuſpecti haberi potuiſſent quod inter ſe conſediſſent & communi conſilio ſcripſiſſent. Nunc autem cum quod prætermiſit hic, ſcripſit ille, hæc ſola eſt cauſa cur variare videantur.*

ACTA, EPISTOLÆ, APOCALYPSES

Aliaque ſcripta Apoſtolis falſo inſcripta

Sive

CODICIS APOCRYPHI NOVI TESTAMENTI

TOMUS II.

AD LECTOREM.

POst tradita priore parte præsentis opusculi Evangelia Apocrypha, sive scripta subdititia de Christo ejusque genere, Parentibus, dictis, scriptis: posterior tomus hicce tibi exhibet, quæcunque de Apostolorum doctrina, miraculis, vita, Epistolis, aliisque eorum nomini tributis scriptis pari fide ac fronte variis temporibus conficta ac supposita fuerunt. Equidem pauca sunt quæ de Apostolis, neque universis illis sed duobus fere tantum Petro ac Paulo, Ecclesiæ reliqvit certa atque indubitata divinus scriptor Lucas. Sed quoniam plures non eramus habituri veras ac

fide dignas ætatis Apoſtolicæ memorias, ideo falſas comminiſci, fabulisque illum ſupplere defectum atque erroribus, dubitum eſt majorisne fuerit audaciæ an impietatis. Nihilominus, ut in hac collectione vides, factum illud eſt à multis, diverſo conſilio: ab aliis infelicius & majori libidine hæreſes fabulis miſcendi, ab aliis majore ſpecie & frequentioribus veri veſtigiis ex traditione utcunque petitis, ab omnibus temeritate æquali ac deteſtanda. Quamobrem vero in animum induxerim hæc commentitia ſcripta recenſere, in præfatione priori tomo præfixa expoſui, itaque hoc loco tantum tria verba addam de veris Actis Apoſtolicis Deo adſpirante à Luca ſcriptis atque compoſitis. Si enim auctorem Synopſeos Scripturæ audimus, quæ non indigna alioqui * tanto ſcriptore fertur

ſub

* Vide Godfrid. Hermantium in Vita Athanaſii T. 1. p. 509. ſeq. 722. ſeq.

ſub nomine Athanaſiii, Lucas quidem Acta conſcripſit, ſed Petrus Apoſtolus dictavit. (a) At quisquis diligenter evolverit Actorum volumen, deprehendet Lucam plerisq; quæ in illo libro exponuntur, ipſum interfuiſſe, & quæ ſuis ipſe oculis vidit, auribusque audivit, θεηλάτῳ calamo deſcripſiſſe comitem Paulini itineris, & cætera non ex Petro ſolo ſed & aliis diſcipulis & Paulo maxime edoctum. Itaque crederim præferendum Hieronymi (b) judicium affirmantis quod Lucas *Evangelium ſicut audierat* (c) *ſcripſit. Acta vero Apoſtolorum ſicut viderat ipſe compoſuit.* Hunc librum Evangeliſtæ, conſtat poſt Paſchatos feſtum in veteri Eccleſia quotannis eſſe publice prælectum, inſtituto laudatiſſimo

(a) Athanaſ. Synopſi: Τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὑπηγόρευσε μὲν Πέτρος ὁ Ἀπόστολος, συνεγράψατο δὲ ὁ αὐτὸς Λουκᾶς. (b) In Catalogo Script. Eccleſ. (c) vide ſupra p. 372.

ſimo & convenientisſimo. Ita enim Auguſtinus tractatu ſexto in Evangelium Johannis: *Actus Apoſtolorum teſtes ſunt, ille liber Canonicus, omni anno in Eccleſia recitandus. Anniverſaria ſolennitate poſt pasſionem Domini noſtis illum librum recitari.* Johannes Chryſoſtomus ſingulari homilia (d) ſexageſima ſexta inter eas quæ de diverſis locis Novi Teſtamenti inſcribuntur, multus eſt in reddenda ratione, quare Acta ante feſtum Pentecoſtes & poſt Paſchatos feſtum prælegi in Eccleſia conſueverint, quod nempe veritatem reſurrectionis Chriſti, quæ totius religionis noſtræ eſt fundamentum, nullo manifeſtiore argumento, nullo certiore teſtimonio demonſtretur quam Spiritu S. effuſo in Apoſtolos, & propagato per

(d) Tom. 5. edit. Frontonis Ducæi pag. 842. ſeq.

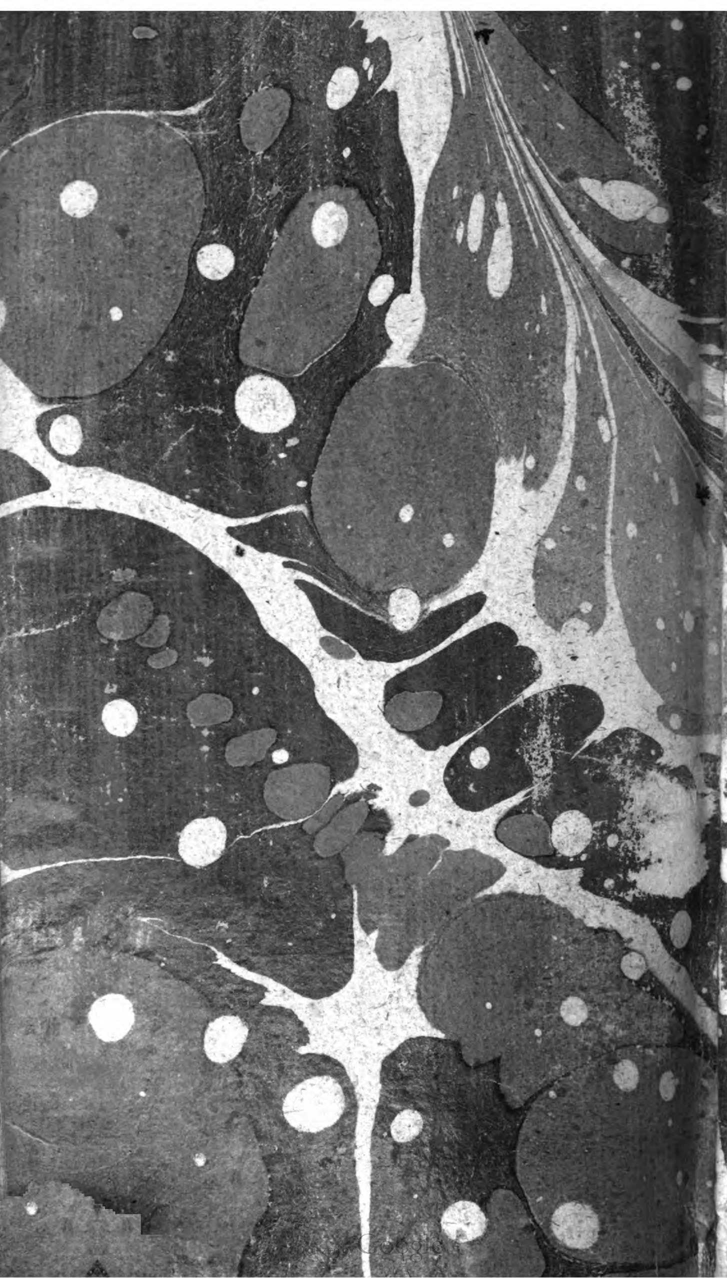
per horum ministerium atque per universum terrarum orbem prædicato Christianismo, in cujus descriptione Actorum librum totum esse sciunt omnes. Etiam ex Typico Græcorum (e) apparet, recentiores Christianos illius Ecclesiæ eundem morem etiamnum observare, quanquam apud Leonem Allatium (f) aliosque legas, à prima die Paschatis usque ad Pentecostem apud Græcos legi Evangelium Johannis. Verba Typici, ne quis requirat infra subscripsi: Ἰςέον ὅτι ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῦ Πάσχα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων εἰς τὴν ταύτην ἀνάγνωσιν, λέγω δὴ τῦ μεγάλυ ἑσπερινῦ, αἱ πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποςόλων ἀναγινώσκονται μόναι. Εἰς δὲ τὰς λοιπὰς Κυριακὰς τῦ ὅλυ χρόνυ αἱ ἑπτὰ Καθολικαὶ καὶ αἱ δεκατέσσαρες τῦ ἁγίυ Παύλυ Ἐπιςολαὶ,

καὶ

(e) Vide Lambecium lib. 5. commentar. de Bibl. Vindob. p. 287 Cangii glossar. in πραξαποςόλ⊚. (f) De Hebdomadibus Græcorum §. 31. p. 1464.

καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου. *Sciendum est quod à Dominica Paschatos ad Dominicam usque omnium sanctorum in lectionem magni vespertini Acta Apostolorum sola recitantur. Per reliquas Dominicas temporis universi, septem Epistolæ Catholicæ & quatuordecim Pauli, & Johannis Apocalypsis.* Sed jam age ad Apocrypha Acta, si placet, accedamus.

ACTA

voorlopige boekkaart
is gemaakt.

